

.....
240.564

OSZK

MÓRA
FERENC

FORRÓ
KÖNYV
TÁR
BUDAPEST

G

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÓRA FERENC

ÉNEK A BUZAMEZŐKRŐL
REGÉNY KÉT KÖTETBEN

I. KÖTET

OSZK

30-1K. EZER

GENIUS R. T. KIADÁSA
BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

240.564

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR		
N	Nővédeknapló	
1953 év	26	SZ.

COPYRIGHT BY THE GENIUS Co. BUDAPEST

34903. — Révai Irodalmi Intézet. Nyomdája, Budapest

Otthon, az én hazámban, túl a gömbölyű hegyeken, amelyekre hósapkát rakott ma virradóra a bórás éjszaka, otthon az én hazámban Buzaszentelő napja van, mikor ezt az éneket dudolni kezdem, innen a hósapkás hegyeken, a tenger fölött, amelybe beleesett az ég, virágzó kaméliafák alatt, cerciszek violás felhőiben és genisztálcs aranyesőjében. Ezen a földön nem szentelnek buzát, mert itt nincsenek más barázdák, csak amiket lobogós bárkák hasitanak a habvirágos vizeken és a babér szenteletlen is megterem a borkőszinű sziklákon. Az örök tavasznak ezen a szivárványszigetén nem ülnek ünnepet, mert itt soha sincsen hétköznapijuk a jószagu vizekbe mosdott, sellyembe öltözködött boldog embereknek, messzi kövárosok menekültjeinek, akik pajkos térzenére ringatják a derekukat, szemben a nappal, a Parco della Redenzione terraszán és gyöngyöző kacagással találgatják a ciprusok alatt, a gliciniás filagóriákban, hogy hány üveg spumantival hosszabbak már az esték és hány csókkal rövidebbek az éjszakák.

Otthon, az én hazámban szikkadt és száraz a föld, nem álmodik a paradicsomról és elérhetetlen magasságban boltozódik fölötte a félénken

kékülő ég. Otthon, az én hazámban nem virágnak kaméliafák, nem nevezik el a tereket a megváltásról és nincsenek megváltott emberek, akik kacagva csókolódnak az étellel, — csak lehajtott fejű, szomorú és fáradt emberek vannak. Otthon, az én hazámban, lassan tavaszodik, az akácok még egészen alszanak, a jegenyéknek éppen csak kipattant a szeme és az új nádhajítások a füzek halvány barkái alatt bátortalanul szökülnek a sárga fodru pusztai tavakban. Otthon, az én hazámban csak a buzamezők mernek még harsogón zöldülni, a szélesen kiterített bársonyabroszok a teremtő Isten asztalán, betakarói és elsimogatói a sebeknek, amiket ember ekéje vágott a földeken és Isten ekéje az embereken.

Otthon, az én hazámban, az alvó akácok, a kipattant szemű jegenyék alatt, az asszonyiszőke vadvizek mentén ma nagy ünnepük van a lehajtott fejű, szomorú és fáradt embereknek. A pusztai harang szavára előbogarzanak a piros cserepes házakból és nádtetejes viskókból a Ferencek és Mátyások, az Etelek és Rozák, kézenfogják a Péterkéket és Márikákat és föláradt homokokon, tocsogós semlyékeken keresztül lassan topognak a szűzmáriakék és szentjózsefsárga lobogók után oda, ahol a buzamezők koszorujában lehajtott fejjel, szomorúan és fáradtan várja az élő embereket a halott Isten. Kirojtólódott szélű stólát himbál a nyersszagú szél a pap vörösre égett nyakában, el-el akad a mezillábas minisztráns kezében a kis

csengetyű szava, mint játékos husvéti bárányé s a tömjénfüst nem fölfelé felhődzik, az égi magasokba, hanem leszáll legelni a pemete-füvekre, a fészület lábához. Nem áll itt az Isten és ember közé semmi, az Isten meztelen tenyerén fekszik az emberek meztelen szive, mikor feljajdul a vontatott melódia a Ferencek és Mátyások, az Etelek és Rozák, a Péterkéek és Máriaók énektudatlan szájából.

— Ne hara-gudjáál mi-i-reánk ő-rökké!

A pap kezében suhog a keményen fogott rézszentelő és a háromkirályok-napján szentelt viz finom csöppekben szitál rá a királyoknemjárta föld buzavetéseire, de egy-egy szem harmat megakad a gyom-levelek hónaljában is és zöldes-pirosat szikrázik, mint a városi asszonyok fülbevalója. Az ecetfák kopasz ágait friss szellő kocogtatja a fészület vasához, az Ur Krisztus bádogtette halkán megremeg, két kitárt karja mintha ölelni akarná a lábánál térdelőket:

— Megáldom vetéseiteket és új kenyeret ígerek nektek.

Otthon, az én hazámban nyugtalanul kóvályog ma a varjak gondfeketé serege a buzamezők felett, mert egyik harangszó felébreszti a másikat, egyik zsoltosma utána kikapaskodik a másiknak. Mindenütt vetést szentelnek, ahol magot vetettek és mindenütt új kenyeret ígér az Isten azoknak, akik tiszta magot vetettek.

... Otthon, az én hazámban, nem terem meg

a babér és nem fonnak belőle koszorút annak a magános énekesnek, aki az utszéken a maga dalát dudolja maga elé az alkonyatba, amely nemsoká eltakarja. De azért csak végig dúdoló, amit kezdek Buzaszentelő napján, nem a babérért, hanem mert jó énekkel végezni a napot és mert szeretlek benneteket, városok és buzamezők egyformán lehajtott fejű, szomoru és fáradt emberei.

Abbazia, Villa Jeanette, 1927. április 25.

Szüle a bográcsot kaparta ki a pulinak a küszöbre és amikor készen volt vele, ütőre markolta a cinkanál nyelvét.

— Bojszi! Bojszi! — kiáltott ki a sötétbe.

A fűzfa-sövény felől csörtögés hallatszott. Az este fekete kosarából előgurult egy fekete gombolyag. Az eperfánál megállt. Sűrű leffegése jelezte, hogy a Bojszi névre guruló gombolyag mély töprengésbe merült.

— No gyere, Bojszikám, ödd meg te is a vacsorád.

Bojszika előre suttyant. A küszöbnél megállt és fölkapta a fejét. A kócos bozontból elővillant két kis sárga tűzbogár.

— No fene a hasadba, ne kéresd magad! — emelte szüle a kanalat.

Bojszinak esze ágában sem volt kéretni magát. Bojszi olyan nemzetségből származik, amelytől távol van minden fenhéjázás, de viszont ismeri a törvényt és tiszteli a szertartásokat. A szertartásokhoz hozzá tartozik az, hogy Bojszi csak akkor tesz eleget a meghívásnak, mikor szüle mint előételt szolgálja fel a fenét és aszott kezével magasra emeli a kanalat.

Ez az a pillanat, amikor Bojszi csóvál egyet a farkán és belép a bográcsba.

— Csiba te, szömtelen! — koppan a kanál a puli orrán. — Hát nem látod, hogy az a tied, ami a küszöbön van!

Dehogynem, a Bojszi tudja, hogy neki hova van terítve és már habzsolja is szétvetett lábbal a krumplis-tarhonyát. Csakhogy Bojsziban öt évi tapasztalat igen megszilárdította azt a föltevést, hogy neki csak akkor van jussa a koszthoz, ha előbb beleleszi a lábát a bográcsba. Mert ha nem ez volna a törvény, akkor szüle bizonyosan nem tartaná elejbe a bográcsot, amely nyilvánvalóan nem e végre rendeltetett a világra.

Hogy ki most már itt a tökéletlen? A puli-e, vagy az asszonyi nemzet? Alighanem a bogrács. Mert ahogy szüle fölemeli a földről és viszi be a helyére, a vaslábra, úgy rémlik neki, mintha a bogrács oldalán keresztül tetszett volna a gyertya lángja, amely sercegve ég a kis széken. Két kézre fogja a vasból való edényt és ürgeti-forgatja a világosság fölött. Nem talál semmi hibát.

— Már megijedtem, hogy ez is mögbomlott — teszi le a padkára a bográcsot. — De régön szolgál pedig. Ezt még uj asszony koromban vötte kend.

Ez Mátyásnak szólna, de Mátyás most olyan foglalkozásban van, hogy nem gondolhat a többi világgal. Pipaszárat pucol. Már kérlette ludtollal,

regulázta dróttal, de csak nem akarja a jót követni az istenverte.

— Phü! Phü! — próbál bele lelket lehelni, összeráncolva sátoros fehér szemöldökét.

Az utolsó próbatét következik. Leszakít egy kemény szálát a cirokseprőből és óvatosan döföli vele a markában levőt. Ez nagyon kényes művelkedés, mert a cirokszálnak meg van a rossz természete, hogy szeret belszorulni a pipaszárba, aztán se ki, se be. Akkor pedig elő kell venni az ünneplő pipaszárat, s ahhoz nincs kedve Mátyásnak. Egy az, hogy az fönt van a gerendán, másik meg az, hogy az esztergályozott pipaszár csak akkor van szolgálatban, ha látják vele az embert. De hála Istennek, a cirok átkecmereg a száron.

— Mögvan, — szólal meg Mátyás elégedetten, mert mindig nagy férfiöröm az, ha valamivel szót fogadtathat az ember. Ha asszonnyal, ha lóval, ha pipaszárral.

— Mög ez, — visszhangozza szüle, de az ő hangja nem olyan elégedett, mint az öreg emberé. — Mögbomlott ez csakugyan.

Szüle nem tudott belenyugodni abba, hogy megcsalhatta volna a szeme s addig babrálta az ujjaival a bográcrot, még megtalálta rajta a lyukat.

— Mit csinálunk most már vele! — csóváltgatta a fejét. — Éppen máma mondja az Etel, hogy a kolompár cigányt is bekivánták már katonának, de möglépött előle. A csöndérek hajkurászák.

— Majd mögfogják, — ásitott Mátyás és le-
akasztotta a szögrül a subát.

— Mén kend?

— Mék.

— Ki?

— Ki.

A küszöbről visszaszólt.

— A szömit kilopnák az embörnek a betyárok.

Ez csak olyan szokás-mondás, mert nagyon nehéz lett volna Mátyásnak a szemét kilopni, ha próbát tett volna vele valaki. Olyan betyárt is nehéz elképzelni, aki rákiváncozott volna a fehér szörpamacsok közé bujt kis fekete sündisznó-szemekre. A szóban levő betyárok más ponton veszélyeztetnék Mátyás birtokállományát: vizet lopni jártak éjszakánként a tanyakutra. S ebből látni való, hogy ezek a betyárok leginkább a szoknyát viselő felekezetéhez tartoztak az emberi nemnek.

Csakugyan nagyon rákaptak az asszonyok a háboru alatt a Mátyás kutjára. A kut azelőtt is híres volt arról, hogy olyan vizet terem, ami csak úgy kíváncsítja magát az emberrel, nem győz belüle eleget inni. Nagy ritkaság az ilyen a há-
tárban. Nem a kut, hanem az ember kedvére való ivóviz. Kut van mindenfelé, nem is kell érte mélyre menni. Éppen az a baj, hogy a krumplis veremből is mingyárt kut lesz, mert magasan jár a föld árja s negyedik, ötödik ásonyomban mindenütt fölfakad a víz. Csakhogy az a víz nem lelkes állatnak való, hol émelyítő édes, hol sós,

hol keserű, még a ló se issza meg, amelyik válogatós. Csak főzésre jó, de mostanában már arra se, úgy eliszaposodott, hogy még a rántott leves is ropog tőle a fog alatt. Mióta oda vannak az emberek a háboruban, azóta mind elkásásodott a víz a kutakban, mert nincs, aki tisztítsa őket. Az asszonyok elvégzik ugyan az emberek dolgát, szántanak, vetnek, kapálnak, kaszálnak helyettük, a káposztát is eltapossák, sőt olyan is van, aki a disznót megszurja, de ezt az egyet, a kuttisztítást nem vállalja a fehérnép. Lehet, hogy a békától félnek, de lehet, hogy mástul is tartanak, az Isten tudja, mitül. Egyszer próbálta meg egy menyecske, az is törvénybe került miatta. Mert a kutat kuttisztította ugyan, a törött fazekakat, rozsdás vasakat, miket kiadogatta belőle, de benne felejtett egy csecsemő-gyereket, aki azelőtt nem volt benne.

Hát ezért szoktak oda az asszonyok a Mátyás-kutjára, amelyben mindig kristálytiszta a víz és kánikulában is olyan hideg, hogy beleüt a fogába az embernek. Egész nap nyikorgatták a gémet és nem győztek hálálkodni minden kanta vizért.

— Az Isten fizesse mög és adjon ezörannyit helyőttel!

Az Isten meg is hallgatta az áldást és adott is ezerannyit minden kanta vizért, de mindig csak tavasszal, amikor annyira megsziporította a semlyékben a vadvizeket, hogy fölkapaszkodtak a partokra is s a Mátyás földceskéi csak itt-ott látszóttak ki belőlük. Ezért támadt Mátyásnak az a

gondolata, hogy a fizetést nem bizza többé a mennyei közigazgatásra. Az fizessen, aki merit, de az rögtön, minden kanta vizért husz koronát. Az nem pénz annak, aki adja, akinek pedig nem tetszik. az menjen viritykölni a tóra, ott tele ihatja magát ingyen s még viziborjut is nyelhet, ha szerencséje van.

Nem is szólt a Mátyás törvénye ellen senki, mert a népekben van belátás. A kutjából mindenki maga rendelkezik s bolond volna Mátyás, ha ingyen adná, amiért pénzt is kaphat. Éppen olyan bolond, mint aki husz koronát adna azért, amit ingyen is megkaphat.

Mátyás a nagy forgalom, kis haszon elmélete alapján úgy számított, hogy a kut a kánikulában bekeresi a porcióra valót, de hát Mátyásnál nagyobb politikusok is buktak már bele a számítasukba. A népek nappal kerülték a házat, mint ördög a tömjént, de éjszakánként mindig úgy kimerigették a kutat, hogy reggelre alig maradt benne víz és szüle rendesen sárosan huzta föl az első vödröt.

Ilyenformán Mátyást nemcsak az elmaradt haszon bántotta, hanem a szenvedett kár is, mikor erre az éjszakára beállott kutyapásztorinak. Leterítette a subát a vad-muharra, a fejét neki támasztotta a kut kívájanak, egy körtefa-husángot végig fektetett maga mellett és csendes pipaszóval várta a vizlopókat.

— No Bojszi, mögtépjük az éjszaka a kon-

tyosokat, csak nyitva tartsd a füled, — biztatta a pulit, aki bizodalmasan a lábához hemperedett.

A puliban nem is volt semmi hiba. Előre nyújtott állal teljesen hivatásának szentelte magát, míg gazdája nehéz gondokba merülten meg-megfelejtette föltett szándékát.

Mátyás tudniillik ma adta el az új buzát a zsidónak és most az jutott neki eszébe, hogy a zsidó aligha meg nem csalta a fizetésnél az új bankókkal, az Isten tüze pusztítsa el, aki ezt a sokféle pénzt kitalálta. Ő ugyan mondta a zsidónak, hogy neki csak régi pénzt adjon, de a zsidó kinevette. Hiszen a régi pénz már nem gilt, a jövő héten már meg is büntetik, akinél olyant találnak. No de akinek koronája van ezüst pénzben? Ajajaj, az jár csak rosszul, mert attul nemcsak a pénzt veszik el, hanem be is csukják. Hát nem hallotta, hogy a városban már mind elrekvirálták a fémeket? No igen, de az ezüstöt is? De bizony leginkább az ezüstöt, az kell most muníciónak, mert az olaszoknak olyan találmányuk van, hogy az acélgolyó nem fogja őket, csak az ezüst golyó. Nem, ezt még nem hallotta, siket itt a tanyán az ember. Ejnye, ejnye. No mi baj? Hát nem egyéb, minthogy neki is van gyugacsban egy-két ezüst koronája. Mennyi lehet? Van vagy három százig való. Hát tudja mit, azt mondja erre a zsidó, én megteszem magának azt a barátságot, hogy beváltom az egészet, én sokat megfordulok Bécsben, ott még esetleg el is tudom sütni. Osztán

mennyit adna érte? A teljes értékét, háromszáz koronát. Nem, azt mondja Mátyás, ne szerencsétlenkedjen vele az ur, inkább beadom a kapitányságra. Arra ígért a zsidó négyszázat, aztán többre többre mentek, utóljára megajánlt érte tizezer koronát. Azért odaadta.

S most Mátyás maga elé rakja gondolatban a sok-sok bankót, amit a zsidótól kapott, külön-külön halomba színük és nagyságuk szerint. De mire készen van egy rakással, akkorra a puli mindig elvakkantja magát s Mátyás marokra kapja a husángot.

— Uccu, Bojszi!

A puliban megint nincs hiba. Megiramodik, futtában mordul egy mérgeset, belecsördül a sövénybe és szalad addig, míg hatásköre terjed. A hatáskör a szomszéd földjéig ér, ott már egy másik pulié az imperium. Sok minden megtörténhet e világon, egyik Mátyás elszánt a másik Mátyás földjéből, sőt az is megesik, hogy egyik ország elszántja a másik ország határát, de a kutyai társadalomban soha elő nem fordulnak szándékos határincidensek. Előfordul ugyan, hogy bizonyos belső hevüléseknek engedve, a Bojszik is átlépik a mesgyét, de az más lapra tartozik. Az az ugynevezett szerelem az élők világában; tisztára egyéni akció és sohase hivatalos hatalommal való visszaélés.

A puli tehát jön visszafelé, sokkal lassabban,

mint amikor a tettek mezejére lépett, de a lihegést érthető okokból tulozza egy kicsit.

— Gazdám, — ezt mondja vele, — én elkövettem mindent az erkölcsi világrend érdekében, a hiba valahol máshol lesz.

Már kezdett rudjával lefelé fordulni a Göncöl, mire Mátyás rájött, hogy hol a hiba. Dobbal nem lehet verebet fogni, se kutyacsaholással és kurjongatással vizlopó menyecskéket tetten érni.

Mátyás észbe kapott és rugott egyet kutortársán.

— No eridj, puli, fenébe!

A koloncot is leoldta a nyakából, amiből a puli megértette, hogy a hivatalos szolgálat mára véget ért. Nyujtódzott egyet, lerázta magáról a tisztével járó gondokat s mint magánegyén olyan ösvényekre tért, amelyek senki másra nem tartoznak.

Mátyás pedig oldalára fordult és magára huzta a subát. Az éjszaka ugyan meleg volt, de vigyázni kell az öreg csontokra, mert azokban a velő is öreg már és az könnyen magába veszi a harmatot. De még a subagallért is a fejére igazgatta Mátyás, hogy ne zavarják a feleselő kakaskukorékolások és az éjszaka mindenféle neszéi a bankók összeolvasásában. Így aztán csakugyan tökéletességre is vergődött. Három ötezer koronással, meg tizenkét darab százassal csapta be a zsidó. Egy kicsit boszus volt Mátyás a zsidóra is, meg a bankócsinálóra is, meg mindenkire, aki sarcolja a szegény embert. Szerencsére a szegény embernek is van magához

való esze és Mátyás elégedetten gondolt arra, hogy az ezüst koronások közt tizenkét darab régi huszonöt krajcáros is volt, meg hogy a huszonkilenc mázsa új buzához négy mázsa penészes buzát is hozzá kevert, amit tavaly vermelt el a rekvirálók elül.

A kis-tanya ablaka háromszor világosodott ki, mire Mátyás így megcsinálta az üzleti mérleget. Bizonyosan a menyé, Etel bajoskodik a torokgyíkossal kis gyerekekkel. Hiszen azt csinál a menyecske, amit akar, külön kasszára gazdálkodik a maga földjén, de azért holnap mégis megmondja neki, hogy jobban tenné, ha gyertyát öntene ő is, mit urizál azzal a petróleummal, nem szegény embernek való már az se, maholnap drágább lesz, mint a pálinka.

Ezzel a gondolattal aludt el Mátyás s arra ébredt föl, hogy valaki ráhágott a kezire.

— Hé! — horkant föl s vaktában kinyujtotta a kezit. Meg is kapott vele valami ruhafélét, de nem szoknyának érezte, hanem nadrágnak.

— Mögvagy, akasztófára való! — tápáskodott föl a tolvajba csimpeszkedve.

A tolvaj azonban akkorát rántott magán, hogy Mátyás orra bukott. Nehéz lábdobogás szaladt a fészert felé.

— Mögállj, hé, mögállj, nem bántalak! — kiabált utána Mátyás.

A tanyaablak megint kivilágosodott s a gazda a fészert ajtajában ráismert a vászonruhás emberre. A muszka volt a szomszédból, a Piros hadifoglya.

a Ferenc feleségeé, akinek a földje barázdás volt az övével.

— Gyere, muszka, gyere, nem őszlek mög, — gyújtott gyufát Mátyás s az arca elé tartotta, hogy a muszka láthassa rajta a jószándékot.

A vászonruhás csak tovább mereszkedett az ajtóban. De a jobb kezét a micisapkájához emelte.

Mátyásnak észébe jutott, hogy a külföldi ember tán nem is érti, amit ő mond. De hát tud Mátyás külföldi nyelven is.

— Komm her, muszka, igyál viz. Mög van az engedél, — mondta barátságosan s megcsörrentette a vödör láncát.

A muszka két lépéssel odaugrott s félkarjával a szájára emelte a vödröt.

— Amennyi jól esik, — biztatta Mátyás s még a pipával bajlódott a föltámadt szélben, szemügyre vette a muszkát. Látni eleget látta már nyár eleje óta, de sohse ért rá megnézni.

Szép nagy darab ember. Agyas-fejes, vállas, markos. Formázza az ő katonafiát, Rókust, — de az emberformább, mert barna. Ez meg olyan, turófejű. Meg Rókus villogóbb is. Ámbár az Isten tudja, vagy az se, milyen bőrben lehet most a gyerek. Négy esztendő óta azt is meggázolhatta a fekete ökör. Ugy lehet, az meg valami muszka kutnál emelgeti most a vödröt. Hej, adná a fölséges Isten!

— Nincsen van voda ezben, — huzta ki a muszka a fejét a vödörből.

— Van a kutba, — mutogatott Mátyás a pípaszárral.

A muszka mindakét kezével megkapta az ostorfát, de nagyot szisszentve el is eresztette mingyárt. A meglódult vödör mellbe ütötte Mátyást.

— Ne te ne! — boszankodott meg Mátyás, — tán te nálatok még kut sincs?

— Fáj neki kar, — mondta alázatosan a muszka, — rosszul forralta neki a koszta. Koszta, magyarok mondják, csontája.

— Hát csak a szó hibádzott, — enyhült meg Mátyás s odább tolta a vendéget. — Mögállj, majd huzok én vizet.

Szokás szerint kiloccsantotta a vödröt a vályuba. Ahogy a muszka a csobbanásról észrevette, hogy olt víz van, elrikkantotta magát.

— Á, sok jó voda, — s elkezdte hörpölni a vizet.

Mátyás alig bírta elrángatni onnan.

— Te is csak embör vagy tán, hé, ha muszka vagy is. Türtőztesd már magad egy kicsit no. Ne lefetyöld azt az állott vizet, a lovak is beleittak.

Megivott a muszka másfél vödör vizet, akkor is csak azért hagyta abba, mert Mátyás rászólt.

— Ölég lösz, muszka. Szuszogd ki magad egy kicsit.

A muszka nekidőlt a kutnak.

— Keszenek, gazda bácsi. Magyarok jó emberek. Muszkák is jó emberek.

— Nono, — mondta Mátyás egy kis rátartással.

A muszkának valami papir zörgött ki a zsebéből. Szuszogott, szöszmötélt egy pillanatig, aztán megszólalt:

— Tessék, bácsi. Cigaretli.

— Nem élök vele. Szijjad muszka, ha szeretöd.

A muszka rágyújtott. Nagy lánggal égett a keziben a töltényből készített öngyújtó. Mátyásnak rajja veszett a szeme.

— Ez mán ügön. Hun vötted?

— Csinálta.

— Kicsoda? Te?

— Én. Sokakat. Tiszt uraknak is.

— Ügyes embör vagy, muszka. Miféle mestör vagy te ott a te hazádba?

— Nem mester. Paraszt apám. Én is paraszt.

— Hogy hívnak tégöd, muszka?

A muszka megmondta. Pável Antonovics Szpiridinov.

Mátyás odább csúszott a subán és helyet mutatott a muszkának.

— No ülj le, Szpiritutó.

Szpiritutó leült. Jó darabig hallgattak. Az eperfa felül könnyü huppanás hallatszott.

— A fene abba a veres macskába, mindig itt kószál, — mondta Mátyás s egy görönggyel megcélozta a láthatatlan csavargót. — Mekkora földetek van, Szpiritutó?

- Sok nagy föld. Itten mondanák száz hold.
- Homok?
- Á, fekete föld. Mint a zsir.
- Buzaföld?
- Fele buza, fele kukorica.

Lám, gondolja Mátyás, ott is csak úgy van, mint minálunk. De száz hold! Az övé száraz esztendőben nyolc, vizes esztendőben hat.

- Mi ott az ára a buzának?

Ezt nem tudta megmondani Szpiritutó. Csak azt hallotta, hogy nagy a drágaság. Mit ér a sok föld, ha nincs, aki szántson, vessen? Elvitték az embereket, elvitték a lovakat. Neki is két testvére elesett a háboruban, otthon pusztul minden, az apja már öreg ember, tán meg is halt azóta.

Mátyás azeelőtt sohse gondolt ilyenekre és most nagyon meglepi, hogy a világ ilyen egyforma. Megkérdezi, hogy hány esztendő is az öreg Szpiritutó. A muszka kiszámítja az ujján, hogy hatvanhárom.

- Van neki fehér bajusz, mint a gazda bácsinak.

— Löhet, — mondja Mátyás és azon tünődik, hogy ő hatvankét esztendő is-e most, vagy hatvanhárom.

— Aj-haj, — sóhajt Szpiritutó, fölneéz a hajnalodó égre és megint nekimenne a vödörnek. Mátyás azonban megfogja a karját.

- Gyere csak, *fiam*, gyujtsd meg azt a lámpásmasínát.

És Mátyás elkattyog a muszkával a kamrába, előkeresi a lopót, meg az itcét és leülteti Szpiritutót az ászokfára.

— No majd ez nagyobb melegöt ad, mint a viz, — kóstol bele a borba, de csak éppen annyira, amennyire az illendőség megkívánja. — Hajtsd le, Szpiritutó.

Igaz, hogy Mátyásnak irgalmatlan rossz bora van, az a fajta egres, amit három emberes bornak szoktak tisztelni, mert azt, akit megkínálnak vele, két embernek fogni kell, hogy el ne szaladjon. De hát Mátyás nem nagyon szokott kínálgatódni s a maga szójáért se tartogatná az italt ebben a szűkös világban, ha arra nem számítana, hogy hátha mégis csak betoppan egyszer Rókus.

— B-r-r-r, — mondja a Szpiritutó, már akár azért, mert mutatni akarja, hogy tud ő magyarul is, akár azért, mert a Mátyás bora olyan bor, hogy annak a nevét csak magyarul lehet kimondani. És megígéri, hogy ha a gazda bácsi egyszer öfeléjük jár, otthon, a Russziában, olyan borral tartja, mint a Krisztus vére.

— Nem hiszöm, — rázza a fejét az öreg ember, — én belülem már nem lössz hadifogoly.

A muszka egy kicsit vidorabban nevet a bortól. Nem úgy érti ő, hanem hogy vendégeskedni megy hozzájuk a gazda bácsi. Ugy mondták a fogolyirodában, hogy most már nemsokára vége lesz a háborúnak, mert otthon revolúció van, megölték a cárt.

— Mi a szősz? — csodálkozik el Mátyás. — Nem is hallottam. Hát mögöltké? Nyilván előbb köllött vona, Szpiritutó.

Már kivilágosodott, mire kiléptek a ház elé. A tetőn burukkoltak a galambok és az istállóban a Csillag, vagy a Szikra fölnyerített az ember-neszezésre.

— Hány lovatok volt, Szpiritutó?

— Ojjé, etven.

Hetven, nem ötven. Megmutatta az ujjaival. Mátyás arcán látszott az őszinte elcsodálkozás.

— Hát tehén?

— Nad tehén nedvenkettő, kis tehén sok száz. Nem tudok nevét magyarul. Itten nem látni tanyákon.

— Kis tehén? Tán borju, te? Mú-ú-ú.

— Nem, — csóválja a fejét a muszka. — Mek-mek-mek.

— Á, tudom, kecske.

— Az, kecske, — mondja örömmel a muszka. — Száz, kettő száz, sok száz.

Mátyás lehangolódik egy kicsit.

Még se tökéletes emberek ezek a muszkák. Oláhfélék lehetnek ezek. Ha neki száz hold földje volna, akkor ő nem csufitaná el kecskével a birtokát.

De azért elkiséri a Szpiritutót a mesgyéig és

barátságosan kezel vele. Mikor elhalad pár lépést, utánna kiált:

— Hé, tisztöltetöm a Pirost.

Nem csufolódásból mondja, hanem atyafias tisztességtudással. A Piros urának, Ferenc szomszédnak az anyja onokatestvére volt az ő felesége, a Roza öregebb ágyának.

A kisasszony-nap reggeli ragyogásában nagy ficserkéléssel tollázkodtak a fecskék a szarúfán. Az öregek asszentálták a fiatalokat s egy gubbaszkodó fecskefiút alighanem gyöngéltettek a menet-századba. Az anyafecske jajveszékelve ugrálta körül a kis maródit, végig-végig fésülte felborzoló-dott tollát a szárnyával, aztán szembeágaskodott egy tekintélyes öreg fecskével. (Főörzsorvosi rangja lehetett a fecske-nemzetben, mert igen mérgesen tipegett és kopasz volt a fejebubja.)

— Hát látott már valaki ilyen kései költésben ennél tökéletesebb fecskefiókot?

— Csilitt-csilütt! Csilitt-csilütt! — kavarogtak az ellentétes vélemények.

— Fecskéváló hónap, — pillantott fel Etel, aki a kislányát fésülte az ereszet alatt.

Egy percig rábáméskodott a zenebonás madarakra, aztán ráripakodott a gyerekre, aki köténykéje madzagját huzigálta a lábánál doromboló macska hátán:

— Hát hiába beszélök én neköd? Nem hallottad, mit mondtam?

Csakugyan Etel már harmadszor ígerte Márikának, hogyha nem tartja egyenesen a fejét, rögtön kihozza a nagy birkanyíró ollót és tövig

levágja a haját, mint a cigánylányokét szokás, de még a fejéből is hozzácsip egy darabot.

De azért Márikát nem kell féltetni, hogy most mingyárt világgá szalad ijedtében. Ha a szegény ember gyereke mindig a szivire venné, amikor kilátásba helyezik neki, hogy bele vágják a kést, keresztül szurják a vasvillával, lecsipik az orrát a harapófogóval, kicifrázzák a fülét a csörgemetélővel, szétverik a fejét a furkóval, kettéhasítják a szekercével és végezetül a kenyérsütő lapáton betolják a tüzes kemencébe, akkor a szegény ember gyereke hajnaltól estig nem csinálna egyebet, csak csérogna, mint a kergetett jérce. Márika keskeny háta mögött azonban nemcsak a haragos édesanya van, hanem négyesztendős mult is, ennélfogva Márika ténybeli tapasztalatokra támaszkodva állja az egy helyet, ha nem olyan szilárdan is, mint a helyzet megkívánja. Mindezekon fölül Márika azt is tudja, hogy a birkanyiró ollót nehéz lesz előkeríteni, mert az tegnap beleejtődött a tóba, amikor lapulevélből napernyőt nyirt magának.

Mint e titok egyedüli birtokosa, Márika jogosultnak érzi magát, hogy csak azért is rántsön még egyet a fején.

Erre aztán az asszonyt csakugyan elfutja a pulykaméreg. Marokra fogja a gyerek keményszálú fekete haját s fölcsattanva rántja maga felé a kislányt.

— Te béka, te! Kiből szorult beléd ez a nyughatatlan vér?

Mire kimondja, már meg is lazul a szorítása. Összecsücsörített szíjjal fuvogálja a hajválasztékon kiféheredő gyöngye bőrt, amin piros nyomokat hasított a vastagfogu tülökfésű.

A nagy fehér asszony mély-kék szeme simogatva nézi a kis fekete gyereket. Most lehet, most ünnepnap is van, meg a gyerek úgy se látja, háttal van felé.

— Apád vére vagy, — mosolyog választ a szája sarkával a saját kérdésére.

Pedig a kérdés azok közé tartozott, amikre a kérdező nem szokott feleletet várni. Olyanforma volt, mint mikor a tisztelendő úr nagy méreggel kérdezi a prédikációban, hogy »hol vagy most, Kajafás?« Szerencse, hogy Kajafás soha se mondja meg, hol van. Már nem neki szerencséje, hanem a tisztelendő urnak. Mert ha egyszer lelépne a Kajafás a padlásról, — ott kell neki lenni, mert mindig oda néz föl a pap, mikor hozzá intézi a kérdést, — bizony még csak le se tudná ültetni a tisztelendő ur. Mikor a német katonák itt mentek keresztül a télen, mind fölégették még a templompadokat is. Mindössze egy éjszakát töltöttek itt a pokolra való, de azalatt is mennyi garázdaságot csináltak! Vagy tíz háznál rátörték az aszszonyokra az ajtót, sok helyen kifolvatták a hordókból a bort és a plébánia előtt leütötték a bánatos Mária-szobor fejét. Pedig úgy mondták, hogy a németek is keresztények, ugvan a tisztelendő ur kikiabált r'juk az ablakból, hogy rosz-

szabbak, mint a krimi tatárok. Ebből ugyan nem lett volna baj, mert ezt vagy értették, vagy se, hanem a tisztelendő ur a puskáját is rájuk fogta, akiből a seregélyeket szokta ijesztgetni. Ebből lett aztán a nagy kavarodás, a németeknek a főkapitánya agyon akarta lövetni a papot, de aztán megkegyelmezett neki, gondolta, öreg emberrel még se tesz ilyen csufságot, hanem inkább fölégetteti mind a tanyákat. Ugy kellett a tisztelendő urnak térden állva csuszkálni előtte, hogy ne tegyen szerencsétlenné ennyi ártatlan embert, arra aztán megbékölt, még egy koci prófuntot is hagyott itt a szegényeknek. Tán még most is ott van a templom padlásán, nem kellett senkinek se, azután most nem tudnak vele mit csinálni, a jószággal még se etethetik meg, mert a kenyér mégis csak a Krisztus teste, ha örölt zabszalma van is belesütve.

Azóta aztán a tisztelendő se az, aki azelőtt volt. Régebben elbeszélgetett mise után az asszonyokk¹, nyugtatta őket, hogy majd csak hazajönnek már az emberek, intette őket a szép életre s lerajzolta nekik a homokba, hogy hol van az a Szibéria, meg a Szerbia, meg a többi, Isten tudja, miféle csunya nemzet. De már most ugy esztendeje formán nagyon meg van komorodva, még a köszönést is alig fogadja. A prédikációban se a Kajfást kárpálja már, hanem a Hollófernest, meg egyéb mindenféle ótestamentumi német királyokat, akik ezen a környéken nem nagyon járatosak, Efel legalább sohse hallotta hírüket Ugyan

az is lehet, hogy ezek csak olyan példabeszédek, mint a Jezsabel leányai, akikkel a templom-bucsun hozakodott elő a tisztelendő ur, kegyetlen nagy asztalverdeséssel.

— Hol vagytok ti elvetemődött Délilák, ti orcátlan Putifárnék, ti elbűcstelenedött Jezsabel leányai? Azt kérdöm én tőletök, mondjátok mög énnéköm, van-e olyan firhang a világon, amelyikön az Úristen szöme keresztül nem lát?

Ez nagyon szívhez szóló prédikáció volt akkor, az öreg asszonyok rá is gyök kentettek reszketős fejükkal, hogy »bizony, bizony« és oda szurtak a szemükkal a hadiözvegyeknek, de a Deliláknak, Putifárnéknak és Jezsabel leányainak a pillája se rebbent, csak a piros papucsok hegye villant észsze, hogy nene, nézd csak az öreget, milyen tűzbe tud jönni szent ember létire!

Etel elcsudálkozott magán, még a gyerek akaratos haját bontogatta. Mi juttatta most neki észébe ezeket az elmúlt dolgokat? Szinte hallja a piros papucsok csosszanását és recseg a fülében a pap hangja. Igen, tudja már, attól van ez most, hogy a nyughatatlan vért emlegette.

Fél szemével hátra pillant az ablakára és fölkapja a fejét, mint a kevély ló. Az ő ablakán akármikor benézhet az Uristen. Több négy esztendejénél, hogy Rókusnak kihozták a piros palétát, rögtön menni kellett neki, még a herét is csak félig vághatta le, ő akkor ötödnapos fekvő volt, ezzel a kis rosszkor-lettel ni, — s azóta

nem volt leeresztve az ablakon a firhang, akkor is csak a legyek végett. Ugyan az ablakot se nagyon nyitogatta, ha csak meszelés nem volt, az idén is csak egyszer, virágvasárnap, mikor közétette a kék-szalagos szentelt barkákat. Márikáért a legkisebbet, magáért a középsőt, az emberért a leg-hosszabbat.

Akkor volt az, hogy a hadiasszonyok karajából szemtől-szembe rávihogott a szabad száju Boca Modol.

— Barkázhadd mán azt, Etel!

— Kicsodát? — ámult rá Etel.

— Hát a Rókusodat, no! Mintha nem möghozták volna már a hirit neköd is, hogy a te urad is hidallja mán a muszka mönyecske ágyát, ugy löhet, nem is egyét. Hát mit őrzögetöd a hült helyét, mikor fiatal is vagy, szép is vagy, élhetöd világod? Én bizony, ha neköd volnék, mán régön kértem volna egy muszkát a fogolyirodában, azzal őrzetném magam, hogy el ne lopjanak. Nem igaz, asszonyok?

Az asszonyok vihorászva csapkodták a térdjüket. Hej, ez a Modol csak érti a szót!

— Köll a nehézségnek, — vont a meg Etel a vállát, — van neköm egyéb gondom is, mint-hogy arra is én vigyázzak, hogy mög ne szökjön.

— Hiszen azt belültre fektetnéd, te málél!

Ugy nevettek a csajhosok, hogy Etelnek még most is olyan lesz tőle a képe, mint akit csalánna! megcsapdostak. Nem mintha Etel valami

nagy nemből származott volna és az angol-kisaszszonyok tanították volna meg rá, hogy mikor kell elvörösödni. Árva lány volt Etel, szögrül-végrül rokona Mátyáséknak, azok nevelték fel a paraszti neveléstudomány ősi törvényei szerint s Etelnek éppen olyan korán kinyílt a szeme, mint a többi fecskefióknak, e tekintetben igazán nem érezhette a szülői ház hijját. Azt látta, amit a többi gyerekek, azt hallotta, amit a többi gyerekek és azt játszott, amit a többi gyerekek. Libapásztorkodott, a vályogvetést is kitanulta, napszámba is eljárt, acatolni, gyomlálni, kötözni s mint marokverő lány eleget hálált az asztagok tövében. Nem, Etel nem volt már egészen tudatlan a világi dolgokban, mikor Mátyásék összeboronálták a fiukkal, ami minden különösebb teketória nélkül történt meg Háztüznézőre igazán nem volt szükség, tekintettel arra, hogy a legény és a lány egy tűz körül heverésztek, tíz esztendő korukig közös vacson, az ajtó mögött, attól kezdve is egy földél alatt, csak a legény a lócán, a lány pedig a szoba földjén, nyáron a pítvarban. Kendővel fizetett gügyü se kellett, mert annak a tisztjét Matyás végezte el, disznóöléskor rácsattantván a hurkaöblögetéssel hajlongó Etelre, ott ahol leggömbölyűbb:

— Ugy nézöm, nagy lány, te is elbirnád már a Boldogasszony ágát!

Mire Etel nem pirult el, hanem kiegyenesítette a derekát és visszanevetett Mátyásra:

— Hát alighanem.

— Mügtartsuk-e három királyokra az esküvőd? Mit szólsz hozzá?

— Ahogy Rókus akarja.

Etel nem is gondolt rá soha, hogy másnak a felesége is lehetne, mint a Mátyás fiáé. Igaz, hogy nem is kerülgette olyan szándékkal senki se. Mindenki látta és mindenki helyben hagyta, hogy Mátyás menyinek neveli a lányt. Az árva örök földescskéje, három hold szántó, hegyesen citkessedett be a Mátyás földjei közé s ez maga beláttatta volna a szomszédokkal, hogy ezt a két fiátalt egymásnak teremttette az Isten. De meg amugy is egymáshoz valók voltak, az egyik szőke, mint a buza, a másik fekete, mint a bogár s tagos, bírós mind a kettő. A felől természetesen nem kérdezősködtek, hogy szeretik-e egymást, mert mire való az ilyen csintalan beszéd azok közt, akik szent házasságra lépnek egymással? Akivel úgy elfigurázik az ember, az más, úgy a házban, meg a gyöpszélen, vagy a körtefa alatt, ott szokás az ilyesmi, vele jár a fiatalsággal, mint esküdttel a nadrág, de akik egy életre fogódznak össze, azoknak csak a pap teszi föl a kérdést az oltárnál.

No meg Messzi Gyurka is föltette a lakodalomban, aki olyan nagy fogalmu öreg csősz, hogy ha a városban születik, okvetlenül prókátor lett volna belüle. Mondott az a szerelemről olyanokat, mikor az Etel fejét fölkontyolták, hogy az ördög

is nevette volna. Nevette Etel is, mint ahogy azután is sok helytelenkedésen nevetett még esztendőss asszony-koráig. Nem volt Etel se szégyenlősebb, se alamuszibb, mint más asszonyi fajzat. Csak tudja az Isten, mitől van az, némelyik macska a legnagyobb sárban is úgy tipeg keresztül az udvaron, hogy még csak a körme hegye se lesz mocskos, a másik meg akárhogy nyalja magát, mindég olyan, mintha a katlanban hált volna. Ki hogy születik, akár macskának, akár asszonynak.

Hiszen hallani hallott róla Etel eleget, a maga szemével is látta, hogy a háboru mennyire megveszejtí az embereket, de arra sohse gondolt, hogy hátha az ő ura is megbomlik. Addig, míg a Psemiszlibe be nem rekesztették őket, rendesen levelezte az apját, anyját és az se maradt ki soha a tábori postából, hogy »továbbá csókoltatom és tisztöltetöm az Etelt és maradok hű hozzá és továbbá csókoltatom a kis családom is.« Igaz, hogy aztán megszűnt a tábori posta, de hát nemcsak neki szűnt meg, hanem a Pirosnak is, meg a Modolnak is, meg az egész környéknek, mert az emberek hadifogságba estek. Akkoriban sok összevissza beszéd volt erről, mert a népek még nem voltak úgy fölokosítva, hogy mi az a hadifogoly. Volt, aki azt mondta, hogy jaj a katonának, de jóbb a hadifogolynak, mert azt kiadják a tatár kámoknak, azok meg igába fogják, mint az ökröt és ősszel szántanak rajta, télen me-

levágják és megeszik. (Messzi Gyurka azt mondta, hogy ő élő tanu rá, mert Königgrätznél ő is hadifogságba került, föl is szántattak vele egy nagy darab földet kölesnek, azért szereti máig is jobban a kolbászt, mint a köles-kásás hurkát — és télire csakugyan bevitték a trancsér-házba, ahol tudja az Isten, mi lett volna vele, de mire megköszörülték a nagy kést, akkorára megkötötték a békét.) Egy darabig nagy is volt a rémület, de aztán az okosabbak kiánitották a népet, hogy a hadifogoly-nak kutya baja, nem kell neki a golyót kerülgetni, ehét, ihat, pipálhat, még haza nem eresztik s akkor is a császár tesz eleget a kosztjáért, kvártélyáért. Nem hogy siratni kellene a hadifogolyot, hanem örülni kell neki, mert aki hadifogoly, az jó helyen van s mentül többen esnek rab-ságba, annál hamarabb vége lesz a háborúnak.

Etel hálát adott az Istennek, hogy Rókus jó helyen van, csak azt furcsállotta, hogy nem tudatja a sorát az itthonvalókkal, holott lassankint megindult a hadifogoly-posta is. Igaz, hogy kezdetben nem sok köszönet volt benne, mert nehezen tudták kibetűzni a hosszú utban eldörgölődött plajbászos kártyákat, meg a kimondhatatlan nevű muszka helyeket. De aztán ebbe is csak bele-tanultak, mert ahogy telt-múlt az idő, elszapo-rodtak a tanyákon a muszka rabok és beleszok-tak a hadiasszonyok az idegen idiomába.

— Köll a *talmács*, — ezzel palástolta a bűnét Piros ángyó is, mikor a nagy muszkát a ház-

hoz vette. — Legalább van kivel iratnom Ferencnek.

— Sorotok, csináljátok, — vont vállat Etel és aratott, kapált, nádat vágott, piacozott Rókus helyett és hordta a pénzt a városba a takarékbá. Jó esztendeje telt már a przemysli peteknek, mikor egyszer Piros azzal állított be Mátyásékhoz, hogy hirt hoz Rókusról. Itt a levél, Ferenc írta, a muszka azt olvasta ki belőle, hogy valami Rókus név is van benne, az csak az Etel ura lehet.

Mátyás előkereste a tükör mögül a madzagos pápaszemet, de izgatottságában alig tudta a fejére huzni.

— Az ez valóságosan, — sütött ki az arca. — Azt írja, hogy »Rókus szomszéd is ebbe a városba él...« de még itt van valami, csak ezt mánnem fogja a szömem.

Etel nem nagyon törte a tollát a tudományoknak, de azért mégis ő boldogult a levéllel. Igaz, hogy ő a feleség szemével nézte, de meg az is bizonyos, hogy Ferenc olyan olvasható betűket vetett, akár egy kis iskolásgyerek.

— Éli világát, az van itten. Rókus szomszéd is ebbe a városba éli világát.

— Hiszön tudtam én — dörzsölgette a kezét Mátyás és szüle hálálkodva vetett keresztet a radnai szűz képe előtt.

Csak Etel nézett maga elé elkomolyodva. Éli világát... éli világát... hogy éli az világát, aki rab?

— No mőnök is egy kis bort forralni, mert majd győn haza a muszka a répavágásból, oszt el lőssz fázva, — kapta magára Piros a nagy-kendőjét.

— Hát így élik világukat a rabok? — nézett utána Etel, de nem szólt semmit.

Hiszen majd kitudódik. Most már majd csak ír Rókus is.

De hát nem írt. Sőt Ferenc se válaszolt, akit megkértek, hogy tudassa a Rókus atreszát.

Hanem egyszer csak azt kezdték rebesgetni a tanyák közt, hogy az Etel ura összeállt valami tatár kocsmárosnéval és egész elpocakosodott. Lehet, hogy a kámok megeszik a rabot, de a kámnék tyukkal-kaláccsal tartják. Hiába, az asszonyok mindenütt jobbszívek.

Etel otthon szégyelt beszélni a dologról, de a tanyák közt utána járt a hír gazdájának. Mutassák elő a levelet, mert ő csak a két szemének hisz. De levelet sehol se tudtak neki mutatni. Egy szabadságos katona mesélte a Rókus esetét, de az már visszament a frontra. Mi a tábori postája száma, mert ő íratni akar neki? Ez, meg ez. De kár a fáradságért. A katona is csak hallomásból beszélt. Meg mire való az ilyet firtatni? Háboruban így szokott ez lenni. Etel egy kicsit lecsilapodva ment haza. Pletyka, mende-monda. Milyen számár némelyik ember. Ha rohadt szilvát lát, azt hiszi, minden szilva rohadt.

Annyira megnyugodott, hogy libatömés köz-

ben elmondta a dolgot szülének is. Mit szól hozzá, szüle, milyen máma a világ!

Szüle csöndesen kavargatta a kukoricát a tömőtálban:

— Hát az Isten tudja, fiam. Ugy löhet; őt is csak úgy van, mint minálunk. Látod, ez a kehős Piros is mán második esztendeje hizlalja a muszkát.

Etellet fordult egyet a világ.

— Mit tud, szülém? Mondja ki!

Az öreg asszony csodálkozva nézett rá.

— Hát mit tudhatnék én, fiam? De látod, Rókus is csak Ádám fia.

Etel olyat szoritott a liba nyakán, hogy utolsót se ért rá szisszenni az istenadta. Etel tán el is sirta volna magát, ha az apósa olyat nem tesz, amit még soha se tett életében.

Mátyás dohányt vágott a küszöbön. Ugy, mint máskor is szokta, szuszogva, tempósan, mert ennek ez a módja. Ha sebesen vágnák a dohányt, tán meg se gyujtódna, mert azt hinné, hogy ő salátalevél.

Az öreg asszony utolsó szavára azonban fölugrott guggoltából Mátyás és rá fogta a nagy kést szülére.

— No Roza, most halsz meg!

Etel elsikította magát, az öreg asszony pedig leesett állal tátozott Mátyásra. Megháborodott? A háboru negyedik esztendejében már történtek ilyenek a kinti emberek közt. A szeme ragyogott,

mint az ugrásra készülő kutyaé és reszketett még a szája széle is.

— Hát csak kivallottad, vén asszony, hogy az Ádám fia! No Roza, ezt se hittem volna rulad. Csak azt mondanád mán ki, mölyik Ádámé, hagy tudnám, kit öljek mög?

Ebből aztán nagy nevetés lett, mert az asszonyok mingyárt látták, hogy az öreg Mátyás csak megjátszotta magát.

— Mán azt gondoltam, hogy az ördög szállta mög kendöt, — hápogta szüle a szemét törölgetve. — Hhaj, alig győzők sóhajtani, ugy rám adta kend az ijesztőt!

Mátyás ment az udvarra, kiszedni a dohányból a közé óvakodott küszöb-szálkákat. Csak ugy mentében szólt vissza, egész elcsöndesedett hangon:

— Ha az embör sohajtani nem tudna, hát mögfúlladna.

— Láttál már ilyent? — nézett a szüle Etelre.

Nem, nem látott még ilyent, rázta Etel csöndesen a fejét. Nem érthette az öreg embert. Amugy se volt már mostanában valami játékos kedvű, az nap meg éppen szavát se lehetett venni, mióta reggel a szövetkezeti boltban járt sóért.

Csak hetek mulva tudódott ki, hogy Mátyásnak majd a szive szakadt meg akkor, mikor az eszét járta a nagy késsel és csak az Isten őrizte, hogy igazán vért nem ontott vele. Mert az történt, hogy Mátyás a szövetkezeti boltban egy szabad-

ságos katonával találkozott, akit az orosz rabságot kipiheni eresztettek haza.

— No, — mondta a katona — a kend családja is belegyűtt az új módiba.

— Hogyhogya? — vetette oda Mátyás csak úgy félvállról.

— Hát mán hogy a pap nélkül való temetésbe.

— Nem új módi az. Nem is szoktuk mink a papot a halott mellé temetni, — adta vissza a tréfát Mátyás, de azért rosszat sejtve belefogódzott a pultba.

— Nono, — terpeszkedett széjelebb a legény, — de a maguk Rókusának tán még sirt se igón ástak.

— Nem tán? — kapott Mátyás a szájából kihulló pipa után.

De alighanem úgy volt, adta elő a katona a kiméletes bevezetés után a részleteket. Ő úgy hallotta, hogy Rókus ötödmagával megszökött a Burmania nevezetű helységből, hármukat rögtön lelövöldözték a muszka örök, kettejüket bezavarták az erdőkbe, ott is veszték szegények, szénégetők találtak dermedt tetemükre, azok tettek róluk jelentést a felsőbbségnek.

— Persze én nem konstalok biztosat, — billegtette a tenyerét a vitéz, — de ezeket a ténkörményöket vöttem hallomásba.

Hát ezért hadonászott Mátyás olyan furecsán a nagy késsel az apai fájdalom első dühében. De

aztán csak erőt vett magán s mikor idők multán az asszonyoknak is fülébe jutott a rémhír, Mátyás rögtön lecáfolta őket.

— Részög vót az a csavargó. Szót értöttem én akkoriban a tisztölendő urral. Nem löhet az igaz, azt mondja, ha a burokról beszélt az illető. Hiszön a burok Áfrikában laknak, mög is mutatta a makkfán, hogy oda nem kerülhetött Rókus. Mög a bur háboru nem is most van, Rókus még akkor csöcsszopó vót, mikor a burok világháboruja vót, arra magam is emlékszök.

Ez ebben el is mult akkor és többet azóta Rókusról se hang, se hir. Mátyás sokat járta a városi urakat is, küldözgették is Ponciustól Pilátus-hoz, de egyéb foganatja ennek se lett, csak az, hogy egyszer a műúton megbokrosodtak a Mátyás lovai valami autótól, belefordították a kocsit az árokba, Mátyásnak eltört a kezeszára és mivel a baj sohse jár egyedül, az egyik lónak is kitört a lába, meg a tetejébe a hám is elszakadt.

Lassankint azután el is szoktak attól, hogy Rókusról beszéljenek. Olykor, ha rekvirálók jártak a tanyán, megképzett Etel előtt a nagy maho-med ember, amint egyszer még legénykorában megboszankodott a végrehajtóra, amért gorombáskodott az apjával és ugy vágta bele, szüretes idő lévén, a szőlőtaposó kádba, hogy orrán, száján eresztette a levét a nyavalyás.

— Volna csak itt Rókus! — szaladt ki az asszony száján, mikor az egyik rekviráló, valami

nyegle suhanc legugoltatta Mátyást és az öreg ember hátáról ugrott föl a padlásra kukoricát szaglászni.

Mátyás inkább olyankor emlegette a gyereket, ha jó áron adott el valamit és annak az öröme egy kicsit italosan tért meg a városból. Ilyenkor kiállt pipálni a ház végibe, ahonnan messze el lehetett látni a tó mentén és magyarázott az asszonyoknak:

— Lássátok, ez mind egy gazdaság vót valaha, az én földem, mög az Etelé, mög még a Ferencé is, meg aki azon tul látszik is. Mindég úgy hallottam gyerekkoromban, hogy ez mind az én szépapámnak az öregapjáé vót, de szétörökölték. Hanem ha ezt a Ferencöt nem segíti haza az Isten, azt hiszöm, Piros elprédál mindönt, még a földet is. Azt mondom, lössznek még ezek a földek egy kézön valaha. Majd emléközz rá Etel, mit mondtam, hogy szöröncsés embör lössz még Rókus...

Ilyenkor szüle mindig eljajditotta magát, hogy mit hasogatják az ő szívét.

Telt-múlt az idő és már csak nagyon ritkán hasogatták a szüle szívét. A minap Mátyás Etéléknél motozott a kamrában és mikor kijött, Rókus kalapja volt a fején. A száraz kis fej ugyan füles-től beleszaladt, de amugy egész ujat mutatott a kalap.

— Jó komótos — mondta Mátyás és kedvetlen indult benne a templomba.

Szüle ugyan egy kicsit bánatosan nézte, de azért csak annyit mondott, hogy még egy kicsit lehetett volna vele várni.

— Hát lehetni lehetett vóna, — ismerte be Mátyás, — de hát Rókus mögtanálja, ha hazagyün, neköm mög most nincs ünneplő kalapom. Mert az *állom* elvöszi az embörtül a fiát, de nem ad neki helyötte ünneplő kalapot.

Ebben Etel is egyet értett Mátyással. Nem igen tudták volna ugyan megmondani, mi az az állam, de azt tudták, hogy a rekviráló is állam, meg a finánc is állam, meg a végrehajtó is állam és állam minden, aminek pénzt kell adni semmiért és még ezeken fölül van valami olyan állam is, ami elkivánja az asszonyoktól az urukat, a gyerekektől az apjukat és elviszi őket, senki se tudja, hová, senki se tudja, miért.

— Igön, mindönnék az állam az oka, — sötétedett el az Etel tiszta homloka és tépő mozdulattal kapta ki a foga közt tartott piros szalagot, hogy belefönja a gyerek hajába.

De a fonásból nem lett semmise. A Bojszi olyan dühösen csaholt körül valakit a ribizli-bokrok mögött, hogy az nem lehetett más, csak az állam. Nagyokat puffant a kolonc az agyagtapasztáson, ahogy a kutya körbe-körbe táncolt, egyszer aztán a puli is nagyot puffant keserves vonyitással. Ebből ismert rá Etel, hogy az állam melyik formájában szerencséteti a tanyát.

— A röndér! Az Ábel. Szaladj csak, kis-

lányom, öreg-apádhoz, mondjad neki, hogy ne lögyön itthon, mőnjőn ki egy kicsit a kukoricába.

Mert sose lehet tudni, mi járatban van a rendőř, ilyenkor legjobb, ha férfi-ember nem tá-láltatik a háznál.

— No mit hozott, Ábel? — kérdezte az asszony s tán még a piros pántlika is elfehé-re-dett a kezében a félelemtől. Tegnap tapasztott katlant egy kis elásott uj buza fölé s arra gon-dolt, hogy azt alighanem észrevette és besugta valami becsületen kapó szomszéd.

— Mit ám? — pödörgette Ábel a kis pörge bajuszát. — Adjon Isten jó reggelt. Hát aztán kapok-e egy csókot, ha jót hozok?

— Hogyne, — kezdett Etel magához térni, — kettőt is olyan kicsikét.

— No hát ehen-e, tartom mindakét képemőt, — tolta közelebb piros arcát a hivatalos ember.

— Nem vőszők zsákba macskát, — hessentette el Etel egész jókedvűen a pörge bajuszt. S nem lett volna asszony, ha rá nem ült volna a gabona eltitkolásban kihágó katlanra. — Mondja no, mi lakik a bugyellárisban.

— Hát ez ni, — huzott elő a rendőř valami kék papirosu irományt. — Mőg van az embőř. A Rókus.

— Mőg? — kapaszkodott Etel mindakét kez-vel a katlan szélibe.

— Mőg. Mán illetőleg ugy van mőg, hogy

nincs mög. Eltűnt. Eztet közleményözi írásbelileg a katonaság.

Mintha egy fecske villant volna el az Etel szeme előtt. Oda, meg vissza, kétszer. Aztán megállt előtte egyenesen a levegőben. De akkor már nem fecske volt, csak egy fekete pont.

Ábel megcsipte az asszony arcát. Borzasztó tetszett neki, hogy Etelnek ilyen fehér képe van. Nincs ilyen az egész járásban. Most meg különösen fehér volt.

— No mit mondtam, mönyecske? Ez már csak jó hír. Farsangra férjhez is löhet mönni. Oszd addig is tudok ám én vigasztalót.

Azzal ráejtette a kezét az Etel vállára és célirányosan csusztatta lefelé. Etel jól ismerte ezt a mozdulatot még süldőlány korából. »Nézöm, kislány, tán mögcsipött a méhecske!« Piros lett a fehér arc, mint a pántlika a kezében s kemény öt ujja csattant a rendőr kezefején, mint az ostor.

— Vigasztaljuk hát egymást no!

— Hü, fene a körmödbe! — szisszent föl a rendőr és vakargatta egyik kezével a másikat. Egy kis röstelkedéssel huzta a szemébe a sapkáját. — Ej, de kutya meleg van máma. No Isten mögáldjon.

— Isten kenddel is, — mosolygott rá Etel.

Aztán, hogy maga maradt, próbálta elolvasni a nyomtatott írást. De egyebet nem értett belőle, csak azt, hogy »eltűnt« s azt se értette. Hogy?

Az állam elparancsol a családjától egy meglelt embert, egy nagy erős embert és mikor vissza kellene adni, akkor azt mondja, hogy eltűnt? Mint a kis rühes fiókmacska, vagy egy gyámoltalan csipogó kis csirke? Hát hova tette, hát miért nem vigyázott rá? Mikor ő libapásztor volt, akkor eltűnt a keze alul egy kis liba, egy hitvány, oktalan kis jószág. Akkor azért őt úgy megrázta szüle, hogy minden csontja ropogott bele és marékkal szaggatta ki a haját. Meg is érdekelte. Mindenki megérdemli, aki nem vigyáz arra, amit rábízta. De hát ő kit rázzon meg, kinek szaggassa a haját, kinek szedje ki a szeme világát?

A színben kotkodácsolt a tojós tyúk.

— Jézus Mária! — ugrott fel Etel és szaladt a színbe. Tegnap is kiszivta a görény az ott felejtett tojásokat.

Siettében meglökött egy üres hordót, amit Mátyás tegnap kénezt ki. A hordó megindult nagy dübörgéssel és nekivágódott a fészernak. Egy deszka lezuhant és nagyot csattant a földön. A tetőről fölrebbentek a fecskék. A menet-század elindult. A gyöngye fecskefiók lebukott a ház elé. A macska rögtön szaladt vele az eperfára.

Mátyás nádat vágni ment a tóra, azonban az ördögnek tartozott ezzel az uttal. A víz éppen csak bepillédzett, de hire se volt még olyan jégnek, ami megbirta volna az embert.

Pedig nagy tél lössz, — gondolta Mátyás, ahogy a nádvágó kacorral próbára belesuhintott a bozótba. — Nagyon taplós a káka bele.

Rosszkedvűen fordult vissza. A nagy tél nagy havat jelent, a nagy hó sok vizet jelent s a sok víz azt jelenti, hogy a tó bemászik a földekre s aratás helyett majd szedhetik a piócát.

Észre se vette, hogy a vak-dülő helyett kikanyarodott az országutra s egyszerre csak ott állt a szövetségi bolt előtt.

— Nini, hát ez micsoda cifrasági találmány? — akadt meg a szeme a boltablakon.

A boltablakban az volt, ami máskor. Azaz hogy nem egészen, mert kékkő nem volt ott, a kékkő nagy ur lett, úgy mondták, hogy az is a katonaságnak kell. De lehet, ez is csak kitalálás volt, hogy jobban lehessen érte sarcolni a szegénységet. Minek kellene a katonaságnak a kékkő? Csak nem permetezik be vele az ellenséget? Inkább abba essen bele a fenerospóra, mint a szőlőbe.

Kékkő tehát nem volt a boltkiállításban, csak halcukor, meg szentjános-kenyér és légyvesztő-papiros, a kellemes keverve a hasznossal. Aztán meg egy nemzetiszin plakát, amire az volt nyomtatva, hogy *A nemzeti tanács védelme alatt.*

Hát ez volt az a cifrasági találmány, aminek Mátyás soha se hallotta még a hírét. A tanácsét igen, a városi tanácsét, mert az adja árendába erre a bérföldeket, meg a fűbérdíjat is annak kell fizetni, meg az utakat is az csináltatná, ha csináltatná, de csak a nagy adót szedi be érte. Aztán még ő akarná mostan a nemzetet védeni, mikor az mindig az állam dolga volt?

— A nyavalya tudja, mi van velük, — ment volna tovább Mátyás, de a szövetkezeti boltosné kidugta a fejét az ajtón. Fekete kendővel volt bekötve a feje, mert ennek is ott maradt az ura a háboruban, azóta maga viszi az üzletet, igen nagy ipar-asszony.

— No nézi, Mátyás bácsi? — szólt ki barátságosan.

— Nézöm ám, hogy ez mög mán micsoda portéka.

A boltosné se tudta, a kocsmárosné szomszéd-asszony hozta tegnap a városbul. Azt mondja, ott nagy ribillió van és a boltok mind ilyenekkel vannak cifritva, némelyiknek négy-öt is van az ablakában, hát hozott egyet neki is, hogy ha már van, ne legyen enélkül a tanya se.

— Hát szép ez tésasszony, annak, akinek fo-

galma van hozzá, — ismerte el Mátyás és ha már itt van, befordult a körbe egy kis hirschallásra.

A kör is abban a házban van, amelyikben a bolt. Már hogy a kocsmában van abban a házban és a kocsmában van a kör. A kettő közt van a kovácsműhely, de az most már két esztendeje be van csukva, mert a kovács is oda van a háboruban. Ezelőtt inkább ott hányták-vetették meg a világ sorát, lópatkolás, meg ráfszorítás közben, de mióta a kovácsot is beszólitották, azóta mindig a körbe gyülekeznek így ráérős időben.

A körben már nagyban áll a diéta, mikor Mátyás belép. Már annyiban nagyban, hogy négyöt bányabőr sapka is ködlik a füstben, mikor Mátyás betaslog.

—sten!

—sten!

—sten!

—sten!

Ahogy Mátyás közelebb lép, egy kicsit szétveri szelével a füstöt és fölismeri a sapkához tartozó és bőrködmönben tartózkodó férfiakat. Magakoru, magaformájú gazdák, sógorok és komák. Igen nekiörülnek egymásnak és most már, hogy tudják, ki kinek köszön, kiadják a teljes köszönést.

— Adjon Isten jó napot!

— Kendnek is adjon Isten!

— No mire végzik kendtök?

— Hát arról tösszük a törvényt, hogy hogy s mint s eme s ama? hogy hogy lössz hát mán ezután?

— Hát ugy, mint eddig, — igazkolódik el Mátyás a lócán. — A ködmön vágja a fát, a palást mög melegszik mellette.

Egy kis túskebajuszu szőrmók ember rábólint.

— Csakis. Én is ezt alítom.

Egy hosszú sovány ember, akinek le s fel szaladozik az ádámcutkája, mint a ludgége, beljebb könyököl az asztalon.

— Hát pedig most éppen azt akarják, hogy ne ugy lögyön, hanem máskép lögyön. Hogy ne csak a palást melegödgjön mán, hanem részesödjön a ködmön is.

A szőrmók erre is azt mondja, hogy csakis, ő is így gondolja. Mátyás pedig azt mondja, hogy »no fene!« és kiljebb szabadítja a fülét a sapkából, hogy jobban halljon. Mert nem tud ő az égvilágon semmit, csak ugy találomra köpte ki a szentenciát a ködmönrül, meg a palástrul.

— Mondják mán kendtök, no.

Aztán mondták, ki mit tud, ki hogy hallotta. Hogy forradalom van a városban. Polyog a nép az uccákon, mint a hangya és nemzetiszin gomb van varrva a lajbikra. Ugy beszélük, hogy a király leköszöntött, de még talán az uti cédulát is kiváltotta. Vége van a háborunak, kitestvériesedtek a népek, haza mehetnek a rabok, a mieink is

kikapják az obsitot. Szól a muzsika mindenfelé és a városháza előtt is kihirdette egy pántlikás karu uri ember, hogy meg van a magyar szabadság, hát most már talpra magyar!

Mátyás megint lejebb tolt a sapkát. Ez nem olyan nagy ujság, szokott ilyesmi lenni ezeknek előtte is március tizenötödikén. Volt az a háboru előtt a körben is, délelőtt a tralla-tralla, este a lalla-lalla, meg a bürge-paprikás, kint volt a követ is, meg a polgármester ur is, másnap aztán már megint nem látta meg a szegény embert egyik se.

— Csakis. Ez a beszéd, sógorom.

A ludgégenyaku engedelmet kér, de hát nem egészen úgy van az. Mert ő tegnap be akarta fizetni az akcist, be is ment az adóhivatalba, de egy alacsony kiseded barna ember, hiszen ismerhetik, mindig olyan barátságos adótiszt volt az, azt mondta neki, hogy »mönjön haza, bácsikám, vigye vissza a pénzt, igyon belőle egyet a Károlyi grófért, mert az törölte el az akcist.«

— Az Isten ne segijjön haza, ha nem így vót, Mátyás sógor.

— Csakis, hát én is ezt beszélöm, — lelkesedett a szőrmók.

Mátyásban megállt az ütő. Hát ez már valami, ha nem kell akcist fizetni. Akkor holnap ő is befizeti, csak hogy ő irást kér róla, hogy nem vették el tőle a pénzt. Mert azért olyanformán van ő ezzel, hogy nem lesz itt más világ addig, még a kétfejű pipi-madár el nem repül a bajnét-

szíjrúl és azt nem csipogja, hogy »éljön a negyvennyóc!«

Ezen nevetnek. Csakhogy a sarokból megszólal egy homályvörös ember, akit Mátyás eddig észre se vett. Valami esernyőcsináló lehet, vagy más eféle uriember, nem erre a vidékre való, Mátyás nem vél rá, hogy látta volna valaha.

— Annak már lemúlt. Nem az már a beszéd, hogy éljön a negyvennyóc.

No ez nem tökéletes ember. Éppen a Kossuth atyánk képe alatt ül, mégis így lecsökkenti a negyvennyolcat.

Mátyás élesen szól oda neki:

— Hát mi a beszéd, kéröm szépen?

A homályvörös ember ráüt az asztalra:

— Az, hogy éljön a komenizmus!

Elcsöndesednek. A szőrmók ugyan erre is azt mondja, hogy »csakis«, de azt is utána teszi, hogy »úgy lehet.«

A homályvörös ember feláll. Csak most látszik, hogy az egyik lába térdtől lefelé fából van. Oda biceg a társasághoz.

— Mögengedik az elvtárs urak?

Hogyne, kész az engedelem. Finom embernek látszik. Börszivart szív.

— Tudják kögyetők, mi az a komenizmus?

— nehezedik mind a két könyökével az asztalra a homályvörös. — Mögmondom. Az, hogy nincs többet ur, mög paraszt, csak elvtárs van. Aki

aztat az elvet vallja, hogy mindön ember egyforma, az elvtárs.

— Isten előtt mindnyájan egyformák vagyunk,
— mondja valaki.

A falábu fölkapja a szót.

— Az Isten, az a papok találmánya. Majd elbánunk ő vele is.

Az emberek zúgnak. A falábu csöndesebbre veszi a szót. Odafordul egy potykaszemű öreghez.

— Nem akarok sönkit mögsérteni az érzületében. De aztat mondja mög az elvtárs, hogy hol volt az Isten, mikor a kend fiát kivitték a frontra?

A potykaszemű rázza a fejét.

— Az én fiamat nem vitték. De mög nem is vizsik.

— Hja, fölmentött!

— Nem az, csakhogy neköm nincsen fiam. Három lánygyerököm van neköm, de azok még katonának se köllenek.

Csöndesen heherésznek. A homályvörös alkalmasabb hálóvetést próbál.

— Hát igazság az, hogy az egyik embör tejbe-vajba fürdik, a másik mög úgy él, mint a kutya? Hát igazság az, hogy az egyik embörnek száz hold földje is van, virilista lössz belüle, a másik mög nem boldogul, ha orrával turja is a földet, mégis szolga marad egész életire?

Már akkor tele volt a kör barázdásképu, nehéz szagu, rongyos emberekkel. Mind azt zúgták,

hogy ez nem igazság és Mátyásnak is be kellett látni, hogy nyomon beszél az úrforma.

Az pedig most már egészen nekitüzesedett.

— Az az igazság, hogy el köll vönni azét, akinek sok van és széosztani azok közt, akiknek semmije sincsen.

— Csakis, ez az igazság! — villogott körül a társaságra a szőrmók. Mindenki utána mondta, csak Mátyás nem. Ugy nézte, hogy a többiek két-három holdas gazdák, meg árendások, felesek, harmadosok, azok könnyen osztzkodnak, maga is elmenne oda, ahol a százholdakat széthasogatják, de a magáét nem adja, hát hogy gondolja ezt az esernyőcsináló? De, gondolta, mit ellenkezzon vele, mikor ugys csak szó, szellő az egész.

Ugyan nem is szólhatott, mert a homály-vörös kívágta a tromfot.

— Hát igazság az, hogy én szivarozok, még a tisztölt elvtársak fán termött dohányt szopogatnak? Az az igazság, hogy ha neköm sok van, osszam szét azok közt, akiknek semmije sincsen.

Azzal oda dobott az asztalra egy nagy bőrtáskát. Tele volt bankóval, meg szivarral. A bankókat kivette, zsebre vágta, a szivarokat beljebb tolta az asztalon.

— Tessék parancsolni, elvtárs urak. Jut is, marad is.

Hát maradni nem maradt, hanem jutni mindenkinek jutott. Mátyás is az agyarára szoritott

egyét és kihuzta a fejét a válla közül. Csudálatos, hogy a szivartól mingyárt gangosabb lesz az embernek a fejtartása. A pipa lehuzza, a szivar föl-magasítja a fejet.

— Mondja, mondja az ur!

Az ur mondta. Fönthangon, keményen, most már nagyon otthon érezte magát.

— A komenizmusnak az az egy törvénye van, hogy nem köll semmi törvény. Nem köll katona, nem köll biró, nem köll rendőr, nem köll végrehajtó, nem köll finánc.

— Pap se köll! — kiáltott valaki az ajtó felül.

— Zsidó se köll!

— Nonono! Embörök! — emelte föl Mátyás a karját. — A pap, mög a zsidó, az nem állom! Csak az az állom, amit az úr mondott. Hátha állom nem lössz, akkor én is vállalom azt az izét, a kominizmust.

— A komenizmust, — javította ki az esernyőcsináló. — Hát állam akkor is lössz, mert a komenizmus is állam, csakhogy az köztársaság-állam.

Mátyás tiszta bort akart önteni a pohárba.

— Mögálljunk csak. Hát ki lesz abban a köztársaság-államban a királ?

— Hát ki lönne? Senkise. A köztársaságban nincs király, — nevetett a falábu.

Mátyás fölállt. A diadal önérzetével lépkedett a komenista elé.

— Mind mese ez, hallja. Ha nincs királ, akkor kinek a képit tőszik rá a pénzre? No?

Az esernyőcsináló is fölállt. Mérgesen hadonászott mind a két kezével. Amerikát magyarázta. De nem ért már az semmit. Az emberek eloldalogtak mellőle. Mátyás megbuktatta a komenizmust, de a győzelem nem tette gőgössé. Elmenőben barátságosan nyújtott kezét az eszmei harcban leterített elvtársnak:

— No adjon Isten hasznos munkát.

A kocsmában a pulton libát tisztított a szomszédasszony. Ennek nem fekete kendője volt, hanem fekete főkötője, mint aféle zsidónénak. A zsidót még a háboru elején elérte a baj a szerb fronton. Kár volt érte, mert nagyon rendes ember volt, mérésnél sose szűkölt el az italból semmit. A kört is ő csinálta, hogy jobban oda szokjanak a népek. Le is ült közéjük, ha ráért — ugyan ez a zsidóféle mindig ráér — és borzasztó szeretett fogadni az emberekkel. Azért történt vele aztán a szerencsétlenség is. Addig duggatta ki a fejét fogadásból a lövészárokból, még a rácok bele nem trefeltek. Ezer koronánál többet találtak a katona-ládájában, azt mind úgy nyerekedte össze fogadáson, — no azt haza is küldték az asszonynak. Jól járt vele, mert mingyárt hordót vett az egészen és ő még akkor is kereskedett a hordó-

val, mikor már a városi kádárok is mind kifogytak belőle.

Mátyás igen becsülte a nagyeszű zsidónét, most is odaszólt neki:

— Mikor lössz az ölés, szomszédasszony? Gyönnék mán az acskóért.

A zsidóné tartotta a hitét, nem ette meg a szalonnát, de mint aféle kocsmárosnénak, kellett neki hust tartani a háznál. Három disznót is vágatott egy télen s a dohányzacskónak való matériát mindig Mátyásnak ajándékozta.

— Nem tudom, Mátyás bácsi, majd ha keményszik az idő, — mondta a szomszédasszony és megtörölte a kezét a pohárrongyba, hogy oda nyujthassa Mátyásnak.

De Mátyás akkorára már betette maga után az ajtót. Az üvegen keresztül meglátta a muszkát, amint elhaladt a ház előtt és szót akart vele érteni. Volt egy vesznitért öreg diófája Mátyásnak, ki akarta vetni, mert nagyon kecsgettette az asztalos, ahhoz kellett volna a segítség.

— Hé, muszka! Hé... Szpiritutó!

A muszka megfordult. Még most is bocskorban járt és vászonnadrágban, de a vállán már keszheft téli bekecs volt. A derekára már nem nagyon jutott belőle, kurta is volt, szük is volt neki, alighanem a Ferencé lehetett.

— No Szpiritutó, hány hét a világ?

— Ajaj, ne is kérdezze.

Mátyás ránézett a muszkára. Csak most vette

észre, hogy a magyar katonasapka fordítva van a fején, a simléderével hátra és hull a szeméből a könny.

— Hát tégöd mi lelt? Tán sajnálod itt hagyni a Pirost? Hallom, hogy kitelt az esztendőtok, möhettök a hazátokba.

A muszka nagyot zokkantott, mint a fejbe vert gyerek.

— Meghalt a Piros.

— Eszöd tokja, — kapta föl a fejét Mátyás. -- Hát mit töttél neki? Hiszön tegnapelőtt még láttuk, mikor a rostát hazahozta. Még mondtam is neki, hogy ü is jól szolgálta a császárt, nyilván kétfejű sas lössz a bölcsőben, mire Ferenc hazakerül.

— Igen, az volt a baj, — törölgette a muszka a szemét, — jó szemmértéke volt a gazda bácsinak. — Ikreket született volna a Piros, ha kívárta volna az idejét. De Ferencről levél jött, hogy utban van hazafelé, Piros megijedt, siettetni akarta a dolgot, hogy akkorára tul legyen rajta, kenőasszonyt hivatott az este, a többiről aztán a muszka nem tud. Őt kiküldték a pitvarba, a kis fiuval, a Péterkével, neki csak a tálat adták ki kétszer, hogy öntse ki belőle a vért, ehol, még most is véres mind a két keze, csak reggel mondták meg neki, a kenőasszony, meg egy másik öreg asszony, hogy meghalt a Piros, kettős gyereke lett volna neki, menjen orvosért és tegyen jelentést a kapitányságon. Ezt ugyan nem mondták az asszonyok, de ő katona, tudja, mi a regula és ő nem tett semmi bünt. De orvos nincs, azt lefogták a városban katonaszabadításért és a

kapitányságon sincs senki, rendőr, csendőr, mindenki szétszaladt, mert azt mondják, most kiűtött a szabadság és nem parancsol senki.

— Az még szöröncse, mert így nem kerültök bajba, csak ne nagyon járjon a szád, — okosította Mátyás a muszkát.

De van más baj is. A muszka nem tudja, volt-e, nem-e pénze Pirosnak, nem is akar kutakodni sehol se, de koporsót mégis csak kellene csináltatni, neki van egy aranypénze, meg egy aranygyűrűje, eddig a bocskorában volt eldugva, hát azt szeretné eladni.

Nem merte mondani, hogy Mátyás vegye meg a holmikat, de ott rázogatta előtte a tenyerében. Azonban Mátyás tudja, hogy az ilyesmi nagyon huncut portéka, meg nem is akar belekeveredni a dologba. Hát csak a zsidónéhoz küldi Szpiritutót, maga pedig elkerül Ferencék felé. Mátyás ugyan nem kíváncsi természetű, nem is szereti magát a más dolgába ártani, de hát mégis csak szomszéd volt szegény Piros és nem is volt rossz szomszéd, semmi viloncía nem volt vele, kár érte, hogy ilyen szerencsétlenül járt.

És amíg megy Mátyás az elszáradt tarlókon, meg-megriasztva a károgó varjufalkát, számvetést csinál magában. Igaz, hogy a Ferenc tanyája meg-roskadt, meg is repedt a fal, a tapasztot is levedlette magáról, a tetőn is szétnyiladozott a nád, de hát azt nem sokból helyre lehet hozni. Amugy meg a Szpiritutó gondját viselte a földnek, az

őszi el van vetve, a száz ut szőlő betakarva, lám, még méhest is telepített a muszka. Mátyás nem sokra tartotta ugyan ezelőtt az ilyen piszmogó munkát, de most nagy ára van a méznek, nagyon veszkődnek érte a mézeskalácsosok. Hallott olyan asszonyrul, aki két tehenet kiárult a mézből. Etel is megtanulhatná, ha Ferencnek kedve volna hozzá. Igen, Ferencnek, mert Mátyás úgy találja, hogy Ferencnek most már el kell venni Etelt és akkor mégis csak összekerülnek az össze való földek. Mátyás ugyan azt gondolta a nyáron, hogy Ferenc nem kerül haza és Rókus váltja majd meg Pirostól a földeket, de hát ha az Isten emigy rendelte, ebbe is bele kell nyugodni. Az ő földje, meg az Etel három holdja, meg a Ferenc négy holdja, — nohát szép birtok lesz együtt. Igaz ni, hiszen ennek az istenadta Pirosnak is maradt két hold örökföldje Ferencre, az ugyan a tó másik oldalán van, most ki is van adva felesbe, de hát azt el is cserélheti Ferenc valamelyik innenső szomszéddal, akinek meg oda át van a nagyobb tagja. De ha nem lehet, hát az se baj, így se lesz több akkora birtok a környéken, mint az övék. És az öreg Mátyás egész megfiatalodva lépdegélt a zizergő homokon, lelke álmvetései közt, mikor éktelen gyereksivítás hasított a fülébe a Ferenc-tanya udvaráról.

— A kis Pétör, Ferencnek a fia! — nyilalt a szívébe Mátyásnak. Lám, hogy kiment az esziből, hogy ez is a világon van! Hát így persze a Piros-féle földre az árvaszék teszi rá a kezét és

a Ferencéből is ki kell majd valamikor adni a juszt a gyerekeknek. Ejnye, hejnye. De hát addig még sok minden történhet, veszendő az ilyen gyerekféle, ezt meg tán máris a nyavalya töri.

Pétörke valóban akkor se ordithatott volna szivrehatóbban, ha tudta volna, hogy miképpen őrlődik kis élete a Mátyás eszének sebesen forgó kerekei közt. Egy rossz kis-subába bugyolálva ült a konyhaajtó küszöbön és egy három éves férfi dühös önérzetével tiltakozott az ellen, hogy Etel megsértse kis pisze orrához való tulajdonját.

— Hát tik? — kérdezte Mátyás a menyét és oda pillantott a kis gyerekre, akinek a nagy sapka és a kis-suba közül éppen csak vörös orrocskája és két kökény-szeme látszott ki. Ugy nézett Mátyásra, mint a vércse; könnynek hire se volt a szemében.

— Az orrát akarom megtörteni a kis mérögdudának, — intett Etel boszusan, — de inkább nem bántom, mert még fölóbégatja a halottat.

Márka, aki eddig az anyja szoknyáját fogta és némi együttérzéssel tekintett a kis szomszédra, szerencsésen lesodrogatott a nagykendőjéről egy rojtot és az irgalmasság testi-lelki cselekedeteit gyakorlandó, odahajolt vele a legényhez.

— Nézd-e, Pétörke, cicka fajka, — csiklandozta az orrát a bojtjal.

Péterke azonban válogatás nélkül gyűlölte a női nemet.

— Nem töjj, — kapta félre a fejét és amennyiben ruházati fölszerelései engedték, bele is ütötte az

ajtófélfába. Valami Tali, vagy Pali bácsi után ordított torka szakadtából.

— Kit hij ez a gyerök? — értetlenkedett Mátyás.

— Hát a muszkát. Azt hijja Pali bácsinak. Nagyon magához szoktatta a gyerököt, még ha szántani mönt is, vitte a hátán puttonyban.

— Szüléd is itt van?

— Itt. Bent imádkozik a házban a halottnál.

Mátyás nem ment be a nyitott ajtaju kis szobába, amiből tódult a savanyukáposzta-szag, a kemencebűz és a nehéz emberi pára. Mátyás nem ezért nem ment be, mert ő ezt nem érezte, hanem ugyanis annyian vannak odabent, hogy be se férne. Csupa asszony, az öregje sopánkodva, de szemmel láthatóan neki frissülve, a fiatalabb hadiasszonyok sápadtan, hallgatagon és lesütött fejjel. Csak Boca Modol nem volt megilletődve, de hát neki könnyű volt, se urát, se senki számonkérőjét nem kellett neki várni és azért se lehetett sápadt, mert ő hétköznap is ki volt pirosítva.

— No, mögnézi, Mátyás bácsi? — hajtotta föl a halottról a lepedőt. — Szögény Piros mán letötte az exámentot, neki mán könnyű.

A sápadt asszonyok még mélyebbre hajtották a fejüket, valaki eljajditotta magát, »szentségös Isten, tekints le ránk«, egy más-állapotos menyecske a kemencének dőlve fuldokolva zokogott, szüle rákezde a minden szentek litániáját, Mátyás pedig bele mártotta két ujját a szenteltvíz-tartóba és két-

szer is megrázta ujjait az ágy felé. Igaz, hogy a víz nem ért az ágyig, csak a sublótra hullott, ott is éppen a Ferenc katonaruhás képire, aminek szép körtefarámát faragott a Szpiritutó, szivekkel, teknősbékával és csókolódzó galambokkal. Ahogy a víz lepergett a képen, olyan volt, mintha sirna a mosolygó szemü, petyke bajuszu Ferenc, akit a császár is megbecsült, mert már két csillagot is varratott a gallérjára, — de Piros már ezzel nem törődött és más se vette észre.

Mátyás sietett haza, mert szarat kellett vágni, még a havak le nem esnek, pedig az ég nagyon arra mutatott és a törött karjában is érezte, hogy valami esés lesz. A temetésre se ment el másnap, mert nagyon szorgos volt a munka, meg a temető is távolast van, a tó miatt messzire tették. Csak onnan a földről nézte a menetet, de a sapkáját egész levette, úgy is tartotta, még a kövesuton el nem kanyarodtak a Szentmihály-lovával. Pedig cudar szél fujt és havas eső is csapkodta a kopasz fejbubját, de hát az ember a halottnak is megadja, ami neki dukál.

Este, vacsora közben megkérdezte Etelt:

— Nene, hát most mi lössz a gyerekekkel?

— Melyikkel? — nézett rá szüle.

— A Ferencével. Pétörrel.

— Hát azt mondja a muszka, hogy ű most mán télviz idejin itt nem hagyja az árvát. Én ugyan mondtam, hogy mink is elvállalnánk, még valami intézködést tősznek felüle, de a muszka

csak szoringatta magához a gyөрököt, hogy ű mán csak mögvárja, még az apja kezibe adhatja.

Szűle megborzadt. Majd meglátja, aki megéri, hogy ebbűl még emberhalál lesz.

— Löhetségös, — mondta Mátyás. — De azért a Szpiritutó mégis nagyon rөndös embөр. Száz hold földje van otthon, halljátok.

Jól mondta Mátyás, Szpiritutó csakugyan nagyon rendes ember volt s ha Ferencet igazán hazasegíti valaha az Isten, aranyba foglaltathatja a muszkát, annyit köszönhet neki. A falat kikapasztotta, be is meszelte, még az alját is elhuzta késsel meg sárgával, az ő hazájában nyilván ez a divat. A tetőt megszegte náddal, az a csuda, hogy a téli zimankó le nem sodorta; világosabb nádszálakból még az évszámot is kirakta rajta, ilyen még nem is láttak ebben a tartományban, jövő esztendőre bizonyosan mind utána csinálja, aki tudja. Kerítést is barkácsolt, s ajtót olyant csinált rá, hogy az csudaság. Závárja sincs neki, mégis bezárja, csak az alján igazit valamit a lábafejével. Valahol ott lent lehet a bezzegje, de hogy melyik, azt ki nem lehet találni. Azt se lehet kitalálni, hogy hol vette Szpiritutó a nádat, meg a léceket, meg a drótot, meg a többi miegymást. De nem is való ezt keresni ilyen jószándéku embernél, aki nem is a maga hasznára töri ugy magát. Hát hol vette király a várát? Szerzette. A muszka is szerzette, amire szüksége volt. Egyik tanyán is lába kelt valaminek, másikon is, de hát nem egy ökör-érő volt, ami elveszett. Nem mentek jelentést tenni sehova, különben is hasztalan lett volna

a szaladozás. Nem olyan világ volt, hogy a hatóságok nagyon mertek volna kereskedni. Az egyik pusztázó lelőtt valamelyik tanyán egy kutyát, csak úgy negédességből, mert a kutya nem tett egyebet, csak megugatta, már pedig neki az a hivatala, — másnap lelőtték a pusztázót a lováról és csufságból még egy kutyafarkat is tettek a szájába, mintha pipálna, a fűzfához támaszkodva. Máskor az ilyesmiért a fél határt belökdösték volna a kapitányságra, onnan a városba, még tán akasztás is lett volna belőle, — most nem kutakodott senki, a pusztázót szép csöndesen eltemették, aztán a kakas se kukorított többet utána. Vigyázzon mindenki magára, meg a magáéra, most ez volt a törvény, ami legjobban is illik ide, a homoki világba, ahol nem támaszkodnak egymásra a házak, hanem szanaszét gurulva, mint vasvillacimeres várak, maguknak élik befelé néző, magános életüket.

Azt nem lehet mondani, hogy Mátyáséknál is a kezéhez ragadt volna valami Szpiritutónak, pedig ott sokat megfordult, hol egyik asszonytól kért egy kis tejet, hol a másiktól egy tojást. Ó, nem magának, dehogy, tartott még az avas szalonnában, mert azt azelőtt, a dinom-dánom napokban nem nagyon fogyasztotta, meg különben is szegény Piros úgy kihizlalta, hogy most kitelelhetett a maga zsirján is. Csak a gyerekek akarta egy kicsit javítani a kosztját, hogy el ne savanyítsa a kis gyomrát a sok káposzta, krumpli. Sütésre-főzésre

nem volt olyan kantáros legény a muszka, mint fúrásra-faragásra s például mikor pitét öntött Péterkének, azt úgy odaégette, hogy baltával kellett kifeszegetni a tepsiből. A muszka nagyon megijedt, hogy a tésztából való srapnell-szilánkok kárt tesznek a kis árva rizskása-fogában, azért megcsócsálta neki a kemény csemegét és úgy rakta a szájába.

Igen, az már valóságos maskara volt néha, amit Szpiritutó a kicsivel csinált, aki utóvégre se inge, se gallérja nem volt neki. Mátyásék elnézték az ablakból, amint a szomszédék hányták a havat és nem lehetett azt nevetés nélkül megállni, ahogy a kis rongyos gyerek a nagy rongyos ember tövében tüsténkedett. Mikor egy kicsit összekeménykedett a hó, a muszka kis házakat gyurkált belőlük, amiket Mátyás betlehemeknek gondolt. Pedig azok templomok, várak, kastélyok voltak, amilyeneket a maga hazájában látott Szpiritutó. Aztán egy nagy embert rakott össze hóból, akkorát, mint ő maga. Vékony pipaszárlábat csinált neki két karóból, azokra rakta a nagy pocakot, a szakállas fejet; szemet, száját koromból festett neki, az orrát nagy cső piros paprikából szerkesztette, — olyan volt az, mint a valóságos panoráma, ahogy a vörösorrú hófigura lenézett a lábánál kuporgó toronyos házakra. Mikor aztán a muszka tökhajból koronát illesztett a hóember fejére, akkor látnivaló volt, hogy az a valóságos muszka császár.

— No ez jól van tanálva, — örült neki

Mátyás, aki maga is egészen ilyennek képzelte a császárokat, csak persze lóháton és tiszti subában. — Nagyon csunya apja löhetött, nem csudálom, ha a népei fölmondták neki a barátságot.

A detronizálás úgy történt, hogy Szpiritutó nekiszaladt a hócsászárnak, föl akarta lökni, de mindig melléaszitott és maga nyekkent végig a hóban, ami Péterkének kimondhatatlan öröme szolgált, kis testét csak úgy döcögtette a kacagás. Aztán Szpiritutó biztatására ő iramodott neki a hóóriásnak. Kosfejet ütött vele, már mint a térdehajlásával, mert csak addig ért föl s Péterke természetesen sokkal erősebb volt, mint a Pali bácsi, mert a hóból való császár egyszerre leesett a lábáról, hasra vágódott s maga alá temette a sok tornyos házakat.

Ez már nem tetszett Mátyásnak, azt tartotta, hogy kár volt a sok szép munkáért. Márikának azonban, aki olyan jóízűt nézett, hogy az orrocskája majd odafagyott az ablaküveghez, a szive akart megrepedni a nagy vágyakozástól. Hát még mikor a Szpiritutó csikóbőrtarisznyát huzott a fejére, letérdelt négykézláb a hóba, körülbrummogta Péterkét, mint a medve, aztán fölállt két lábra és elkezdett neki táncolni! Márka akkor már nem állhatott ellent az ördög kísértésének, letottyant a kanapéről és az anyja észre se vette, hogy kiszökött a szobából, annyi neszt se ütve meztelen talpacskaival, mint egy világlátni induló egérke.

Szüle éppen szembe jött vele a pitvarban,

csutkát hozott a góréból és mérgesen taszigálta vissza a tetten kapott egérkét.

— Majd mögmuszkázlak én téged, te kis varasgyik! Nem is hiszöm, hogy az a muszka mög nincs háborodva. Máskép nem csinálna magából oktalan állatot embörnyi embör létire.

Ezt már Etelnek mondta szüle, minden rossz szándék nélkül, de csakugyan fölboszantotta, hogy a muszka annyit esztelenkedik a kis gyerekkel. Szüle már öreg volt, elmosódott előtte a fiatalság, mint hajnali kép a hosszú fasorban és nem látott már vissza odáig, ahol Mátyás bukfencvetésre tanította Rókuskát a gyepen.

Etel se gondolt semmi rosszra, mikor ráhuzott egyet Márikára és csak úgy odavetve azt válaszolta az öreg asszonynak:

— Mért volna mögháborodva? Azért, mert szereti a gyereket?

— No csak pártold a muszkádat, — szaladt ki szüléből a szó, míg leöntötte a kötőjéből a csutkát és odább rugta az ágy lábánál szundikáló macskát, noha az nem volt neki utjában.

Nem, a macska nem vétett semmit és Etel még annyit se vétett, mint a macska. Csak éppen, hogy szüle öreg volt már, kicsi és töpörödött, elborítva az esztendők pókhernyóitól, mint a leveleszáradt szilvafa. Etel pedig nagy, erős, fehér-piros, mint virágos almafa a napsütésben. Tudnivaló, hogy jó anyós csak egy volt a világon, azt is el-

vitte az ördög, de még el nem vitte, bizonyosan az se szerette a menyé tükrében látni magát.

Etelnek zöldet villant a kék szeme, de azért nem szólt semmit, csak rántott egyet a kerek vállán. Sohase járt különös kedvében az öreg asszonynak, nem, Etel nem az a természet volt, hogy hozzátörleszkedett volna valakihez, de nem is aggatódzott szántszándékkal senkibe.

Szüle azonban látta a vállvonítást és orrába vette azt is, amit mondott Etel, meg azt is, amit nem mondott. Ezt azzal mutatta ki, hogy attól fogva, ha meglátta jönni a muszkát, mindig elhúzódott elüle és valami rejtekhelyről leste, hogy Etel hogy nevetgél a legénnyel. Ilyesmit Etel nem tett ezelőtt, de észrevette, hogy mi van a begyébe szülének és Etel nem lett volna fiatal asszony, ha föl nem vette volna a csöndes harcot. Mindig kezét adott a muszkának, sőt egyszer azt is látta szüle az almárium mögül, hogy pajzánkodva hátbavágta, csak azt nem tudta kivenni a beszédből, miért. Azonban panaszt tett Mátyásnak, hogy Etel, meg a muszka nagyon értik egymást és noha maga se hitte, hogy volna valami köztük, mégis azt mondta, nem szeretné megérni azt a csúfságot, hogy az ő menyé is a Piros sorsára jusson.

— Hát ne is! Szömed lögyön rá! — mondta Mátyás szigoruan és beavatta szülét a titokba, hogy mi szándéka van neki Etellel, meg Ferenczel.

Szüle egy kicsit fanyalgott a terven. Ő sokkal illendőbbnek tartotta volna, ha Etel tovább is viseli

az özvegység szüz-koronáját, mert neki így sok segítségére van a ház körül. De szüle nem volt ahhoz szokva, hogy ellenkezzen Mátyással és amugy örült is neki, hogy most már a Mátyás akaratából is regulázhatja Etelt.

Ó, nem úgy dérrrel-durral, lármával, mert szüle azért szerette a békességet és csak úgy jó szóval szurkálódzott.

Etel kint állt a kerítésajtóban és azon tündődött, hogy tavasszal hova kellene tenni a veteményest, mert az idei helyén sok kárt tettek benne a tyúkok.

— Ne hozzak nagykendőt, fiam! — jószkodott oda hozzá szüle.

— Minek?

— Nem jó így a hidegben — leskelődni.

Etel elég nyugodtan csak azt felelte, úgy látja, hogy szüle is nagykendő nélkül leskelődik, pedig szülének már könnyebben megárt a hideg, mint neki.

Ezen szüle földuzta magát, három nap a köszönését is alig fogadta Etelnek, negyednapra azonban megkérdezte tőle, nem tudja-e, hova lett a fazekasról a fekete jérce tojása.

— Tudom én, — mondta Etel. — Elhasználtam.

— Tán Pétörkédnek?

— Ha Pétörkémnek, ha nem Pétörkémnek. Az én jércém tojta.

— De nem a muszkádnak.

Etelnek most már egész zöld lett a szeme, mint az egérre ugró macskának.

— Sok baja van azzal a muszkával, szülém. Én szégyölném magam, ha ilyen öregasszony létömre mindég embörön járna az eszöm.

Kegyetlen jól esett neki a kegyetlenség. Még a szája szélét is megnyalta utána.

Szüle sirva emelt vádat Mátyás előtt, Etel személyében a mai fiatalság ellen. Ő próbált volna csak nyelvelni az anyósával, már mint a Mátyás anyjával, pedig az nagytermészetű asszony volt, Isten nyugtassa, nem olyan béketűrő, mint ő. Isten őrizz, világért se azt akarja szüle, hogy Mátyás vegye elő Etelt, minek vinnék kenyértörésre a dolgot arra a kis időre, ami még szülének hátra van, de valakinek mégis ki kell önteni a szívét, mert nagyon fojtogatja a keserűség. És utóvégre Mátyás tudhatja legjobban, hogy ő csak jót akart és azt is csak azért, mert Mátyás ugy kívánta.

Mátyás mogorván szólt ki a szőr közül:

— Úgy köllött, káposztába hus köllött. Mit járt a szád? Mögkaptad, amit kerestél.

Szüle szájáról egyszerre lehervadt a szó. Az ablakhoz huzta a kis-széket, elővette a Krisztus-atyafiság könyvét és a pápaszem alól abba potyogtatta a könnyeket, de nem háborodott fel, mert szüle nem végzett magasabb iskolákat. Azt azonban érezte, ha megszövegezni nem tudta volna is, hogy a férfi-nemen levő emberek mind ki-

járták Ádám apánk iskoláját, aki mingyárt el merte követni az első bűnt, mihelyt asszonyt érzett maga mellett, akire a saját botlását rákenhette.

De már akkor Mátyásnak is igaza volt abban, hogy Etelt vette védelmébe szülével szemben. Mátyás elővette a muszkát és megkérdezte tőle, hogy állja-e már uj asszony a Piros helyét. Nem így kérdezte, hanem úgy példabeszédben. Tréfaformában.

— No, Szpiritutó, nem hidegöllöd még egymagadban az ágyat?

A muszka nagyon komolyan felelt. Nem, ő Péterkével alszik együtt és minden éjszaka Pirossal álmodik. Olyan fekete palástban van, mint a kazáni Mária, otthon, az ő hazájában, egy-egy lecsukott szemü kis Jézust is tart a két karján, csak éppen a piros köves korona nincs még a fején. De mihelyst rendes faragott fejfája lesz neki, mingyárt megkapja a koronát is és akkor a két Jézuskájának a szeme is fölnyilik.

Itt a muszka megtörölgette a szemét az öklével és megkérdezte Mátyást, hogy mennyiért adná el neki azt a kiszáradt öreg diófát.

— Nem tudom én, — csavargatta Mátyás a nyakát. — Van neköd pénzöd?

Az óvatosság mindig jó. A muszka megvallotta, hogy nincs pénze, de mihelyst haza ér, mingyárt megküldi Mátyásnak, amit a fáért kíván. Amire Mátyás azt mondta, hogy ha kívágná a fát, minden okvetetlen Szpiritutónak adná, de hát

nem vágja ki, mert úgy nézi, van még abban élet és tavaszra alighanem kihajt.

Pár nap mulva a muszka egy nagy szőlő-taposó kádat gurított át Mátyásékhoz, mire Mátyás azt mondta, hogy ha már ott van a kád, maradjon is ott, de neki nem kádra volna szüksége, hanem szuszékre s ha azt tudna szerezni, csináljon a diófával, amit akar. Mátyás ezt a szuszéket akkor kívánta meg, mikor meglátogatta Pirost a halottas ágyán, a szuszék ott volt az ágy lábánál, nagyon takaros, faragásos munka, a muszka eszkábálta.

Másnap a muszka átvitte a szuszéket s Mátyás eldicsekedett vele az asszonyoknak, milyen jó vásárt csinált. Azt is elmondta, mire kell a muszkának a diófa s ezzel a tereferével igen eredményesen szolgálta a közjót.

— Lám, hát Etelt mégis ártatlanul vettük gyanuba, — gondolta szüle s megkérdezte a menyét, hogy elfogadná-e az ő piros virágos fekete selyemkendőjét? Egy kicsit kitöredezett már a hajtogatásán, de azért még szép, ő csak azért nem viseli, mert fiatalos az már az ő korához.

— Lám, szülének igaza volt, a muszka csak-ugyan mög van háborodva, — gondolta Etel, aki sohse tudta megérteni, mit lehetett Piroson szeretni, a Mária-látásokon pedig megbotránkozott. Nagy orcátlanság kell hozzá, hogy gyarló földi ember Isten szent szülőjét belekeverje a maga latorkodásaiba. És szólt szülének, hogy karácsonyra ne kerestessen diót a szomszédoknál, mert az ő

padlásán van még egy szakajtóra való, azt hiszi, nem is nagyon férges.

A muszka pedig kívágta a diófát, le is gallyazta ott a tetthelyen, ki is fűrészelte a derekából a fejfának valót, azt haza gungorgatta, a többit otthagya Mátyásnak, aki megint megerősödött abban a világnézetben, hogy sohse volt jó az a nagy sietség, mert ha annak idején az asztalosnak adta volna el a fát, sokkal rosszabbul jött volna ki vele.

Szpiritutó lassan haladt a munkával, mert se műhelye, se szerszáma nem volt hozzá, a szoba közepén kutyorgott vele baltával és bicskával és minduntalan oda kellett szaladni Péterkéhez, aki a kuckóban feküdt. Megfázott szegényke, nagy forrósága volt, a muszka ugyan főzte neki fazékban a bodza-teát, de természeti ellenkezés volt a kis pajtás és a bodza-tea közt. Csak úgy lehetett összebékíteni őket, ha Szpiritutó forgács-galambok közbenjárását vette igénybe, amelyek madzagra kötve értettek a repüléshez, csipogáshoz és egyéb művészetekhez.

Egy hét múlva nagyjában ki volt faragva a fejfa s már a szivalakot kezdte kiformálni a muszka, mikor elpattant a bicskája.

— Bozse moj, bozse moj, — próbálgatta össze az eltörött pengét, mikor valaki elsuhant az ablak előtt.

Nem látott belőle semmit, háttal térdelt az ablaknak, csak a keresztre vetődött árnyékot vette

észre, mégis fölugrott és sápadtan támaszkodott a fejfára.

— Embőj vót, — nyilvánított véleményt Péterke és már görbitette a száját, hogy embergyűlölő érzelmeinek a szokásos módon adjon kifejezést.

Az ember akkorára bent is volt a szobában. Szép csöndesen betette maga után az ajtót és egy pillanatra megállt, még a hótól elvakult szeme megszokta a szoba homályát. Havas volt kalapja, válla, melle s hogy a forróvíz megcsapta, egyszerre tócsa támadt körülötte a hóléből.

Olyan iparos-forma ember volt, középmagas, őszes, lompos bajuszu, vékony arcu, fáradt nézésű. Nem, igazán egy vonása se hasonlított ő felsége nyalka bakakáplárjára, aki a sublót tetején szivek és csókolódzó galambok baráti körében egy teknősbéka hátán állja a kemény haptákat, — de azért Szpiritutó tudta, hogy az a két fekete szem, amely vasvilla módjára furódik bele, csak a Ferencé lehet.

— Adjon Isten, — szólalt meg az ember, inkább olyan bánom is én-hangon, mint haragosan és vizes kezefejét végigkenve a kabátja száraz hátulján, a zsebébe nyult.

A muszka kétségbeesett pillantást vetett a törött bicskára. Lám, hogy ez is most lett az ördögé. A muszka nem volt gyáva ember s ha leromlott is az özvegyi konyhán, nagyon megnyomta volna Ferencet, ha rácsik. Számat is vetett ő ezzel a találkozással, mert hallott már egy-két

magyarszkiról, aki belevágta az asszonyba a bicskát és tudta, hogy itt neki kell helyt állni, mert Piros már odaát várja a pirosköves koronát. De azért most mégis forgott vele a világ és mégse a baltát kapta föl, csak a fejébe fogódzott mindakét kezével.

— Adjon Isten, — köszönt még egyszer az ember és előbbre lépve kivett a zsebiből egy piros cukorfütyülőt, bele is fújt.

A cukorfütyülő megszólalt és vidáman gurgulázó fütyülés futott szét a szobában. Az ember odatájékozódott a kuckóhoz.

— Nézd-e, Pétörkém, mit hozott neköd apád, — nyujtotta oda a sipot a gyereknek, de se meg nem csókolta, se a kenderszőke hajboglyát nem érintette. Mingyárt meg is magyarázta a muszkának, miért. — Egyönösen az internáló táborból gyövk. Ott sok mindönt összeszödhethet az embör.

Péterke elvei föntartásával elfogadta a fütyülőt, sőt elszánt kísérleteket tett a nyalogatás terén is. Nagyokat cuppantott. A szél koppanó hópelyhekkal hajigálta az ablakot. A muszka nagyot lélekzett és lépett egyet az ember felé.

— Hát megjött? — kérdezte halkan.

— Mög, — bólintott Ferenc. — Hát egy kis szappantok van-e? Szeretnék jól mögmosakodni.

Nem, szappan nincs... A muszka nagyot nyelt. Azt akarta mondani, hogy *azóta* nincs szappan. *Azóta*, *mióta* asszony nincs. Hanem majd átszalad a Mátyásékhoz, az Etelhez.

Ferencnek elgondolkodva rebbent egyet a szeme. Etelhez? Ja, igen, tudja már, nem, nem kell menni sehova. Majd ő elmegy a boltba. Lám, ha eszébe jutott volna, ezt is meg lehetett volna venni a fűtyülővel együtt. Csak nem tudja, hogy lesz-e elegendő magyar pénze. Elővette a bugyellárisát, a muszka odapislantott, néhány hosszukás bankó volt benne, amilyent ő nem látott még.

— Amerikai dollár, — fogta föl Ferenc a pillantást. Arra szökött, Szibérián meg Kinán keresztül. Bányákban, gyárakban dolgozott, úgy zsugorgatott meg egy kis pénzt.

Péterke belesivitott a beszédbe. Rájött, hogy a sipot nem szívni kell, hanem fujni. Az ihlet perce fölvidítja még az olyan komor kedélyt is, mint a Péterkéé.

— Szójj, — fűzött magyarázatot a tudatlanok számára az előrebocsátott tényhez.

Szpiritutó úgy találta, hogy itt az alkalmas pillanat a vérségi kötelékek életbeléptetésére. Megsimogatta a gyerek buksiját.

— Látod, milyen jó apád van neked, — mutatott Ferencre.

— Nem töjj apa, — fordult fálnak a buksi.
— Paji báti töjj.

A muszka elszomorodott, Ferenc azonban elmosolyogta magát. Odalépett a kereszthez és végighuzta rajta a jobbkezét.

— Pirosnak?

— Annak, — reszketett a szája a muszkának.

— Hallottam az esetjét a kapitányságon. Szőgény teremtés. Körtefa?

— Dió.

— Az, az, én is azt akartam mondani.

Ferenc aztán elment. Ahogy elhaladt az ablak alatt, a muszka is kiment és utána nézett, még látta. Hol bukfencet szeretett volna vetni a hóban örömében, hol kiszaladni a világból szíve fájásában. Aztán csak bement a gyerekekhez, eldudolgatta az ölében, megvetette az ágyat és odafektette faltól a kicsit. Ő maga a kanapén nyújtózkodott végig, ruhástól, lelógatva hosszú lábait. Gondolta, ez a nap úgy mulik el legjobban, ha alvást tetet.

Ferenc megjött, gyertyát gyújtott, csöndesen jött-ment, sokáig kint maradt a konyhán, csak a nagy pocskolása hallatszott be. A muszka szeretett volna neki kiszólni, de nem mert, pedig félt, hogy megfáztatja magát. Aztán bejött, leült az asztalhoz, szemben a muszkával, papírral csörtlögett, kenyeret, turót, vöröshagymát, sót-paprikát szedett ki belőle. Jóízűen evett-ivott, a muszka egész bátran vizsgál-gatta a szempillái résein keresztül. Nem sokkal lehetett idősebb önála, de kétannyinak látszott. A szeme mosolygós volt, azonban a szemöldöke közt három erős ráncot vetett a homloka. A haja olyan vasderes színű volt és amikor letette a vizes-kancsót és kétfelé törölte a durzós, sárguló barna bajuszát, akkor látszott, hogy a szájvégitől lefelé jobbra-balra mély árok húzódik.

A muszka ráért nézelődni, mert Ferenc sokáig evett. Mikor a hagyma, meg a turó elfogyott, akkor kis szeletekre vágva bicskahegyen mártogatta a kenyeret a sóba, paprikába. Az utolsó szeletkét azonban visszahuzta a szájától, letette és elkomolyodva nézett maga elé. Aztán nyujtódzott egyet, bugyellárist, írásokat az asztalra hajigálva a zsebiből, körül nézett. A sublóton meglátott két cigarettát, az egyiket elvette, ráismert a képire, nézegette a rámát, rámosolyodott, a gyertyánál rágyújtott és kiment a szobából.

A muszka kinyitotta a szemét. Észrevette, hogy az amerikai bankó a bugyellárisból a földre esett, megmozdult, föl akarta emelni, hogy el ne keveredjen. De aztán eszébe jutott, hogy kívülről belátni az ablakon és nem mozgult. Sokáig hallgatta, hogy csikorog a ház előtt a hó, Ferenc le s fel járkált az éjszakában, — Szpiritutó megnyugodva gondolt rá, hogy nem így szokták a fejszét keresni.

Mikor bejött, levetkőzött s aközben észrevette a földön az amerikai pénzt. Fölvette, az asztalra dobta, a gyertyával rávilágított a kis gyerekre, aki lihegve aludt, lenyomkodta mellette a dunnát, hogy a fal hozzá ne érjen, a gyertyát elfújta a padkán, anélkül, hogy a muszkára ránézett volna, aztán lefeküdt a sötétben.

De nyilván nem birt elaludni, mert sokáig hányta-vetette magát. Nehányszor azt is hallotta a muszka, hogy felül. Mért? Hiszen nagy utról

jött, szél, hó elgyalázhatta, fáradt lehet. Mi bánt-hatja? *Abban az ágyban* nem tud elaludni?

A muzska felugrott és meglökte az asztalt.

— Mi baj? — szólt oda Ferenc.

A muzska odatapogatta magát az ágyhoz.

— Hallja-e... én... én... mondani szeret-nék valamit.

Makogott, alig lehetett érteni a szavát. Ferenc nyugodtan válaszolt.

— Semmit se mondj, testvér. Emböri dolog volt. Nem te vagy a hibás. Mindnyájunkkal mög-eshetött volna ez mostanában.

— Én... én... elmegyek, — csukladozott a muzska hangja.

— Az a te dolgod, testvér. De mostan feküdj le, oszt aludj. Ez már mög van beszélve és nincs tovább. Adjon Isten jó éjszakát!

A muzska paraszt és a magyar paraszt keze megtalálta egymást a sötétben és aztán csakugyan nem volt tovább. Szpíritutó egy fertályóra mulva aludt, mint a tej. Ferenc azonban nem sokat részelt az éjszakai nyugalomban, mert egyre a kapálódzó gyereket takargatta. Mikor meg az békén hagyta, a muzska kezdett el mindenféle idegen szavakat kiabálni.

— Muzska ökörnevek, — mosolyodott el Ferenc. — Otthon jár már a testvér is.

Mátyásék közül Etel látta meg legelőbb Ferencet. Mindjárt a megérkezése után való nap, amikor Ferenc Szpiritutóval föltekintette a földet. Azokon ugyan nem sok látnivaló volt, mert a hó alatt egyik föld olyan, mint a másik. A hó fölött azonban egész másképp csikorog az ember csizmája a maga földjén, mint a másén. Az idegen földön inkább csak csoszsan, szusszan, unottan és kölletlenül, »Má-sé, má-sé«. De mikor a tulajdon földjén érzi magát a csizma, akkor mindjárt frissen koppan és vigan csikordul, mintha ráncába külön csikorgót tett volna a varga, »ittthon, itt-hon«.

Ferencnek ugyan még most csak bakkancs volt a lábán, azt is amerikai gép-susztér csinálta, de azért egyszeribe beletanult a törvénybe és sokkal keményebben taposta a havat, mint a muszka csosza bocskora. Etelnek éppen ez tűnt föl, ahogy az ablakon kinézett.

— Ejnye, de pöckös öreg embörrel botladozik a muszka a hóban.

Pedig Etel ismerte Ferencet, hiszen együtt gyerekeskedtek, együtt is cseperedtek föl. Csakhogy aztán Ferenc összeszólalkozott az apjával, aki házsártos ember volt, egyszer a feleségébe is megmártotta a bicskát, — kocsisnak, vagy minek sze-

gődött be a városba s csak az apja halála után folytatta megint a parasztságot. Az Etel lakodalmán már itthon volt, ő volt az egyik vőfély, de Etel nem sok ügyelembe vette, mert olyan csöndes, magának való, bákó fiatalember volt, aki alig mert a lányokhoz szólni. Piros se úgy lett a felesége az Etel lakodalma után való farsangon, hogy ő kérte volna meg, hanem a nyakába varrták az időses lányt a keresztanyjáék.

De hát úgy elváltozott Ferenc, hogy nemcsak Etel nem ismert rá, hanem Mátyás se, aki szintén odament az ablakhoz.

— Valami szenzál löhet, — mondta, de éppen csak azért, hogy mondjon valamit.

Azután jutott eszébe, hogy nem nagyon szenzálnak való idő az ilyen, mert a havat nem szedik úgy a zsidók, mint a barackot, meg a bort, bár szedhetnék, mert van belőle elég. Nagyon furta a fejét, hogy mit találhatott már megint ki a muszka, nem restelte előkeresni a papucsát. Az egyiket meg is találta az ágy alatt, de a másik nem volt sehol, bár szüle váltig erősítette, hogy ő még söprögetés után is látta valahol. Mire pedig rájöttek, hogy a szüle csakugyan jól emlékezett, mert ő maga akasztotta a papucsot söprögetés után nehezeknek az óraláncra, akkorra eltisztult a muszka a szenzállal, az idő meg úgy elförtelmesedett, hogy a jó kutyát se verte volna ki az ember a házból. Aminthogy a Bojszit is nemhogy kiverték volna, hanem inkább a tulajdon hajlékából beinvitálták a házba, a pit-

varba. A kommunizmusnak ilyen gyakorlásában ugyan a tudatlan ember nem sok logikát talált volna, mert a kutyaólba nem esett be a hó, ellenben a pitvarba beesett a nyitott kéményen keresztül. De a hóval együtt a füstölt kolbász zsirja is csepegett a kéményből és a zsiros stallumokért nemcsak a kutyai pályán szokás elengedni a logikát.

Aztán meg is feledkeztek a dologról, az ablak is befagyott úgy, hogy ki nem lehetett rajta látni. Csak harmad-negyednapra hozta meg a hirt Mátyás, mikor a zsidónénál járt a dohányzacskókul szolgáló nyersanyag irányában.

— Itthon a Ferenc, — toppogta le a havat a csizmájáról.

— Itthon? — néztek föl az asszonyok a tollfosztásból, mert arra való délutáni idő volt, de higgadt megfontolással, mert a fosztott toll nem állja a szeles fejkapkodást.

— Hát, — verte Mátyás az olvadt havat a sapkáról az ajtófélfához. — Alighanem az volt az az öregös forma embör, akit te láttál, Etel.

Etel elcsodálkozott. Az lett volna? Nohát csunya mesterség lehet az a háboru, ha így megmocsolja az embert.

— Azt beszélük, hogy Emerikából gyött Ferenc, osztán annyi a pénze, hogy ritkaság olyat látni. A boltosné maga mondta, hogy tiz pakli masinát, mög öt darab szappant vött egyszerre. Mi az Isten-egerinek löhet az neki?

Szüle óvatosan leborította a tollas szakajtót

a két tenyerével és elfordította a fejét. Olyan izgalmas kérdést tett föl, hogy az indokolt minden elővigyázatot.

— Azt mondja mán kend, mire mönt a muszkával? Mögvágta-e?

Nem, nem vágta meg. Békességben vannak. Szüle újra a tollfosztásnak szentelte magát, a többi nem nagyon érdekelte.

— Most is együtt möntek be a városba, fogadott kocsin. A muszka készül a hazájába, az ő irásai után szaladoznak. Ha itthon volna a Ferenc, mingyárt átmennék hozzá.

Mátyás nem kerülgette tovább a dolgot. Egy kicsit megkonyította fejét, mikor kimondta a nehéz hirt.

— A boltosné kérdezősködött Ferencről az erről való katonák felül... Kit látott... kiről hallott... gyöttibe-möntibe... Látta Rókust...

Sikítva ugrott föl mind a két asszony. A fosztott pihe föltrebbent és kavargott az egész szobában. Mintha bent is esett volna a hó. Márka, aki csöndesen csutkababázott a kuckóban, boldog visongással kapkodott a pelyhek után.

— Ő fogta le a szömit, — fejezte be Mátyás a hiráást és elkezdett köhögni a torkába ragadt pihéktől. Ki is ment, hogy kikrágja a gyalázatos szerzetet és jó darabig kint maradt.

Szüle csöndesen hötyögött és a kis lány tovább lepkedte az el nem olvadó havat, föllökve egy széket.

— Nyughass mán, — szólt rá Etel, de azt is hozzátette, hogy »lelköcském«. Aztán egy tollseprővel összesöprögette a pelyhet, ahol érte és megkérdezte az öreg asszonyt:

— Szülémék ősznek-e valamit vacsorára?

Szüle megrázta a fejét, ő nem eszik. Mátyás úgy emlékezett rá, hogy tán van egy kis déli hurkamaradék.

— Mingyárt mögmelegitöm.

— Ne bánts, fiam, úgy is jó lössz. Inkább ha egy kis bort nem röstelnél behozni.

Etel behozta a bort, megimádkoztatta a gyereket és maga is lefeküdt mellé, jó éjszakát se mondott senkinek.

De később fölkelt és megsimogatta az öreg asszony vállát, aki félig álomba sirva magát, a kemencepadkán bóbiskolt.

— Feküdjön le, édös szülém. — Levette a fejkendőjét, felsőszoknyáját és jóformán a karján vitte az ágyba.

— Hát maga, édös apám?

Mátyásnak már neki tüzesedett a képe és szinte vidáman kacintott rá a menyecskére.

— Engöm nem köll félteni, Etel. Tik se féljetök, még engöm láttok. Röndbe hozok én mindönt, okos disznó mély gyökeret ránt.

Ezzel lepilledt a feje az asztalra, ott is maradt reggelig. De azért nem kell Mátyást ítéletbe venni. A hirtelen ivott bor zákányossá teszi az embert és aki volt már ebben a napban, az

tudhatja magáról, hogy ilyenkor nagyon kíváncsi magát az ital.

Reggel is kotyogott még a feje, de mire a hóbuckákon átnyomakodott Ferencékhez, akkorára egészen kitisztult.

A két ember akkor is a kereszttel bajmолódott. Már egészen készen volt, csak még egy kicsit meg kellett edzeni olajos kapcával. Szépen meggyártották, az bizonyos, erre felé nem is szokás így kicifrázni. Bele volt faragva a teljes Szentháromság, meg a Piros neve rozmaring-koszoruba. Alul meg, ahová az idevaló faragó-mester a halálfejet szokta helyezni, szívet látott Mátyás. Abban is volt valami különös írás, de azt nem tudta elolvasni, bizonyosan a muszka véskélhette a maga nyelvin.

Mátyás nem rohant ajtóstul a házba, hanem a »dicsértessék« után azzal nyújtott kezét Ferencnek:

— Szembesülj már velem, no, hagy nézlek. Hát látom, sok havat hoztál a fejedön.

— Ingyen adták, — bölintott Ferenc.

— Hát az egészség hogy szolgál?

— Képesint. Néha van egy kis méjjszúrásom. De nem a lüvéstől, mert a golyót kivették a doktorok a spítáiban. Mögfáztam a Murmanban, azóta köhögök.

Mátyás legyintett.

— Addig köhög az embör, még él. Hogy mondtad, hun fáztál mög?

— A Murmanban, a jegestengőr partján. Ott építették velünk vasutat a muszkák.

— Ejnye, hejnye. Hát nem Afrikában van a Burman? A tisztelendő ur pedig úgy mondja, hogy a burkok Afrikában laknak.

— Az mögint más, — rázta a fejét Ferenc. — Nem Burman, hanem Murman, mö betűvel.

— Tudom, tudom, — integetett Mátyás. — Akkor mégis nyomon beszélt az az illető, aki azt jelönte neköm, hogy a mi Rókusunk is ott veszelődött el az erdőkben.

— Hát nem egészen ott, mert ott nincsenek erdők, csak egedetlen nagy vizek vannak, mög füzes sömlyékök. Az erdők olyan háromezer versztányira kezdődnek oda.

— Kilaméter, — okosította Szpiritutó Mátyást.

— Hát osztán te láttad? Saját szömeddel?

— Hát hogyne látta volna, — felelte Ferenc. Hiszen együtt szöktek meg, ötödmagukkal, de csak ketten jutottak el az erdőig, mert hármukat lelövöldözték a tovarisok.

Szpiritutó megint magyarázott. Tudott már egyet-mást a világi dolgokról s már akkor a kapitányságon is ki volt tűzve a vörös zászló.

— Az elvtársak.

Igen, az elvtársak, azok még kutyábbul bántak a foglyokkal, mint a cári katonák. Aki kö-zéjük állt, azt urrá tették, de vitték a frontra, Szibériába. De ők nem álltak kötélnek, mert ne-

kik már elég volt a háboru. Ugyan ott az erdőkben nem is egyesülhettek volna ki velük, mert ott nem voltak tovarisok. Csak félnapi járó földenkint találtak egy-egy faházat, ott koldultak egy-egy falat kenyeret a favágó muzsikoktól.

— Parasztok, — mondja Szpiritutó.

Parasztok, de ne gondolja Mátyás, hogy olyan mifajta parasztok. Mink csupa grófok vagyunk azokhoz képest. Fagyökeret örölnék a kenyérükbe, az ő szájukból ki is fordult kezdetben, de aztán már ez is jó lett volna, csak-hogy ilyent se kaptak, embert se láttak, mindenféle bogyókon rágódtak. Rókus aztán nem is birta soká. Valami nagy fák közt aludtak akkor, — mikor megvirradt, Ferenc keltette Rókust, de akárhogy rázta, már nem lehetett lelket verni bele, a szeme is föl volt akadva, ő fogta le.

Mátyás kivette a szájából a pipát, mert ugyse égett.

— Eltemetted?

Nem, nem temette el Ferenc, mert a föld keményre volt fagyva, neki meg semmi egyéb szerzősége egy rossz bicskán kívül. Hanem kapargatott rá mohát, meg falevelet, hogy legalább az oktalan állatok meg ne csufolják. És megnézte a zsebeit is, de semmi az égvilágon nem volt nála a fogolyigazolványán kívül, azt elvette tőle, meg is őrizte, itt kell valahol lenni az írások közt, mindjárt elő is keresi.

Kihuzta a sublótfiókot és a kezébe adott

Mátyásnak egy összehajtogatott cédulát. Mátyás szétnyitotta a papírt, nézegette rajta a léniákat, az írás nem igen látszott már, meg hiába is látszott volna, mert muszkául volt írva, de ha angyalul lett volna is, attul már Rókus föl nem támad.

Mátyás zsebre dugta az írást és fölállt.

— Hát ezt is köszönöm, Ferenc. Mi szándékba vagy most?

— Hogy mi szándékba?

— Mibe foglалod most mán magadat? Itt maradsz gazdálkodni, vagy eladod a földet?

— Dehogy adom. Inkább még ragasztanék hozzá, ha löhetne.

— Azért mondom, — derült elégedettre a Mátyás arca és beleigazgatta a fülét a sapkába, mint ahogy menőszándéku ember szokta.

Ferencnek is eszébe jutott az illendőség.

— Tisztöltetöm a Roza ángyit. Mögvan-e még?

Pedig tudja, hogy megvan, hiszen Szpiritutó beszámolt neki mindenről. De hát a mi tisztesség, az tisztesség.

— Mög ám, mögvan. Ő is tisztöltet tégöd. Mög az Etel is.

— Az ám, az Etel. Azt se láttam még. Tisztöltetöm őtet is.

Mátyás a muszkával is kezelt.

— Hát te? Táskálódsz-e mán hazafelé?

A muszka kivett a kebeliből egy írást. Itt a passzus. Délután útnak indul.

— No akkor szöröncsés utat. Tisztöltetöm az öreg Szpiritutót is.

A muszka gyerekarca elsötétedett. Isten tudja, mi van az öreg Szpiritutóval. Ferenc mondja, hogy a tovarisok mind elszedték a földeket is s aki nem adta oda, annak elvették az életét is.

— No fene, azt csak nem tölték? — méltatlankodott Mátyás. — Hiszön ők enyésztték tán el a cárt?

— Egyik kutya, másik eb, — rázta Szpiritutó a Mátyás kezét. Szpiritutó egész magyar ember lett már. — Tiszteltetem az egész házat.

Mátyás elballagott, a két ember pedig újra hozzálátott a munkához. Déltájra kifényesítették a fejfát és megszalonnáztak. Ugyan inkább csak Ferenc evett, a muszkának el-elakadt a falat a torkán. Péterkébe tömögette volna a szalonnát, de a kis pajtás a Ferenc térdét veregette.

— Apám ötessön!

Attólfogva, hogy a gyerek az apja mellett ébredt fel és rájött arra, hogy a lompos bajuszban sokkal jobb kapaszkodás esik, mint a kukorica-bajuszban, amivel Szpiritutó szokta megférfiasítani magát, Péterke egész elszívelhetőnek találta az új lakótársat. És mivel apró ajándékok erősítik a barátságot, a cukorfütyülőt pedig árpacukrok és halcukrok követték, a fiu teljesen kegyébe fogadta az apját. Szpiritutó tett ugyan egy

utolsó kísérletet a barátság visszaállítására, de az tökéletes kudarcra végződött. Szpiritutót ugyanis elküldte Ferenc szöveget venni és míg a boltosné szöveget keresett a pult alatt, addig Szpiritutó ellopott egy szem fűgét a pult fölül. A jó Isten bizonyosan elenged neki ezért a büneért néhány esztendő a tisztító tűzből, mert Szpiritutó Péterke visszahódítására tulajdonította el az idegen ingóságot. A szándék jó volt, de a kivitel rosszul sikerült. A füge beleragadt a Péterke egérfogaiba, úgy kellett őket kézzel megszabadítani, miközben a hűtlen frigyos az ujját is megharapta néhány szövetségesének és végleg megszakította vele a diplomáciai összeköttetést.

Ilyesmi bajszosabb nagyhatalmakkal is megesezt már, mindannak dacára Szpiritutó nagyon a szívére vette a dolgot és most is el-elködlő szemmel nézegette a kis szösze-pöszét.

— No hát möhetünk is, — csattantotta be Ferenc a bicskát s a maradék kenyeret, szalonnát kendőbe kötözve, odaadta a szabadkozó muszknak. — No csak tödd el, majd jó lössz az uton, nem tudhadd, mikor találsz kvártélyt.

Ugy állapotok meg, hogy együtt viszik ki a fejfát a temetőbe, onnan aztán már a muszka vissza se jön, hanem bemegy a kapitányságra, ahonnan utnak indítják a hazája felé.

— Nézzük no, bírjuk-e? — állt Ferenc a kereszt mellé.

Ketten kétfelül belekaroltak és kivitték a ház

elé. Cudar idő volt, bőgött a szél, csadarta a tetőről a szurós, fagyott havat, fülük, szemük, orruk, szájuk egyszerre tele lett vele.

— Burana, — rázkódott meg a muszka s fülébe bele szaporázott a trojkák csilingelése a doni hősivatagokon.

— Az, — mondta Ferenc s visszahuzódott a tető alá. Tán ne is mönnénk ebbe az ítélet-időbe.

De a muszka erősködött. Hogy neki már nincs maradása s holnapra még rosszabb is lehet az idő, egészen betemetheti az utakat a hó. Aztán meg, tette hozzá vitézkedve, értek már ők mindketten csunyább időt is ennél.

— Az igaz, — biccentett rá Ferenc. — No, akkor hozom az ásót. De merre is lakik itten most az ásó?

A muszka úgy emlékezett, hogy ő utoljára az ólajtóhoz támasztotta.

Még Ferenc utáná kurkászott a hóban, a muszka bement a házba, fölkapta a kis pajtást, aki az ablakdeszkáig pipiskedve lesett ki a világba s mikor orozva rátámadt a veszedelem, visított, mint a sziven szurt kis malac. Szpiritutó nem törődött vele, hanem csókolta, ahol érte, a fényes hajacskáját, a fényes szemecskéjét és a fényes orrocskáját. Aztán hirtelen letette a gyereket, a szentelt viztartón meglátta a Piros kis gyöngyházolvasóját, azt a kebelibe csusztatta és becsapta maga után az ajtót.

Ferenc megtalálta az ásót, rákocogtatta vele a lelki egyensúlyát visszanyert Péterkére az ablakot és aláigazította a vállát a keresztfa jobb karjának.

— No, Isten segíts!

— Nehéz lesz, — nyögdült el a muszka a bal karfa alatt.

— Legalább kimelegszünk.

Többet aztán nem is beszélgettek a temetőig. Nem is lehetett volna, ha lett volna is mit. Akármerre fordultak, szemben találták magukat a széllel, amely nagy hőtölcséreket kergetett maga előtt szeges korbácsaival, mint fehérlepedős kísérteteket. Se ház, se fa, semmi se látszott, kutya se vakkant, madár se csippent, sehol semmi élő, csak a két kis fekete emberbogár mászott lassan, kinlódva a végtelen fehérségben a végtelen szürkeség alatt.

A temetőben Ferenc nem tudott tájékozódni, de a muszka biztosra vezette.

— Itt van az árok mellett. Annál a villaformájú akácfánál.

A keresztet odatámasztották a fához. A muszka a kezével tapogatta ki a sirt. A karja vállig sülyedt a hóba. Ugy kaparta maga felé, mint ürgeásó kutya a földet.

— Megvan. Ez a vége.

Mivel az ásó Ferencnél volt, ő fogott hozzá a gödörhöz. De a föld fagyos volt, vissza-vissza rúgta az ásót.

— Lefelé már puhább lösz, — törölgette a homlokát lihegve.

Most a muszka vette át az ásót. Itt már csak úgy szaladt a homokba.

— Ölég mély már, — becsülte föl Ferenc a gödröt.

Beleállították a fejfát. Ferenc tartotta, míg Szpiritutó turta be a földet.

— Fogja már, — eresztette el a keresztet.

Aztán kétfelül jól megtaposták a földet. Mire készen lettek vele, kis fehér hósipka kereklett a fejfa hegyén. Ferenc próbálta megrázni, de meg se mozdult.

— Ugy áll ez, mint a kőszikla.

Szpiritutó nem felelt semmit. Lehajtott fejjel imádkozott. Ferenc nézte a muszka-írásos szívet.

Aztán keresztet vetett Szpiritutó, először a sirra, azután Ferencre, utóljára magára és nyujtotta kivörösödött kezét. Először volt, hogy ő nyujtott kezét Ferencnek.

— Isten megáldjon, testvér.

Ezt is először mondta. De tisztán, bátran, elfogódás nélkül. Ferenc is úgy felelt:

— Tégöd is, testvér.

Aztán a muszka átugrott az árkon, Ferenc megindult a temető kapuja felé. Egy-két lépést tett, mikor a muszka megkiáltotta:

— Hé, megállj csak.

Ferenc visszafordult. A muszka lóbálta a karját a tulsó árokszélről.

— Eztet kapd meg. A gazda bácsinak, a Mátyásnak. Emlékbe.

Ferenc összefogta a két tenyerét. Elkapta az emléket. A lámpamasinát, a töltényből készült öngyujtót.

Beletelt egy hét, mire Ferencnek eszébe jutott az öngyújtó. Akkor is csak azért, mert az asztal sarkához koppant a kabátja zsebében. Kitette a szublótra, de aztán gondolta, megint csak meg-
felelji, gyerek kezeibe kerül, elkallódik, jobb lesz
mingyárt átmenni vele.

A Bojszi államhatalmat sejtethett az idegen-
ben, mert mérgesen neki támadt. Ferenc föl se
vette, csak akkor dobbantott egyet, mikor a puli
aziránt érdeklődött, hogy van-e a lábán vastaghus.

A puli visszaugrott, mint a lapda, de az
acsargásából kiérzett, hogy visszavonulási szándéka
nem végleges. Ferenc nem dobbantott még egyet,
rávágással se fenyegetődött, csak ránézett a pu-
lira s a puli esze nélkül kotródott vissza lakosz-
tályába. Ugy szűkölt, mint akit megostoroztak.
Vannak szemek, amelyeknek a nézésétől reszketés
áll még az olyan gáncs és félelem nélküli pulikba
is, mint a Bojszi s Ferencnek ilyen szeme volt,
ha akarta.

A szives fogadtatáson tulesvén, Ferenc egy
kicsit tétovázott az udvaron. Nem tudta, hogy a
kis-tanyában laknak-e a szomszédék, vagy a nagy
tanyában. A nagy tanya kéménye füstölt ugyan,
de mintha a kis-tanyából hallott volna ajtónyitást,

Csakugyan onnan jött ki Etel. Kukoricáért volt a csirkéknek. Barátságosan köszöntötte a szomszédot.

— Nini Ferenc! Mingyárt megösmertem!

Ferenc egy kicsit idegenül nézte Etelt, de azért az ő hangja is barátságos volt.

— Én mög majd mög nem ösmerlek téged. Etel, ugy-e? Nézd, egész muszka asszony lött belüled!

— Nem tán?

— De biz Isten. Ott vannak ilyen nagy szőke fehér szőmélyek.

Etel egy kicsit megpirult. Lám, nem is olyan bákó ez a Ferenc. A szemibe is mer nézni az asszonyfélének. De ez nem esett rosszul Etelnek.

— No leginkább majd sürűbben gyün hozánk, ha muszka asszonyt akar látni. Tudom, mögszokta őket.

— De mög is ölégöltem, — mondta Ferenc őszintén.

Etel nem haragudott meg ezért az őszinteségért se. Tessékelte Ferencet, hogy kerüljön beljebb a házba.

De Ferenc nem akarja föltartani Etelt a munkában. Csak Mátyás bácsinak hozott valamit. Csak-hogy Mátyás a padláson van szülével, a füstölt husokat aggatják föl. Nem tesz semmit, Etel is átadhatja neki, amit hozott, ez a kis semmiség az egész, a muszka küldi emlékebe.

— Ugyan ne siessön már ugy, hiszön nem várja otthon se kicsi, se nagy.

— Nem vár? Hát a gyerök?

Etel ugy elszégyenli magát, hogy majd ki-ejti a keziből a kukoricás szakajtót. Ez a Ferenc még azt gondolhatja, hogy ő tán nem is törődött soha az árvával. De hogy is felejtkezhett így meg róla? Szerencsére Etel mindjárt föltalálja magát:

— Éppen azért mondom, hogy hát a Pé-törkét hová tötte? Át köllött volna hozni, majd itt elpötyögtek volna az én Márikámmal.

Bemennek a szobába, Ferenc köszön az ajtóban, leveszi a kalapját és leteszi az ágy tetejére. Igen, mostanában már van olyan fiatal, aki így tesz és ilyenkor azt szokás mondani, hogy »tartsa föl a kalapját«, vagy »tödd föl a kalapod«, de Etel ugy érzi, hogy Ferencnek nem lehet ilyent mondani. Olyan különös ez a Ferenc, olyan furcsa, mintha nem is paraszt volna. Nem a szék szélire ül, se nem veti el magát rajta, kezit-lábát széthajigálva, mintha nem az övé volna, hanem ül egyenesen, mégis komótosan. Aztán a haja is szépen le van fésülve, elválasztva, pedig most hétköznapi van. Aztán így közlről nem is olyan öreg, meg jól is áll az a fehéredő haja ahhoz a fekete szeméhez, csak meg kell szokni.

— Hát az anyósodékkal élsz, Etel? — néz körül Ferenc a szobában.

— Csak így télön. Jobban befujjuk a szobát,

kevesebbet köll fűteni, mög nem is köll kétfelé világítani.

— Jól van az, — mondja Ferenc és megakad a szeme a sublóton a Rókus katonaképén. Ugy áll ott, mint otthon az övé, csak ráma nélkül, egy zöld pohárhoz támasztva, széles arcú, bika nyaku, nagy dupla ember, most olyan zöldessárga színű a zöld pohártól.

Ferenc elszóttlanodva nézi a képet. Etel pedig beszalad a kamrába és összekapja magát, mert most veszi észre, hogy hosszabb a péntek, mint a szombat, kilóg az alsószoknyája a fölső alul. Mire Etel kijön — időbe is alig telik, pedig a kendőjét is újra kötötte, meg a krasnyogó rossz papucs helyett is másikat rántott — akkorra már Ferenc föl is áll, mert még tésztát is kell neki gyurni délelőtt.

— No de ilyet! — nevet Etel, — osztán nem lössz az a tészta pipaszagu?

Nem, nem lesz pipaszagu, mert Ferenc csak cigaretlizik, csak nagyon muszájból kénytelenkedik a pipára, főzni meg megfőz a világon mindent, akár paprikás krumplit, akár krumplilevest, akár krumplis-tarhonyát, akár savanyu-krumplit, akár krumpli-kását.

— De nem haragudna ám meg az a sok krumpli egy kis füstölt kolbászra, mög oldalasra, — hiszi Etel és nekik annyi van még tavalyi is, hogy mind rájuk avasodik.

Ferenc köszöni szépen a jóakaratot, de hol-

nap hetipiac lesz, bemegy a városba, ellátja magát mindennel addig, még valamerre fordítja a sorát. Etel pedig nem erőlteti a dolgot, mert Ferenc még azt találná gondolni, hogy így, vagy úgy, pedig olyan embert még nem teremtet az Isten, akiért ő egyet lépne és mikor erre gondol Etel, fölkevélyszik feje, melle, dereka. Neki csak megesett a szíve a szomszédon, mint jó szomszédnak, — ezt maga magának mondja, Ferencet pedig bátorítja, hogy ha valami asszonyi munka nem esne kezére, vagy hiányossága lenne valamiben, csak szóljon nekik, akár szüle, akár ő mindenben segítségére lesznek.

— Hiszön a muszka is úgy járt ide, a jámbor, mint a mi fiunk, hát maga se lögyön idegőnebb, — fogott kezét Etel Ferenczel és hozzátette ő is — még valamerre fordítja a sorát. Csak ahogy a pitvarajtóból visszajött, ameddig kikísérte Ferencet és utána nézett az ablakon, csak akkor tűnt föl neki, hogy ő nem kendezte Ferencet, mint a többi eféle embert, hanem magázta, mint a tisztelendő urat, meg a kántor urat, vagy a kapitány urat. Etel nem értette, hogy mért tette ő ezt és nem is ért rá tünekedni rajta, mert szaladni kellett enni adni a csirkéknek. Etel sokkal fürgébben és könnyebben szaladt, mint más-kor, csak hogy ezt már ő se vette észre és arról se tudott, hogy egy nagy jégcsapot letört az ereszetről és úgy pergette a napsugárban, mint egy játékos gyerek.

A következő hetekben azonban be kellett látni Etelnek, hogy ővele valami változás történt és ez a változás mégis csak akkor kezdődött, mikor először vette észre, hogy milyen fényes fekete szeme van Ferencnek. Ezért nagyon el is szégyelte magát Etel és ezt szemtől-szembe meg is mondta magának, még pedig a kihuzós tükörben, de aztán meg is békült magával ugyancsak a tükörben, amely nem éppen kivetni való, szivformájú, sima, fehér arcot mutatott. Nagyon összeillő sugár szemöldökkel, kicsit fitos orral és pittyedő piros szájjal. Jobban szerette volna ugyan, ha lesültebb az arca és inkább gesztenyésbe barnul a haja, mint buzaszőkébe aranyozódik, de ez is csak most jutott neki eszébe, soha ezelőtt az életben.

— Me-e, muszka mönyecske! — öltötte magára csufolódva a nyelve hegyét, amit szintén nem cselekedett még Etel soha az életben. Mert a nyelvüket öltögetik ugyan az asszonyok a jegenyék alatt is, de nem magukra, nem tükörből és nem délelőtt tizenegy órakor.

— Hát te mit tükrösködsz? — lépett be szüle a szobába és Etel majd szörnyet halt ijedtében.

— Alighanem pattanás van a nyelvemön, — kapta be a nyelvét, éppen mikor ki kellett volna nyújtani.

Szüle erre nagyon jó orvosságot tudott, el is mondta mingyárt a receptjét és nagyon elcsodálkozott rajta, hogy délben Etel mégis olyan

forrón ette a levest, csak úgy füstölt ki a szájából.

— Hát neköd nem fáj már a nyelved?

— Neköm? — nézett rá a menyecske. — Hát miért fájna? Soha életömben nem fájt még neköm a nyelvem.

Ha szüle jól kereste volna, egyéb csodálkozni valókat is találhatott volna a menyén. A rátarti, nyugodt mozgásu asszony szeles lett és szeleverdi. Hol tányért tört, hol poharat tört, hol a csirke-ólat felejtette nyitva, hol a csörgemetélőt hányta el valahová. Ha szüle évelődött rá, máskor elpittyesztette, vagy összeszorította a száját és csöndes volt, mint kaszaharsogáskor a fürj. Most mentül jobban harsogott szüle, Etel annál jobbkedvűen kacarászott s mikor szülét ezen ette a méreg, akkor Etel vagy azt vette észre, hogy a szüle tyukjai jobbfajták, mint az ővéi, vagy egy kis felejtett babkávét talált a ládájában, vagy azon szomorodott el, hogy mire ő annyi idős lesz, mint szüle, ő már a kását se bírja rágni, pedig a szüle foga még a porcogót is megropogtatja, — mind olyan találmány, amire el kellett felejtetni a haragot.

Azon is el kellett volna csodálkozni szülének, hogy a menyé mindig talált most valami öltögetni valót, még az apósa szakadt ingeit is előszedegette, de az volt a különös, hogy mindig az északi ablakhoz huzodott a varrnivalóval, — lehet, hogy ezért is nem haladt vele. S ha szüle

ezt észrevette volna és meggyanusította volna Etelt, mint ahogy a muszkával gyanuba vette, hogy tán Ferencet lesi, akkor szüle még jobban megcsalódott volna. Mert ha Etel Ferencet forgatta volna a fejiben, valahányszor az ablaknál vizslogott, akkor mért bujt volna el előle, mikor látta, hogy hozzájuk tart? Ezelőtt az öreg asszony leste a fiatal asszonyt a muszkával ajtó mögül, fazekas mellül, meg mindenféle rejtekekből, most pedig Etel lapult meg, ha már ki nem birt szökni, mikor Ferenc beállított valamiért.

Szule nem látott semmit, hanem Mátyásnak egyszer szemet szurt a dolog. A vacsoránál fogtomra vette Etelt.

— Hallod-e te, hát te mióta hiszöd, hogy te hajtod a Göncöl szekerit?

Etel elámult.

— Neköm mondja, édes apám?

— Neköd hát, nem is az öreg papnak. Mi bajod neköd Ferenccel?

— Neköm? Semmi a világon. Se töszöm, se vöszöm a jámbort.

— Éppen ezért vöttelek elő. Ahelyött, hogy tyukkal-kaláccsal kecsögnél neki, ugy töszöl vele, mintha féketőmadzag volna.

Etelnek elborította a láng a képít.

— Még hogy én kecsögjek neki? Hát minek néz engöm édes apám?

— Nézd, fiam, neköd is csak kettő az orrod luka, mint a szögény embör malacának.

Kemény asszonysziv legyen az, amelyik még az ilyen szép példabeszédre se indul meg. Etel megindult. Nem mondott se jót, se rosszat, de föllállt az asztaltól vacsoravégezetlen. Fölvette a vacokrul az alvó Márikát és kezdte rácsavargatni a nagy kendőt.

Mátyás ránézett szülére. Fölrántotta a szemöldökét egész a sapka alá. Önála ez volt a kacintás. Annyit jelentett, hogy »eriggy mán, asszony, békítsd mög ezt a másik bolondot.« Mátyás még se tehetette, ennyivel tartozott a férfiui tekintélyének.

Szüle, mint életében mindig, most is szót fogadott, bár szive szerint inkább a tepsit vágta volna a fiatalnak a fejéhez pörkölt káposztástól. Mit kéreti magát az ebadta, mint a kompóti nemes asszony!

— Mit akarsz te, lányom? — fogta meg a karját.

— Haza mögyök, — pöfögött Etel.

— Haza? Hát nem itt vagy te itthon? Volna lelköd ezt az ártatlant mögbetegíteni abba a farkasordító hidegbe?

Etel letette a gyereket. Ebben igaza van szülének. Meg akárki mit mond, nagy tisztesség az, ha az anyós megköveti a menyét. Igaz, annyibul könnyebben teheti, hogy nem ő bántotta.

— Hiszön nem akar neköd rosszat édös apád, édös gyerököm.

— Akkor minek mond neköm olyanokat, —

ült Etel a padkára, olyan félig háttal-formán az asztalnak, meg a világosságnak.

Mátyás egy kicsit megütődött, mikor Etel föl-ugrott és hiába döfögette a tepsibe a bicskát, mindig csak a káposztába talált bele. Most azonban megkoppant a sült disznó-állán és Mátyásnak egyszerre megjött az étvágya. Az asszony úgy jó, ha hallgat, de ha nagyon hallgat, akkor beütött az ördög a határba. Ha megszólalt Etel, akkor elmúlt a mérge. Okos asszony az, lehet vele beszélni.

— Hát mit mondtam én neköd olyant? Gyere mán no, nézd, ehün az állacsontja, törd mög, ha szeretöd a velőt. Isten nyugtassa szögény öreganyámat, mindég azt hallottam tőle, hogy ettől mindég csókolódzhatnakja van az asszonynak.

Mátyás sohse hallott ilyent az öreganyjától, mert nem is ismerte az öreganyját, csak azért fogta rá ezt a csintalanságot, mert kellő mederben akarta tartani a társalgást.

Csakugyan Etel egy kicsit a lámpa felé fordította a képét.

— Mindég olyanokat mond neköm édös apám, mintha én Boca Modol volnék. Nem vagyok én falu szénája.

Mátyás sietett átvenni a szót. Kifordította a tálat, még füstölt.

— Azt is uton érje a jégeső, aki terád olyat gondolna. Nem lányom, csakhogy te özvegy-asszony vagy, annak se utolsó, Ferenc mög özvegy embör,

az elejiből, hát összevalók volnátok no. Kimondom, ha mán ki köll mondani.

A vastag fehér szemöldökök megint bebujtak a sapka alá.

— Add mán bele te is az eszödet, anyjuk, te is puhitsd ezt a fahitüt.

Szüle bele adta az eszét. Két ujja közé vette az alsó ajkát, mint mindig, ha olyasmit akart mondani, amit különösen érdemes meghallgatni.

— Bizony, lányom. Ugy szokták azt mondani, hogy suba subával, guba gubával. Nagyon egy pár lönnétek tik a Ferenczel.

Etelnek megeredt a könnye, pedig nem állt nála könnyü helyen.

— Hát én mög azt mondom kendtöknek, hogy én neköm egy porcikám se kívánja a férjhöz mőnést. Mit kénytetnek engöm olyasmire, amihöz nem huz a véröm? Hát olyan rossz lányuk vagyok én kendtöknek, hogy mindön áron mög akarnak szabadulni tőlem? Hiszön azért nem köll engöm senkinek a nyakába varrni, mögélök én a magaméból, se el nem puccoskodom, se el nem táncolom, amim van.

Inkább szomoruan beszélt, mint haragosan. Az öregek szép szóval békítették. Nagyon tisztelik, nagyon becsülik, mindég jó menyük volt. Világért meg nem válnának tőle. Éppen azért szeretnék, ha Ferenczel köttetné be másodszor a fejét, mert akkor együtt maradhatnának, osztán mégis csak lenne ember is a családban, aki az öregekről is

levenné a gond nehezit, meg akire Etel is támaszkodhatna, ha nekik halomásuk történne. Pedig bizony már ők olyan elült verebek, akiknek hajnalban is napáldozat van, Ferenc meg helyes, rendes ember, jól is birja magát s akire szemet vet, az ott is hálát adhat az Istennek, ahol senki se látja.

— Addég szömeskődj, lányom, még máshol nem sütik neki a lepényt. Mert az ilyen cukorra, mint ehol Ferenc, nagyon száll a légy, oszt ugy löhet, ha jobban körülnéz, az ű szeme is jobban kap a bimbós majoránnán, mint a dufla rózsán.

Ezt szüle mondta, részben mint a világi életben sokat látott nőszemély, akinek már megért mind sajtja, mind turója s aki meg tudja adni a savát a lévnek, részben mint anyós, aki annak is tökéletes, tartja az anyós-törvényt s akkor is szur egyet a menyén, mikor cirógatja. És Etel azt tette, nem is tehetett mást, hogy megtörölte a szemét, félrehuzta a száját és azt mondta csipőre tett kézzel, még a derekát is megbillentve hozzá, egy kicsit:

— No szüle, ha előbb nem öszik Ferenc lepényt, még én nem sütök neki, akkor kiadhatja a fogát árendába erre az életre.

— Nem mönnél hozzá?

— Ha szentül kukorékolna, akkor se.

— Hát nem erőszak a disznótor, lányom, — mondta szüle engedelmesen, de öreg szeme nek

fényesedett az örömtől. Ha szüle azt látta volna, hogy a fiatal asszony nagyon esenkedik az emberért és éppen Ferencet nézte ki magának, akkor nem tett volna keresztül-szalmát se a szándéka elé, mert azzal a Mátyás akaratának eleget tett volna, de nem is járt volna kezére. Szüle ez esetben kényszeredett semlegességgel nézte volna a meginduló szerelmi hadjáratot. De mihelyst Etel kimutatta, hogy nem vette célba Ferencet, szülében azonnal fölserkent az ösztön. Nem nagyon értette ugyan, mi leli a fiataalt, nem is nagyon kereste, mert szülének volt annyi tapasztalata, hogy az ilyenekre nincs egyéb magyarázat, csak az, hogy »a nyavalya nem egyforma«, azt azonban elhátározta szüle, hogy most már törik-szakad, de Etelnek Ferenchez kell menni.

Igen, az Isten úgy teremtetten az asszonyi nemet, hogy legyenek ilyen különösségei. Alighanem úgy volt az, hogy kevésnek találta azt az egy emberbordát ösanyánkhoz és más teremtetten állatokból is csipegetett hozzá egy kicsit. A tyukból okvetetlen, mert a sok kárálást bizonyosan attól örökölte meg, a veszekedhetnékséget a bibictől és hogy tovább ne firtassuk a dolgot, a megfoghatatlanságot a szitakötőtől. Ül a kórón, legel nyugodtan, meg se sejdíti az embert a háta megett, az ember kinyújtja a kezét, összekapja a markát, »no meg vagy«, mert érzi is benne a szitakötőt, — kinyújtja, hát a szitakötő már a kutostorfán rezeg, ott is fejjel lefelé. Ilyen kitanulhatatlan és meg-

foghatatlan az asszonyi fajta is, — ugyan azért a szitakötő is csak megfogódik előbb-utóbb, különösen ha a harmat megveri, de leginkább hogya elálmosodik.

Mátyás gondolt ilyeneket az ágyban, mikor a lámpát elfújták és csak úgy sötétben szopogatta a pipát, de a Mátyás gondolatait, ezeket is, meg a következőket is aláírhatja minden ésszel élő ember. Mind ilyen különösök és más fajbul valóak ők, a más nemem lévők, akár Rozák, akár Etelek, akár a magjukhoz száradt aszaltszilvák, akár piros fehérbőrű, teli husu tüköralmák. Lám, ez az Etel is. Mit játssza meg magát, mint valami Tündérszép Ilona, aki majd megbomlik az Árgyelus királyfi végett, mégis csak epeszi magát a szamar a Fekete-várban? Ha a városi selyem-csorda tesz így, aki írásokból tanulja a szép szenvedelmeket és tanulhatja is, mert egyéb dolga úgy sincs neki, egész nap lóthat-futhat, mint az őrlősök kutyája, egyik szenvedelemből a másikba, hát jó, az erre született. Csakhogy Mátyás azt hallotta a szövetségi boltosnétul, aki világban járatos némben, hogy mostanában már a városi Tündér Ilonák is megokosodtak, nem bujdosnak az ifju Árgyelusok elül, inkább kiülnek elejbük a placra, a lábukat is kivetik, hogy jobban észrevevődjenek. Ezt Mátyás maga is tanusithatja, mert ő már öreg ember ugyan, de azért csak nem szurhatja ki a szemit és így tulajdon személyiben is látta már a városi uccákon a fehérnépek ina-hajlását. Hát akkor ez

az Etel mit mórrikálja magát ilyen kényeskedőn? Akármilyen fehér képe van is és akárhogy szereti is a tisztát, azért ő is csak arra teremtdődött, amire a többi asszonyi állat. Mátyás ugyan sose kapta szerdéken a menyét, mint hadiözvegyet, lehet az is, hogy hideg száju, aludt vérű, tyukban is van olyan, aki nem akar meglapulni, de Mátyás szerint azt mindig kakasa válogatja s ő olyan kakasnak véli Ferencet, akin még jércének is megakadhat a szeme. Négy holdas gazda a mai világban megér egy kis pittyegést és ha Mátyás Etelnek adhatná az eszét, akkor a menyecske már rég megigazitotta volna a fejealját a szomszédnak, mert ami biztos, az biztos és azzal jól járnának mindaketten és jól járna maga Mátyás is. Egy az, hogy jó mostoha apja lenne az onokájának, másik az, hogy nagyra menendő mostoha veje lenne neki magának.

Igen, ez így lenne rendjén és így is lesz s tán az se baj, ha várakozni kell rá egy kicsit, hiszen ugy szokás mondani, hogy a hamarkodó kutya vak kölyköt vet. Csak össze kell csalogatni a fiatalokat, aztán majd beteljesedik rajtuk az élet törvénye. Most azonban még csak az a törvény, hogy Etel hányja-veti magát a kislány mellett a vackon, csörög alatta a száraz kukoricahaj-derekalj s mentül jobban magára huzza a tarka dunnát, annál jobban fázik, mentül többet lekapálódzik belőle magáról, annál nagyobb a forrósága.

Az éjszaka nem holdas éppen, de azért nem

egész sötét a szoba. Bent a kemence fehérlik, kívülről a hó világít be.

Etel lecsuszik az ágyról s a fehér homályban fehér árnyék halad végig a szobán, meztelen talpa nem csusszan a meztelen földön. Mátyás ha nem izgatja, mozgatja is az ágyat, mert ő csak az elméjét hányja-veti, mindent észre vesz és csöndesen szólal meg.

— Lelt valami, Etel?

— A kancsót keresöm, — tapogat Etel a sublóton, arccal az éjszaki ablak felé. — Kiszáradt a szám, borzasztó melegségöt csinál ez a kemönce.

— A tejes kukorica szöme is kipattan a tűzön, — gondolja Mátyás és mivel ez nagyon kellemes gondolat most neki, megelégedetten alszik el. Etel azonban még sokáig nem tud elaludni, mert sötétnek látta ugyan a szomszéd ablakát, de a sötétséget éppen olyan sokféleképp lehet magyarázni, mint amennyiféleképp a világosságot lehetne.

Szép tiszta nap volt, a csorgásban levet eresztett a hó, az eperfa kopasz koronájában sármány-madarak árulták az aranyat és a sövényben a cinegék hangoztatták szokott téli véleményüket a csizmadia-iparról.

— Kis cipő! Kis cipő!

— Kicsit ér. Kicsit ér. Kicsit ér!

Akármilyen kicsit ért, szüle azt gondolta, hogy a Márika viseltes cipője még egészen jó lenne Péterkének. A piacon már ugy se adnának érte semmit, mert a kérge mind ki van dülve, a sarka félretaposva s a talpát inkább csak találgatni lehet, hogy melyik volt, — az Isten se tudná, hogy ezek a mai gyerekek mit csinálnak a cipővel. El vannak kényeztetve, ki vannak urasítva, nem úgy, mint szüle volt annak idején. Az ő lábán mennyasszony koráig nem volt papucsnál egyéb s hóba, sárba azt is lehuzta és a hóna alá vette. Etel is tiz esztendő volt, mikor először cipőt kapott, ugyan ő is inkább csak azért, mert Mátyás a kereszt-dülői vargán nem birta megvenni a két véka buza árát, hát összenyalábolt minden cipőt, amit a verpánk alatt talált. S lám ennek a kis pizének már három esztendő korában cipőbe bujtatta a lábát Etel, hogy ne me-

zitláb szaladozzon ki a hóba, mintha nem kimehetett volna a Mátyás papucsában is! Így romlanak az erkölcsök s úgy lehet, azt is megérjük még, hogy eztán már majd csizmástul, cipőstül fűrösztli fel a bába a gyerekeket.

— Nézd mán no, Etel, mit szólsz hozzá, át-küldjem-e ezt a kis lábbelit a Ferenc kisfiának?

Etel megbotráncozott.

— Ugyan édös szülém, hogy csufoskodna mán vele no! Pörnyés-gödörbe való mán az.

— Jó ez még ajándéknak fiam. Tarlón járáskor hasznát vöheti a kis gyerök.

Etel most már nem haragudott, csak nevetett.

— Hol van még a tarló, szülém? Hiszön még a vetéstül is messze vagyunk!

— Öreg asszony messze lát, — mondta szüle, törölgetve kötőjével a cipőcskékről a penészt. — Ereggy dolgozdra, oszt ne avatkozz az enyimbe.

Szüle csakugyan messze látott. Márikától küldte át az ajándékot délután, Márika ott felejtkezett játszani Péterkével és este felé Ferenc vezette haza Márikát. Ugyan nem is vezette, hanem a karján hozta, magához ölelve a subája alatt.

Ez volt az, amit szüle előre látott és olyan biztosra vett, hogy lámpagyújtásra nemcsak hurkát sütött, hanem herőcét is. Etel ugyan ajánlkozott, hogy majd ő áll a lábas mellé, de szüle rápirított Ferenc előtt.

— Látja, Ferenc, hogy irigyli a fiatal még azt a kis tüzet is az öregtül!

Mit volt mit tenni. Etelnek odabent kellett maradni Ferenczel. Mátyás is megérkezett ugyan a malomból, hallották, hogy tappogja le magáról a havat a konyhán, de Mátyás nem került beljebb. Szüle jelentést tett neki a helyzetről és Mátyás elvonult bort fejteni, ami különben is alkalmas hevítő foglalkozás, mikor az ember át van fázva.

A herőce sokáig sistergett a zsirban és Mátyás úgy belefelejtkezett a borfejtésbe, hogy kezdett keresztbe állni a szeme. A fiatalok kétszer eljuthattak volna tőlük a holtomiglan-holtodiglanhoz, de úgy ültek ott, mintha már régen keresztül is estek volna rajta. Etel varrogatott, igaz, hogy nehezen talált a tübe a cérnával, négyszer is eldőfött mellette, ám ez csak amiatt van, hogy mostanában vizezik a petroleumot, vagy mit csinálnak neki, de oly rosszul ég, alig lehet kitérni. Ferenc pedig arrul beszélt, hogy Amerikában már az istállókban is villanynyal világítanak és a béreseknek is autójuk van. Csöndesen beszélt Ferenc, nem hadonászott, sok cigarettilit sodort és a pici cigarettavégeket, amik a szájához ragadtak, mind egy helyre hajigálta az ajtó mögé.

— No, én nem tudnék megszokni abban az Amerikában, — harapta el Etel a cérna végét és új varrni valót keresett. Egy ingvállát huzta elő, két esztendeje vett egy vég vásznat, abból való ez, de mind szétmegy jóformán az állásba.

— Hadivászon, — morzsolgatta meg Ferenc

az ingvállat és mondott egy amerikai várost, ahol két hónapig dolgozott egy szövőgyárban, de ott nagyon becsületes munkát csinálnak.

— Ugy nézöm, maga nagyon beleszeretött abba az Amerikába, — neheztelt meg tréfásan Etel.

Igen, ott más világ van, Ferenc nem mondja, tetszett is neki egy darabig, de aztán csak haza huzta a szive.

— A hun a családja az embörnek, ott a hazája, — mondta Etel.

Igen, de nemcsak ez. A föld is más itt, a buza is, meg minden. Ferenc, még odavolt, sokat álmodott az itt való élettől s csak itthon látja, hogy mégis fordítani kellene rajta, mert így nem jól van, ahogy van.

— Tán maga is földosztó? — nézett föl Etel a varrásból. — Mert édös apám beszélte, hogy van most valami ilyen felekezet is, nem is tudom, minek hívják.

Nem, Ferenc nem komenista. Lehet, hogy jót akarnak azok is, de rosszat csinálnak.

Ferencnek olyan különös hangja volt, Etel nem hallott még olyant, nem is tudja mihez hasonlítani. Nem éneklős volt, mégis a templomot juttatta eszébe. Mintha az orgona szavában lett volna ilyen, mikor még nem rekvirálták el róla a sípokat. Akár milyen volt Ferencnek a hangja, Etel elhallgatta volna reggelig és nem hogy elálmosodott volna, hanem kiment volna az álom a szeméből, ha benne lett volna is.

Szüle hirül se volt így kibékülve a világgal. Egy kicsikét hallgatódzott az ajtón, az udvarra is kikerült, bekukucskált az ablakon, örült is neki, mikor hallotta, hogy Etel nevet. De látni nem látott mást, csak azt, hogy Ferenc összetette a két kezefejét, billegtette az ujjait és olyan árnyékok mozogtak a falon, mint a valóságos kis nyul, meg galamb, meg kecskefej, de olyan, hogy még a szakállá is rezgette. Ezt ugyan mind a Márka mulatságára csinálta Ferenc, de Etel is nevetett rajta, sőt szüle is elmosolyodott a bolondságon. De, az ördög vigye a dolgát ezeknek a mai fiataloknak, az ő korában mégis csak másban találta kedvét a fiatalság.

— Mönjünk no be, hé, — hagyatta abba Mátyással a borral való művelkedést, — ugy nézöm, nagyon uradzanak ezek, máskor majd leeresztöm rájuk a firhangot.

De ezt aligha találta el szüle, nyilván nem a firhangban volt a hiba.

Mert ahogy véget ért a vacsora, amelynek során Mátyás fölköszöntötte Ferencet és kívánt neki »bort, buzát, békességet, szépasszony-feleségöt« s amire Ferenc csak azt a tromfot adta, hogy »erőt, egészséget«, hamarosan fölállt a vendég és azt javalta, hogy tegyék el magukat másnapra, mert elosztják az éjszakát.

— Késérd ki, fiam, Ferencöt, — parancsolta nyájasan szüle Etelnek és Etel szót fogadott, ugyan

parancs nélkül is megtette volna, mert ezt így hozza magával az illendőség.

Itt derült ki, hogy szüle szándékába nem azért szaladt bele a madzag, mert a firhang nem volt leeresztve. Hiszen kint le volt eresztve az éjszaka fekete firhangja, még az ég aranyablakai is behunyták a szemüket és azért Etel mégis mingyárt visszajött, egy lehellelnyi se volt kipirosodva a képe, se ő maga elgyuladva, sőt még vacogott is a foga, ahogy a kezeit össze dörzsölte:

— Jé, de foga van az időnek, a lelke majd kifagy az embörnek!

És telt-múlt az idő, a hó már kezdett veszegetni a földeken, csak a hajlásokban huzódott még meg, mint fekete subán a fehér foltok, Ferenc eleget elszürenkezett Mátyáséknál. Péterke is oda szokott, néha majd fölvetette a két gyerek a házat, de a két fiatallal csak nem akart megindulni a kocsi. Pedig az öregek ugyancsak sérénykedtek, hogy egy párt csináljanak a két boldból.

Ha este Ferenc átjött a gyerekért, szüle úgy pergett körülötte, mint a pereszlen.

— Ugyan ne bántsuk szögénykéköt. Hagy aludjanak együtt, hiszen úgy össze vannak szokva, mint az édös testvérök.

— Nem löhet, — tréfálódzott Ferenc, — ki vigyázz akkor rám az éjszaka?

— Hát én mög nem adom, no — nyakaskodott a szüle. — Itt fogom zálogba.

Hát bizony erre azt kellett volna mondani, ha belátás lett volna Ferencben, hogy fogja ott a szüle őt is, akkor zálog se kell. De Ferenc csak mosolygott szokása szerint és fölnyalábolta a kis legényt, aki orditozva fogta át a Márika nyakát. Lelki világa igen nagy változáson ment át, amióta beszokott Mátyásékhoz és határozottan sokkal több fogékonyságot mutatott a női nem iránt, mint az apja. Ennek azonban nem csupán lelki rugói voltak, közre játszottak olyan közönséges földi jók is, mint az aszalt-meggy és bagolytüdő, mely utóbbi névre a kettéhasított férges alma hallgat, mikor a nyár heve az óltetőn déli gyümölcsé száritja. Szüle máskor már karácsony előtt piacra dobta ezeket a luxus-cikkeket, most azonban egyáltalán nem bocsátotta őket kereskedelmi forgalomba.

Máskor azt az észrevételt tette szüle, hogy úgy látja, Ferencnek az ingei el vannak klór-meszezve.

— Nem hinném, — mosolygott Ferenc és ezt Etel nemcsak azért szerette látni, mert a szomszédnak jól állt a mosoly, hanem azért is, mert szép egészséges fogai voltak.

— De igön, — erősködött szüle, — ezek a városi mosók ki vannak tanulva. Mire való ilyet tönni? Hiszön Etel is nagyon szívesen kilötykölné azt a kis ruhát. Azt köll mögnézni, amit az Etel mos. Szömibe megmondva, olyan az, mint a patyolat.

Ferenc megnőzte, mert az Etel réklíjén nyitva volt egy gomb és kifehérlett az inge széle. Etel szégyelte magát. Nem az inge miatt, mert azon igazán nem volt mit szégyenleni, hanem mert érezte, hogy megpirkadt.

Pedig arra se volt semmi oka. Ferenc éppen olyan nyugodtan mosolygott, mint azelőtt, mikor még nem látta a bizonyosságát az Etel ügyességének. Furcsa is volna, ha a kintvaló ember mingyárt megveszne, ha valami asszonyi fehéret lát.

— Aki én rám mos, azért jótállok.

— No?

— Magam végzöm én azt. Volt ölég időm mögyszokni.

Etel elnevette magát. Szüle érezte, hogy a nevetés neki szól. No szüle, megbukik minden tudományod.

Szüle tanácsot tartott Mátyással. Etellel az ördög van, Ferenc pedig bamba. Mit gondol, lesz-e ezekből prédikációs halott? Mátyás azt mondja, hogy lesz, mert lenni kell. Amit ő kitervelt, azt véghez is viszi. A földek okvetetlen össze-ragasztódnak, ha fene fenét eszik is. Ismeri ő az asszonyi fajzatot, a vadmadár is megszelidül, ha kiéhezik. Majd rájön Etel is az izére, ha csak egyszer megropogtatja is Ferenc a derekát. Csak Ferenczel kell csinján bánni, mert nem tudni, mi lakik benne. Az bizonyos, hogy őt is abban a bordában szőtték, amiben a másik embert, de

azért semmit se lehet tudni. Lehet, hogy van neki valakije, sokat jár a városba. Az is lehet, hogy keveselli magához Etelt, tán parasztollja is, mert mindenféle különös szokásokat vett fel Ferenc. Mindig ujságot hoz ki a városból, azt szüle is vehette észre, hogy se ize, se sava a káromkodásának, nem köpköd és vízzel issza a bort. Igaz, hogy a Mátyásék vizivel ihatja is, de ez mégis uritempó, nem mifajta embernek való. Aztán ő még különösebbet is tud ennél. Szülének megmondja, de Etel meg ne tudja. A multkor reggel ment oda, hát majd sóbálvánnyá vált, Ferenc derékig meztelenül hóval mosta magát a kútnál. Mátyás már öreg ember, de hát mondja meg szüle, hogy látta-e az ő hátát, vagy mellét ebben az életben? Nem azt senki, mióta az édes anyja megtanította rá, hogy hogy kell az inget fölvenni, meg levenni és nem is látja senki addig, még a koporsóba tétel előtt föl nem fürdetik, de arról ő nem tehet, hogy akkor már nem szégyelheti magát. No jó, ha csak ennyi volna, Ferenc katona volt, háboruban, bujdosásban ütődött-vesződött, rátanulhatott erre a pucérságra. De Ferenc a fogát is mosta. Kefével. Mátyás a saját szemével látta, meg is csóválta a fejét, szólni is akart neki, hogy micsoda ő? Doktor, vagy micsoda? Mert ilyent még az uri népek közül se teszi más, csak a doktor, annak is csak a fiatalja, mert öregségére a doktornak is megjön az esze. De aztán csak nem szólt, mert hátha

az orrába venné. Hiszen lehet, hogy le is szokik róla, majd ha elmúlnak a szentheverdel napok. Majd ha jön a nyitás, meg a szántás, meg a palántálás, majd akkor megmondja Ferencnek, hogy no, most subickold a fogad, ebadta! Hát az nem is lehet, hogy ebben a háboru volna a hibás. A katonát nem arra tartják, hogy a maga fogát riktirozza, hanem, hogy a másét kiverje. Mátyásnak más föltevése van. Mátyás hallotta a zsidónétul, hogy kétszer is látta Ferencet az iskolába bemenni, de mindig úgy, hogy a tanítókisasszony zörgette rá az ablakot. Hát nyilván itt a kolomp, itt kell keresni az ökröt. Majd kitudja Mátyás és a lelkére beszél Ferencnek. Hogyha csak melegedni mén be hozzá egy kicsit, abban nincs semmi, a Ferenc idejében ilyesmi még megesik az emberrel, különösen mikor így össze van keverve egymással a mindenféle nép, mint most. Csak arra ne gondoljon valahogy, hogy befonassa magát vele és ő tegyen kontyot a fejire. Nincs annak az ég-világon egyebe, mint az a két nagy ijedt szeme, abban is a harangozópénzt látni már, hisz olyan vékony az istenadta, hogy árnyékot se vet. Ferenc meg gazdaember, még pedig nagyramenendő, ha jól forgatja magát és hallgat az okosabbra.

Mátyás kitalálta a módját, hogy miképpen nyissa föl Ferencnek a szemét. Volt egy kis pénze a ládafiában, egy kicsi a sublótban, meg egy kicsi viaszkos vászonba csavargatva a padláson, a tető-

ben. Aztán meg a bankban is volt egy-két garas, ugyan nem is egyben, hanem többen, mindenütt egy-egy kicsi, hogy ha hibája is történne egyiknek-másiknak, legalább ne vesszen oda az egész. Mátyás tehát összeszedte a bankkönyvecskéket és átvitte őket Ferenchez.

— Nézd mög mán, rendben vannak-e, mert éntőlem azt irhatják be, amit akarnak. Soha se tudom, hogy nem csapnak-e be.

Ferencnek notesze is volt, plajbásza is benne, csontvégü, egy-kettőre kiszámította, mennyi a pénze Mátyásnak.

— Tizenegy milliom kettőszáznyolcvankétezör.

Mátyás rántott egyet a kislajbivégen, ami falun-városon annyit tesz, hogy a terítésit neki no, hát mégis csak valaki az ember.

Ferenc azonban nagyon fahitű ember. Nem mutat semmi megilletődést azon, hogy a pénzvilágnak ilyen vezéregyénisége tisztelte meg bizalmával, mint ehol Mátyás. Csóválja a fejét.

— Rőndben van mindön, a kamatok hozzá vannak írva, hanem azért kend mégis be van csapva.

Mátyásnak melege lesz, kiereszt egy gombot a ködmönön.

— Ugy mondod? Be vagyok?

— Be. Kend maga csapja be magát. Hogy lehet ennyi pénzt a bankban hevertetni? Hiszön elszemetődik egészen.

Mátyás nem egészen értette, amit Ferenc a

pénz elértéktelenedéséről beszélt neki, de attól elment a kedve, hogy a nádtetőről és a többi betéti intézményről is jelentést tegyen neki. Arra fordította a szót, amiért jött.

— Hát csak sok okosságot kitanulsz te azokból az ujságlaplevelekből. De azért magadnak még se tudsz tanácsot adni.

— Töszöm azt? — sodorta Ferenc a cigarettilit.

— Arra nem gondolsz, hogy mög is köllene házasodnod.

— Nem én, — nézett Ferenc Mátyásra nagyon őszinte meglepetéssel. — Hát kendnek miről jutott ez eszibe?

Mátyás egy kicsit zavarodottan pusmogott. Csak úgy eszébe jutott. Szoktak beszélgetni szülével róla, hogy az ilyen helyes ember, mint Ferenc, bizonyosan könnyen találna valami jóra való fehérepet, mert szokás-mondás, ebet kapni, csak korpa legyen.

— Ölég volt belüle, — rázta a fejét Ferenc. — Elszoktam én már az asszonytól, Mátyás bácsi, osztán mög olyanformán vagyok vele, hogy jó az asszonnyal, de jobb nála nélkül.

— Hát a gyerök? Anya nélkül nevelődjön?

— A gyerököt mán nem köll szoptatni, más gondját mög én is elbirom látni. Ide nézzön kend!

Fölnyitotta a kamraajtót. Friss kenyérszag

csapott ki rajta. Ott gömbölyödtek a kenyerek a keresztléceken. Hat darab.

— Ma sütöttem, — dicsekedett Ferenc.

— Hatot eccörre? Tán szögényök étetésire gondolsz?

— Hát tudja, Mátyás bácsi, sütni csak ki-sütöm én, de dagasztani nem igön szeretöm. Kicsiért nem fogok hozzá, kavartam annyit, amennyi belefért a teknőbe. Így legalább husvélig nem lössz rá gondom.

— De hát mind rád szárad, baltával köll szétvernöd.

— Van itt ész, Mátyás bácsi. Möglocsolom őket mindön hétön.

Amugy rend volt a kamrában, de meg az egész háznál, szoba fölsöpörve, ágy fölvetve, még karácsonyi buza is zöldelt az ablakban egy bögrében. Mátyásnak be kellett látni, hogy nincs itt csak egy hiba, de azt ki is mondta.

— Hideg az a dunna, amelyiköt asszony nem melegít.

Ferencnek éppen olyan kell, nem állhatja a meleget, ha a gyereket nem féltené, éjjel-nappal nyitva tartaná az ablakot.

Mátyás arra gondolt, hogy ez megint uritempó és elfanyalodva készülődött haza. Nem végzett semmit, hat ökör se mozdíthatja meg ezt a kutyanyaku embert.

— Én is mögyök, Mátyás bácsi, egy uton

haladhatnánk hazáig, — kefélgette Ferenc a könyökével a kalapját.

— Mihozzánk?

— Nem, a tanítókisasszonyhoz.

Még el is mondja a szégyentelen. Mátyás ráhorkant.

— Mi sorod vele?

— Facsemetéket akarok tőle venni a tavaszon. Mán nem is ő tőle, hanem a vőlegényitől, aki a mult hetekben elgyűrüzte. A nagy postán hivatalnok, a városban, de kertészetje is van neki. Együtt süttük vele a makkot Volhiniában.

Mátyás belátta, hogy rossz főre lépett, mikor Ferencet gyanuba vette a tanítókisasszonnyal s mingyárt jobban adta a füstöt a pipája. Megkérdezte a szomszédot, hogy milyen fát akar ültetni, hova akarja ültetni. Hiszen van már elég fa a szőlőben.

— Nem, nem is oda, — mondta Ferenc. Onnan inkább azt is kihányja, ami ott van, mert öregek is már a fák, nem is jó fajták, meg szőlő közé nem is való a fa.

Mátyás hitetlenkedett.

— Mindég azt hallottam, hogy fával szép a szőlő, mint sátorral a lakodalom. A régi öregök így tartották. Nézd mög az én nagy sárgabarackfámat, az idén is husz mázsa barackot fizetött.

— Nem mondom, — intett Ferenc, — de

árnyékot vetett negyven tőkére, arról nem sokat szüretölt kend.

Ez így igaz, Mátyás belátta. De hát szegény ember vízzel főz, bottal ránt. Kicsi a föld, ki kell használni. Csakhogy éppen az a baj, hogy nincs kihasználva, mondta Ferenc. Látta ő más országokban, hogy s mint csinálják, pedig ott is ésszel élő emberek vannak. Japánországban egész kert van akkora helyen, mint egy sárga barackfa, — mert ott törpefákat szeretnek. Ezen Mátyás nagyon elcsodálkozott, ő még csak olyant hallott, hogy a kis kutyát rostálják meg, mert akkor nem nő nagyra, de ő ezt se próbálta, mert a kutyába csak az ér valamit, aki nagy. De azért kedve telt benne, hogy Ferenc ilyen szemes. Szerencsés is az, aki úgy körülnézhetett a háboruban, bárcsak az a szegény Rókus is olyan szerencsés lehetett volna, most nem kellene ennek az Etelnek magának vergődni a földceskéjével.

— Pedig szép kis föld, nézd csak, — kanyarította körül Mátyás a karját. — Mög jó is. Majd csak ér az annyi, mind a tied, mert egy holddal kisebb ugyan, de nincs benne szék.

Ferenc azt ajánlotta, hogy a földnek a víz felül való szélét paprikával kellene behasználni, az most kifizetőbb lesz, mint a buza.

— Nem győzi szögény asszony a munkát, — terelgette Mátyás a helyes ösvényre Ferencet. — Mingyárt másképp lönne itt mindön, ha valami jóra való embör bekötné a fejét a mönyecskének.

Mög is érdemelné, mert takaros, röndös fehér-szőmely, nem olyan ucca-cifra, házi rossz, mint aminőket most látni.

Igen, Ferenc maga is látja, hogy Etelben semmi hiba sincs a világon.

— Egy kis pénzöcskéje is van, mög mive-lünk se töszik le a sirba, amink van, mindönünk ő jussolja az onokánk révén. Vóna is neki ké-rője, tudod, mint a rojt, de válogat az Etel, mint tót a körtében. Kit fiataloll, kit öregöll, van még ideje, azt mondja, kívárhajta, akit neki tartogat az Isten.

— Zsák mögleli foltját, — mondta Ferenc és nagyon barátságosan fogott kezét Mátyással.

Mátyás beszámolt szülének, hogy nincs semmi hiba se, csak azért kapkodja a szomszéd a fejét a hám elül, mert nagyon szemérmes, de hát erről is lehet tenni s ő majd talál kádenciát erre is.

Farsang utolsó vasárnapján elővette Mátyás Ferencet a körben. Menjen át hozzájuk vacsorára hushagyó kedden, temessék el a farsangot.

— Köszönöm szépen, Mátyás bácsi, de nem szeretöm én a nagy dinom-dánomot, — szabódott Ferenc.

Mátyás megnyugtatta, elmúlt az már régen, nincs már olyan dinom-dánomos világ, mint ezelőtt. Nem is lesz más náluk, csak Ferenc, meg ha esetleg vetődik még valaki. De okvetetlenül elvár-ják, a gyerekekkel együtt, az is hadd vesse ki a

drágát a haskójából, aztán majd eheti az olajos káposztát husvétig.

Jó, Ferenc tisztelteti a Roza ángyit, ott lesz idejében, a gyerekekkel együtt.

De hushagyó-kedden Márka már délután beállított Péterkéért. Szüle pattogatott kukoricát küldött tőle Ferencnek és meghagyta neki, vigye át a gyereket is még világossal, de azért az apja se maradjon sötétre.

Napszállat után át is ballagott. Esőre hajló idő volt, páráztak a mezők. Valahol dudát nyekgették, rekedten szólt, az is az esőt jelzette.

Ferenc a konyhán találta az asszonyokat, sürgötek-forogtak a tűz körül. Szüle nagy istenkedéssel fogadta a vendéget, a fiatal asszony sápadt volt, gyűrűs a szeme környéke, szinte meg se lehetett ismerni, ahogy öregesen nekigubbasztott a katlannak.

— Tán beteg vagy? — kérdezte Ferenc.

— Tudja a nyavalya. Nem érzöm különösebb bajomat, csak a hideg gyujtogat.

— Szerelöm hidege, lelköm, — vetette oda szüle nagy-ártatlanul, valamit kavargatva a tűzön.

— Arrul könnyebb tönni, mint a szögénységürül, — vette fel Ferenc a tréfát. — Férjhez köll mönni.

— Elmult már a farsang, — guggolt le Etel, aláfujni a nyers venyigének, amely sisteregve izzadta magából a vizet a parázson. Ahogy

a tűz föllobbant, Etel a szeméhez kapott. Füst vágódott bele.

— Dehogy mult, hát akkor mért gyöttem én ide? — űzte tovább a tréfát Ferenc. — Hát Mátyás bácsi?

— Odabent neveli a gyerekeket, — nyitotta ki szüle az ajtót a vendég előtt.

Mátyás gyakorlati nevelő volt. Azt tartotta, hogy korán kell kezdeni az edzést és semmi se edzi meg úgy az embert, mint a bor.

A két kis gyerek összefogódzva tántorgott a szoba közepén. Márka kivörösödve énekelte, hogy Ferenc Jóska mit irt a levélbe, de nem nagyon forgott már a nyelvecskéje. Péterke pedig zöld volt, mint a gyík, csak jobban bukdácsolt. Mátyás gyönyörködve tapsikolt nekik a kanapé sarkából.

— No mondjad te is, Pétör!

Péter mondta is, kóta nélkül:

— A fene mödögye, a fene mödögye... — hogy milyen irányban foglalkoztatta volna a fenét, az nem derült ki. Ahogy az apját meglátta, hozzá akart szaladni és egész három araszos hosszúságában végig vágódott a földön, mint farsangoló komoly férfihez illik.

— Szögény kis bogár, — emelte föl az apja és lefektette a vacokra. Márka magától fölkaporodott mellé, átfogta a nyakát és mingyárt álomba szuszogta magát.

Szüle látta, hogy Ferenc elkomolyodott és

haragszik-formán áll a szeme. Ő is elítélően csóválta meg a fejét.

— Ó, ez a vén csausz, hogy töhetött mán ilyent ezekkel az ártatlanokkal!

Mátyás, mint vén csausz, kipirultan nevetett. Az ő fején is igen félre volt már billenve a sapka.

— Hagy emlégessék mög, hogy úk is elrakták a farsangot! Én se vótam nagyobb, mikor először berészegödtem, mégis emlékszek rá. Tödd le, Ferenc, a subádot!

Ferenc erőt vett magán, még koccintott is Mátyással, de csak a száját értette a pohárhoz.

Etel behozta a tyukhus-levest, szüle pedig egy kis szegetlen kalács-cipót tölt a Ferenc tányérja mellé. Ezt neki sütötték, ilyent bizonyosan nem evett Muszkaországban.

— No nem, — mondta Ferenc és kettétörte a cipót, úgy nézegette.

— Ugyan milyen kenyeret esznek azok a muszkák? — kíváncsiskodott szüle. — Ott is volt hadiliszt? Kevérték-e kukoricával?

— Mikor hogy, — felelt Ferenc kurtán s föléhajolva a tányérnak, nagyon mohón kanalazta a levest, de csak úgy kenyér nélkül.

Szüle azt mondta, úgy látja, Ferenc nem nagyon kenyeres.

— Nem, az nem, — nyeldesett Ferenc.

— No szögény Rókusom az volt, — sóhajtott szüle — majd möghalt a kenyérért.

Ferenc vörösre köhögte magát. Valami kis csont mehetett a torkára. Hamar egy nyelet kenyeret utána, biztatta szüle, az majd leviszi. Ne vesse már meg, ha már neki sütötték.

Ferenc köszönte szépen, már lent van és csipett egy falásnyit a kenyér fehér beléből, a szájához is vitte, de aztán megint letette és legurított egy pohár bort, még pedig viz nélkül.

Etel észrevette, hogy Ferenc csak elmorzsolgatta a kenyeret, de mindent kenyér nélkül evett. Jó, hogy szüle nem vette észre, mert szüle elszomorodott volna rajta, hogy hiába próbált szerencsét az étetővel. A cipóba ugyanis az Etel szoknyakorcából volt belesütve egy-két szál, ezt így tanulta Roza még Rozálka korában az édesanyjától, Mátyást is ezzel etették meg még Matyi korában, de persze úgy, hogy se Matyi nem tudott róla, se Rozálka, mert másképp nem fogott volna a búbáj.

Szüle azonban csak azt látta, hogy Ferenc hozzányult az étetőhöz s ezen való örömében abba is belenyugodott, hogy Ferenc beérte a töltött káposztából egy szármával és a sült husban se sok kárt tett.

— Nagyon kákabélű embör löttél te, Ferenc,
— elégedetlenkedett Mátyás.

— Hát nem köll több az ölégnél, — mentegődött Ferenc. Azelőtt nem így volt, győzte étvággyal, de a sok koplalásban összeszorult a gyomra és most néha úgy érzi, mingyárt kiszakad.

— Ezt pedig el köll fogyasztani, ami előttünk van, mert mit csinálunk vele a bőjiben?

Éppen mikor ezt mondta, ugatni kezdett a kutya. Mátyás addig többször is nyugtalanul fűlelt kifelé, de most nagyon megnyugodva nyúlt a pohárhoz.

— No nem adnám egy süveg ördögért, ha valami éhös embör gyünne. Űsmerőst ugat a Bojszi.

A kutya csakugyan valami rendes embert köszönthetett. Nem acsargott, ahogy urfélék szokás, nem huppogott, mint a koldusnak dukál, hanem barátságosan leppegett. »Ele, bele, befele.«

A rendes ember már a pítvarban dicsérte a Jézust, olyan hordógurigató hangon. A két öreg megelégedetten tekintett össze. Etel bosszusan mosolyodott el.

— Hát ezt mi hurcolássza ilyenkor? Messzi Gyurka, — tette hozzá Ferencnek.

Etel nem nagyon szerette a vén bor-zsákot, aki ha részeg volt, ragadt, mint a bojtorján, ha józan volt, olyan lopós hire volt, hogy a szögek is megijedtek a falban, ahová a lábát betette. Ferenc még nem jött össze az öreggel, mióta hazatért. Azelőtt nagyon tartották a barátságot a bojtárgyerek korában sok lopott kukoricát köszönhetett neki.

A csősz oldalvást táskálódott be az ajtón, kalapjáról, szűréről patakzott le a víz, a nyitott ajtón behallatszott, hogy kint zuhog a tavasz pos-

tája, az eső. Hosszu keszeg ember volt, ami csősznél ritkaság, mert aki ilyen hivatalban van, az nem éhezik és sokat alszik, továbbá nyakban volt, ami csősznél nem ritkaság.

Aki nyakban van, az még nem részeg, csak kapatos. Azt nem lehetne mondani, hogy elitta az eszét, csak nem a csizmaszárába öntötte a bort. Nem a feje tántorog, csak a lába szédeleg. Egy szóval abban az állapotban volt, mikor a férfiember azt hiszi magáról, hogy az Isten is örült, mikor őt megteremtette, ennél fogva neki is kötelessége örülni minden teremtettt léleknek.

Mátyásnak úgy örült a csősz, hogy megkérdezte tőle, ő vágta-e földhöz a kancsót, vagy a kancsó őt, Ferencnek úgy örült, hogy azt mondta neki, »szerbuc«, amivel nem mindenkit tisztelt meg, Etelnek pedig úgy akart örülni, hogy Etel nagyot huzott az őt körmire a villanyéllal.

— Hun jár kend, vén lator, ahun a madár se jár!

A csősz ingatta a fejét, mint ló a zabos tarisznyában.

— Tudod, galambom, a vén darázs, ha mán mög nem öheti az érott körtét, legalább mögdongja. Nem igaz, Roza?

Szüle azt mondta, hogy úgy igaz az s miután állta, hogy a csősz megdongja egy kicsit, elébe tolta a tálat.

— No egy kis maradékot, Gyurka bácsi.

A csősz szabadkozott. Délóta egyik tanyából

ki, a másikba be, hát bizony nagyon megtelt az oldalköz.

Mátyás is bizonyította, hogy a sógor amugy is mindég kis étvágyu ember volt.

— Ölég neki vacsorára egy madárka, mög egy borjucska.

Gyurka bácsi nem akarta szégyenben hagyni Mátyást. Maga elé huzta a tálat és elbánt a benne valóval. A mákos-rétest nem nagyon szereti ugyan, mióta Königrätznél akkora volt az inség, hogy puskaporral mákozták a kiflit, de azért illendőségből abból is leküldött kilenc darabot s mikor szüle ijedten a fejéhez kapott, hogy jaj, meg se kérdezte Gyurka bácsit, tán egy kis kocsonyát is evett volna, Gyurka bácsi vállalta azt is, mert az az igazi húshagyó étel.

— Csakhogy nem jól aludt meg ebben a lágy időben, — tett az asztalra restelkedve szüle egy tányér kocsonyát.

Szerencsére a csősz így szerette legjobban. Így rágni se kell, ki lehet mártogatni kenyérrel. Ki is mártogatta, ki is törölgette a kalács-cipóval. Akkor aztán odafordult Mátyáshoz:

— No sógor, mivel is veszejtötte el az ördög a fiát?

Mátyás nem akarta szomjuság által elveszíteni a sógort, sűrűn öntögetett neki. A csősz nem keveset ivott, hanem sokszor. Igaz, hogy azért nem felejtkezett meg Mátyásról se, Rozáról se,

ő meg azoknak töltögetett. Csak éppen a fiataloknak nem öntött.

— Nektők lögyön magatokhoz való eszötök.

A két fiatal csöndesen beszélgetett egymással. Etelnek a hadiségéllyel volt valami baja, azt mondták, vigyen szegényi bizonyítványt, más özvegyeknek nem mondták, pedig négy annyi földje is van némelyiknek, mint neki. Nem is tudja, mikor mehet be, ugyan annyiban emberséggel voltak hozzá, hogy azt mondták neki, nem muszáj hivatalos időben menni, délután is mehet, de meg csakis akkor menjen, akkor maga lesz ott az az ur és nyugodtabban megbeszélhetik a dolgot. Mit gondol Ferenc, hogy kellene csinálni, mert ő nagyon együgyű az ilyenekben. Ferenc azt gondolja, hogy legjobb lesz, ha ő bekiséri, ugyanis dolga van a városban, cséplőgépet vesz részletfizetésre.

Az öregeket a csősz tartotta szóval. A kereszt-dülői pálinkafőzőnek a fia, az a kőműves-legény, emlékezhetnek rá, kutya rossz kölyök volt, de a lélekváltság harangját senki se tudta olyan szépen csendíteni, hát az most majdnem főispán a városban, olyan kormányi biztos, osztán őt is állásba akarja tenni, ő lenne a főcsősz a város kertjében, de nem tudja ő, hogy vállalja-e ezt a nagy hivatalt.

Szüle elcsodálkozott, no hát, ki hallott ilyent? Mátyás azonban már kezdte elejtegetni a fejét és a koccintásnál nagy szemöldökrángatással igyekezett célnak igazítani a csősz.

— Mintha... mást akartál volna... mondani... sógor.

A csősz nem hagyta magát éliből kiverni. Igazán nem tudja, mitévő legyen. Nagy állás, nagy állás, koszt, kvártély, ruha, penzió, minden, csak az a baj, hogy nem lehet kutyát tartani, már pedig eb a német kutya nélkül.

Ferenc vesztére beleszólt az öntusakodásba.

— Hát akkor legföljebb maga ugat a csősz, ha kutyája nincs.

A csősz egyszerre hivatása magaslatára emelkedett.

— Teveled mög szavam van, te szentéletű vasfazék.

— Állok elébe, — könyökölt az asztalra Ferenc.

A csősz fölállt és emelte a poharát, de nem egészen függőleges irányban.

— Midőn a fölségös Isten a paradicsomkertben a szentházasságot fundálta...

A szónok észrevette, hogy a pohár be van rugva, a bor végig folyt a viaszosvászon-terítőn és hallatszott, ahogy kopog a Mátyás csizmája orrán, mint a tetőről az esőcsöpp. A leendő főcsősz gondba esett, hogy az abrosz alá tartsa-e a száját, vagy az abroszról hörpölje föl a szentelt vizet, de aztán rájött, hogy legjobb lesz biztosítani, ami a kezében van. Fölhajtotta a poharat, leszopogatta a bajuszáról, amit ellopott tőle, aztán

beletenyereelve a kiömlött borba, hogy az se veszen egészen kárba, újra kezdte:

— Mikor az Uristen a paradicsomkertbe magához vötte ennek a tisztóságos ögy... öz... ögyveznek az urát...

Etel haragosan rákiáltott:

— Hagyja kend el Gyurka bácsi! Inkább igyon.

A megzavart szónok kísérletet tett, hogy karja lendítésével adjon nyomatékot a szavának. De a boros tenyér visszakiváncozott az asztalra.

— Nem... nem löhet... Inni löhet..., föl vagyok rá bérölve...

— Mi a ménküre?

— Hogy mögmondjam... ennek a böcsületös... vasfazéknak... mög te neköd is... mit... nyavalyogtok... a... arany bárány... a... aranykos... mingyár össz... össze mönnek most... Igaz-e, Mátyás só-sógorom... Hát... hát nem így... mondtad?

Mátyás már nem bizonyított semmit. Vállára nyaklott fejjel aludt a sarokban. Szüle is csukott szemmel mosolygott.

— Vén bolond! — legyintett Etel és meg rázta szülét.

— E... e... a sublóton van, — nézett föl szüle hirtelen, aztán megint lekonyult a feje. Bizonyosan azt hitte, Mátyás keresi rajta a pápaszemet.

Etel is, Ferenc is a sublótra tekintettek. Mi

van ott? Más nem volt ott, csak a halott katona világba villogó képe.

Ferenc útra huzakodott.

— Úgy hallom, elállt az esső, löhet mönni.

Etel kétségbeesetten nézett rá.

— Ne mönjön még, az Isten is mögáldja. Mit csinállok itt egymagam ezzel a vén disznóval?

A csősz értett a nevére és az önérzet erőt adott neki. Kihuzta magát keményen.

— Majd... én... mö... mö... mögmutam... mit csinálj... te... te...

Ferenc elébe toppant.

— Mönjék kend!

A csősz nagyon oda volt. Másképp, mint tapasztalt ember, tudta volna, hogy mikor ikes ragozással szólítják föl az embert a menésre, az már több, mint ultimátum. Az már az első ágyudördülés a háboruban. De már nem tudott semmit, csak tárogatta a karját Etel felé.

Ferenc aztán nem is vesztegetett rá több szót, megkapta derékon a szerelmi közvetítőt, ki se nézte volna belőle az ember, olyan könnyen vitte ki a szobából, keresztben a karján, nem keresve, feje koppan-e, vagy lába az ajtófélfákban.

— No nyugodalmas jó éjszakát! — dobta ki az ereszet alól a locsspocssba.

A puli odaugrott a neszezésre s várta farkcsóválva a farsangi csontokat. Elcsodálkozott rajta, hogy husosítól kapta, de hogy ráismert a jó emberre, bizonyosan nagyon örültek egymásnak.

Ferenc aztán bement a szobába, nyakába keresztet a subáját és egy kicsit zavarodottan nyujtott kezét Etelnek.

— Köszönöm a barátságot, engedelmet kérök az alkalmatlankodásért.

— Kész az engedelöm, nem volt sömmi alkalmatlankodás, — tette a tenyerébe Etel a kezét.

A Ferenc keze meleg volt, az Etelé mint a holté.

Az eső csakugyan elállt, csillagok nézegették magukat a megszaladt vizekben. Ferenc elgondolkozva kerülgette az apró pocsolyákat. Hát csakugyan ővele akarják összehoronálni Mátyásék a menyüket? Mostanában sejtette már, hogy ezért kerülgetik az öregek. Tudja Isten. Pedig tán Etel is elmenne hozzá, ha megkérné. Takaros, helyes asszony, jól jár vele, aki elveszi. De Ferencnek semmi kedve hozzá. Nem kívánja az asszonyt, se Etelt, se senki mást. Fáradt ember ő, csendet, békességet akar, örülni a földnek, a vetésnek, a munkának. Nem mondja, talán egyszer később, ha kiheveri az ötödfél esztendőt és úgy föltalálja magát a világban, mint azelőtt. Akkor tán az asszonyra is rákiván. Ha Etelt elviszik akkorára, lesz más, Ferenc azt hiszi, igen egyre megy az ember az asszonyokkal.

A körben március tizenötödiki vacsorát tartottak. Ugyan délelőtt is kellett volna ünnepélynek lenni, de nem volt. Máskor ilyenkor mise szokott lenni, utána elmennek a honvédemlékhez, az ügyvéd ur kijön a városból néhány barátságos urakkal, nemzetiszin pántlikás koszorút tesz az emlékre és elmondja, hogy mit kíván a magyar nemzet és kik voltak a honvédek. Persze nem azok, akik itt a kő alatt vannak eltemetve. Ezek hárman voltak, tiszturak, de nem a csatában estek el, de-hogy! Erre menekültek a nagy szaladáskor, mikor a császár a hóhér kezére akarta adni még Kossuth apánkat is és bizonyosan oda is adta volna, ha megfoghatta volna. Hát akkor jött a három honvédtiszt és azt mondták a népeknek, hogy mink föl akartunk benneteket szabadítani, de megbuktunk, hát most már tik mentsetek meg bennünket, tegyetek rejtekhelyre, hogy meg ne találjon bennünket a német. A népek aztán csakugyan el is rejtették őket, úgy, hogy nem kerültek a német kezére, agyonverték mindahármat, éjszakai álmukban, mert meglátták, hogy aranypénz van náluk, nem a Kossuth apánk bankója. Ha Kossuth apánk jött volna erre és őnála is aranypénz lett volna, úgy lehet, ő is agyonverődött volna, mert a népek mindig ilyenek voltak.

De persze az emléknél nem ezt beszélük, mert mit is beszélnének ezen, hanem olyan szép szavakat tartanak, hogy azt meg se lehet érteni és nemcsak az asszonyok fakadnak sirva, hanem még az emberek is a szemüket törölgetik. Már az öregebbjei, akik még hallottak az apjuktól, öreg-apjuktól azokról az időkről, mikor még nem volt se finánc, se zsandár, se a porció nem volt ilyen kibírhatatlan. Uram teremtem, de csak szép idő lehetett, ugyan visszajön-e még valaha?

Egy-két öreg asszony, öreg ember az idén is összeverődött az emlék körül, de hiába vártak, nem lett se mise, se koszoru, se semmi. A tisztelendő ur küzent, hogy ő betegen fekszik, az ügyvéd ur pedig nem is üzent semmit, csak nem jött ki. Talán nem is jöhetett, mert a tó kiáradt, még szerencse, hogy az idén nem a földek felé, legalább eddig, hanem a kövesutra, el is vette ugy, hogy egy-két befelé igyekvő kocsí visszafordult, még az indzsellér ki nem jön, nem lehet a városba bejárni. De olyan hír is volt már a multkoriban, hogy az ügyvéd urat befogják, mert azt mondta, hogy nem enged a negyvennyolcból. Hát ez meg már hogy lehet? Hiszen most a magyaré az uraság, a németről lemúlt a hatalom, nincs se császár, se király. De hát az a különös, hogy az ügyvéd ur éppen azért került csávába, mert azt szavalta, hogy megint a császár kezébe kell adni a gyeplőt. Ezt törje már fel, akinek jó foga van! De hát soruk, csinálják, az a kenyérük,

mink meg gyerünk haza, emberek, mert már megint csörgetik a diót a felhőkben, mingyárt itt lesz megint az eső.

A szóvivők azonban megállapodtak benne, hogy estére mégis csak tartanak egy kis ünnepi pocetát a körben. Ha már rákészült az a szegény zsidóné, ne fagyjon rá a bürgepaprikás, meg Kossuth apánkat is mégis illik felköszönteni, ha már az urak felköszöntek is neki a barátsággal.

Ferenc a tóparton haladt a kör felé és nyugtalankodva nézegette a piszkos hullámokat, amik már a földek lábát nyalták. Délután felhőszakadás volt, most ugyan elállt az eső, de nagyon haptákban állnak a csukaszürke felhők, pedig ha megint befog az idő, akkor egy-két nap mulva nagy ürgeöntés lesz a tanyák közt s az Isten indzselérje se bír a vízzel.

Bimm-bamm, bimm-bamm... a tisztelendő ur betegágyából is meghúzatta a harangot, hogy a népek boruljanak le a haragos Isten előtt, aki egyedül parancsolhat a szeleknek, hogy söpörjék föl az ég udvarát és a napnak, hogy süssön ki és rakjon szárító tüzet az elszabadult vizek fölött.

De hát kicsoda az, aki Gergely-nap táján elszabadítja a vizeket és rászabadítja a tavat az emberek házaira, vetéseire és azt mondja neki, hogy eredj lopakodva, pusztíts harsogva, szaggasd föl a temetőt, hozd vissza a halottakat az élők közé, omlaszd össze a házakat és csinálj halottakat az lökből és ne keresd, hol imádkoznak, hol átko-

zódnak és ne tégy különbséget, ki a jó, ki a rossz? Micsoda ez a tó, ki teremtetten ide a sivatag homokok közepébe Isten ostorának, emberek rettegétetőjének?

A tudós azt mondja, vadvizek teknője, amelyek itt folynak össze a magasabb térszínről föld alatt és föld felett. A nép azt mondja, forrásai vannak, amik időnként fölsajjanak, de elsüllyedt városokról, a mélyből felkonduló harangokról nem tud semmit. Ezen a vidéken sohse voltak kolostorok, itt nem laktak püspökök és más világhatalmasai, ennek a helynek nincs története és nincs mondaköltészete. A tó néha áradás után különös kifurt köveket hágy a vetések közt, amiket a fenékről kotrott fel az ár. A paraszt azt mondja róluk, láncos mennykövek, a régész azt mondja, kőbalták, amikkel tizezer évvel ezelőtt verte agyon az ősember az őzet. Tizezer év óta itt mindig szegény emberek laknak, egyik faj beleolvadva a másikba, mint ahogy egyik nádkorhadékból kihajt a másik. Tizezer év óta szeretnek, születnek, élnek, halnak itt a föld névtelen rabjai, munkájukkal szelidítve, verejtékükkel termékenyítve a sivatagot, nyáron virágot szedve játszó gyermekeiknek a nád-óázis partján, tavasszal megrettenten kérdezve tőle: ki vagy te?

Régi térképek azt mutatják, hogy a tó mindig az volt, aki most: játékos szörnyeteg, egyszer ártatlan pocsolya, máskor temérdek tenger. Némelyik térképen nyoma sincs, akkor olyan kis

vizecske volt, hogy a mappacsínáló észre se vette, — a másik vármegyényi beltengernek rajzolja.

Néha szőke, mint az érettbuza-szinű asszonyhaj, máskor haragos-zöld, mint a májusi vetés; mikor legijesztőbb, akkor koporsószürke. Van úgy, hogy esztendő számra csak gólyahírvirág sárgállik, meg a nagybugáju füzény piroslik a nád és kúka közt, a víz tisztásait pedig a fehér boglárka csipkéje szövö be. Aztán egyszerre csak megjelennek soha nem látott vörös és kék virágok, tenyérynyi tölcsérrel isszák a harmatot a futókák és fává kövérzik a pulykatakony. Honnan magzott ide, ki rendelte fel őket az iszapból? Néha csak a bibic ijedt visongását hallani hónapszámra, mintha valami elátkozott királyfi keresné a menyasszonyát: »kiévelt? kiévelt?« Máskor hirtelen megtelnek a sűrűségek mindenféle idegen neszekkel, az éjszaka tele van csörgő, recsegő, hápogó, füttyülő, sziszegő, zizergő, kotyogó, csipogó, vakogó, kacagó, rőfögő, vijjogó hangokkal s a hajnal rózsaszínében, a holdkelte rézszinű párájában ezen a vidéken ismeretlen madarak suhognak, libegnek, cikkáznak, bukdácsolnak, köröznek, kóvályognak. Ki küldte őket, honnan jöttek, hova lesznek? Isten ijesztgeti tán velük az embereket, mint egy rémvilág hírnökeivel, ahol elveszik büntetésüket, akik e földön nem az ő utjain járnak? Vagy messzi nagy tengerek üzennek velük, a leszegényedett kis rokonnak, hajdani óceánok buzaföldek és szőlőkertek közé szorult maradékának?

Szó sincs róla, hogy Ferencet ilyen hiábavaló kérdések foglalkoztatták volna, míg ráfelejtkezett a szemlátomást dagadó vizre, nekivetvén a hátát egy göcsörtös, össze-visszagörbült, öreg, de kemény és erős mocsári-tölgynek, amely ugyan homoki nyelven makkfának neveztetik, de azért megkülömböztetendő a térképtől, amely magyarul szintén makkfának hivatik, mert ez olyan szó, amit meg lehet érteni. Ferenc csak arra gondolt a maga külföldi országokban köszörülődött obsitos-eszével, milyen furcsa az, hogy ennek a tónak, amely végre minden rejtélyességével se egyéb, mint egy alföldi mocsár, nem akadt még eddig mestere. Ferenc nem tudott semmit a régi korokról és ha a fejét leütötték volna, akkor se tudta volna világosan felfogni, hogy mennyi az az ezer esztendő, amennyivel ezelőtt honfoglaló őseink ezen a tájon országgyűléseztek és nagy áldomást tartottak kanca-tejen. De az bizonyos, hogy amióta Ferenc az eszét tudta, sőt a Ferenc öregapja az eszét tudta, azóta itt mindig békességes, munkás emberek laktak, a magáét Istennek, embernek megadók, királytisztelők és törvénymegtartók, még a mezőrendőri kihágási törvénynek is eleget tevők, különösen ha muszajítva voltak rá. Fizették a városnak az adót, az államnak a katonát, a tenyerük-ből etették tiszta buzával a tükörből fészülködő magasabb társadalmi osztályokat. És azért soha senki azt nem mondta még, se állam, se város, se követ, se vármegye, hogy no emberek, tik is

érjetelek egyszer örömet, kiszáritjuk, lecsapoljuk, betemetjük ezt a nagy lyukat, ne kelljen minden tavaszon rettegnetek, hogy megesz benneteket házastól, földestől, kutyástól, macskástól, csak éppen az adókönyvecskéteket kimélve meg, mert az oly könnyű és vidám könyvecske, hogy mindig fölül marad, mint a hab. Ferenc meg nem foghatta, mért van ez így, de azt érezte, hogy ennek nem szabad volna így lenni, azokban a külföldi országokban se így van, amelyeket ő jártában-keltében föltekintett. Ott a szegény emberekre is van gond, nemcsak a bárókra, mert lám, az új báró uradalmát itt is töltés védi, ott északnak ni, ahonnan ide hallik a zongora-szó, el-elnyomva a harangocska jajszavát.

Hát ez bizony bonyolódottabb probléma, mint az egész teozófia és geológia együtt és a legokosabb, amit Ferenc tehetett, az volt, hogy az árva-tölgyről lemetszett egy elszáradt husángot a bicskájával és az esőszagu alkonyatban, a lábnyom-széles mesgyéken, a vakdülőkön és hogy rövidítse az utat, a friss szántásokon megindult a kör felé.

A husáng a kutyák ellen lett volna szánva, mivel sötétben még azok se verhetők meg szemmel, azonban a kutyák úgy vannak teremődve, hogy olykor okosabbak, mint a gazdáik. Az bizonyos, hogy ők nemcsak a halált érzik meg három nappal előbb, mint amikor odalép az ágy végéhez, hanem az elemi veszedelmekről, árvizről, földrengésről is mindig előbb kapnak értesítést,

mint az ember, már azt ők tudnák megmondani honnan, és ilyenkor mindig olyan helyet keresnek, ahol biztonságban érzik magukat, például a kocsi alatt, vagy az óltetején. Ferenc csak egy-egy macskabagoly keserves vernyákolását hallotta s csak egy-egy korán ébredt bőregeret rezzenthetett el husángjával, amelyek a még korábban éledt szunyogokat lepkedték. A tanyák hallgatva lapultak meg a sötétben messze egymástól, mint a héja elől szétgurult csirkék.

A kör azonban már messziről világos volt. A zsidóné mindakét kocsmablakot kivilágította egy-egy bádogellenzős lámpával, hogy világítótornyokul szolgáljanak az igazságra, de meg egyébként is szomjas lelkek számára, amelyek elég sűrűn bontakoztak ki a homályból. A zászlót csak a teljes sötétségben tűzte ki az óvatos zsidóné. Sötétben minden zászló fekete és nézheti vörösnek a felvilágosodott esernyőcsináló, vagy nemzetiszínűnek az igaz hazafi. Ő ugyan mindakettőt kitűzte volna szegény egyszerre, legjobb is szeretne volna úgy, de se égen, se padláson nem volt több, mint ez az ötvenéves kortes-zászló, amelyik még most is büszkén hirdette a régi öregek követének rég elfelejtett nevét, mert nincs szebb a halhatatlanságnál.

Ferenc megállt a küszöbön, ette a szemét a pipafüst. A kör tele volt már emberrel, a zsidóné boldogan sergett-pergett, hordta a bort az öregeknek, a fiatalok cört ittak.

— Erre tartson, szomszéd, — intett az új vendégnek, — ide Mátyás bácsi mellé, mingyárt hozom a paprikáshust.

Mátyásnak volt rá gondja, hogy Ferenc ő mellette üljön, az öregek közt. Amugy nem nagyon szokás összevegyeledni a fiatalokkal, de hát Ferenc jó negyvenest mutat az őszbecsavarodott harminc-sincs fejével. Dévánkoznak is vele, hogy nagyon huncut malomban szállhatott rá ez a hammarliszt, de Ferenc is kézügyben tartja az esztét. Azt feleli a dévánkozóknak:

— Aki pedig nem akarja, hogy megöszüljön a feje, az vágja el a nyakát.

Akik régebben érkeztek, azoknak a képét már kiverle egy kicsit a Szent Antal tüze, de azért még nem nagy a lárma, csöndesen beszélgetnek. A háborúról nem igen. Legfőljebb, hogy kinek veszett oda, vagy kinek került meg a fia, vagy veje, vagy keresztgyereke, ki hagyta ott a karját, vagy a lábát és hogy ki hány lövést hozott a melliben, vagy hány medáliát a mellin. Ugyan van olyan szerencsés, aki mást is hozott, értéket. Egy hasba-vállas kis ember azzal dicsekszik, hogy az ő fia egy vaskályhát hozott emlékebe a Montegróból. Nem nagy az egész, egy tarisznyába beleférne, de sulyra meg van vagy harminc kiló. Valami gazdátlan házban találta a gyerek és hátan hozta hazáig, a világért el nem hagyta volna, még mikor megsebesült se, mert gondolta, hogy az

anyja majd örül neki. Örült is, mert borzasztó adja a meleget.

— De csak ha belegyujtanak kendtök, — incselkedik egy pirosképű szélmolnár. Mire csendes nevetés dűcög végig az asztalok mentén. Közöröm, ha a dicsekvő embert alkalmas formában ki lehet nevetni.

Hőstettekről, virtuskodásokról nem hallani. Legföljebb a boszniai okkupáció ha úgy feljön beszédközben, az öregek közül többen szolgálták akkor a császárt és Fülöpecicsnek hívták a generálist. Hü, a fene teremti, de kutya nagy háboru volt az is, vödörrel itták a fekete-kávét Mosztárban. Majd ezeknek a mostani fiataloknak is lesz ilyen emlékük, mire ők lesznek az öreg emberek, s őket is ilyen tisztelettel hallgatják az akkori nyálas fiatalok, csak ki kell várni az idejét.

Valaki szóba hozza a pálinkafőző fiát, a kőműveslegényt, hogy most az parancsol a városházán. Nem lehet az igaz, vannak most ilyen kitalálások. De elhiggyék, hogy igaz, ő saját szemével látta, saját fülével hallotta, mikor a piacon beszédet tartott a népeknek és kihirdette nekik, hogy ezután ők lesznek az urak.

— Kik, a kőművesek?

— Nem, hanem átaljában mindönféle munkások, akik eddig alul voltak.

— No, akkor a kőművesök, mög a kéményseprők ki lösznek rekesztve, mert ők eddig is fölül voltak.

Ezt Mátyás mondja, aki nincs ugyan kibékülve az állammal, de abba még se akar beleegyesülni, hogy ezután a kőművesek szedjék a fűbér-dijat, meg a helypénzt. Az öregebbek egy hiten vannak vele, de a fiatalok közt van, aki az új rendhez húz. A szó kezd elhangosodni, az egyik asztaltól átkiabálnak a másikhoz. Egy kék unter-cikkes, katonasapkás fiatal veri az asztalt, így, meg úgy az urak, most kell elbánni velük, látta ő Oroszországban, hogy hogy kell. A harmadik szomszédja, aki utkaparó, nagy lármával helyesel neki, ő ugyan hivatalos ember, de azért ő is ott lesz a lapáttal, ha az utbiztost agyon kell verni, az a legkutyább valamennyi közt, ő vele birságot fizettetett, mert a malaca az árokparton túrt. Egy öreg gazda azt kiabálja, hogy már akkor inkább a rekvirálókat, azt ő se bánja, Mátyás pedig elkurjantja magát:

— Nem az a beszéd, embörök; hát nem tudják kendtök, mi nap van ma?

Nem, az emberek nem akarják tudni, nem is hallgatnak Mátyásra, már egymás szavát se értik. Mátyás föláll, a Kossuth nótát akarja elénekelni, mint más esztendőekben ilyenkor; csak hogy máskor a kántor ur kezdte, a többiek aztán bele énekeltek, azt még sose próbálta Mátyás, hogy ő adja meg a hangot, hát nem is sikerül neki.

— Nézd, — panaszolja Ferencnek, — a könyörgőit ennek a nótának, segíts mán, nem tudom eltalálni a kótáját.

— Nem vagyok éneklős embör, — mondja Ferenc és megfogja az öreg ember karját, — hagyja el, Mátyás bácsi, elmúlt azmán.

Mátyás értetlenkedve leül.

— Mi múlt el?

— A Kossuth-nóta, mög a Kossuth apánk. Más világ járjamán.

Mátyás olyan lesz, mint a hörcsög. Haragjában még azt is elfelejti, hogy mért jár ő mindég ennek az embernek a sarkában. Segítségül hívja még a szomszédját is, egy álmosan pislogó hatökrös gazdát. Ide hallgasson, mit mond ez a Ferenc. Erre a hatökrös is kinyitja a szemét, kimegy belőle az álom.

— Soha, öcsém, soha. A Kossuth apánk sose nem mulhat el.

— Hát kire szavazott kend, mikor követőt köllött választani? — kérdi Ferenc csöndesen. — A negyvennyócasra, vagy a kormánypártira?

— Az más, — mondja gőgösen a hatökrös és megáll egy pillanatra. Már a száján van, hogy azt mondja Ferencnek, »hatökör vagy te ahhoz, öcsém«, de mégis meggondolja, mert ő is hallott már róla, hogy Ferenc gépet vett és lehet, hogy kivakaródzik még a szegénysorbul. Hát csak ránéz Ferencre kevélyen. — Az más. A báró ur elszüveskedett hozzám, rá köllött szavalnom.

Ebben a többiek is igazat adnak neki. Akik meghallották, miről folyik a diéta.

Igen, az más, ők is a báró urra szavaztak,

ki azért, mert kisüstöt kapott, ki azért, mert bérletet kapott, ki muszájból, ki ingyen barátságból, de azért az elve mindnyájának a negyvennyolc, mert az soha el nem mulhat. Egy ragyás ember, szőlőkapás, nagy negyvennyolcas, de nincs neki szavazatijoga, el is neveti magát:

— Ugy löhet, ha Kossuth apánk elszívösködött volna kentökhöz, akkor ű rá is rá szavaztak volna.

Ezt lemarnák, mert ez rongyéletű, tán még az inge se az övé, azonban Ferenc megint megszólal. Megint csöndes hangon, mert mikor mindenki lármázik, az hallatszik legjobban.

— Az se bizonyos. Töszöm ha Kossuth apánk üzenne kendtőknek, ahogy a nótájában van, elmönnének-e kendtők?

— Hát el! — koppantotta le Mátyás az asztalra a poharat nekitüzesedve. S a nagy indulat megtaláltatta vele a kótát is. Rácsikordított a nótára:

Kossuth Lajos azt üzenete...

Fölugráltak a belülülők a lócákról, a kívülülők hátrataszigálták a székeket és állva énekeltek, ahogy az uraktól tanulták. Nem mindenki. A katonasapkás, meg egy-két fiatal ülve maradtak és félrehuzott szájjal hallgattak. De amikor a többiek odaértek, hogy »ha még egyszer azt üzeni«, akkor már ők se birtak magukkal. Nem álltak föl, de együtt dudoltak a többivel.

Ferenc is mondta velük, de már a nóta után

következő nagy béke-koccintgatásból kihuzta magát. Akkor már őbenne is talpra állt az ördög. Elkiáltotta magát:

— Csakhogy Kossuth Lajos nem azt üzenné ám kentőknek, hogy »osszunk földet!«

Nem mondta ő ezt senkinek se, csak úgy mondta. A katonasapkás azonban elordította magát a másik oldalon:

— Ez is a báró kutyája!

Ferenc fölugrott. Elfehéredett, mint a vakart hal. Elővette a szék mögül a husángot.

— Ki mondta eztet?

— Én mondtam! — pattant föl a katonasapkás is. — Tégöd is a báró tart moslékkal. De majd kicserzünk a gazdáddal együtt!

A tölgydorong úgy csattant rá az asztalra, hogy meghasadt a vége. A Ferenc hangja nem orgonázott, hanem rekedten szólt, mint a tők-szárduda.

— A szentségös Istenödet! Te mondtad?

Azzal keresztül vetette magát az asztalon a szoba közepére, fellökve üvegeket, poharakat.

Már akkor ott volt a legény is, a nadrágzebben mindakét kezivel.

— Én mondtam. Mondom is.

A zsidóné belépett egy tálca feketekávéval.

— Jézus Mária! — sikoltotta el magát, mert megcsuszott valamin és a földre szervirozta a feketét.

Az emberek rápisszegtek. Azt hitték, az asz-

szony ijedtében sikoltott és a két ember közé akarja magát vetni. Azt pedig nem szabad. Az ilyesmit csak nézni szabad, de akinek nincs köze hozzá, ne ártsa bele magát.

— Mönjön innen, tésasszony, — tessékelték ki az asszonyt. Utóvégre is ő nem köri tag.

— No majd nemsoká mondod, az anyád ne szült volna! — tágult a Ferenc orrlyuka. S a husángot bevágta a sarokba. Ha meg akar fojtani valakit az ember, van annyi tisztesség benne, hogy meztelen kezű embernek nem megy bottal.

Erre aztán a legény is eleresztette a bicskát, amit félkézzel ki is nyitott már a nadrágzsebben.

— Ne bántsd az anyám! Azt a tarka fejű szentjét az apádnak! — emelte föl a jobb karját.

Az ajtó nagyot reccsent, mintha nekivágódott volna valaki. Hát csak nem nyughat az a szózott farku tyuk, a zsidóné!

— Be kell zárni! — kiáltott valaki és mindenki az ajtót nézte, a két dühös ember is.

Az ajtó azonban kivágódott és betámolygott rajta egy ember, sáros, lucskos, mint az ázott ürge. A túskebajuszu sógor, de igen betörülködve. Aki legközelebb állt hozzá, rászólt:

— No kend is fölszentölte az ünnepöt!

— Föl, — tántorgott az ember, — de nem én, hanem a víz. Kiöntött a tó a tanyából, ehol-e. Yertök be, hé... itt legalább mögyszáradtok!

Meztlábas öregasszony kattyogott be, a bal kezén egy inges kis gyerek, a jobb hóna alatt egy kacska. Aztán egy fiatal asszony csizínában, a karján pólyás csecsemő, a szoknyáját egy bandzsál kis lány fogta.

Az emberek megszelesedve ugráltak jobbra-balra, mormogtak, dörögtek, káromkodtak, botjukat, kalapjukat keresve taszigálták egymást. Kossuth apánkkal és az elvi harccal senki se törődött már.

Ferenc fölugrott egy asztal tetejére.

— Embörök, ne szaladjunk szét, mint a mögkergültek. Ide hallgassanak!

Mindenki odafordult.

— Egyéb segítség nincs, minthogy át köll vágni a báró töltésit.

— Csakis! — nyujtogatta vizes nyakát a túskebajuszu, de aztán egyszerre lekapja a fejét. Megütötte a fülét a nagy csönd.

— A báróét? — döbbsent föl elsőnek a hatökrü. — Hm. Örökös rabság!

— Vállalom, — ütött a mellére Ferenc. — Én mindönt vállalok, csak egy-két ásós, csákányos embör tartson velem.

Az emberek azonban már duródtak kifelé az ajtón. Bolond lukbul bolond szél fuj, nem érdemes azt hallgatni. Mert csak az idő telik vele. Mátyás ijedten rángatta a Ferenc lábaszárát, azt hitte, a bortól zavarodott meg, esztelenül bajba keveri magát.

— Ferenc, Ferenc, ide hallgass!

Ferenc félreértette az öreget és elhárította a lábától.

— Kend már nem arra való, Mátyás bácsi. Akad ott markosabb ember is. No vállalod-e, hé?

Ez már a katonasapkásnak szólt, aki egy üveg gazdátlan borral hűtögette a lángját. De még azt is letette, olyan nagy törvénytisztelő lett a Ferenc kérdésére. Igenis, ő majd kicserzi a bárót, meg a csahosait, de olyan bolondot nem csinál, hogy neki menjen a töltésnek, mert azt tilalmazza a törvény.

— Mingyárt gondoltam, — nevette el magát Ferenc és leszállt az asztalról. A túskebajuszunak ütött a vállára:

— No gyöjjön kend, kend már ráér, mög kendnek már ugyis mindögy.

A túskebajuszu most nem azt mondta, hogy »csakis«, hanem azt, hogy nem ugy van az. Ő már nem törődik semmivel, de ha ő károsodott, károsodjon más is, az az igazság.

Még a rücskös ember legjobban föltalálta magát. Azt kérdezte, mennyi lesz a napszám.

— Hogyhogy a napszám?

— Én abbul élök. Neköm az parancsol, aki fizet, azért aztán ő a felelős, hogy mit parancsol.

— Röggel kap kend ötezer koronát. Csákánnyal, kapával szaladjon kend a töltésre, ahol a

három nyárfa van. Én mög viszöm az ásót, mingyárt kérök a zsidónétul.

A zsidóné azonban magára zárta a szobája ajtaját. Ő se látni, se hallani nem akar semmit. Ő se ásót, se lapátot nem ád, ott van mindakettő a szalmás-istállóban, ha valaki elveszi, erről ő nem tehet.

Mátyás nyöszörögve szaladt Ferenc után, ameddig öreg lába birta. De aztán, hogy elveszett szeme elől, hazakanyarodott a cuppogós földeken keresztül. Ijedt is volt, haragudott is, otthon fölverte az asszonyokat és elejétől végig elkáromkodta nekik, hogy a Ferenc fejében nyilván minden szöglet megbomlott. Szüle sáпитozott, Etel hallgatott, mint nagypénteken a harang és egy kicsit pityergett is a sötétben. Kakasszókor kiszökött a tanyából, elbódorgott a tó felé, nézgelődött jobbra-balra a hajnal szökülésében, de nem látott senkit. Fáradtan leült egy hantra s addig nézett bele a lábánál locsogó vízbe, míg megszunnyadt egy kicsit. Arra ébredt föl, hogy pörköli a nap az arcát, megdörzsölte a szemét, a víz egy arasznyit lehuzódott.

Ferenc átvágta a báró gátját! Ész nélkül szaladt haza tüskön-bokron keresztül.

Otthon már többet is tudtak. A báró barátja, a hatökrű fölverte a csendőröket. De mire azok föltáskálódtak, akkorra már a töltés át volt szakítva. A ragyás ember meglépett, de Ferencet lefogták, be is vitték egyenesen a városba. Szüle

nagyon sajnálta, nem kívánta senki kárát, de nagyon meglepődött, mikor azt hallotta Mátyástól, hogy Ferenc nem kap többet két-három esztendőnél, vagy még annyit se, mert ő tanusítani fogja több szomszédal, hogy Ferenc részeg volt, azt se tudta, mit csinál.

De hogy másnap nem hallottak semmi hirt se, szüle mégis próbálgatta magában, hogy össze tudná-e még szedni az akasztott emberért való imádságot. Nagyon szép imádság volt, gyermekkorában sokat elmondta, mert akkor olyan betyáros világ volt, sok szép tanyai legényt kitétek a száritó fára a városi urak, de bizony annak nagy ideje már s öreg embernek szalajt az esze.

Szüle, hála Istennek, megcsalódott a remény-ségében. Egy hét mulva a városban a törvény házára is felhúzták a vörös lobogót és Ferencet szabadon eresztették. Maga a báró ur járt érte közbe, aki mindig nagy barátja volt a szegény embernek. Ő mondta így Ferencnek, nagyon kérte a bocsánatot a kellemetlenségért, ő igazán nem tehet róla, hiszen neki is az a szándéka volt, ki is üzent az ispánjának, hogy vágassa át a töltést, ne a föld népe károsodjon, hanem ő. Szivarral is megkinálta Ferencet, de Ferencnek nem volt szivarozhatnékja. Megengedte neki, hogy akár-mikor lőhet őzet az erdeiben, de Ferenc azt mondta, hogy nem él őzhussal. Nem akarna-e valami jó kis bérletet? Nem, Ferenc örül, ha a maga kis földjén meggyőzi a munkát. Utóvégre

arra kérte, tegye meg neki azt a barátságot, kísérje el végig a nagyutcán, a sörházba, de Ferenc nem ért rá, a kaszárnnyába kellett neki menni, mert cédulát kapott még a mult hetekben, hogy vegye át a vitézségi érmeit.

Ferenc egyenesen Mátyásékhoz ment, mert gondolta, volt bennük annyi emberség, hogy Péterkét magukhoz vették. Péterke az Etel ölében hempergett s ahogy az apját meglátta, gurult elébe, mint a lapda. De Márka sebesebb volt és megelőzte a köszöntéssel.

— Mit hozott a vásárból, édös apám?

Márka egész héten hallotta, mikor az anyja azzal békitgette Péterkét, hogy az édesapja majd hoz ám neki valamit a vásárból és Márka azt hitte, neki is így kell kérdezni, mint Péterkének.

— Ezt-é, csöppeim, — mondta Ferenc, előhuzva a zsebéből a kis-ezüstöt, meg a nagy-ezüstöt és a nagyot adta Márikának, a kicsit Péterkének, kor szerint. Péterke mingyárt beleharapott, mert azt hitte, ezüstpapirosos cukor és ki is fejezte elégedetlenségét a hadi métáliával szemben, amelyet még meg se lehet enni. Márka ellenben kieszelte, hogy azt nyakba lehet akasztani és azért illedelmesen hálát adott érte:

— Köszönöm szépen, édös apám.

Ferenc úgy örült a szabadságnak, hogy figyelembe se vette a csacsogást, de Etel észrevette és mivel lehajolt a tüjeért, vörösebb lett, mint a fülében a kláris. És Mátyás is hallotta, hogy an-

gyal szólt ki a gyerekből és Mátyás reményeinek buzatáblája újra kizöldült, sőt már a fejét is hányta.

— Uj borra, — gondolta magában.

De hát uj kenyérre se kellett várni, hogy Márikának jussa legyen Ferencet édesapjának szólitani.

OSZK

Hogy miképpen került össze Ferenc Etellel, azt legérdeamesebb meghallgatni a Mátyás előadásában. Kezdetben talán rövidebb volt ez az előadás és tisztán ténykörülményekre szorítkozott, az is lehet, hogy vékony folyásu és akadozó erecske volt. De sokszor elmondatták Mátyással és valahányszor elmondta, mindig nőtt egy kicsit, el is kanyargósodott, míg végre szép kerek tóvá állandósult, amely nemcsak a rideg történelmi eseményeket tükrözte vissza, hanem Mátyás kritikáját is a történelmi eseményekről. Ez a kritika valószínűleg nem tárgyilagosabb, mint más történetíróké, viszont az események talán kevésbé vannak eltorzítva benne, mint az ideális alapon álló történetírásban. Legalább Mátyás azt mondja, egy órával se éltesse tovább az Uristen, ha nem a tiszta szinigazat beszéli.

*

— Hát azt nem löhetne mondani, hogy itten nifelénk valami különösebb garázdaságot csináltak volna a vörösök, az Isten tüze pusztítsa el őket, ugyan már el is pusztította, én is tudom vagy háromrul, hogy hun vannak elásva, kögyetlen nagy paréjok nőnek ott a laposban, a tehén nem is őrzi meg, alighanem vér-izit érözi.

— Itt nem is sokan vótak, mert aki a mi-félénk való népből beállt közéjük, az nem számít, az csak olyan se háza, se földje csoze volt, aki mind azt gondolta, hogy no, most fölvirradt nekik is, ők is belakhatnak végre hussal. Mert tudják, vót ám köztük olyan, aki miuta a háborut elröndölték, még tán sátoros ünnepre is koldulta a hust a családjának, csak bab, mög krumpli, mög káposzta, mög krumpli furtun-furt. De hát nagyon mögbuktak, mert a vörösök nem sokba vötték a parasztot, különösen amelyik közéjük állt, csak olyan mitugrásznak használták őket, szaladj ide, szaladj oda, vidd a városba ezt a levelet, mutasd mög, hogy mölyik tanyát vóna érdemös föltörni egy kis borért, mög eféle. Ők maguk, a katonák, vagy harmincan löhettek, az az iskolába voltak bekvártélyozva, az lött vóna a dóguk, hogy a *szervöket* vigyázzák a demakráciás vonalon, de nappal leginkább csak az epőrfák alatt heverésztek, kártyáztak, danoltak, különösen egy suszter vót köztük, hát az oly szépen danolt, hogy olyat még a vásárban is ritkaság hallani. Különösen mikor azt énekölte, hogy »Körösztényök sirjatok«, hát csak ugy rösztetött bele az embörnek a szüve. Mög a misét is el tudta fütyülni az egészset, hallják. Mondtam is neki, hogy ha mán a suszterségből nem tudott mög-élni, mért nem ment el inkább istória-árulónak, vagy hangásznak, mert pikulázni is tudott, minek adta magát erre a csunya pályára?

— Mátyás bácsi, — felelgetött, — möghígyje, hogy elmöntem vóna én akárminek, de sérvést kaptam az olasz fronton, a Doberdőbe, oszt nem vagyok mán én azóta jó sömminek, hát beálltam vörös katonának, itt mégis csak a legnagyobb békességben vagyok.

— Nem tudom aztán, mi lött vele, löhet, hogy ez is lajtorján mönt a sirba, mert ez nem nagyon tudott szaladni se, de ezt az egyet nagyon tisztöltem, mert ez egy-két pipa dohányért csizmát, bocskort, papucsot, mindönt mögfódott, amit odavittünk hozzá. De mondom, nappal a többi se nagyon gajdenáskodott, csak éccaka kóráltak szét, lopkodták a tyukokat, mög lepködtek az asszonyokat, mán akit löhetött, ugyan vót ölég, aki möglapult nekik, mert bizony nagyon sok fehérchseléd elszöröncsétlenödött a háboruban, osztán amölyik kutya rákap a tengölynyalásra, csak pákosztos marad az, még agyon nem ütik.

Ölég az hozzá, hogy mink csak kidülőztünk a vöröseinkkel, mert se adóval nem sarcoltak bennünket, se a jószágot nem bántották, nem úgy, mint itt a másik járásban, a hún űk szödték össze a tejet, lisztöt, gyümölcsöt, mindönt, fizettek érte valami csekélységöt, oszt akkor vitték a városba, ott űk kereskedtek vele bizonyosan. Gyöttek is a járásbeli lakosok az ittvaló gazdákhöz, hogy ha összefognánk, elvasvillázhatnánk innen az egész hadat, de hát mögmondtuk

nekik, hogy az ű bajukat intézzék maguk, ahogy tudják, aztat mi tőlünk nem kívánhatják, hogy az ű talpukból a magunkéba vögyük a tüskét.

Azért csak motoszkált énbennem az, hogy nem jól van ez így, miránk is majd sor kerülhet, mög a pénzüköt se szerettem, mert minél jobban mögfehérödött, annál kevesebbet adtak érte, mög el se akarták vönni. Fizetni mög mindönki azzal fizetött, hogy másforma nincs neki. Magam is nádcsővekbe duggattam a régi bankókat, azokat mög beletapasztottam a ház hátuljában a falba. Hát csak sokat álmatlankodtam én emiatt, akkor se tudtam elaludni, mikor az eset történt, éppen Pétör-Pálra virradóra.

Ahogy hánykolódok az ágyba, löhetett ugy tizenegy óra felé, mert éppen beszolgált a Félkenyér-csillag az ablakon, eccör csak hallom, hogy verik az ajtót, a pitvarajtót. Mert ezöknek előtte sose csuggattunk mink sömmit, de mióta ez a mögkeverödött világ van, rátoljuk az ajtóra a závárt. No, mondom a kutya nem ugat, akkor ez nem löhet idegön, csak az Etel löhet, mert így nyárára ű mindig ott hálál a tanyájában, jobban szömmel tarthatja a baromfit, mög a Rozával se köll nekik egymást kerülgetni, no, ha mán mög köll mondani. Hiszön tudják, milyen ez az aszszonyféle.

— Mi lelt no, tán itt felejtöttél valamit?
— szólok ki neki az ágybul. Möghallhatta, mert a szobaajtó nyitva vót éccakára, sarokra. De nem

felel neköm az Etel, csak tovább veri az ajtót, mög nene, mintha Márika kaparászná is. Hát csak mán kimék, mögnézöm, mi van ezzel a mönyecskével.

Kinyitom az ajtót, hát nincs ott se Etel, se senki, csak a puli fekszik a földön, érzöm a lábammal. Bojszi ne, mondom neki, csak ugy csöndösen, mert gondolkozóba estem, mi lelheti az ebet. Ahogy a nevit mondom, elnyöszörödik, lehajolok hozzá, mögtapogatom, vizes lössz a kezem a szőritül, de még se viz löhet ez, mert összeragad tőle az ujjam, szagolom, hát vér. Ejnye, ejnye, hát hun jártál? — verögetöm a nyakát. Mögnyalja az istenadta a kezemöt, de hát persze mondani nem tud sössmit, ugyan ű nyöszörög, de én nem értöm mög, mit. No hozok neki egy kis vizet, mondok, kezdök tapogatózni, hogy neki ne ütődjek valaminek, mert sütét vót istentelen, hát eccör csak hallom ám, hogy mögint verik az ajtót. Verik ám, de nem a mienköt, hanem az Etelét, de még tán nem is ököllet, mert nem ugy duhog. Á, csörög is, ez csak puskatus löhet. No, komenista katonák bizonyosan, forduljon el tőlük a csillagos ég, hát mán itt se maradhatnak a csirkétül. Mögint két-három nagy koppanás, osztán beszéd is, mög röhögés.

— Nyitod-e mán, mönyecske? mert az őrmester ur már alig áll a lábán, olyan feketnék.

Hú, aki fölmarkolta, nem csirkére éhöztek ezők, hanem asszonyhusra! Mit csináljak, hova lögyek, tiblábolok, kapkodok, hol a söprűt vöszöm a kezembe, hol a kaszát akasztom le a szögrül, mögálljatok, azt a keserves Ponciusát a Pilátus-toknak, — debizisten, odamöntem volna, lössz, ami lössz, de akkor egyszerre csak piff-paff, dirr-durr, piff-paff, dirr-durr, szól ám a puska, de nagyon, de nem is egy, hanem három. Hát én úgy meglepődtem, hallják, azt se tudtam, mit csinállok, csak azt vöszöm észre, hogy nagyon töri a derekam valami. Odanyúlok, faág. Hát nem fölmásztam az ecötfára möglepetésömben? Onnan hallgatom oszt, hogy mögint nevetgéröznek mán. Az egyik akasztófára való danol, azon nevet a többi. Aztat danolja, hogy »kis ablakát mögveröm«, azzal zirr-zurr, csörömpöl az ablaküveg.

— Bemönjünk-e, vagy te gyüssz ki, öszöm a szádod?

Most mán az Etel szavát is hallani.

— Ne reszelődjönek mán ott, hiszön föl se vagyok öltözve.

— Ugy szeretjük mink éppen, — mögint röhögnek.

No hát itt mégis csak szólni köll a Rozának. Mönjön, hozzon valahunnan segítségöt, addig kibirja az ajtó, az ablakon mög körösztvas van. Lecsusszanok a fárul, bemék a szobába, lelköt verők az öreg asszonyba, eredj hamar, szóljál a Terencnek, neki puskája is van, mög lármázz föl

mindönkint, akit érsz. Minek no? — mondja mérgesen, — mért nem hagyja kend aludni az embört? Mögrázom oszt erősen, hát nem hallod, hogy piff-paff, dirr-durr? Nyargalj, de azonnal, de tüstént, mert az Etelre mingyárt rátörik az ajtót a katonák? Hát osztán, erős az, mint a kúfeszület, nem köll azt féltetni. De az onokád is ott van, a Márika, nem értöd? Érti ű, azt mondja, de borzasztó fél, hallom is, hogy vacog a foga, hull a puskagolyó a sötétben, mönjek én. Mögharagudtam osztán kögyetlen, hogy hogy hagyhatnám én itt ilyenkor a tanyát, a lovak is itt vannak, a tehén is az istállóban, meg ű is itt van, hát csak nem hagyom itt egymagára? Erre osztán csakugyan föl is bátorkodott, a kezibe kapta az alsó-szoknyáját és a nyakába vötte a világot. Én mög kiálltam az ereszet alá, ott ténförögtem egy darabig, de mikor hallottam, hogy röcsög mán az ajtó, eccörre elöntött a verejték. Jaj, szögény asszony, szögény asszony, mi lössz veled? Gondoltam én, hogy rájuk kiáltok, hagyják abba ezt az istentelenségöt, máshun is tanálnak asszonyt, mért éppen a mi Etelünkre törték rá a kórét, de aztán csak fölértem ésszel, hogy nem jó lössz az, mert majd akkor engöm is agyonvernek, oszt egy kárbul lössz kettő, haszna mög belüle senkinek. Uramteremtőm, tekints le ránk, nézegettem föl az égre, kezdött pirkadni, elindultam a földekön a világosság irányába, hát eccör csak zörög a rozs, össze is rözzentem, hogy

ugy magamba vótam szállva, odatekintők, nyul-e, róka-e, hát a Márka volt.

— Uramfia, — vetők magamra köröszöt, — te vagy-e az, Márka lelköm?

— Én vagyok, öregapám.

— Hát honnan kerülsz te ide? Hát te nem voltál anyáddal a kis-tanyában?

— Ott voltam én. Csakhogy gyűttek a katonák, anyám fölkapott, oszt kitött az ablakon, hogy szóljak öregapámnak.

— Melyik ablakon, te? Hiszön az ablakon vas van?

— De a kamraablakon, amelyik öregapámék felé néz, nincsen.

— Látják, ilyen ritka szita mán a vén embör esze-veleje. Ugy elfelejtöttem én a kamraablakot, mint epörfa a virágot. Ha előbb eszömbe jutott vóna, beszélhattam volna Etelnek, hogy ne féljön, mert ébren vagyunk.

— Osztán anyáddal mi lött, lelköm? — kérdöm az onokámat.

— Hát ű, azt mondja, aztat mán nem tudja. No, mondok, ez eccör kár, hogy olyan nagy derék asszony. Ha olyan hitványos vóna, mint öreg-szü-léd, ű is kiferne az ablakon.

— Jaj, édös öregapám, de fáznak, — kulcsolja át a kislány a lábamszárát, csak akkor vöszöm észre, hogy egy ingbe van az istenadta. Ugyan magam is csak ugy vótam, ahogy az ágyból kiugrottam, oszt éreztem, hogy neköm is

ugyancsak szűrök ám a ruhámat. Mert hiába vót Pétör-Pál, így viz mellett akkor is csak híveses a hajnal, mög a harmat is kezdött már verni bennünköt. Még jó, hogy a vázat mögláttam, a madárijesztőt a buzában, mindjárt levöttem rula a rossz kis lajbit, mög a többi rongyokat, belecsavargattam a gyerököt, no galambom, möhetünk mán.

De oly okos az a kislány, hallják, mint a tordai malac, Budára beillene birónak, amönnyi esze annak van magához való képest. Rám néz azzal a fekete szömmel, oszt azt kérdi:

— Hová mönjünk mostan öreg apám?

Én bizony tovább is csak tévelyögtem vóna, mint vak légy az ablak közt, úgy mög vótam zavarodva még most is, de erre csak mögálltam.

— Hát hova mönjünk, kis gyerök?

Azt mondja, gyerünk »édös apámhoz«, már minthogy Ferenchöz, mert akkoriban mán mindig úgy mondta. Ebbül is kitünik, hogy ki van ruházkodva ész dolgában, az én édös szülém vót ilyen, hogy egyik szavam a másikba ne öltsem. Mert annak az vót a szavajárása, hogy aki tizig nem ártatlan, húszig nem szép, harmincig nem erős, negyvenig nem okos, ötvenig nem gazdag, hatvanig nem szent, azután se lössz az.

Hát hun is hagytam el? Igön, hogy mönjünk Ferencékhöz. Hogyne mönnénk, mondom a gyeröknek, hiszön én is odaindultam, csak elfelejtöttem, gyerünk no. Mög is indultunk osztán mán!

a ketten, ugyan ugy köll mondanom, hogy mind a hárman, mert a Bojszi is odavágódott hozzánk, alig vonszolta magát szögény pára. Egész el volt ütve a hátulsó fele, de azért csak fölkeresött benünköt. Jó is vót, mert máskép nem gyöttünk vóna Rozának a nyomára, így mög ahogy a Ferenc buzájába beértünk, mindjárt mögvakkantotta. Ott térdepölt szögény a körösztnél, mert Ferenc nem várta mög Pétör-Pált, a géphöz köllött neki alkalmazni magát, hogy möhessön vele, hát ű mán levágott nehángy köröszt rozsot, oszt ott a Roza térdön állva, csak ugy ingvállba, alsószoknyába. Rákiáltok, hát te mit csinálsz? Int vissza az öszszetett kezivel, mög a fejivel, hogy imádkozik, hiszön hallhatom, hajnalt harangoznak.

Én is mögálltam osztán, körösztöt is vetöttem, ugyan máskor is szoktam, de most el is szomorodtam, édös jó Istenöm, löhet ez a lélek-váltság harangja is, szögény Etel tán mán nem is hallja.

Roza is ezt gondolhatta, mert könnyes vót a szöme, de csak nem mertük mondani, ű se, én se, inkább fölkérdöztem, hogy hát mit végzött, mire mönt, hun a segítség. Nem vót biz az sehun se, mert hun a kutyátul nem volt mersze bemönni a szomszédokhoz, hun mög nem löhetött beléjük lelköt verni. Ugyan egy olyan is vót, aki gyött vóna, fejszével, de azt mög a felesége nem engedte, hogy ne ártsa bele magát a más dolgába, mink is mit botramoskodunk ilyesmi miatt, Etel

se hal bele, amit más kibír, legalább majd nem hordja olyan fönt az orrát. Mert tudják, úgy van ez, mint a régi öregök tartják, hogy csepün csomót, tojásba szőrt, egyik asszonyba másasszony iránt való embörségöt ne keress.

— Hát Ferencnél jártál-e? — számoltatom oszt tovább Rozát.

Hogyne járt vóna, azt mondja, de csak utóljára, mert először ész nélkül a másik irányba szaladt, aztán oszt hogy mindenütt kikopott, Ferencnél is szöröncsét próbált, de ott mög nem jutott tovább a kerítésnél.

— Pedig Ferenc kutyát se tart, — mondom.

— Az ám, de ott a kerítésajtó, — azt mondja Roza.

— Igaz is az, amit az a fene muszka olyanra csinált, hogy nem löhet kinyitni.

— De nemcsak az, — mondja tovább Roza, — hanem még valami akadály is oda van huzva az ajtó elé, hogy be ne löhessön taszítani, sútú, vagy mi a nehézség.

Sutu, sútú, szöget ütött a szó a fejembe. Nincs most szüret, hát mi fenének cipekődhetött vóna azzal most Ferenc?

Mondom oszt szülének, hát az ablakot nem verte mög? Nem az udvarit, hanem amölyik mi-felénk néz. Nem ám, ugy mög van ő ijedve még most is, hogy az eszibe se jutott neki. No, mondok, ne félj, még engöm látsz, kontyos, mert tudják, a szava is mingyárt möggyön az embör-

nek, mihelyest a napocska a szömibe süt, pedig már akkor jócskán sütött. Mégis csak szót köll érteni Ferencsel, hozza azt a puskát, osztán szömbesüljönnek velünk a betyárok, ha mernek.

Odaérünk a kerítéshez, csakugyan oda van huzva a sutú. Ejnye, ejnye, mi történhetett itt is? Mögyünk az ablakhoz, hát le van eresztve a firhang, nem löhet belátni. Hü, a kirelájzumát ennek a világnak, én már akkor kezdtem pödzeni a tényvalót, mint agár-kutya a nyúlat. Mögkocogtattam az ablakot csak úgy az ujjam bütykivel. Nem ügýt rá sönki. Mögcsapom két ujjal. Sönki. Ütöm az öklömmel az ablakfát, háromszor. Möglebben a firhang sarka. Néz ki Ferenc pislogva.

— Mink vagyunk, — mondom jó föntszóval.

Ferenc mögrázza az ujját, hogy ne kiabáljak, aztán int a fejével, hogy kerüljünk az ajtóra, osztán gyün kifelé, hallani is már, ahogy nyikorog a konyhaajtó. De a firhang úgy maradt fölakadva, odaszorítom a szömem az üvegre, elnevetöm magam.

— Hát kend? — csudálkozik rám Roza, — tán az angyalát látja?

— No, majd nevetsz te is mingyárt, gyerünk hamar, ott fehérlik már Ferenc a kerítésnél.

— No, — mondom, — tudod már a peteköt, ugy-e?

— Tudom, — azt mondja.

— Itt az Etel?

— Itt, — azt mondja.

— Régön?

— Ölég rég, — azt mondja.

— Hát hogy szabadult mög?

— Hát úgy, hogy elővette a lugos fazekat, hirtelen kinyitotta az ajtót, szömön öntötte luggal a katonákat, osztán még azok a szömük világát keresték, ide szaladt.

— Jól tötte, — mondom, — hála légyön az Istennek. Hát nem gyön még haza? Nem lössz itt most mán sömmi baj se.

— Nem, — azt mondja Ferenc, — ne bánt-sák kendtök, éppen most aludt el, hadd pihenje ki szögény az ijedtségöt.

— Nono, — mondok.

Osztán elgyüttünk haza, persze tárva nyitva mindön, de ögyéb kár nincs, mint hogy az ujtó möghasadozott, mög hogy a lugos fazék cserepekben van a földön.

— Vigyétök mán azt az ebet, — mondok, — mög ne nyalja.

Mert amönnyi esze van az ilyen oktalan állatnak, a lugot is mögnyalná örömben. Ugyan neköm se köllött vóna hozzá nagy biztatás, olyan örömbe vótam, hogy így ránk tekintött az a nagyon jó Isten.

Hát ez így vót, embörök. Roza is tanusíthatja.

*

Hát ami Rozát illeti, szüle ilyenkor megcsippenti két ujjal az alsó szájaszélét és egy csöpp

savanyusággal úgy mondja ki az ítéletet, hogy »ez így igaz, kiki jól beleharapott az almába.« Ez egy kicsit homályos beszéd, de csak a tudatlanok szemében, Mátyás értelmes ember, ennél fogva megvédi az almába harapottakat azzal, hogy »ha tej nem volna, nem önnénk túrós rétest.« Etelnek nevetésre hasad a szája és eldugja a fejét a Ferenc háta mögé, Ferenc pedig mosolyog csöndesen és ha mond valamit, akkor azt mondja, hogy »holtig embör az embör.«

(Vége az I. kötetnek)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÓRA FERENC

ÉNEK A BUZAMEZŐKRŐL
REGÉNY KÉT KÖTETBEN

II. KÖTET

OSZK

30-IK EZER

GENIUS R. T. KIADÁSA
BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

COPYRIGHT BY THE GENIUS Co. BUDAPEST

34903. — Révai Irodalmi Intézet Nyomdája, Budapest

A fiatalok tavaszig hit nélkül éltek együtt, mert a tisztelendő ur is azt mondta nekik, meg a kapitánysági anyakönyvvezető is, hogy a holttanulmányítási eljárás lefolytatása előtt nincs esküvő. Már pedig az olyan folyó, hogy hol előre folyik, hol vissza, ha meggondolja magát, meg is áll. Ebben az időben meg különösen úgy állt a dolog, hogy aki életben ki tudott várni egy holttanulmányítási eljárást, arról ki lehetett nyilvánítani, hogy ritka szerencsés ember. Egy darabig hatóság se volt, a komenisták kiverték a kerekeket az ország órájából nagy-bolondul, azóta jöttek az okosok, hozták a mindenféle új kerekeket, de az egyik hátraforgott, a másik előre, egyszer egymásba akadtak, máskor megálltak, amire az egyik azt mondta, hogy emigy, arra a másik azt mondta, hogy amugy, sohse tudhatta az ember, hogy áll az idő.

— Csak abban egyek ezek mind, akárminek hívják őket, hogy a pénzre mind azt mondják, ide vele, — keseregte Mátyás, aki nagyon sokalta már a bélyegköltéségeket. Tudnivaló, hogy Rókus meghalt, mert ha élne, akkor vagy hazajött volna, vagy üzent volna, vagy levelet irt volna, hiszen most már a posta is jár, de meg Ferenc az élő

tanu rá, hogy Rókust már magához szólította az Uristen, hát minek arrul az irás. Mátyás szentül meg volt róla győződve, hogy ez az egész kitalálás csak a bélyegek miatt van és hiába magyarázta neki Ferenc, hogy mire kell az a holtta-nyilvánítás, Mátyás nem adta meg magát. Igen, ha a holtta-nyilvánítással föl lehetne a fiát támasztani, akkor megértené, de a bélyeget még akkor is sokálná. Éppen elég ember meghalt a forradalom óta bélyeg nélkül, hát akkor minek a bélyeg arra, aki a háboruban halt meg, nem is itthon, hanem ide tán száz mérföldre is, azt se lehet tudni, hogy hol?

A sok bélyegtelen hamar halálra is tudott kádenciát Mátyás.

— Esendő lőtt az embör, mint a potyóka-szilva, osztán annak is mindögy, ki rázza a fát, ű csak hullik. Ugyan nem kár érte. Nem a potyóka-szilváért, hanem az embörért. Isten röndelése, hogy ritkuljon az embör, mert ugy se tud egymástól élni. Minköt nem bánt sönki, mert mink se bántottunk sönkit.

Mátyás okos ember volt, volt a szavának kezelése, de hát az okos embert is csak megveri a jégeső, ha házon kívül éri. Mátyás bajba keveredett, mint komenista. Ugy kezdődött a dolog, hogy a szövetkezeti boltosné kifogyott a sóból. Bement érte a városba, de ott se kapott. A boltokban azt mondták neki, hogy menjen a sópajtába, eztán csak ott lehet sót kapni, a zsidók nem ke-

reskedhetnek vele, mert zsidónak nem ad az állam. A boltosné elment a sópajtába, de onnan megazzal utasították el a sótiszt urak, hogy üres a pajta, új só nem kapni, mert a sóbányákba beült az ellenség, a régi só meg mind összevásárolták a zsidók. De hát ügyes asszony a boltosné, érti szóval is, kenővel is, addig lőtött-futott, hogy kapott sót mindakét helyről. Közben aztán jól körül is nézett a világban és mikor hazaért, az volt az első dolga, hogy átszaladt a kocsmárosnéhoz.

— Szomszédasszony, nagy baj van. A városban nagyon egzecérozlatják a zsidókat.

— Az az ű bajuk, — vont vállat a kocsmárosné.

— A zsidó bótok ablaka mind be van verve, mán mög se csináltatják, azt mondják, nem érdemös, mert ugyis csak behajigálják. A zsidó vendégfogadókból mög mind kihajigálják a vendégöt.

A kocsmárosné csak a fejét csóválta. Mért van az, hogy a városi embereknek olyan sokszor elveszi az Isten az eszét? Ezt a boltosné se tudta. Megkávéztak szépen barátságban és nézték az ablakból, hogy a tanítókisasszony ágyát hogy rakták a kocsira. A jövő héten lesz az esküvője a postással, itthagya az iskolát. Ugyan amugy is itt hagyná, mert azok az istentelen vörösek valóságos disznóólat csináltak belőle, még a padokat is mind összetörték csupa nyegleségből. Nagyon haragudott rájuk mind a két jó asszony, mert a kocsmárosnének elfolyatták egy-két hordó borát,

a boltosnének meg a medvecukrát vitték el a haramiák, mikor megugrottak, ragadt volna be tőle a szájuk.

Harmadnapra valami iparos-féle ember állított be a kocsmárosnéhoz, az arca olyan ismerősnek látszott, de meg különösen a fa-lába. Szilvóriumot kért, kapott is, benyakalt három pohárral. Nagyon barátságos lett tőle, aztán likőrt kért, a kocsmárosné azzal nem szolgálhatott, neki csak paraszt vendégei szoktak lenni, azoknak a gyomra pedig nem állja a likőrt. Az iparos-féle úgy nézett, mint a vasvilla, ráordított a kocsmárosnéra, hogy ne becsmérleje a magyarokat, még a széket is rá fogta. Az asszony ijedtében lebujt a söntés alá, mire fölemelte a fejét, akkorára a vendég meglépett, de a szilvórium árát elfelejtette az asztalon hagyni. Az asszony utána szaladt, de már nem látta se merre se, hát nem tehetett mást, mint hogy három pohárra való gabonapállinkát öntött a szilvóriumos üvegbe. Egy csöppet se többet, de hát aki megissza, annak mindegy, azt meg senki se kívánhatja egy szegény özvegyasszonytól, hogy ő károsodjon.

Délután átszaladt a boltosné a kocsmárosnéhoz. Alig pihegett, olyan ijedt volt, mégis azon kezdte, hogy nem akarja megijeszteni a szomszédasszonyt, de jobb félni, mint megijedni, hát azért csak megmondja. Egy iparos-féle járt nála, szivart kért, de nem vett, azt mondta, hogy a rövid szivar csak a parasztnak való, mert az is olyan bűdös,

mint ő, meg azt is mondta, hogy még a héten zsidóvért iszik és nagyon iderázta az öklét, a kocsmá felé. Hát ő, a boltosné azt tartja ugyan, hogy amelyik kutya nagyon ugat az nem harap, de azért semmit se lehet tudni a mai világban, sok mindenfélét hall az ember. Hanem gondolt ő valamit. Emlékszik-e még a szomszédasszony arra a plakátra, amit akkor hozott őneki a városból, mikor a fölfordulások kezdődtek?

A kocsmárosné nem emlékezett.

— No én emlékszők, — mondta a boltosné. — Sohase tudom elfelejteni a hozzám való szíves-ségét. El is töttem a plakátot emlékebe, mingyárt hozom is, ha neköm jót tött, most mán vögye hasznát a szomszédasszony is.

Át is hozta a plakátot, ki is ragasztották az ablakba s a zsidóné kocsmája »*a nemzeti tanács védelme alá*« helyeztetett.

Ha nem lett volna olyan nagy munkaidő és jártak volna a népek a körbe, akkor lett volna, aki felokositja a zsidónét, hogy ez a divat már elmúlt, ne rakja a parazsat a saját fejére. De éppen hordás idején történt a dolog, ilyenkor akár a gomba megeheti a kör küszöbét, senki se ér rá taposni.

Harmadnap két csendőr vitte be a zsidónét, éppen vasárnap volt, jöttek ki az emberek a miséről, mikor a templom előtt elmentek vele. Nagy volt a zsibongás, ki nevetett, ki a fejét csóválta,

a zsidóné a kendőjébe temette a fekete féketős fejét, annyira szégyelte magát.

Mátyás megszólította a csendőröket, ismerte őket személyesen, még régi világbeli emberek voltak, az egyiket el is csapták a komenisták, még az állacsontját is összetörték, mert azt mondta, hogy ő becsületes vöröset csak egyet ismert, a szélmolnár szamarát.

— Hát maguk hova viszik a szomszédasszonyt?

— A városba.

— Mit tött?

— Kommunista volt.

Mátyást elfutotta a méreg. Azt hitte, azért fogták le a zsidónét, mert hamis volt a literje, vagy valami eféle, ami megesik az ilyen nagy ipar-asszonynál. De hogy ez komenista lett volna? Mátyás hirtelen kiköpte, ami a nyelvén volt.

— Az is akasztófára való, aki ezt kitanálta!

Igy lett Mátyás komenista és ezért kellett neki törvényt állni, először életében. De nem fogták le, csak pecsétet küldtek neki, lopatták vele a napot vagy háromszor a városban, tanukat hallgattak ki és végre is kitisztázta magát. Már annyibul, hogy ő nem a csendőröket mondta akasztófáralónak, hanem azt, aki kitanálta, hogy a zsidóné komenista és ezt állja is, ha nyaka szakad is utána. Erre aztán Mátyást el is küldték, nincs semmi hiba, de egy hónap múlva megint ki vitték neki a pecsétet. A becsületében megsértette ezt, meg ezt. Mátyás a nevét se hallotta soha az illető-

nek. Hát hogy lehet az? Az illető jeles ember, nagy hazafi, irtja a mótelyt a tanyákon.

— No hát akkor azért nem üsmeröm, — vidult föl Mátyás, — mert én nem természetök birkát, nem fizeti mán ki magát a mai világban. Ugyan aki birkával foglalatatoskodik, attul se hallottam mostanában, hogy mótöly esett volna a jószágjába.

De a bíró nem érte be ezzel, ujra beidézte Mátyást és szembesítette az illetővel. Mátyás egyszerre ráismert az illetőre. A falábu iparos-féle volt, az esernyőcsináló, aki most is csak olyan homályvörös volt, mint mikor a körben verte az asztalt és tanította a népeket a komenizmusra. Mátyás elvtárs urnak szólitotta, kezét nyujtott neki és barátságosan kérdezte tőle:

— Hát maga mostan ezön a pályán van? Fölköszönt a komenizmussal? Látja, mög mondtam én azt mán akkor is, hogy jégre mönnek maguk azzal.

Az esernyőcsináló nem adott kezét Mátyásnak, csak homályvörösből paprikavörös lett és azt mondta a bírónak, hogy ez az ember vagy ré-szeg, vagy félrebeszél.

Mátyás felfortyant. Vakitsa meg az Isten, aki hazudik. Ő ötven emberrel is tudja tanusítani, hogy a körben ez az ur éltette a komenizmust, a tanyán a nevét se hallották azelőtt.

— Hiszön még szivarral is mögtraktált ben-nünket, kéröm szépen, — tette hozzá szelidebben,

mert ami igaz, igaz és a barátságot el kell ismerni, ha elmúlt is.

Az esernyőcsinálónak is elfüstölt a dölýfös-sége. Ugy látja, hogy ez a jó ember összetéveszti valakivel, hiszen a bíró ur tudja, hogy ő kicsoda-micsoda, ő mindent kockára tett a szent célért. Mivel itt nyilvánságos félreértés forog fõnn s ő nem akarja kárát senki becsületes magyarnak, nem kívánja ennek a jó embernek a megbüntetését.

— Jó magyarok közt nincs is szebb a békességnél, — örült neki a bíró ur is és meg-
rázta a kezét Mátyásnak. — Isten vele, Mátyás!

Mátyás köszönte a barátságot és szépen vált meg az esernyőcsinálótól is, aki most már szintén kezet nyujtott neki.

— Áldja meg a magyarok Istene, öregem.

— Magának is adjon sok szörõncsét továbbra is.

Mátyás most is azt tartotta ugyan, hogy az esernyőcsináló akasztófáravaló, sőt most már még magasaló száraz fát se sajnált volna tõle, de ha a kezébe adták volna a kötelet, hogy »itt van, huzzad!«, akkor Mátyás azt mondta volna, hogy »huzz a görcs.« Nem, igazán nem haragudott az illetõre, hiszen élni mindenkinek kell és mindenki olyan mesterségbõl él, amilyenhez ért.

Rájuk, a tanyaiakra most nagyon élhetõs világ volt. Jól ütött be a termés és nagy ára volt mindennek. Szüle néha sopánkodott is, milyen kár, hogy régebben disznónak prédálták el a tököt.

Most megsüt négyet-ötöt, hetipiacos napon berakja a kocsiderékba, beviszi a városba s annyit kiárul belüle, hogy régi világban tehenet lehetett volna venni rajta. De hát minden pénzt megád az a városi nép, mert ennek a hasa az Istene, no meg most ki is van éhezve nagyon. Azt meg maga is sokallotta néha, amit tojásért, tejért fizettetett, úgy, mint a többi, mert attól félt, megint meglimitálják az árakat, úgy, mint a háboru alatt volt, mikor Mátyás inkább az árokba fordította a barackot, minthogy ne annyit kérjen érte, amennyit ő akar. A tojással ezt még se lehetne megtenni, mert a tyukot télen csak etetni kell, nem úgy, mint a barackfát. De csak otthon, maguk közt csökkentette le szüle ennyire a barackfát, bent, a városi piacon, mikor egy kalapos nagysága rátámadt, hogy hogy van lelke annyit kérni egy kosár meggyért, mikor a fát se locsolni, se etetni nem kell, szüle rögtön megfelelt neki:

— Jaj galambom, nagyon nehéz ám a möggyet leszödni a fárul.

El is mondta otthon, hogy hogy járt a városi nagyságával, még sajnálja is, mert látszott rajta, hogy hiába van kalapja, ritkán eszik jól. Mátyás felhuzta a vállát.

— Jaj, az így van, föl kerék, le kerék, mink mán öleget vótunk ostorhőgyesök, most mán próbálják űk is.

Csak azt nem tudták, hogy mit csináljanak a pénzzel. Mátyás belátta, hogy Ferencnek igaza van,

a takaréokban maga magát megeszi a pénz, legjobban szeretett volna földet venni, de földet senki se adott el, így aztán tehénbe, meg disznóba ölték a pénzt, no meg igaz, egy tajtékpipát is vett Mátyás, de sajnálta lébe hajtani, hát leginkább csak a gerendán tartotta.

Ferencnek még jobban szolgált a szerencse, többet nyert, mert többet is próbált. A gép majd az egész árát bekereste még az első nyáron, de Ferenc csak a részletet fizette, a többin kocsit, lovat vett, meg morzsológépet vásárolt, megint részletre. Nagy fordítást tett a telkivel is, a régi tőkét kihányta, a borszőlő helyett csemege-szőlőket ültetett, csemete-kertet csinált s azt mondta Mátyásnak, hogy megpróbálja a nemesített buzát is, a maga földjén is, meg az Etelén is.

Mátyást nem lehetett ilyenre rávenni, de nem ellenkezett Ferencsel. Fiatal, hadd próbáljon, majd mire az ő fejetején is összeér a nap a holddal, akkor ő is rájön, hogy járt utat a járatlanért nem érdemes elhagyni. Csak eggyel nem volt megelégedve Mátyás.

— Kár, hogy a földet nem lehet nyujtani, mint a rétest.

— Dehogy nem lehet, — mosolygott Ferenc.

— Ha csak a tóba nem mégy.

Mátyás ezt tréfából mondta, de Ferenc nagyon komolyan válaszolta rá, hogy éppen ő is azt akarja, csak előbb rendbe hozza a tanyáját.

— Rőndben van az, — vélte Mátyás. — Hi-

szőn Etel már hajnalicskát is futtatott rá, ámbár én is Rozával tartok, hogy ha mán ű is uradzik, a lopótök jobb lőtt volna, mert annak hasznát is löhet vönni.

Csakhogy Ferenc nem így gondolta a tanya-rendezést. Új tanyát akar huzatni, padolt szobát bele kettőt, a tetejét cserépre venni, alá meg pincét rakatni. Mátyás gunyosan kérdezte meg, hogy zongorát nem szándékozik venni Ferenc? Mert a *másik* bárónak az is van. Ugyan paraszt is volt olyan félreszaladt eszü, aki zongorát vett lisztet tartani benne. Nem, Ferenc se nem báró, se nem másik félreszaladt eszü, nem hajigálja szét a pénzét arra, ami nem nekivaló, de tisztességes lakáshoz neki is jussa van, mint más istenteremtette embernek.

— Hát eddig is embör lakott tán a tanyád-ban, hé, nem nádi farkas? Mög az én tanyámban is embörök laknak tán? Mög a többiben is mind, itt a tó körül?

Ferenc szép szóval okosította Mátyást. Igen, hiszen ő nem mondja, a tatárok is ilyenekben laknak, azok is — emberek. Csakhogy Amerikában a lova külömb házban lakik a gazdaembernek, mint a tatárnak a papja.

— Haladni köll, Mátyás bácsi. Mondta Etel, hogy kend is zsebórát akar vönni, pedig kendnek az apja még csak az árnyékával mérte az időt.

Ez egy kicsit szíven találta Mátyást, mert nem lehetett ellene vetni semmit. Legföljebb azt lehetett volna, hogy nem is ő akarja az órát, hanem

szüle, mert azt mondja, hogy már mindenkinek van zsebórája a környéken, csak neki kell szégyelni magát a komaasszonyai előtt, hogy az ő urának még most sincs. De erre meg azt mondta volna Ferenc, hogy lám, neki van igaza, mindenki haladni akar, hát Mátyás inkább elhallgatott.

Pár nap múlva azonban megint elővette Ferencet. Hallotta-e már azt, hogy most valami új módit találtak ki a pénzzel? Kosztoltatják, mint a sovány malacot. Ferenc elmosolyodott. Igen, hallotta.

Mátyás kivágta a tromfot.

— Az ám, de én aztat hallottam a borbélynál, hogy te is kosztoltatod, abbul pézölsz.

Jól hallotta Mátyás, Ferenc nem is tagadja. A tanítókisasszony ura, a postatiszt jár neki kezire benne, ennyi, meg ennyi kamatot ad minden héten. A múlt héten ő maga hozta ki, láthatta is Mátyás. Az a kis keszeg ember, biciklin jött.

— Hiszön akkor azt mondtad, az a kertész, oltó szömeköt hozott.

— Hát nem hazudtam. Kertész is. Szömet is hozott, postás is, pézt is hozott.

— Osztán erről nem tudtál neköm szólni?

— Nem tudtam, hogy kend is haladni akar. No majd ha megint itt lössz, szólok kendnek. A jövő hétön.

De a postás elmaradt a jövő hétről, meg az utána valóru is. Ferenc bement hozzá a városba, de úgy jött vissza, mint aki vadalmába harapott.

A postás meglépett, elvitte a kosztpénzeket, csak a tanítókisasszonyt hagyta itt várandós magával.

Mátyásnak kiszaladt a száján, hogy még se jó a nagy haladás, de aztán nagyon megbánta. Mióta Ferenc összeadta magát a menyivel, azóta egy gazdaságnak számítanak mindahárman. Ferenc munkálja az Etel földjét is, Mátyásnak is hasznára van, bérest is együtt tartanak. Ugy vette Mátyás, mintha ő is károsodott volna s annyira oda volt, hogy még Ferencnek kellett vigasztalni. Kárán tanul az ember, majd megadja az Isten, kis daganatért nem vágatja le a kezét, akinek esze van.

— De legalább a sebös ujjadat ne mutogasd sönkinek, — folytatta Mátyás a hasonlatot.

Nagyon szégyelte volna, ha valami szó éri Ferencet és csorba esik a növekvő tekintélyén. De ettől nem kellett félni. Ferencnek nem volt szokása se a dicsekvés, se a panaszkodás, még Etel se vett volna észre rajta semmit. Mátyás azonban nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze Etelt, nem veszett-e oda az ő pénze is.

Nem, Etelnek az volt a legnagyobb szomorúsága, hogy Ferenc nem vegyítette össze a kettejük pénzét. Adott-vett Etel helyett, de elszámolt neki az utolsó krajcárig. Etelnek ez nagyon rosszul esett. Hiszen egy kenyéren vannak, ha Ferenc nem sok kárt tesz is a kenyérben, — neki adta testét-lelkét, mire való idegent játszani a pénzével? Az annak a törvénye, hogy ami az emberé, az az emberé és ami az asszonyé, az is az em-

beré. Etelnek kiégne a szeme, ha a világ megtudná, hogy őneki úgy számot ád az ura, mintha cselédje volna.

— Még nem vagyok urad, fiam, — mondta rá ilyenkor Ferenc. — Akkor, nem mondom, közös szörzemény lössz mindön, amit mögád az Isten. De hát tudod, hogy ahhoz a halotti bizonylat köll.

Etelnek jobban fájt, hogy Ferenc ilyen vasfejű, mint az, hogy még mindig nem hites felesége, bár azt is nehezen várta már. Nem az emberek miatt, mert a tanyák közt az ilyenért nem vesznek ítéletbe senkit, ha amugy jó erkölcsű. Hanem Etel azt várta, hogy ha meghitelnék, akkor talán más lesz Ferenc, bár nem tudta, mért hiszi ezt és azt se tudta volna megmondani, miért kellene másnak lenni Ferencnek. Jó volt hozzá, mint a falat kenyér, soha egy adtát nem hallott tőle, a csillagokat rá rakta volna, a városból soha üres kézzel nem jött, selyemkendőt hozott, függőt hozott, gesztenyét hozott, mézes kalácsot hozott, Márikát tán még jobban szerette, mint Péterkét, megsimogatta a haját, megveregette az arcát, trücsköm-prücskömnek nevezte, — igen, többet eljátszott vele, mint az anyjával és ha be kell vallani, ez volt az, ami néha elszomorította az Etel szívét. Ezen úgy el-eltűnődött, ha dologidőben ebéd után feje alá tett kézzel lehevert a homokba, a szőlő hűvösébe, vagy ha magánosan nyujtódzott végig az ágyában — mert lakni nem költöztek még össze —

de bizony eszibe-eszibe vágódott kapálás, vagy ludtömés közben is. Ferenc övele nem szokott pajzánkodni, mint más ember a fiatal asszonnyal. Rókus hányszor megoldta a kötőjét hátulról, mikor ő a teknő mellett állt, meg ha ő a padlásra ment, elvette a létrát, aztán az ölében kapta le a padlás-szájából, kukoricafosztáskor meg minduntalan a kezére kellett ütni a csutkával, annyit huncutkodott. A kezére is ütött, néha akkorákat, hogy elkáromkodta magát és más asszonnyal vagy lánnyal kezdte el a csintalankodást. Ezt Etel nem bánta, örült is neki, ha Rókus békén hagyja, — most már azt is tudja Etel, miért. Mióta Ferencet szereti, azóta tudja, hogy Rókust nem szerette és csudálatos, azóta jut neki eszibe annyiszor, hogy hogy bomlott ő érte az első ura. Ferenc nem ilyen, ez meg se csipte soha, Rókus akkorákat szoritott rajta, hogy néha eljajditotta magát. Rókusnak az is kedves szokása volt, hogy megszorította a nyakát és úgy mondogatta neki, hogy »jaj, de szép vagy, öszöm a szádat«, — igaz, hogy olyankor mindig volt benne egy kis ital. De Ferenc vízzel itta a bort, úgy se nagyon hajtogatta a poharat és még sohse mondta neki, hogy szép. Egyszer ő kérdezte tőle, mikor este az új függőkben átment hozzá és rázta bennük a fejét, »szép vagyok?«, de Ferenc akkor is csak rábólintott, hogy »nagyon jól áll neköd az a piros kű, jó, hogy nem a kéket vöttem mög, pedig azt erőltette a boltos.« Mért

van ez? Ilyen a természete ennek az embernek? Vagy megváltozik, hogyha a szentséget fölveszik? Ó, csak adná már az Isten azt a halotti bizonylatot!

Etel csak magában kívánta ezt, hanem szüle annál többet ölte vele. Fönthangon.

— Möddig csúfoskodtok még?

— Cigányhitön örepszötök tik mög, fiam.

— No, nem jó vóna pénzön vött málén élni addég, még tiktöket mögszentöl a pap.

— Mégis csak ösztökélnöd köllene azt az embört, hogy járjon utána annak az irásnak. Ne adja az Isten, de ha mögtalálnál halni, mint ilyen balkörmü mönyecske, rögtön elkárhoznál.

Ettől az egytől igazán nem fél, felelte Etel. Még a virágban tartott, minden vasárnap csokrot kötött a Mária-oltárra, azóta meg minden szombaton elimádkozza a loreтоми litániát. Különben a Szüz Anya is tudja, meg a tisztelendő ur is tudja, hogy az ő szivük olyan tiszta, mindakettőjüké, mint az oltárterítő. Ferencet pedig nem kell ösztökélni, mert az a lábát lejárná azért az irásért, ha avval meg lehetne szerezni.

Halottak estéjén Ferenc átment Etelhez. Messziről látta, hogy a barkás ablakban gyertya ég.

— Hát ez? — kérdezte Etelt, aki olvasót morzsolgatott a kanapé sarkában.

— Rókusért égetöm.

Ferencnek bizony egészen kivágódott az eszé-

ből, hogy ez a szokás. Akinék a sirjához nem lehet menni, azért otthon égetnek gyertyát. Keresztet vetett, de le se ült. Éppen csak benézett, de már megy is vissza. Átfázott a temetőben délután, Péterkét vezette ki az anyja sirjához, fáj a feje, lefekszik, ne is marassza Etel.

Alig ment el Ferenc, megverik az ablakot. Ki az? A kapitánysági kézbesítő. Mit akar? Nincs itt Ferenc? Éppen most ment el. No akkor mén is hozzá, úgy látszik elkerülték egymást, már délután is kereste, valami olyan sürgős idézés jött neki, hogy még álmából is fel kell érte kelteni.

Etel egyszerre elfelejtett halottat, gyertyát, olvasót, kapta a nagykendőjét, szaladt Ferenchez. No, mit hoztak? Ferenc maga se tudja, a kapitányságon mondják meg, reggel. Etelnek virágkék lesz a szeme. Tán a halotti bizonylat? Édes jó Istenem, ha az lenne! Ferenc nem hiszi, azt Mátyásnak, vagy Etelnek kellene átvenni. Hát akkor mit gondol? Semmit se lehet tudni a mai világban. Annyi a szöges kerítés, észre se veszi az ember, mikor neki megy, csak ha beszólítják érte. Etelnek elzöldül a szeme. Ezzel a két kezével fojtja meg, aki Ferencet bántja. Az eget betöri érte a homlokával. Ferenc csak mosolygott nyugodtan.

Másnap se ijedt meg, mikor kiderült, hogy milyen szöges kerítésnek ment neki. Biz az jó magas kerítés volt: a báró gátja. Most akarják lakoltatni a tó-gát átvágásáért. De nem kell félni,

az ügyvéd ur vette kezébe a dolgot, a március tizenötödikés, nem lesz semmi baj se.

Nem is lett, huzták-halasztották a dolgot tavaszig. Mentőtanuja lett volna Ferencnek elég, mert Etel, meg Mátyás föllármázták az embereket. Hát csak nem hagyjátok elveszni, aki megszabadított benneteket a veszedelemtől? Nem, nem hagyják elveszni, nem engedjük a magunk közül valót! Ferencnek már nagy volt a tekintélye, gépes gazda volt, új tanyát épített, szavas ember volt, el lehetett menni a tanácsán, mindenki leteszi rá az esküt, hogy részeg volt. Még a hatókrú is verte a mellét. Nem olyan világ van most, hogy egy tisztességes gazda embert elnyomhassanak az urak, csak azért, mert az csizmában jár. Nem Ferenc volt a bűnös, hanem az a meztlábás csoze, a napszámos, ő is hitet tesz rá.

De hát Ferencsel nem lehetett beszélni. Ő már beismerte, hogy igenis ő vágta át a gátat és se le nem hazudja, amit tett, se a más nyakába nem varrja. Megint csak a bárónak kellett közbenjárni. Ő karöltve akar haladni a gazdatársadalommal és csak a gazdák érdekében lép föl követnek most a választásokon. Ha Ferenc megígéri neki, hogy az ő embere lesz és gazdatársainál érte veti latba a szavát, akkor ő, itt a keze, elsimítja az egész ügyet. Ferenc azt mondta, hogy ha a báró ő mellé áll és nyélbe üti az ármentesítő társulatot, akkor ő is mellé áll.

A báró kezet adott, az arisztokrácia és a

gazdatársadalom összekaronkozott és nagy áldomást ivott a serházban. Mátyásnak kettős örömnapja volt, mert a békeünnepen ő is ott ült, még pedig a báró jobbján, eggyel előbb, mint a hatökrü és mert a zsebében ott volt a halotti bizonylat, aznap kapta meg. Később Ferenc ki is vette a zsebéből, hogy valami baj ne érje azt is, mint ahogy Mátyást elérte a baj. Mátyás eddig csak sárga sert ivott, azt is csak úgy, ha más fizette, mert ő nem adott volna pénzt azért a keserü löttyért, veszett volna meg, aki először jónak mondta. A báró azonban fekete sert parancsolt, az nagyon csuszott, mert olyan édes volt, mintha medvecukrot áztattak volna bele, de igen erős medvékből származhatott, mert csunyán levágta Mátyást.

A báró autója vitte őket haza, Mátyásnak ez volt az első autókirándulása, de nem sok öröme telt benne. Nagyon ellenkezett a gyomra a fekete serrel. Amikor kiszálltak az ördögszekérből, a tanya domblábánál, Mátyás nem igen tudta, melyik a szénás lába, melyik a szalmás lába. Ferenc támogatni akarta, de Mátyásban mint bikavér fordult föl a medvecukorlé.

— E-ereggy innen, á-állok én, mint a... Sion högye, — mondta szilajon és végig vágódott a papsajtok közt.

Igy Ferenc egyedül ment föl a dombra és mikor Etelt meglátta a pítvarajtóban, meglobogtatta a halotti bizonylatot,

— Möghoztam, Etel!

A nagy piros nap akkor ment le, messze, messze, túl a zsendülő mezőkön, a kopasz jegenyék fölött libegő köd-fátyolba. Ferenc eltakarta a hátával a nagy égő ostyát, csak két szikrája látszott ki a két válla fölött.

— Mintha a napból lépett volna ki, — rebbent meg az Etel szeme.

Két hét múlva meg volt az esküvő. Lakodalmat nem tartottak, mert már böjtös idő volt, az esküvőre is a felsőbb hatóságtól kért engedélyt a tisztelendő ur, tekintve a tekintendőket és így csak három birkát vágatott Mátyás a komáknak, sógoroknak és a hozzájuk tartozó aszszonyi felekezetnek. Messzi Gyurkát ugyan nem hívta senki, de azért ő is tette tiszteletét és most mondta el azt a felkészöntőt, amelynek elmondása a mult télen nyelvforgalmi akadályokba ütközött.

— Midőn a szent Uristen a paradicsomban a házassági intézményt fundálta...

Nagyon szép szaválás volt, többen törülgettek a szemüket, szüle pedig, ülven a vőlegény mellett, fölsóhajtott:

— Istenem, ha ezt Rókus mögérhette volna.

— Bizony, ha mögérhette volna, — nézett Ferenc maga elé.

Etel ránézett, de Ferenc már akkor a csósszel koccintott.

Vasárnap reggel volt, a harangszó is azt csöngette, de ha kivennék a harangnak a nyelvét, vagy ha a harangot megint behívnák katonának, hogy mint ágyu hirdesse a jó Isten dicsőségét, akkor is vasárnap volna és azt megérezné minden teremtetett állat, sőt megérezné még az arany szemű homok is a kocsin. Igen, ez így van, akár tudjuk, hogy miért van így, akár nem tudjuk. A homokban az arany szemek oly vidáman csillognak, mintha eszükbe jutna, hogy ők magas hegyek voltak valamikor, fehér sapkát viseltek, karácsonyfát termettek és pataküzeneteket küldözgettek a vén tengernek, — hétköznap nem lehet ilyen játékos gondolatuk a homokoknak, mert akkor az nekik a dolguk, hogy csikorogtassák a kocsikerekeket. Vasárnap azonban nem járnak kocsik, ennél fogva az ökörfarkkóró-virágok sárga és a katángok kék pohara is sokkal bátrabban ringatja az égi harmatokat, mint máskor, mert nem félnek attól, hogy füttyűrésző ostoros fiúk elcsapkodják a fejüket. Az akácok és jegenyék is lefürdötték magukról a szombat porát és levelük szelid reszketésével rebegik a szarkáknak és gébicseknek, hogy tessék, most nézzetek meg minnet és mondjátok meg lélekre, hogy nem jobb

ringatódzás esik-e a mi karjainkon, mint azoknak a kényes városi fáknak az olvasott levelü gallyán, akikre még nappal is bakter vigyáz? Természetesen a szarkák és gébicsek is ünneplő ruhába vannak öltözve s lehet, hogy ünnepi érzések töltik el azon puha és keményhátú bogarakat is, amelyek a szarkák és gébicsek eledelül rendeltettek. Mindenki úgy ünnepel, ahogy tud és például a legyek úgy vasárnapoznak, hogy hegyesebbre köszörülnek a bajonétjukat, mint máskor és mélyebben eresztik az olyan keresztény ember bőrébe, aki még akkor is az ágyban lustálkodik, mikor már első harangoznak nyolc órai misére.

Igen, Etel ugyan még a szoknyáját is ráakasztotta a befirhangozott ablakra, de a nap-sugarak átnylazzák a tintokot, a vásznat és a rózsás kartont és a legyek egészen jól oda tájékozódnak a Ferenc fejére. Ott is szállhatnának a hajára, vagy ha a simát szeretik, az este borotvált állára, de ők kikeresik, ahol a két sűrű szemöldöke összeér és ott döfködik az álomban összehuzott ráncokat, mintha azt szeretnék tudni, hogy mi van azok mögött.

Ezt Etel is szeretné tudni, aki már rég fönn van, tisztára söpört udvart, konyhát és tisztaszobát, megittatta a jószágot, adott szemet és vizet a fürjceskének, aki már csak az ereszet alól a kalickából nézi a vetést és honvágyát talán enyhíti az a tudat, hogy az ő nyakát már nem fogja elvágni a kasza, mint a szabadság gyö-

nyőreit élvező rokonaiét. Etel már a gyerekeket is ünneplőbe öltöztette, utnak indította őket a templomba, utána is nézett a két tipegő kis csirkének a dülő-kanyarulatig, most ül az ágyszélén, ingvállban, elrezzenti Ferenc homlokáról a legyeket és letörli róla a verejtéket.

Ferenc állja a légyszurást, de a kendősimo-
gatásra kipattan a szeme és ijedten néz körül a félhomályban.

— Mit álmodott az én édös uram? — hajol fölé Etel.

— Én? — kérdi Ferenc, ami elég különös kérdés, mert csak ketten vannak a szobában, de mégse egészen szokatlan, mert az ember rendszeren ezt feleli az olyan kérdésre, amelyre meg kell gondolni a választ.

— Nem is az öreg kántor, — csap rá Etel a Ferenc vállára, ahogy meg is érdemli, de aztán engesztelésül ott felejti a kezit. — Hát ki az én édös uram?

Ferenc már rendben van, mert mosolyog és azt feleli, hogy nem álmodott ő semmit az égvilágon.

— Pedig nagyon nyöszörgött, — mondja Etel, aztán világosságot csinál a szobában és lekuporodik a sublót elé, tisztát szedni ki Ferencnek. Ferenc nagyon sötéten néz, az asszonyt nézi, de nem az asszonyt láthatja, mert ahhoz nem kell úgy kitágulni a szeme bogarának, így nagyon messzire néz az ember, száz, meg ezer mérföldre, —

de mire az asszony helyre csikorgatja a fiókot, akkorára Ferencnek már jó a kedve.

— Ugy nézöm, melegük lössz máma a cigánygyerököknek.

— Nem is vöttem ki a nyakravalót, szép az én édös uram anélkül is, — mondja Etel s leteszi az ágyra a tiszta ruhát és félreszegi a fehér nyakát, mint a magakellettő galamb. — Fölkel mán? Kimönjek?

— Mindögy, — ül föl Ferenc az ágyban. — Én is kimöhetök. Vagy idebe készítöttél mán mosdót?

Akkorára már Etel kint is van az ereszet alatt és az ajtófélfának vetve a vállát, eljátszogat a futóbab piros virágjával, amely akkor mereszkezik szembe a nappal, mikor a hajnalicskák már behunyják a szemüket. Az esküvő nem változtatta meg Ferencet, ma is csak olyan szemérmes, mint a szűz lány, de Etelnek már nincs fejtörése emiatt. Csakugyan ez neki a természete és Etel így szereti, ahogy van. Ő a piros babvirág, Ferenc meg a hajnalicska, aki többet van becsukódva, mint kinyilva. Nemcsak ebben, másban is. Nem mindig lehet belelátni, olyan, mint a tanyai kut, hol mélyen jár benne a viz, hol magasan.

A kendermagos jérce fölrepül a kut kávjára és lesi a félszemével, hogy a fehér kakas utána száll-e. Etel elmosolyodik. No, ezt megkérdezi Ferencről, hogy utána menne-e neki a

kutba? Ugyan Ferenc erre is csak mosolyog azzal a piros szájával, tudja előre.

A fehér kakas csakugyan utána szökken a jércének, Etel odaszalad és lehessenti őket a tenyerével. Menjetek, kis bolondok, hiszen beleesetek a kutba, a multkor is belefult egy pulykafiók. Mondta is Ferenc, hogy jövő ilyenkorra majd nem fuldosnak már, mert akkorra ártézi kutat fúrat, ha az Isten megsegíti. Mátyásnak, mert éppen ott járt náluk a szelelő-rostáért, tátva maradt a szája. Ártézi kutat, ide? Olyant, mint a kapitánysági malom udvarában van? Éppen olyant, de malmot is hozzá, csak hogy azt már nem olyant, hanem külömbet. El is magyarázza, hogy milyennek gondolja, azt hiszi, tizesztendő alatt kifizeti magát, pénzt ad az öreg takaréknak, rátáblázza az ő földjére, meg az Etelére. Mátyás azt mondja, ha már malmos akar lenni Ferenc, vegye meg a szélmolnár malmát, az most eladó, a népek meg nagyon oda vannak szokva. Éppen azért adja el a molnár, mert ő már kigazdult a malomból és rájött, hogy őneki tüdőöltyögése van, annak meg nem jót tesz a lisztpor, bemén lakni a városba. De Ferenc azt vetette ellen, hogy a népek oda szoknak, ahol jobbat kapnak és ő megmutatja, hogy az ő malma egy esztendőben többet keres, mint a szélmalom tíz év alatt. Mátyás csavargatta a nyakát, hogy Ferencnek nagyon nyughatatlan elméje van és sose volt jó az a nagy sietség, amire Ferenc azt felelte,

hogy nagyon kell annak sietni, aki utól akarja magát érni, mink pedig nagyon el vagyunk maradva. Mátyás azt kérdezte, hogy mitől vagyunk elmaradva? Van mit enni, inni, hála Istennek, soha még ennyi szalonra rá nem avasodott a szegény emberre. Ferenc azt vágta neki, hogy éppen az a baj, minek egyen az ember avas szalonnát, mikor nem kénytelen vele? Mátyás ezen fölfortyant, hogy mit hányja-veti magát Ferenc, mint a polturás malac garasos kötélén, mikor ő is csak avas szalonnán nevelődött fel, nem pástétomon és hogy meg nem foghatja, hol szedte föl Ferenc ezeket az uritempókat? Hiszen látja ő, hogy mások is megfordultak a háboruban, nyomot is hagyott rajtuk, mert aki üsttel bánik, lehetetlen, hogy be ne kormozódjék, de azért egyik se olyan telhetetlen az ujitásokban, mint Ferenc. Ezeknek a mai fiataloknak mind nagyobb a füstjük, mint a sültjük s mindennek a bajuszát ők akarják pödörni, pedig sose jó az, ha a borju akarja az ökröt vezetni.

De azért akárhogy kárpálta Mátyás Ferencet, mikor maguk közt voltak, ő is azon volt, hogy a körben Ferencet tegyék meg elnöknek, mikor a zsidóné kiszabadult és a kocsmajótóruul levették a lakatot. Meg is tették, örült is neki Mátyás nagyon, bár azt nem hagyta helyben, hogy Ferenc mint kör elnök, mingyárt deputációt vezetett a polgármester urhoz az iskola iránt és a követet, a bárót is egyre azért szutyongatta, hogy csinál-

tassák meg az iskolát és adjanak bele tanítót, mert máskép a gyerekek vadon nőnek fel, mint a szarkafiókok. Mátyás sose volt nagy barátja az iskolának, mert éppen akkor kívánta be a gyereket, mikor már hasznát lehetne venni a ház körül. Most már alig lehet pulykapásztort, meg bojtárgyereket kapni, nem úgy, mint az ő idejében, pedig irni-olvasni akkor is megtanultak. Ő maga, Mátyás is iskolázott ember, abban az időben egy bucsuelőljáró volt a tanító; télen, mikor nem lehetett zarándokat vezetni, egy kosár almáért, vagy egy szakajtó dióért, minden gyereket rátanított a betűre, kivéve az ipszilont, mert az nem magyar betű, úgy, hogy Mátyás is mindig Mátásnak írta magát, ha rákénytelenedett, hogy a markába vegye a tollat. Mátyás ki is mondta, hogy Ferenc sokkal jobban tette volna, ha az adó leszállítására sarkalta volna az urakat és megmondta volna nekik, hogy istentelenül huzza a fakó a szegény embert. Ebben más körű tagok is egyetértettek Mátyással, de Ferenc azzal torkolta le őket, hogy a fakónak muszáj huzni, mert a fakót is huzzák és a szegény ember soha ilyen könnyen nem fizette még a porciót, mint most.

Etel sokat hallotta, de nem sokat értette ezeket az ortályoskodásokat, amikbe ő soha bele nem szólt, mert asszonynak nem való az emberek dolgába avatkozni. De nagyon szerette hallgatni, mikor így osztzkodtak egymással, Mátyás hol dör-

mögve, hol pattogva és szaporázva az adtát, Ferenc pedig csöndes szóval, mosolyogva, ahogy ő szokta. Etel csak annyit tudott, hogy a világon senkinek sincs olyan ura, mint neki, jó is, szép is, okos is, mindenféleképpen eleje az embereknek, akit ő meg se tud elegendőképpen köszönni az Istennek.

— Etel! — szólt ki Ferenc az ablakon. Nem volt a hangjában se parancs, se türelmetlenség, az asszony mégis úgy ugrott, mint a szikra.

Ferenc megmosakodva, ünneplő csizmában, nadrágban, szép fehér ingben lovagló-formán ült a szoba közepére tett karszékben.

— Lőhet már, lelköm, — hajtotta le a fejét, mint az engedelmes gyerek.

Etel elővette a tükrošből a fésűt, meg a faolajas üveget. Ez volt a legnagyobb vasárnapi öröme, megfésűlni az urát. Még otthon volt, az öreg tanyán, Mátyás minden fertályesztendőben ő vele nyiratta meg a szemöldökét, ami okvetetlenül megkivánta az ollót, mivel Mátyás olyan szép nagy szemöldököket viselt, hogy a mostani furóval ültetett bajuszu fiatalok közül négyen is kiruházkozhatnak belőle. A szemöldök-nyírás valaha a szüle tisztje volt, de mióta pápaszemre szorult Roza és abban is hol volt üveg, hol nem, azóta le kellett neki köszönni, mert hol létrásra hagyta a Mátyástól szemöldök gyanánt hordott keféket, hol a bőrből is hozzácsipett egy darabot. Szülének zokon esett a leköszönés, Etel

pedig nem örült az új hivatalnak és mindig egy kis utálkozással engedelmeskedett. A Ferenc haja nem igen volt hollófeketébb a Mátyás fehér szeme-bozontjánál és azt se lehet mondani, hogy a bársonnyal vetekedett volna a fogása, mert biz az csak olyan volt, mint a többi kintvaló emberé és nyiráskor az alá se terített selyemlepedőt a borbély. De azért Etel inkább a lelke üdvösségét adta volna oda, mint hogy ne ő dörgölje be vasárnaponként a vasderes üstököket és ne csinálja meg a választékot a balhalántékon, külön is lesimogatván a tenyerével az akaratosan fölperdülő vékonyra száradt fehér szálakat. Ferenc először csak nevetett, hogy nem Péterke ő s ha hat nap meg tud fésülni maga is, a hetediken se kell neki gyámol, de aztán csak megadta magát az Etel bolondságának, mulassa magát vele, ha öröme telik benne.

— Mikor fésülték így utóljára az én édös uramat? — próbálgatta nagy-komolyan a választékot.

— Mikor? Hát mikor a borbély az esküvőnkre fésült.

— Nem így értöm, no. Hanem hogy asszonykéz mikor bujkált így a hajában?

— Hát bizony már annak is huszon-sok esztendeje. Szögény édös anyám mikor utóljára mögfésült, ha fésült. Nem emlékszők én már arra.

Etel hátralép és összehúzott szemmel vizsgálódik, Lehet, hogy a választékon töpreng, amely

ma nem akar jól sikerülni, lehet, hogy nem azon. Megint elülről kezdi a fésülést.

— Hát ötet fésülgette-e így valaki? Valami muszka asszony? Mán Rókust kérdöm, szögényt.

Ferenc kedvetlenül megrántja a fejét. Egy kicsit elgondolkozik. Igen, volt úgy, hogy asszony fésülte Rókust.

Etel leteszi a fésüt és a Ferenc vállára teszi a kezét. Komolyan beszél, egy csöppet rosszkedvűen.

— Erről még maga énnéköm sose beszélt. Igaz, hogy én se kérdeztem. Most úgy eszömbe jutott, magam se tudom, miről. Hogy hogy is vót az ott a rabságba? Hogy csakugyan nem asszony nélkül vót?

— Kicsoda?

— Rókus.

A macska tudja már azt, ami elmúlt, nincs arról mit beszélni, meg Ferenc nem is nagyon emlékezett már rá, akkor se gondolt vele, sohse ártotta magát a más dolgába. Egy szóval Ferencnek semmi kedve a tatár kocsmárosnéról beszélni. De Etel nem hágy neki békét. Igazán ott is csak úgy volt, mint itt? Ott se birták ki az emberek asszony nélkül? És a hadiözvegyek ott is csak úgy élték világukat, mint itt? Megmondhatja, mert ő már ugys hallotta azt a históriát.

— Mölyiköt?

— A Rókusét,

— Ha hallottad, akkor ugyis tudod.

— Csakugyan vót neki asszonya?

— Csakugyan.

— Kocsmárosné?

— Az. Nagyon gazdag vót.

— Szömrevaló? Szép?

— A hóhér tudja. Amilyen legtöbb van. Olyan tatárné. Messziről gyött az oda Ázsiából, Fergana, ugy mondták a hazáját. Azt beszélte, száz tevéje is van ott az apjának, valami kámnak, vagy minek mondta.

— Maga, — az Etel marka erősen belekap a Ferenc hajába, pedig nem is akarja, nem tud róla, — maga is beszédes volt vele?

— Eccör elhivott hozzá Rókus. Vacsorára.

— Magának is teccött?

Ferenc nevet. Érzik rajta, hogy szivibül.

— A nehézségnek. Sovány kis görcs volt, szőrös száju.

— De észrevöttel!

— Muszáj vót. Mintha papmacskát övött vóna, oszt egy odaragadt vóna az orra alá.

Etel is nevet. Lágyan csusztatja a fésüt.

— Osztán az a Rókus, szögény, hogy bojtortjánkodott ugy bele?

— Nem ő, az asszony esött utána őneki. Jól tartotta, pézölte. Mőg, ahogy szüle szokta mondani, a nyavalya se egyforma. Lőhet, hogy Rókus is szivelte.

— Ölelgette? — vörösödik el Etel.

Azt Ferenc nem tudja, mert olyankor nem hívták oda. De Etel többet is szeretne tudni. Ott lakott, nála, az asszonynál?

Nem, csak kiszökdösött hozzá a táborból. Sokszor? Hát amennyiszer akart. Aki pénzzel duggatta a strázsát, annak nem is nagyon kellett szökni. És a többiek is? Azok is kiszökdöstek gyalázatoskodni? Igen, csárdába, teaházba, uccára, nézelődni, embert látni, kinek hogy kívánta a gusztusa. Ha egyébért nem, csak a menésért is kiszökik a rab ember. A kutya is egész nap elhivesöl az ólja mellett, de ha megkötik, mingyárt mehetnékje van.

— No, így jó, — hagyja helyben Etel az ötször elbontott választékot hatodszorra. — Most már egy-kettőre fölteszöm az ételt, osztán möhetünk.

És Etel, még fölteszi az ételt és aprózza alá a fát, arra gondol, hogy így szeretné apróra vágni és tüzre rakni a világ minden rossz asszonyát. De magára is haragszik, amért olyan gyáva és csak kerülgeti a forró kását. Bánja is ő, hogy mit csinált az a szegény Rókus a tatárnéjával, ő azt szerette volna megtudni, hogy Ferenc hogy s mint volt az asszonyokkal. De tudja, hogy soha, soha nem meri megkérdezni tőle, mert fél, hogy Ferenc megmondaná. Hiszen Ferenc abban is olyan különös, hogy sohase hazudik és ha Ferenc kivallaná, hogy ő is csak olyan, mint a többi ember, — eh, nem jó erre gondolni, mert Etel

előtt ilyenkor mindig elfeketedik a világ és lám, most is a fa mellé vágott a kis baltával, még jó, hogy csak éppen érte az ujját, hamar egy kis sót rá!

Ferenc ott várakszik a küszöbön, karján az Etel pünkösdi rózsás selyemkendője, kék fejkendője, kezében az imádságos könyve, meg az olvasója.

— Másodikat harangoznak!

— Mingyárt, mingyárt, édös uram, — lel-kendezik Etel és nevet a kendőkre, — neköm még öltözködnöm is köll, hát észre se vette, hogy én még ingvállban vagyok!

Ferenc elmegy előre, menjen csak, Etel mind-járt utól éri. S ahogy összekapja magát, egy darabig szótlanul halad az ember után az arany-szemű homokon, megcsodálja benne a keskeny csizma nyomát, abba rakja a fehér atlaszcipőt, el-nézi kifényesedő szemmel maga előtt a kemény-lépésű lábat, a széles vállat, az elgondolkozva le-hajtott fejet, amelyen fehér ezüst koszoruzza a bogárfeketét és alig bír magával, hogy rá ne kiált-son boldogan és ujjongva: »Te, te!« De Etel tudja, hogy soha az életben nem fogja tegezni Ferencet, mert ő nem méltó arra. Nem, még ha azt ki-vánná is tőle Ferenc, ugyan nem is kívánja, mert az nem volna rendes dolog.

— Édös uram!

Ferenc megfordul, szemmelláthatóan kedve telik az asszonyban, megfogja a balkezét a jobb-

kezével és ballagnak csöndesen a kocsíúton a szikra-
vető napragyogásban. Etel boldog, hogy Ferenc
fogja a kezét és inkább levágná a félkarját,
mint hogy azt mondaná neki, hogy ne morzsol-
gassa a megvágott kis ujját. Ferenc pedig nem
veszi észre se a fájós ujját, se a morzsolgatást.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ferencéknél nem ujság a sánta postakihordó asszony, akit jó módban hagyott az ura, mikor bevonult katonának. De hogy aztán vissza nem jött, az özvegy bánatában összeszokott az itallal, rossz életre is adta magát, elkutyálkodta a vagyonát is, meg a féllábát is, elméjében is meghibbant egy kicsit, mit tehetett mást, szegény feje, beszegődött levélhordónak, mert féllábu asszonynak mi egyéb hasznát lehetne venni? Itt estig ugy se érnek rá levelet olvasni, ahol foglalkoznak is ilyesmivel s akkorára az öreg bice-bóca vagy elvégezte a kézbesítést, vagy nem. Ha nem, az még jobb volt, mert akkor másnap is akadt neki foglalatossága s a hivatali ténykedés folytán megszabadult a postakert locsolásától, ami szintén az ő ügykörébe tartozott.

Ferencnek rendesen gépárjegyzékeket, meg magárjegyzékeket hordott a posta, amik nagyon alkalmasak voltak arra, hogy Péterke Mária ka-lauzolásával fogalmat szerezzen a technika diadaláról és behatoljon az okszerű rózsatenyésztés illusztrált titkaiba. Ezuttal azonban a bice-bóca olyan küldeménnyel volt terhelve, hogy elhaladtában a Mátyásék tanyája mellett érdemesnek találta megkiáltani szülét, aki éppen az utolsó

meszelővonásokat eszközölte a tanya végében, nem kimélvén a meszet a szakértőtől sem. A szakértő alatt természetesen a Bojszi értendő, aki bolházkodni éppen oda feküdt a létra alá, amelyen szüle ágaskodott és mindig olyankor nézett föl, amikor szüle éppen kicsapta a meszelőt. A Bojszi azonban nem zavartatta magát egészségügyi törekvéseiben, nyilván úgy találta, hogy jót tesz neki a mész, bár szüle megállapítása szerint a *meszetek* se olyan jók mostanában, mint régente, mikor nem a boltba kellett értük menni, hanem a meszes tót házhoz szállította a kulturát.

— Mit viszök én a fiataloknak, ehen-e! — mutogatott a bice-bóca egy nagy levelet. — Alighanem arany löhet benne; mert kemény is, mög nehéz is.

Szüle természetesen rögtön lecihelődött a lét-ráról.

— Mutasd no!

— Nem löhet. Saját kezébe. Rá van írva törökül.

— Hát akkor vigyön az ördög innen vele, — sértődött meg szüle. — Kint vannak a rétön szénát vágni, Mátyás is oda van velük, estig kiérsz hozzájuk azzal a tópa lábaddal.

— Hü, az messze van. Kint is ösznek?

— Hát mit csinálnának? Vittek ki sajtot, mög kenyeret.

— Italt is?

— Azt is. Uborkalevet.

A posta gondba esett.

— Nem tom én, kimönjek-e. Nagyon el vagyok tikkadva. Majd möghalok szomjan.

— Itt ihatsz. Ott a kut!

— Utóvégre itt hagyhatom én kendnél is ezt a török levelet. Nem bírok délelőtt vizet inni, mingyárt ki akarja rágni a gyomrom.

Szüle elérte az összefüggést a levél ott-hagyhatása és a postás-gyomornak a délelőtti víz által való kirágása közt. Hozott egy pohár italt — bornak nem lehet éppen mondani, mert a nektár fele uborkalé volt, nem a savanyubb fele — és a posta átszolgáltatta neki a levelet. Csakugyan kemény volt és nehéz. Nem csörgött, hanem kopogott.

— Honnan gyön ez?

— A postárul.

— Te is eminens vagy ám, mint juhok közt a szamar. Micsoda országbul?

— Törökországbul, vagy Kinábul, így mondta valahogy a kisasszony a postán. Mög hogy vigyázzak rá, mint a két szömemre, mert érték van benne.

Szüle latolgatta a levelet egyik tenyeréről a másikra. A posta tanácscsal szolgált.

— Ha én jelönlételeben vagyok, akkor most is föl löhet bontani. Hü, de elgyujtott mán mögént a meleg.

Szüle olyan izgatott lett, hogy most már egészen kifelejtette az uborkalevet. Tiszta bort kapott

a posta és sokkal jobban meg is rázkodott tőle, mint az előbbtől.

— Ez is ecöttel hált must korában, az Isten szentölje mög azt is, aki szüretelte. Nézze kend no!

Szüle nézte volna, de a boriték nem akart fölszakadni.

— Zsák van ebbe, vagy micsoda? Segíts mán no!

Ketten kétfelé huzták a boritékot. Egy vászondarab vált ki belőle, abból meg egy sárga pléhlap. Ragyog, mint az arany, kápráznak tőle az öreg szemek. Először szüle jön vele tisztába.

— Hiszön ezön a Szüz Anya képe van! Fekete-Mária! Még piros kű is van a koronájában!

— Az a', látja! — csodálkozik el a posta is, mingyárt keresztet is vet. — Ejnye de csak drága szép képecske!

Szüle megcsókolja a képet, külön a Szüz Anyát, külön a kis Jézust és ő is azt mondja, hogy még ilyen szépet sose látott.

Pedig nincs a képen semmi szép se. Gyári munka, rézlemezbe préselt kazáni Fekete-Mária. De hát a vak is láthatja, hogy arany. Meg az a piros kő, ahogy hányja a szikrát! Bizonyosan gyémántkő!

— Ugyan ki küldhette? — tartja el magától szüle, ameddig karral győzi, hogy jobban láthassa.

A posta fölemel a földről egy papirlapot.

— Ebbe rejlik az ölégtétel, itt a levél!

— Mondjad no!

— Mingyárt, csak ide támasztom magam egy kicsit a létrához. A meleg tőszí-e, mi-e, de tüzes karikák forognak előtttem. Phű, phű. A nyelvem egész összeragadt mán a számpadlásával.

Szüle sürgősen beavatkozott a harmadik pohárral, megszűntek a tüzes karikák, a posta egész tisztán látott.

— Zsidóírás, ha mondom! Valóságos jérusálömi zsidóírás.

Szüle meghatva dugja össze szürke fejét a posta szürke fejével.

— Ó Istenöm, hogy ezt is mögérhettem, ilyenl látni! Eddég csak jérusálömi olvasót tudtam, mög jérusálömi vizet orvosságnak, ugyan az még neköm is van egy kicsi, azzal szoktam möghuzogatni a hátam, ha nyillalás van benne.

A posta leült a létra alsó fokára és megernyőzte a szemét a tenyerével, ugy nézett föl a napra.

— Délfelé járhat az idő. Én is mögönném mán a szép asszony főztit. Még ha nem olyan szép is, mint a kend mönye. A postán is beszéltek a csöndérek, hogy a városba is ritkaság ilyenl látni, a királ is örülhetne neki, ha ű kereshetné az ágyában a bolhát.

A posta kényelmesebbre tottyantotta magát a létrán. Biztosra vette az ebédet. Szüle azonban megbotránkozva szólt rá.

— No eriggy dolgodra, ne eszetlenkődj ittl A Szüz Anya füle hallatára, te csávás!

A posta sietett az erkölcsös módosítvánnyal.

— Nem úgy értöttem én, Roza néném! Tudom én azt, hogy Etelre úgy löhet nézni, mint a napra. Kend mán csak öreg asszony, még se látott még olyan tiszta életű fehérszömélt.

Szüle türedelmes lélek, sok mindent kibír, hanem ez nagyon szíven találta. Bement a tanyába, s úgy bevágta maga után az ajtót, hogy a posta egyszerre elfelejtette éhét-szomját s úgy legurult egy lábon a dombrul, hogy kettőn se lehetett volna különben, pedig nem is sejtette a jámbor, mi bűnt tett. Ebből is látnivaló a tökéletlensége. Hiszen ha nem olyan meghibázott elméjű, akkor tudhatta volna, hogy könnyebb a ló farkát föl-felé szoktatni, mint az anyós fülét a menyé dicseretére.

Pedig szüle, Isten a megmondhatója, jó szívvél van Etelhez és ha rosszat mondana róla valaki az ő füle hallatára, annak kisedné a szemét. Például ha azt mondaná valami elvetemedett lélek, hogy Etel lopós, vagy, hogy kiásta valakinek a tanyáját, vagy fölgyújtotta az asztagját, vagy elvágta a nyakát. Az ilyen csufságokat egy percig se hallgatná szüle, mert ami igaz, igaz, Etel ilyeneket nem csinál, evégről tűzbe tenné érte a kezét. De ami aztán a tisztaéletet illeti, no, erről reggelig tudna beszélni szüle, ha akarna, de »ne szólj szám, nem fáj fejem«, meg hát »menyem nem lányom« ugyan, még ha a fia után az lett volna is, az most már elenyészett, mint a füst, — de azért

mégis csak a családba számít és még a madárban sem mocskolja a maga fészkit, aki rendes.

Nem, idegeneknek az Isten világáért se szólná ki szüle a menyét, Mátyásnak mégis csak ki mondja a lelkin valót. Hogy ő nem akarja nyelvére venni a fiatalokat, de az még se illendő, amit csinálnak, mindég összedugják a fejüket, mindég nyalják-falják egymást s akármikor megy hozzájuk az ember, mindig akkor ugranak szét. Ő még ilyent sohse látott, már szégyel rájuk nézni.

— Hát ne nézz rájuk, — mondta Mátyás a pipa mögül. — Mög olyan betegség ez az egy, hogy ebből elébb-utóbb mindönki kigyógyul. Tudhassuk magunkrul.

Szüle akkor el is hallgatott és megfogadta magában, hogy inkább a nyelvit elharapja, mint hogy ennek a vén embernek még egyszer mondjon valamit, ugyis csak figurát csinál mindenből. Ő csak jóságból beszélt, ő tőle akár pohárba tegyék egymást, mint a bazsalikomot, de ő fogadni mer, hogy megéri, mikor kiöntik egymást a pohárból.

Mikor aztán látta, hogy hiába vár, megint csak újra kezdte. Vette-e már észre Mátyás, hogy mindig Etel tapodja a Ferenc nyomát? Ferenc nagyon helyes ember, az Isten is jó kedvében teremtetten, nem jár mindig helytelenségeken az esze, de a menyecske nyughatatlankodik mindig, mint vizen a bugyborék. Hiszen szokás-mondás, hogy

tűz az asszony ideig, huszonnégyszáz esztendeig, de bizony Etel már jó meghaladta ezt az időt. Ő, szüle, meg is mondaná Etelnek, hogy nem való már ő hozzá az a nagy vér, de tudja, hogy akkor olyan lesz, mint a sárkány, mert Etel is olyan ám, hogy angyal ül a szemöldökén, ördög a szeme alatt. Hanem Mátyás, mint ember, megmondhatná Ferencnek, mint embernek, hogy malmon, meg új asszonyon mindig van igazítani való s idejében kell megregulázni mind a kettőt.

Mátyás háttal fordult szülének — mert szüle rendesen éjszakának idején könnyített a szíven — és fölfohászkodott:

— No akkor én nagyot hibáztam negyvenegynehány esztendővel ezelőtt, hogy mög nem reguláztam a nyelvedöt.

Később arra is rájött szüle, hogy Ferenc se olyan szín-bársony ám, mint amilyennek kezdetben látszott s hogy ha Etel nem sietett volna úgy, nagyobb szerencse is érhetne volna, mint ez az ütődött ember, aki úgy meg van öregedve, hogy apja is lehetne neki. Nem is lehet tudni, hogy mire tartja magát olyan nagyon, mint olajos korsó a szögön s az a csodálatos, hogy az a szeleburdi Etel a lelkit is kitenné érte. Mit főzzek, édes uram? Süssem-e, vagy rántsam a csirkét, édes uram? Ujítsam-e már a tollat a vánkosban, édes uram? Jaj, ezt a kendőt nem kötöm föl, mert ez nem színe az édes uramnak! Jaj, dehogy ülök le, szaladok haza, mert már otthon van az

édes uram! Jaj, nem megyek, ne is hívjon szülém, mert nem szeretek én az uram nélkül sehova se menni! Mingyárt széthasítom a fejetekezt evvel a darab fával, gyerekek, ha zshivajogtok, mikor apátok még alszik! Ha tehetné, hólyagba rekesztené a szelet, hogy meg ne fujja a köhögös urát. Hát hallott már ilyen bolondot Mátyás, mint ez az Etel?

No, ez egyszer nagyon szája íze szerint való volt Mátyásnak a szüle beszéde.

— Látod, Roza, — csóválta a fejét, — milyen kevésbe vöszöl te engöm. Mikor kérdözted te azt mög éntülem, hogy a rántott csirkét szeretöm-e jobban, vagy a hajába főtt krumplit? Vén-ségödre te is jóba foglalhatnád magad, tanulhatnál a mönyedtől.

Igy aztán szegény szüle, hogy Mátyásban se talált megértő szivre, csak magában évödhetett s magában is csak úgy, hogy a fiatalok észre ne vegyenek semmit, mert azt el kell ismerni, hogy Ferenc mindig megadta a tiszteletet szülének s Etel soha nem sütött rétest anélkül, hogy egy tányérra valóval szüléhez ne szalajtotta volna Márikát — te, ki ne szedd belőle az uton a mazsolát, mert ha megtudom, mind kiverem a fogadat! — és annak is csak szüle látta hasznát, ha valamelyik kendő nem volt színe Ferencnek, mert az a szüle sublótjába helyeződött. Nem mintha szüle nagyon próbálgatta volna öreg fején, hogy Mátyásnak melyik a színe, de hát mégis öröm az embernek arra

gondolni, hogy mi mindent találnák halála után, még a harangozónak és a koporsóhordozóknak való kendőt is, azért se kell majd pénzt adni.

Most is, hogy napszálltakor átszaladt szüle a Máriácskával, mingyárt vitte neki Ferenc a kishűket s oda ültette a kertbe, a levendula-bokor mellé, mert tudta, hogy annak a levelét nagyon szereti morzsolgatni. Etel meg azt kérdezte tőle, hogy tarhót eszik-e, vagy tojást üssön le neki.

— Hát a hónod alatt mit szorongatsz? Tán itt járt a salátás asszony? — kérdezte Mátyás, akinek mostanában nagyon jó leveles dohányt hordott saláta néven egy járásbéli menyecske. Ugyan tehette is, mert finánc volt a babája.

— Ezt hoztam-e, — bontotta ki az öreg asszony a képet olyan büszkén, mintha minden érdem az övé volna. — Mög ez a zsidó írás is vele gyött, egyönösen Jéruzsálemből.

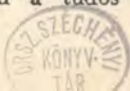
— Muszka írás ez, — nézte Ferenc a levelet, de elolvasni ő se tudta. — Ugyan ki küldhette?

Csak Mátyásnak jutott eszébe, hogy ki küldhette.

— Hát a Szpiritutó, nini. Küldheti is, akinek száz hold földje van.

— Az ám csakugyan, a Szpiritutó, — mosolyodott el Etel, — hiszön mindig ezzel a piros köves Máriával álmodott szögény.

— Nagyon értékös, — mondta szüle, olyan hangon, amilyen a tudós beszél a tudatlanok-

kal. — Mögüzenték a postárul, hogy ugy vigyáz-
zatok rá, mint a szömetők világára.

— Majd vigyázunk, — nézte Ferenc vidá-
man a holdfényben szeliden csillámló pléhképet.
— Talán möghozza a szöröncsét.

— Talán mög, — mondta Etel csöndesen s
a szívére szoritotta a Máriát. Hadd mosolyogjon
Mária méhének gyümölcse az ő szíve alatt csi-
rázó gyümölcsre.

Ferenc más szerencsére gondolt. Addig járt
a báró nyakára és addig főzte a taplót a szava-
sabb gazdákkal, hogy most már reménykedett benne,
lesz valami az ármentesítő társulatból s a nyár
végével már bele is lehet fogni a munkába. A tó,
mintha érezte volna a közeledő veszedelmet, na-
gyon visszavonult ezen a száraz nyáron, csak egy-
egy mélyedésben hagyva hátra a zöld gyomok közt
alig észrevehető hináros, békanyálas kis kerek po-
csolyákat, mint utóvédeket a menekülő ellenség.

A mezőbíró nagy teremtése az Uristennek, a hernyó kicsi. Ebből némelyik hebehurgya ember azt következtethetné, hogy az Isten két teremtése közül a mezőbíró a hatalmasabb, pedig dehogy!

Mezőbíró csak egy van, de hernyó nagyon sok van s ha a mezőbíró talpig csupa vasba öltözne is, mint az a híres Hindenburkus generális, aki a háboru alatt volt, — mert most már Rudolf trónörökös ő megint, azelőtt is az volt, csakhogy ezt nem szabad tudni senkinek, mert máskülönben a Rócsild mingyárt megöleti — szóval nincs az a vasas német, aki elbirna a sok hernyóval, mikor az mind fölmászik a szilvafákra. Ilyenkor aztán a mezőbíró megijed és szalad a városi tanácshoz, ráadja az ijesztést, hogy megeszik a hernyók a szilvafákat, mi lesz akkor a szilvóriummal? Ilyenkor összeül a városi tanács és addig csavargatja a fejét a nyakravalóban, még valamelyik pihent eszű föl nem találja magát és azt nem mondja:

— Hernyózní kell!

Az ám, ez csakugyan előbb is eszünkbe jutott volna. Ur parancsol a kutyanak, kutya a farkának, tanács a mezőbirónak, mezőbíró az öreg Mátyásnak: hernyózní kell, aki nem hernyózik, az fizet. Járja a birság kegyetlen. A mezőbíró maga

elé tesz egy égedelen nagy könyvet, azt úgy hívják, hogy mezőrendőri kihágási törvény, de csak azért teszi maga elé, hogy arra verje a pipájából a hamút, mikor reggeltől délig egyebet se tesz, mint szedi a bírságot. Kivülről mondja a törvényt:

— Kend már megint nem hernyózott, tata, a kakas rugja meg kendet. Fizet, tata, ennyit, meg ennyit, vagy ül kend emennyit, meg amannyit.

Ilyenkor aztán Mátyásék csavargatják a fejüket, mert azt lehet nyakravaló nélkül is, fizetnek és hernyóznak. De egy esztendő múlva megint csak megjönnek a hernyók, pedig senki se hívta őket, újra bírság, meg kocsi be, kocsi ki, föl a szerszámot, le a szerszámot, meg naplopás, lélekvesztés, — ötesztendei szilvatermés nem ér ennyit.

Mátyás erre már régen rájött, mint ahogy a cigány is észbekapott, mikor már fölakasztották, de hogy ilyen se ura, se gazdája világ volt néhány esztendeig, a városi tanács könnyen hagyta a dolgot, nem hernyóztatott. Mátyás erről tudta meg, hogy rend lesz már megint, a ragya verje meg, mikor újra a mezőbíró elé állították, aki verte a pipát a nagy könyvre és tette az ítéletet, de egész barátságosan, azt nem lehet mondani, hogy haragudott volna.

— Barátom, Mátyás, kend nem hernyózott, ül kend, vagy...

Nem, ülni nem ül Mátyás, mert az többbe kerül a mai világban, mikor minden fűszálon

kereshet a gazda-ember. Be se várja a kérdést, már kiveti a birságot az asztalra:

— No ehun a pénzük.

De olyan huncutul nevetnek az apró szemek, hogy azt a mezőbíró se állhatja meg szó nélkül.

— De vidáman fizet kend.

— Lőhet, mert ez volt az utolsó birság.

— Olyan biztos kend benne?

— Mint az egy Istenben.

Ez tegnap volt és Mátyás ma már hajnalban neki látott a hernyózásnak s ki is melegedett, mire a Ferencék új kocsija megállt a tanya előtt.

— Hát kend?

— Hernyóznak.

— Most, hiszön most nincs hernyó.

— Éppen azért, hogy ne is lögyön. Azért hernyóznak.

— Baltával?

— Csakis. Már három szilvafát kiszödtem, mind kivágom a többit is.

Ferenc elnevette magát. No majd ültetünk helyettük jobbat, nagyáru csemegeszilvát.

Mátyás észrevette, hogy Etel is a kocsin van, meg a gyerekek is.

— Hát tik? A városba?

Igen, odamennek Etellel. Ma lesz az első főértekezlet a városházán. Valami miniszteri urak is jöttek, azok is beleadják az eszüket, ugyan jobb volna, ha végre pénzt adna az állam, de tán most feslik is tőle valami. Etel meg két ko-

sár korai szőlőt visz be a piacra, nagy ujság az még, egyszerre elkapkodják, délre már vissza is érnek.

— Édös apámék addég szömmel tartják a gyereköket. Ugyan nem nagy gond kell rájuk, majd eljátszogatnak itt a réten.

A két gyerek már akkor mászott is le a kocsiról, Péterke majd a lovak hasa alá bukott, mert leszállás közben el akart kapni egy szita-kötőt.

— Gyere mán, te kis vaksi, no, — igazgatta ki Etel a gyerek homlokából a lecsapzott haját, — mind a szömedbe mén a hajad, pedig ugyis fáj a szömed.

Csakugyan a gyerek balszeme egészen be volt dagadva.

— Hát ezt mi érte? — tipegte körül szüle. Mögmászta a pók az éccaka, ugy-e?

— Nem tudom én, — mondta Etel, — majd hozunk neki szömcsoppet a patikából.

— Köll is az, — bosszankodott szüle, — mit találgattok mindég, akkorára el is mulasztjuk, igaz-e, kis gyerekök?

Mert szüle, noha ugy szerette Ferenc fiát, mint tulajdon édes unokáját, azért csak a kis lányt hívta Márikának, Péterkét sohse szólitotta a nevén, csak ugy, hogy »kis gyerekök.«

Etel kihuzott egy jókora cipót az ülés alul és elkérte Ferencről a bicskát.

— Friss sütés, az uj buzából. Itt hagyom

felit, majd odaadja szülém a gyerököknek, ha mögéhöznek. Még meleg is.

— Ugyan mit hagyogatnád? Van nekünk kenyerünk, — dohogott szüle, ahogy ilyenkor szokás, de azért csak elvette a fél cipót és megszaglásztá. — Akár a kalács. Párral sütötted?

— Azzal, amit szülém csinált.

— Azért ilyen szép.

Ferencék azzal fölültek a kocsira, Etel még visszaszólt a puli nyakát ölelgető Péterkére, — Márika bevitte a cipót szülével a házba — és ígérte neki, hogy agyonvágja, ha szülének panasza lesz rá, mire visszajönnek.

— Jó löszök, — ígérte felelőtlenül a gyerek szája, még hasznavehető fél szeme csillogva leltározta föl a bűnre csábító alkalmakat, amelyek elég sokat ígértek. A nyárfán szarkafészek van, a torma közt kis csirkék csipognak, a szalmás istállóban gyerekágyat fekszik a círmos, már tegnap is lát szott, hogy az egyik fiának egy kis segítséggel kinyilna a szeme és arra is lehet számítani, hogy egyszer öregapó is csak bemegy valamiért a házba és akkor felszabadul a balta. Igen, Péterkének olyan délelőttre volt kilátása, amely a férfias élvezetek nagy változatosságát fogja nyújtani, nem is beszélve a Márika által kigondolandó örömekről. E földi életben azonban semmit se adnak ingyen. Szüle megjelenik a küszöbön és egy bögre van a kezében, amelyet Péterke hiába szeretne lekváros bögrének nézni, egészen más jellege van

— Gyere csak ide, kis gyerök! — mondja szüle. Mindig tekintélyes a hangja, ha gyerekekkel beszél, mert a fiatalokat nem lehet elég korán rátanítani az öregektől való üdvös félelemre, most azonban céltudatos szigort is kever bele. Mert szigorúság teszi a doktort, és szüle most mint doktor van jelen, kezében a jeruzsálemi-vizes bögrével. Nem sok van már benne, mert nagy hátszaggatása volt az este, biztosan valami időt érez a lapockája köze, da arra elég lesz, hogy a Péterke szemének semmi baja se legyen, mire Etel nekimenne a csöppjeivel. — No, ne félj, kis számár, nem öszlek mög, csak megimádkoztatlak.

Márika segítségével sikerül is visszahozni a kis számarat, akiben azonban mégis van annyi okosság, hogy természeti ellenkezést érezzen a bögre iránt, amelyben nem lekvár tartózkodik és a kerítés mögött keressen ellene menedéket. Péterke azonban kénytelen engedni az erőszaknak, sőt még a kezecskéit is összeteszi, jobb meggyőződése ellenére, mert már egyszer imádkozott máma és Péterke nem barátja az összetett kézzel való magánbeszédnek. Azonban ime Márika is összeteszi a kezét és míg szüle reszketős ujjai megmosogatják a bedagadó szemet a bögre fenekéről összekapargatott orvosságmaradékkal, templomos szájmozgással mondja elő az ilyen alkalomra szerkesztett könyörgést a két gyereknek, úgy, ahogy neki is előmondták Rozika korában.

— Mi Urunk kis Jézus tarlón játszadozék, midőn ő szent anyja feküdt a fűvön, szötte szirmát kék virágnak, füzte aztat koszoruba, Szél anyja a Szellőt küldte, te vagy-e az a kis Jézus? Fölkapta Szellő a pelyvát, beleszórta a szömibe, sirva fakadt a kis Jézus, ő szent szöme földagadott. Ölbe vötte ő szent anyja, vitte Kédron patakára, Jéruzsálóm forrására, Kédron patak habja habzott, szent szömire rálocsolta, bújj, bújj, daganat, oszladozzál, foszladozzál, Pétör szöme mögtisztuljon, Atya Istent mögláthassa, Szüz Anya Mária szent nevében és a mi urunk Jézus Krisztus irgalmassága által. Ammön!

— Ammön! Ammön! — fogódzott szüle utmuta hangjába a két botorkáló gyerek-hangocska és mentek vele együtt föl, föl, tán még a fehér káposztapillénél is följebb, amit éppen most kapott el a fecske.

— No most mán möhettők játszani!

Ki is ment a két gyerek tarlóvirágot szedni, de egy miatyánknyi idő múlva Márika visszajött, huzta maga után Péterkét, aki csikorgott, mint a talicska és fogta a megjeruzsálemi-vizezett szemét a maszatos kezével, mind szétmázolva a könnyeket az arcán.

— Pétörkének fáj a szöme, azt mondja, csipi neki.

— Majd mindjárt nem csipi, töszünk rá egy kis hidegvizes ruhát.

Péterke ellenállt, mig lehetett, de végre is

áldozatul esett a többségnek. Nemcsak a vizesruhával ismerkedett meg, szüle még azt is keresztül kötötte egy rossz köténnyel. A vizes ruhát nem fogadta rokonszenvvvel Péterke, hanem a köténybe nagyon beletalálta magát. Életében először nézte a világot félszemmel és borzasztó érdekesnek találta. Márka egy darabig irigyen nézte, aztán kijelentette, hogy ha akarja, ő is bekötheti a szemét és akkor ő is nézheti félszemmel a pulykákat, de Péterke ezt a reménykedést azzal tette csuffá, hogy igen, de az nem a szüle köténye lesz.

— De igön is az lössz, mert délután, ha szüle elalszik, kilopom a sublót alsó fiókjából a fekete kötőjét, oszt abba még cifrábbakat lehet látni.

— Az ám, csakhogy annak nem lössz kolbászsza, mint ennek van.

Mit volt mit tenni, Márikának meg kellett alázkodni és megkérni Péterkét, hogy most már az ő szemét kössék be egy kicsit a jószagu kötővel, akkor ád édes barack-magot. Aztán véralmát is ígért, olyant, amelyik egy csöppet se rothadt még, de Péterke még az almának is ellenállt, olyan állhatatossággal, amely Ádám fiainál csak hatéves koron alul tapasztalható.

Ez a magatudatlan paradicsomosdi nagyszerű játéknak bizonyult s egész jól eltelt vele az idő addig, míg szüle bekiáltotta a gyerekeket:

— Gyertök önni, itt a kenyér!

Azonban mire a két gyerek odaért, szülinek eszébe jutott, hogy az ő kenyereükből is van még egy pillécske a kenyeres-kosárban, azt is csak meg kell enni valakinek. Igaz, hogy az barna és száraz, de a kis gyerekeknek egérfogó van, az elbir vele. Szüle vágott a friss fehér cipóból egy karajt Márikának, a száraz kenyérkét pedig odaadta Péterkének.

— Ne, kis gyerök, neköd is, osztán möhették. Csak a tóra ne mőnjetők, elsároznı magatokat!

Ha szüle azt parancsolta volna a gyerekeknek, hogy menjenek a tóra, mert ott jó hűvös van és nem pörköli úgy őket a nap, akkor egészen bizonyos, hogy fölmásztak volna a tetőre. Így azonban megfogva egymás kezét, megkerülték a tanyát és leballagtak a tóra. Ugyan nem a tóra, mert az messze bentről, a nádak közül pislogott ki hideg, zöld szemével, csak a szárazon maradt zsombékokon ültek le, szembe egymással és elkezdték majszolni a kenyeret, kiki a magáét.

A kis fiunak eszébe se jutott volna összehasonlítást tenni a szüle által kiutalt kenyerek közt, ha Mária rá nem emlékszik, amit reggel az anyjától hallott, hogy ő most új buzából új kenyeret eszik. Ezzel pedig vele jár az az ősi szertartás, hogy ilyenkor az ember a hasára üt és azt mondja:

— Ujság hasamba, hideglelés pokolba!

Péterkének tátva maradt a szája, mikor meg-

látta, hogy Márika mit játszik. Ő is nagyot harapott a kenyereből és megütögette a haskóját:

— Ujság hasamba, hideglelés pokolba!

Márika elnevette magát.

— Ó te buta, hiszön te régi kenyeret eszöl, annak nem ér a mondás.

— Hát adjál neköm is ujságot!

— Hogyisne!

— Csak egy harapást, Márika!

— Nem adok én. Azért se adok.

A kis fiu szívszakadva nézte alig nagyobb nénje kezében a fehér kenyeret.

— Ezért az egészért egy icurka-picurkát.

— Ezt neköm adta szüle. Ereggy, kérjél tőle te is, ád neköd is.

Péterke rögtön szerette volna pokolra küldeni a hideglelést. Messzillette a tanyát és bizonytalanolotta szülét. Jobbat gondolt ő annál.

— Márika!

— Mondtam mán, hogy nem adok. A pap se prédikál kéccör.

— De ha te adnál neköm fehér kenyeret, akkor én levönném a szömemről a kötést, oszt bekötném vele a te szömedöt.

Márikának nagyon tele van a szája puha cipóval. Meg kell várni, még lenyeli. Addig meghányja-veti magában az üzletet.

— Jó. De csak egy harapást. Osztán előbb bekötöd a szömemöt.

Péterke nem alkuszik. Elfogad minden fel-

tételt, csakhogy ő is játszhasson hideglelést. Mentül előbb. Fölugrik, kihuzza a fejét a kötésből, oda áll vele Márika mögé. Bontogatja a csomót kis fekete kezével, hegyes egérfogával. Aközben Márika rendületlenül gyömöszöli befelé a kenyeret. Már csak egy kis csücske dagad ki a markából. Ilyen körülmények közt Péterkénél meglettebb férfiak is szegtek már szerződést. Kikapja hátulról a kislány kezéből az utolsó falatot és futva biztosítja a zsákmányt.

— Elvöttem a kenyered, elvöttem a kenyered!

Még dicsekszik is a kis betyár a prédájával. Ámbár, mint az okosok mondják, minden attól függ, melyik oldalról nézzük a dolgot. Péterke felől nézve: hősi elszántság és örök dicsőség. Márika felől nézve: jogtíprás és örök gyalázat.

— Tolvaj, tolvaj, add vissza a kenyerem!

Szaladnak egymás után, seregnek egymás körül, mint két játékos fürj-fiók. Amennyivel Péterke fürgébb, annyival Márika nagyobb és hosszabb lábu. Ilyen esetben legokosabb nem tenni ki a zsákmányt ellentámadás kockázatának. Péterke megáll egy pillanatra lélekzetet venni, aztán neki iramodik, a kis fehér ingecskéje úgy lebeg utánna, mintha angyal szállna a zöld fűvek felett, egyik kezével feje fölé emeli a falatkát, másikkal megveregeti a hasacskaáját és elkiáltja magát:

— Ujság hasamba...

Tovább aztán nem is mondja. Eltűnik egy békanyálas, hinárcs zöld tócsában. Akkorka csak, hogy egy felnőtt ember átugorná. De Péterke beletoccsan, a hinár még moccan egyet-egyet, mint az abrosz, ami alá cserebogár szorult, aztán a hinár se mozdul, lesz belőle szép sima zöld bársonytakaró, mint azelőtt volt.

— Pétörke, Pétörke! — a kislány ijedten kiált nehányszor, vár egy darabig, aztán szalad esze nélkül a szőlők közé, az öregapjához, hogy jöjjön hamar, Péterke beleesett a tó-kutba. Mátyás szalad, baltával a keziben, itt is hinár, amott is békanyálas pocsolya, melyik volt az? A kislány nem tudja biztosan, Mátyás négybe is belegázol, míg az ötödikben végre kitapogatja lábával, kezével és kiteszi a zsombékra.

Már nem fehér ingecskés angyal, úgy fekszik ott békanyáltól, hinártól, moszattól borítva, mint egy eltaposott zöld hernyó.

Mátyás tölcseért csinál a két tenyeréből és eliszonyodott hangon torkaszakadtából kiabál:

— Roza, Rozal

A Mátyás hangja rekedt, mint a tökszárduda, de ha úgy szólna is, mint a kolomp, szüle akkor se hallaná, mert bent a házban mángorol a ládán és veri nagy puffogással a sulykot a nyujtó-fához.

Ferenc azonban mintha hallaná az elnyujtott hangot, ahogy megáll a kocsival a tanya előtt. Etel beszalad szüléhez, sós-perecet hozott neki a

városból, Ferenc pedig körülnéz és megvakarja az ostornyéllel az örömében gerincére vágódó Bojszi kutyát:

— Hol a gazdád, puli?

A puli elérte a szót, talpra ugrik s fut előre vidám csaholással, a hang irányába, visszanézve, hogy hisz-e neki Ferenc és követi-e? Igen, Ferenc nagyon vidáman lépked utána, alig várja, hogy elmondhassa Mátyásnak a jó ujságot, megalakult az ármentesítő-társulat, őt is bevették az igazgatóságba, most már biztos, hogy leszámolnak a tóval.

A kukorica szélből meglátja Ferenc, hogy Mátyás térden állva hajladozik valami fölött, mellette a balta, meg a sapka, fehér feje kopasz pilise fénylik a napsütésben. Ferenc még nem tud semmit, de már nem is szalad, hanem rohan le a dombról, majd fellökve az öreg embert.

— Pétör! — ordítja el magát. Másodszor már csöndesebben mondja. — Kis Pétör, te.

Le akar hozzá hajolni, de a Bojszi elébe ugrik s átnyalábolja a térdét a két első lábával.

— Tisztulj! — üvölt rá Ferenc, rúg rajta akkorát, hogy a puli hármat hemperedik, nyikkan is egyet, de aztán megint csak oda sompolyog.

— Itt valami félreértés lehet, — gondolja a puli, ráugrik a térdeplő ember vállára, aztán szembe fordul vele s néz föl hozzá a szőr közül kibogárzó szemmel, lihegő piros nyelvvel, hogy

ugyan te ember, legyen már benned annyi belátás, veregesd meg a fejem, amért ide tudtalak vezetni!

Ferenc tétován körülnéz, nem tudja, mit keres, valamit, amit látott az elébb, — igen, meg van: fölkapja a baltát, ketté hasítja a puli fejét, aztán az ölébe veszi a halott gyerek fejét és szedi ki az összecsomósodott szőke haj közül a békalencséket.

— Eriggy anyádért, mög öreganyádért, — löki meg Mátyás a reszkető Márikát.

A kis lány csak a kukoricáig megy, mert már jönnek az anyjáék, a kötőjébe fogódzik Etelnek, futnak le jajveszékelve a dombról.

— Édös jó uram, — fogja át az ura nyakát az asszony, de Ferenc nem szól, pedig szüle is simogatja a vállát, hogy »no, fiam, no, ha ez volt az Isten röndölése.«

Márka, aki szülétől félt legjobban, némi megnyugvással hallja, hogy az Isten rendelése felelős és némi daccal jelenti ki:

— Én nem is töhetők róla, ő vötte el a kenyerem.

— Hallgatsz, te veszött! — süvölti Etel és fölkapja az ura mellől a baltát.

Ferenc fölriad a villanástól és megragadja az asszony karját:

— Te, Etel! mit akarsz?

Etel nem tudja, mit akar, csak odacsuklik a feje az ura ölébe, arccal lefelé, a halott feje

mellé, a hátra csuszó kendője alól kibomló haja összekeveredik azével és csak a meg-megvonagló teste, a homokot kaparászó keze mutatja, hogy él.

Mátyás megtöröli a szemét és megszólal, mert valakinek mégis csak meg kell szólalni.

— Szögény kis gyerök, pedig de embör lett volna belüle! mán is mögmutatta, hogy ő a hatalmasabb.

— Hogy hatalmasabb? — kérdezi szüle.

— Hát látod, mögtötte, amit akart, ű volt a gyöngébb, mégis üvé lett utóljára a kenyér. Nézd, hogy markolja még most is!

Ferenc hirtelen fölüti a fejét, nézi, nézi a kis ujjak szorításában a kenyeret, amelynek még ideje se volt elázni, csak megbarnult, elsárosodott az iszapban. A szeme kimered, a homlokán kidagad az ér, aztán olyant nyög, mint akiből mindjárt kiszakad a lélek és eltakarja az arcát a kezeivel.

Észre se vette, hogy szüle elment, szüle visszajött, kimorzsolgatta a gyerek ujjai közül a kenyeret s egy kis olvasókeresztet csusztatott a helyére.

— Tán elvinnénk szögénykét innen a napról, gyerőkeim.

Ferenc föláll, föltámogatja Etelt és a karjára veszi Péterkét. Mig viszi be a tanyába, az ő arca sápadtabb és ijesztőbb, mint a halotté.

A tó zöld vize a nádak közül hidegen nevet utánuk.

Nincs az az oldal szalonna, amelyik meg ne szűnne és nincs az a fájdalom, amelyik el ne fogyna, hála Istennek, már ami a fájdalmat illeti, — ez volt a szavajárása szülének, különösen a szerencsétlenség után. De hát az már ugy szokott lenni, hogy régi pénzre, öreg asszonyra semmit se adnak.

— Mit sirsz-risz mindég, lányom? — feddette Etelt. — Látod, te mégis csak mostohája voltál, Ferencnek volt az édös gyeröke, osztán mégis Ferenc embörölte mög előbb magát.

— Azért ő embör, — huzta el Etel az ujja hegyével a könnyét.

— De te mög asszony vagy, azért köll jobban tudnod, hogy a gyerököket nem köll siratni, de mög bűn is. Egészen más az, ha ugy vöszi el az Isten, mint a mi Rókusunkat, embörnyi embörnek. Bár inkább az ilyen vén földterhét vitte volna el, ha mán mögsokallott bennünköt, mint Mátyás, vagy én.

Itt szüle is beleszipogott egy kicsit a fejkendője sarkába, de hát az egészen más, nagyot siratni, vagy kicsit siratni. Rókust — Isten bűnül ne vegye szülének, hogy ilyent gondol — holta napjáig gyászolni kellett volna Etelnek. más asszony

meg is tette volna, de hát az ujjunk se egyforma, kiki maga számoljon majd az égi birónak.

— Mink asszonyok azt tartjuk, — szüle már el is mosolyodik, — hogy a kis gyerekek olyan, mint a pohár. Könnyen törik, de nincs könnyebb, mint másikat vönni helyötte. Mög úgy is mondják, hogy a kis halottat csak az ágy lábába temeti az anyja, osztán onnan vöszi elő eleventen, mikor a kedve möggyün.

De Etelnek tán sohse jön meg többet a kedve, így mondta ő maga is akkoriban. A templomot bujta mindég, meg óraszámra eltérdelt, ha maga volt, a Fekete-Mária képe előtt. A sublóton tartották, a Ferenc meg a Rókus katonaképei közt, egy radnai porcellánfeszülethez támasztva, szüle mondta is eleget, hogy Isten ellen való véték, ilyen nagy értéket olyan könnyen hagyni. Aztán elkezdett Etel hókulni. Azelőtt fehér volt, mint az aludtej, de most valóságos hóka lett, mint a sületlen maradt kenyér, — igaz, hogy aztán meg széttergyedt, mint az elégen tul kelt kenyér a szakajtóban. És a Péterke sirján jóformán még ki se zöldült a fű, mikor már itt a gyerek, az ágy lábába temetett, az új pohár, amelyik állja a régi helyét, mikor még alig takarították el a cserepeit.

Igen, szüle addig gondolja végig mindezeket, még fürösztli és pólyázza a kis vörös herkányt. Hogy mi Isten-teremtése a vörös her-

kány, azt nem tudná megmondani szüle se, de ő is mindig így hallotta, az valami madár-féle lehet, madárban bizonyosan szép is, de aki a fürösztő viziben vörös herkány, arra nem lehet azt mondani, hogy »szép a baba, szép, szép, szép.« Persze azt világért se mondaná szüle, hogy neki ez a meggyőződése, csak Mátyásnak mondta meg, az se hagyta helyben.

— No már olyant ne mondj, Roza, mert az nagyon helyös kis kölönc, a bába azt mondja, olyan, akár én vagyok. Gondolom pedig, csak a fehérségömre értheti, mert én mán másképp nem igön formádzok kis gyerökököt.

Persze a bába mind ilyen. Etelnek azt mondja, hogy nagyon szivibül hasadhatott ez a gyönyörűség, mert olyan a haja, szeme, orra, szája, mint az övé; Ferencnek azt mondja, hogy mintha csak a száján köpte volna ki, csak meg kell nézni, máris olyan peckesen tartja a vállát, mintha ő volna a főgazda a környékben; és hogy szülének is mondjon valami szivhez szólót, azt találta ki a kereplő száju, hogy a kicsinek egészen olyan a hangja, mint szülének.

Ebben pedig nem volt igaza, azt ki kell mondani kereken. A gyerek egyáltalán nem volt sipító-sápitó, hanem ha elunta a némaságot, amit csak a nagyok tökéletlensége tarthat bambaságnak, mert igazában csak az elhagyott menyországba való visszamélázás az, — akkor nagyon kemé-

nyen és erélyesen követelte azt, ami megilleti a férfi-gyereket: »ko-hát, ko-hát!«

— Szoptasd no, — tette le szüle az anyja mellé, — úgy tátog, mint a vércsefiók.

— Föcskefiók, édös szülém, — duzzogott Etel, de azért kétszer is megcsókolta az öreg-asszony ráncos kezét, mert Etel most mindenkít nagyon szeretett. Még Márikához is volt nyájas szava, akit pedig sokáig nem tudott elkomrodás nélkül nézni, ami azonban a kislánynak nem okozott különösebb szívfájdalmat. Nem is volt már ölbeli, valami nagyon nem is ajnároztatták soha, mert Etel azelőtt nem volt ilyen lágyszivü és keményen nevelte a lányát, mint ahogy való is a szegény ember gyerekét. És amit az anyja elvett tőle szeretetben a szerencsétlenség óta, azt sokszorosan megkapta az apjától. Valami csudálatos volt, hogy Ferenc, aki azelőtt se tett különbséget a két gyerek közt s tán inkább Márikának kedvezett, bizonyosan mint apa nélkül való árvának, azóta szinte bolondja lett a kislánynak, mióta Péterke meglátta az Istent. Azt lehet mondani, szinte úgy dédelgette, mintha nem is gyerek lett volna, hanem kis kutya, vagy kis csikó. Cukrozta, szentjánoskenyerezte, bibictójást szedett neki, fölültette a szénásszekérre, vitte magával, mikor a városi indzsellérek mindenféle kukcsákkal jártak a tó körül s vasárnapi ráértiben mesélt neki a befonott haju kis kínai fiukról, akiket nem úgy hívnak, hogy Pista, meg Jóska,

hanem úgy, hogy Cseng, meg Csing, azaz, hogy nem is hívják őket, csak csengetyüvel kicsengetik a nevüket.

Etel nagyon örült neki, hogy Ferenc így kibocsátott a kis lánynak, áldotta szemibe is, hogy nincs ember a világon, aki ezt meg tudta volna tenni. Ferenc azt felelte, hogy gyerekekre nem lehet haragudni és különben se a kislány volt a hibás. Néha hozzátette azt is, hogy az Isten akarta így, de általában nem nagyon beszélt a dologról.

— Minek emlögessük, ami elmúlt? — mondta kedvetlenül.

Abba se egyezett bele, hogy a kicsit Péternek kereszteljék, pedig amugy sohse szokott ellenkezni Etellel. Nem, az olyan volna, mint pörbeszállás az Istennel, aki tán még rossz néven is venné, — mondotta, amin Etel nagyon csudálkozott. Mert Ferenc, noha megtartotta a parancsolatokat, amennyire gyarló ember megtarthatja őket, nem volt istenkedő ember, ami ritkaság is a homoki népek közt, mert erre az asszonyok vannak rendeltetve.

— Hát akkor lögyön Ferenc, az én édös uram nevére, — fogta meg a kezét Etel.

Ferenc ezt se találta jónak.

— Arra még ráérünk, majd ha másik gyereket ad az Isten. Ez mög lögyön Mátyás. Tögyük mög ezt az örömet édös apánknak.

Erre még szüle is azt mondta, hogy jól van

találva, Mátyás pedig nagyon nagyba vette a tiszteességet. Igaz, hogy jeles név is az nagyon, a kalendáriumban is, meg király is viselte már, ugyan neki is így hívták az apját.

A koma-kérdést már nehezebb volt megoldani. Ferencék mindenkivel jó barátságban voltak ugyan a környéken, hiszen itt szögrül-végrül mindenki atyjafia is egymásnak, de úgy össze nem igen járogattak senkivel. Ferenc nem ért rá, mióta annyi mindenbe belekapott, Etel meg nem kívánczozott sehova. Mondták is, hogy nagyon felugrott a polcra és rátartja magát, mintha ő ültetné a fias-tyukot, de persze csak a háta mögött mondták, szemibe annál jobban kedveskedtek neki, mentül jobban tollasodott Ferenc. S éppen azért volt nehéz komát választani, mert sok volt a kínálkozó. Aki szomszédasszony, sógorasszony, ángyomasszony. Etellel idős menyecske enni hozott a *fekő*-nek, az mind megkérdezte:

— Kivel köröszöltetsz, Etel?

— Én bizony nem is tudom még, hogy Ferenc hogy akarja.

— Mert azért, hogy ha mög nem vetnétök, hát mink is vagyunk. Hogy nem gondoltatok erre már régön?

Etel maga se tudta. Pedig rendes háznál sokkal előbb van koma, mint gyerek, de hát, hogy náluk ez a szomorú eset volt, kiment a fejükből, — mondta a népeknek. De a népek aztán

megtudták, hogy ez is mind csak nagyralátásból történt: Ferencék a bárót hitták meg komának.

Pedig nem Ferencék hívták meg a bárót, hanem a báró kínálkozott Ferencnek. Persze nem jöttek el, csak az anyakönyvbe iratták be magukat tanuknak és a báró csokrot küldött Etelnek, holott az csak a menyasszonynak dukál, de ezek az urfélék mindig csokroznak. A báróné komaasszony meg egy nyakbavaló arany métáliát küldött *korozmá*-ba, mert a báró nem tudta neki megmondani, hogy keresztfia van-e, vagy keresztlánya, ugyan az mindegy, attúl lehetett volna a métália nagyobb és a lánc vastagabb, a szüle ítélete szerint. De Mátyás nagyon örült, hogy így fordultak a dolgok, mert így a báró helyett ő tarthatta keresztviz alá a kis druszát, még pedig bárósan, ezüstgombos mellényben, még nyakravalót is kötött és az ezüstórát is feltette és ő mondott el'ent a kis drusza nevében az ördögnek és minden incselkedésének, amit jobban is megtehetett, mint a báró, mert Mátyással valóban nem incselkedik már az ördög.

Ámbár az ilyesmit sose lehet tudni. Oly gangosan lépkedett végig az öreg Mátyás a kis Mátyással a templomon, úgy cuppogott rá fogatlan vén szájával és kint a templom előtt oly legényesen nézte végig szülét, hogy a tisztelendő ur se állhatta meg mosolygás nélkül. Persze azt már nem hallotta a tisztelendő ur és jó is, hogy nem

hallotta, mikor Mátyás nagy nehezen átengedte druszáját szüle karjaiba és oda duruzsolta neki:

— Hej! Roza, Roza de kár, hogy szésszé válik az abrosz, mire mögöregszik.

Mikor beértek a tanyára, szüle átnyujtotta a pólyás gyereket az apjának.

— Addig ne lépd át vele a küszöböt, még háromszor föl nem emelöd a nap felé és azt nem mondog: napkirály ragyogjon, Boldogasszony fogadjon!

A tavaszi nap éppen delelőn állt, Ferenc nem akarta bele süttetni a félig nyitott gyöngye szemcsékbe, valami árnyékot keresett. A kert elején a fiatal körtefa, a postatiszt-féle oltvány tele volt virággal. Az idén hozta ki az első virágját, egészen különös fehér csillagokat, két akkora szirmuakat, mint más körték, — háboru-körte, úgy mondogta a postatiszt, az a neve ennek az új fajnak. Valami belga kertész nemesítése, ritkaság, amilyen körtéket terem.

Ferenc odaállt a háboru-körtefa alá, háromszor fölemelte a fiát a nap felé, a csillagvirágok és zümmögő méhek közé és háromszor elmondogta a szüle kívánsága szerint:

— Napkirály ragyogjon, Boldogasszony fogadjon.

A harmadik emelésnél a kis ember eltüsszentette magát, vékonyan, furcsán, mint egy vak macskafiók.

— Szöröncsés embör lössz, — jósolta szüle és átvéve a gyereket, Mátyással bement a házba.

Ferenc az istállóba nézett be, vetni a lovaknak. Mikor kijött, az egy lábú postás kiabált kint-rül, a kerikerítés mellül.

— Mögint hoztam egy jérusálömi levelet.

Azzal már bicegett is tovább, behajítva a levelet a rácson. Ferenc fölvette, megnézte, — nem neki szólt, hanem Mátyásnak. A címzés magyar, íráshoz nem szokott, nehézkezü ember girbe-gurba betűi, még az övéinél is szétmászóbbak, de a különös kék bélyegen orosz betűk vannak.

— Ki löhet ez? — kérdi egy pillanatig Ferenc s már bontja a levelet, haladván befelé és kezdi betüzni, hogy bátrabban tudja majd olvasni Mátyásnak.

— Kedves szüleim, — kezdődik a levél. Ferenc tántorog egyet és nem olvas tovább, hanem megnézi a levél végét. — Továbbá csókoltatom és tisztöltötöm az Etelt és maradok hü hozzá és továbbá csókoltatom a kis családom is és szüleimnek maradok tisztölettel fijuk Rókus.

Ferenc megtörli a homlokát, — visszafordul, hátrább mén a kertbe, egész a méhesig, leporolja a padot a zsebkendőjével, leül és most elejéről kezdi a levelet. Ugy kezdődik, hogy »kedves szüleim, kívánom istentül, hogy ezön pár sor írásom fris jó egészségben tanálja magukat továbbá tudatom, hogy iten vagyok a szomorú rabsákban« és aztán elmondja, hogy milyen szomorú a rabság,

borzasztó sarak vannak és a kenyér nagyon drága és ha öt milliót küldenének neki, akkor a Pulcki konz úr hazabocsitaná. És azután következik az Etel és a kis család tiszteltetése, csak éppen az nincs benne a levélben, hogy hol van az a szomorú rabság. Ezt kifelejtette a szomorú rab, akit öt millión ki lehetne szabadítani és aki Rókusnak mondja magát.

— Hiszön ha igaz lönnel — mondja Ferenc fölszakadó sóhajjal a méheknek, mert más nem tartózkodik körülötte. Ezt ő is észreveszi és most már csak szó nélkül gondolja magában, hogy nem lehet igaz. Ő fogta le az éhenhalt ember szemét és ő takart rá mohát, mielőtt útnak indult volna, hogy a maga utolsó karaj kenyérével tovább keresse a szabadulás útját. Nem, nem lehet igaz, valami csaló lesz, nem ritkaság ez mostanában, olvasni ilyent eleget az ujságokban.

Ferenc összehajtogatja a levelet és elteszi a belső zsebébe. Minek zavarná meg vele Mátyásékat, meg Etelt?

Mikor belép közéjük, már megint derüsen csillog a szeme, mint ahogy illik is bölcső fölé hajló apához.

Esik az eső, még pedig őszi eső, annak is a legutálatosabb fajtája. Mert van olyan őszi eső is, aminek még örül is az ember, úgy szüretes időben, mert az nemcsak hasznos, hanem kellemes is. A napocska halad az égen szépen rendesen, nem vet ügyet a gyüszmékölő báránnyelűkre, a szőlőszedő lányoknak még melegük is van, különösen amelyik körül legény kukorékol a tőkéik közt. Ilyenkor aztán oda se neki, ha egy-két felhő összeszővetkezik és napjában kétszer-háromszor is szentelődik egy kis meleg permet. Ez a mustot is szaporítja, meg az ember lelke is megvidámodik bele. Mintha csak úgy játékból esne, a nap keresztül világítja a vékony esőszálakat, aranyszíttájukon keresztül látni a szivárvány nemzetiszín pántlikáját. Ilyenkor a nyár kacsint össze az ősszel, ugyan úgy is mondják, hogy veri az ördög a feleségét.

Az igazi őszi eső, az más. Loppal jön, mint a tolvaj, rendesen éjszaka és álmosan kezdi, mint a sirásó. Nem zuhog, nem kopog, hanem lajhog, nem leveri, hanem leáztatja a levelet a fáról, nincs se hegye, se suhogója a cseppjeinek, mégis beleóvakodik tollba, bőrbe, emberbe, állatba. Az ázott veréb behúzódik a tető alá, ott is fázik

még csipogni is, a varjak egy darabig még turkálnak a szántásokban, de mikor látják, hogy az egér se bolond előjönni ilyen időben, akkor nagy keserves káromgással fölkerekednek és beveszik magukat a messzi erdőbe. Attólfogva madárhang sincs, csak láthatatlan szélkiáltók huznak elnyujtott jajgatással az egyre jobban elfeketedő éjszakákban a tanyák felett. Az ember pedig azt mondja ilyenkor, hogy az idén korán befogott az eső, a fene álljon a gyökeribe és mivel a szobában egyszerre hidegebb lesz, mint kint, jön-mén a padlástól a szemétdombig, a szintől az ólig és igyekszik magával elhitetni, hogy ő most dolgozik. Utóljára elunja ezt is, sokkal őszintébben, mint a disznótort és farigcsál, vagy morzsol az ereszet alatt egyik nap, mint a másik és hol káromkodva, hol ásitva ki-kilesekszik az égre, hogy hasad-e már valahol.

Mátyás is ezt csinálja már egy hét óta, már ki is fogyott volna a faragnivalóból, mert kész van mosószerk-lábbal, kapa-nyéllal, gercblye-foggal, ha eszébe nem jut, hogy álló-t farag az unokának. De hát ki minek nem mestere, hóhéra az annak és Mátyás hol a lyukat furja-vési bőre az álló talpdeszkáján, ami hordófenék volt, még el nem öregedett, hol a lyukba szolgálendő nyárfakarókat faragja vékonyra. Közben sok mindenben jártatja az eszt és eltűnődik azon is, hogy ez az onoka neki nem is onokája, mert hiszen Ferenc neki nem veje, csak a fia özvegyének az ura és a gyerek

neki nem egyebe, csak keresztfia és druszája. De hát Mátyásnak már más keresztfiai is voltak és soha eszébe nem jutott azoknak állót csinálni, de még a maga fiának és vér szerint való onokájának se. Ilyen különös az emberi természet. De hát lehetetlen is nem szeretni azt a kis kölöncöt, mert még alig van két araszt és már a pipa után kapkod, ha meg az öregapja bajuszába belefogódzhat, úgy sivalkodik örömében, hogy majd kibujik a bőriből. Ezt ugyan a Ferenc bajuszával is megtehetné, mert az is elég durzos, meg hagyott színü is már, de mégis az övé az egészen fehér. Mért van az, hogy a kis gyerekek mindig a fehér bajusz a legkedvesebb? Hát az meg mért van, hogy még az embernek a maga színiben van a bajusza, addig csak az asszony-száj elül törülgeti félre, mikor meg megfehéredik, akkor szinte belevágykodik a kis gyerekkacsóba és mért van az, hogy ez sokkal jobban esik neki, mint mikor asszonykéz markolászta?

Igen, le is teszi Mátyás a munkát, átcaplat Etelékhez ebben a lucsokban is, vasárnap óta nem látta a druszát, nagyon rákivánt. Ferenczel is beszédje van úgyis, az éjszaka az jutott eszébe, hogy minek hordják ők a cefrét, törkölyt, söprűt a keresztülői pálinkafőzőhöz, mikor maguk is kifőzhetnék? Ferenc bizonyosan kaphatna jogot kisüstre, ő meg, ha előregszik, arra jó volna még, hogy elüldögéljen az üstházban, a pálinkafőzésben még nem szakadt meg senki. No meg ha meg kell

vallani, más is sürgeti Mátyást, hogy a nyakába akassza a subát és betegye maga után az ajtót. Hallja, hogy Roza jön ki dömhögve a kamrából, hozza az egérfogót, biztos, hogy abba is belekeveri valahogy Eteléket és azt Mátyásnak nincs kedve hallgatni. Hiszen azért nem törik csontjuk a fiataloknak, Roza se akar nekik kárt tenni, csak mindig ilyen nyelvcsaplár volt szegény és Mátyás unja már a sok kerepelést, kotkodácsoást és lesz még benne elég része a télen, mikor az asszony népnek nem is lehet egyéb mulatsága, mint az emberszólás.

És így szüle csak hült helyét találja Mátyásnak és nem tehet mást, csak fejcsóválva néz utána. Már megint *azokhoz* megy. Mióta az a poronty kikelt, azóta Mátyás kétfelé él, mint a nyakavágott légy, mindig ott lebzselne náluk. Pedig tudhatná már, hallhatta szülétől eleget, hogy maguknak való emberek azok, innen-onnan ötödik esztendőbe forduló házasok, mert úgy kell számítani, hogy már az esküvő előtt is együtt éltek, cigányhiten, de azért tán még most is egymás szájából eszik a csócsát.

Nem kell félreértetni szülét, nem azt kívánta ő, hogy minden este egymás haján bucsuzzanak, Isten őrizz, nincs szebb a szép békességnél, de hát az is törvénye ám az életnek, hogy kés, kanál ne legyen csördülés nélkül. Ezek közt soha még annyi perpatvar sem volt, mint egy leesett mákszem s ez az, amit szüle meg nem foghat. Arra

számított, hogy ahogy telik-mulik az idő, majd csak savanyodik a tej az állásban és akkor Mátyásnak is be kell ismerni, hogy mégis csak okos asszony ő, mert ezt megmondta előre. De szüle hiába várt, Etel egyre jobban bomlott az uráért, még talán a helyit is megfujta, ahol ült és Ferenc csak állta mosolyogva az eszefelejtett szeretetet, mint köszönt az imádságot. Szülének semmi kilátása se volt arra, hogy valaha szentségtörést érjen köztük, annyira nem is ment soha az öreg-asszonyos kajánkodásban, hogy ilyesmit kívánt volna, de az mégis csak jól esett volna a májának, ha Ferenc egyszer megkontyolta volna a menyecskét, vagy legalább összeremtetettézte volna. Lám, szüle együtt hullajtotta el a fogát Mátyással, anélkül, hogy egy keresztül-szalmát tett volna elébe, asszony már nem lehet szófogadóbb és kitűrőbb, mint ő a mai napig is, de azért bizony volt úgy, hogy rárottyant Mátyás, mint a forró kása, bujtatta bele a nem jót és etette a nem enni valóval, sőt bizony fiatalabb korában a kékjét is hordani kellett, — de Ferenc azt se mondta soha Etelnek, hogy »eredj arrébb!«

Aki tüzet akar rakni, gyújtót csinál hozzá és szüle nem sajnálta a fáradságot. Persze okosan, ügyesen, gyöngyös szekercével aprítva a fát.

— Etel fiam, — mondta a menyinek, — nem ütött még az neköd szöget a fejedbe, hogy ez a te emböröd mönnyit jár a városba?

— Ha sok ott neki a dolga, szülém.

— Nono lányom, én nem akarok köztetek lélekveszödelmet, de ha neköd volnék, nem hagynám olyan szabadjára az uramat. Kertöletlen kertnek hamar mögszódik a virágját.

Ferencet is elővette, mikor már az epe nagyon faggatta.

— Jó embör vagy te, Ferenc.

— Hát amilyen a legtöbb, szülém.

— Nem ugy van az, fiam. Neköd csak a fogad köllene kiverni, oszt a bölcsőbe fekkethnél a fiad helyött, de te tán még annyit se nyikkannál.

— Mire mondja ezt, szülém?

— Csak arra, hogy most is gombatlan rajtad az ing.

— Éppen az előbb ötte le róla az avas a gombot, hogy a szalmát hánytam, ehol-e, el is töttem a nadrágzsebbe.

— Leszakadt, mert nem varrva volt, csak öltve. Hej csak jó a mai fiatal asszonyoknak! Engöm az ilyenért kizavart volna az uram a házbúl, mikor én mönyecske sorban voltam.

Ferencet semmi ki nem hozta a sodrábul, szüle még ilyent nem látott. Mikor a sublótról a Fekete-Mária elvcszett, akkor biztosra vette szüle, hogy most beüt az ördög a határba. Reggél még megvolt a kép, este, ég nyelte-e, föld nyelte-e, nincs schol.

— Mondtam öleget Etelnek, hogy ez lössz a vége, minek tartja olyan könnyü helyen? — igyekezett szüle kellő irányba terelni a Ferenc

figyelmét. — Gyön, mén itt bérös, bojtár, tanyai kérogető, jótekonny-gyűjtő városi nagysága, mit löhet tudni, kinek a kezihön ragadt? Tán nem is az a hibás, aki elvitte, hanem aki nem vigyázott rá.

Etel Márikát vette gyanuba, adja elő, ha játekból eltette, nem lesz semmi baja. A gyerek sirt-ritt, hogy ő nem is látta, már tegnap se volt meg. Etel erősködött, hogy vizes kötéllel is kiveri a gyerekből, hova tette. De Ferenc pártját fogta, hogy nem kell azért a harangot félreverní, majd előkerül, ha nem keresik s ebben el is mult az egész.

Szülét nagyon elkedvetlenítette a dolog. Nem az, hogy a kép nem lett meg, hanem hogy Ferenc olyan könnyen hagyta az elveszését akkorra nagy értéknék. Mondta is Mátyásnak, hogy ez is csak olyan úri tempó Ferencnél, mint a cigaretli, meg a nem ivás, meg a nem káromkodás, meg a fejfájás. Hát ez is, a fejfájás. Való az, hogy Ferenc annyit nem eszik, nem alszik, nem beszél s ha kérdik tőle, mi leli, akkor »sömmi, csak fáj a fejem«, — hát való ez embörnek, aki se nem pap, se nem úr? Ezt az egyet Mátyás is helyben hagyta maguk közt, a fejfájás csak asszonyoknak való, akiket arra teremtettt az Isten, vagy uraknak, akik egy fokkal sem különbek az asszonyoknál. Több negyven esztendejénél annak, hogy Mátyást bicskával fejbe szurták egy dugott bálon, de ugy ám, hogy még másnap délután is

szédelegve ment aratni, — s neki azóta se fájt a feje, mert mitül is fájhatna? Annak fáj a feje, akinek hosszú bánata van, már pedig a hosszú bánatot nem a szegény embernek találták ki. A bánatos paraszt csak annyira mén, mint az út mellett vetett búza, letapossák, mire a fejét hányná.

Igen, szüle mindent elkövetett, hogy a fiatalok közül valamelyik kitörje a járomszöveget, de hiába való az ember iparkodása, ha nem járul hozzá az Isten áldása. Sőt addig irigyelte szüle Ferentől a főfájást, hogy utóljára az ő fejébe állt bele a hasogatás és most már harmadik napja nincs nyugta tőle, hiába rakja rá a nyers krumplit. Ha Mátyás el nem ment volna, szüle nemcsak azt mutatta volna meg neki, hogy Etel olyan egérfogót vett azzal a nagy eszivel az őszi vásárban, amelyik kiengedi a szalonnát, de nem fogja be az egeret, az Isten bomlassza meg, hanem arra is megkérte volna, hogy hozzon neki Ferencéktől egy birsalmát, mert azt is nagyon jó szagolgatni fejfájás ellen.

Másnap azonban úgy elhatalmasodott szülén a fejfájás, hogy forgott körülötte az egész szoba, mint a forgó komédia és doboltak, füttyöltek, sípoltak, harangoztak a fülében. A harangozást még csak elhallgatta volna szüle, mert olyan volt, mintha sok-sok kis harang szólna, ezen el is lehetett aludni, de a füttyülésre mindég fölrezzent és Mátyást is följesztette.

— Nagy melegségöd van, — mondta Mátyás

és csakugyan megijedt, mert mire a lámpát meggyújtotta, akkorra meg már egész hideg volt az öreg asszony és a szeme is fölakadt. Csak az térítette magához, hogy Mátyás pálinkás ruhával megkente a homlokát és meghuzogatta a nyakacsigáját.

Igy kezdődött a szüle betegsége, de azért csak fölkelte, eltiplábolt a ház körül, a fejfájás is elhagyta, csak néha mikor lélekzetet vett, úgy hurrukkolt mint a pulyka. Akkor meg az étvágya kezdett megromlani, hiába főzte neki Etel a becsináltat, meg a borlevest, csak turkált mindenben s pár hét alatt úgy lefogyott, hogy alig tudott bőrt huzni a fogára, ahogy mondani szokták.

— No Roza, tégöd is elért a hosszú péntök, — buslakodott Mátyás és mivel tudta, hogy szülét nehéz lenne elvinni az orvoshoz, nem szólt neki semmit, befogott tudta-hire nélkül és kihozta neki a kapitányságból az új orvost, nagyon szemfüles fiatal embert. Megnézte szülének nyelvét, torkát, kopogtatta a hátát, odatette a fülét a szive göd-
rre, — szegény szüle se holt, se eleven nem volt ijedtében, mert sok istenverést próbált már az életben, de az orvostól mindig megkimélte a Szűzanya Mária.

— Hát sok itt a baj, — huzogatta az orvos a füle cimpáját, — azt se tudom, melyikről gyógyítsam.

— Hát csak a mölyik legolcsóbb, — mondta Mátyás, de csak úgy szokásbul, mert igazán gon-

dolkodás nélkül benyult a ládafiába és hordta, meg hordatta a sok lélottyot, meg porokat, amiket az orvos irt szülének. Szüle szedte az édest is, meg a keserűt is, még bele nem unt, bár tudta előre, hogy nem lesz annak fogaaatja, mert nagyon fiatal ez az orvos, gyereket gyógyítani jó lehet, de öregekhez neki még nem lehet tehetsége.

— Hát bevigyelek a városba? — kérdezte Mátyás, — vagy hozzak ki valami jelössebb doktort?

Szüle azt mondta, inkább bemenne, mert a betegágyát látogatóktól hallotta, hogy vannak most a városba olyan doktorok, akiknek valami lámpásuk van és azzal be tudnak látni az ember belső világosságába. Rögtönözésnek mondják, vagy minek, mindenki ezzel tesz mostanában próbát, akinek tehetsége van hozzá, de nagyon drágán adják.

— Nem tészön sömmit, — mondta Mátyás és a legdrágább fődoktorhoz vitte be szülét, nagy lapátszakálla volt, ha nem viselte volna, havat lehetett volna vele hányni.

Az az egy öröme mindenesetre meg volt szülének, hogy az öreg doktor leszamarazta a fiataalt és másfajta porokat irt, de bizony azok se használtak semmit. A röntgenezés ugyan jót tett, szüle érezte, hogy szinte ujul a szive, de ez is csak egy pár napig tartott, aztán elviaszkosodott az arca és bár nem igen panaszkodott, Mátyásnak most keseredett meg igazán a szájában a pipa.

— Ugy nézöm, kifogyunk anyátokbul, — mondta a fiataloknak, — mert mán nem is évelődik. Tudjátok, hogy a macskát soha be nem vőhette, most mög mán azt se bánja, ha a vánkására fekszik.

Mária szeplőtelen fogantatása napján papot kívánt, gyónni akart, meg a szentségeket felvenni. Mátyás elment a tisztelendő úrért, Etel meggyújtogatta a szentelt gyertyákat.

— Etel lányom! — szólalt meg csöndesen a beteg.

— Tessék, szülikém!

— Tartsd ide egy csöppet a kis köröszt-fiamat, hogy nézzem még mög utóljára!

— Ó dehogy utóljára, szülikém, táncol még maga ennek a lakodalmán, — emelte föl Etel a kis fiát.

Szüle nehezen pihegett.

— Ugy szokták mondani, az öregöt mán venyigével is agyon löhet ütni. Neköm mán a szalmazál is ölég, lányom.

Fölemelt kezét ráejtette a kis szőke fejre. A gyerek meg se érezte. Nagy kék szeme nyugodtan nézte a furcsa kis madárarcot.

— Áldjon mög a Jézus-Mária-Szent József, mög a teljes Szentháromság egy Isten.

Márka pityeregve csókolt kezét, ahogy az anyja előre tolta. Nem minthogyha nagyon fájt volna a szive, csakhogy ő már tudta, mi a halál.

— Jó lögyél, galambom. Apádnak, anyádnak

engedelmes, kis testvérödet szeressed, ha nagy lány löszöl is, mindég jóba foglaljad magadat. Neköm már nincs mögengedve, hogy Máriás-lánynak mögláthassalak.

A szeme árkából kicsöppent egy könny. Etel szeliden letörölte. Az öreg asszony ráemelte a szemit.

— Ferenc is győjjön ide. Ugy. Az Isten irgalmasságára kérlek, édös gyerőkeim, bocsássatok ki neköm.

— Ó, szülikém, nincs mit, — simogatta Etel a verejtékes homlokot. Egy kicsit fuladozott a hangja. Ferenc is megfogta az öregasszony kezét. Nem bántotta őket szüle soha se.

A viasz-karc egy pillanatra meglevenedett.

— Azt én jobban tudom, gyerőkeim. Mindég vesződelmet akartam köztetők csinálni. Nem ögyébül, csak gyarlóságbul. Csak, csak...

— Ne fárassza magát, szülikém, — buggyant ki Etelnek a könnye. — Anyám helyött volt kend énnököm, majd mögfizeti a jó Isten, amit én mög nem fizethettem.

Szüle a derekalj felé nyujtogatta a kezét, de csak le-lehullott, nem birt vele fogni.

— Rosszul fekszik, szülém? Mögigazitsam?

— Nem, nem azt. Nyulj be ide, a derekalj alá. Ugy. Nem. Arrébb. Ott. Az az.

— Ó! — csudálkozott el Etel és mutatta Ferencnek, hogy mi volt a derekalj alatt. A muszka szentkép, a Fekete-Mária.

— Én vittem el. Nem lopásbul. Hanem hogy Ferenc mögpirongasson érte tégödet. De nem szólt. Még ezért se. Ekkora értékért. Se az aranyért, se a kűért. Ritka. Ritka embör.

Ferenc elmosolyodott.

— Szülém, hiszön nem arany ez. Réz, mög üveg.

Szüle elkomolyodott. Egy pillanatra úgy érezte, hogy akkor ő be van csapva. De azt is érezte, hogy most már mindegy. Minden mindegy. Csak a Krisztus irgalma meg legyen. Emelgette a fejét a kép felé. Etel odaértette a szájához.

— Uram irgalmazz!

Mátyás meghozta a tisztelendő urat, széket tett neki az ágyhoz, aztán mindnyájan kimentek a szobából. Csak a kicsi maradt ott a kuckóban. Látható angyalnak a láthatatlanok mellé, akik lehajtott fejjel minisztrálnak az Úr teste körül és nyitott tenyérrel várják a bűnös lelket, hogy az örökkévaló Jeruzsálem vizeiben tisztára mosva vigyék az Isten színe elé.

Kisvártatva kinyitotta a pap az ajtót.

— Be lehet jönni.

Szüle nyugodtan feküdt. Két keze összetéve a dunnán, az arca megbékült, a szeme lefogva.

— Isten kegyelme legyen a megtisztult lélekkel és ő legyen közbenjárójuk a bűnösöknek, — mondja a tisztelendő ur és bucsuzóba megfogja még egyszer a haldokló kezét.

Szüle fölnyitja a szemét és szinte mosolyogva

mondja, hogy ne menjen még a tisztelendő ur, ő testamentumot akar tenni.

A lélekválság órájában nemcsak a könny ragadós, hanem a mosoly is.

— Ahhoz nem pap kell, hanem nótárius, szüle, — mosolyog a tisztelendő ur.

Mátyás is mosolyog, de csak a bajuszával, mert a szemiből még nem száradt föl egészen a könny.

— Ne törekedj azzal, anyjukom, nézd, a mi Urunk Jézus Krisztus két testamentumot is tett, oszt azt se tartják mög a népek egyiköt se.

Szüle azt hiszi, hogy a fejét csóválja, pedig mozditani se bírja már. Ő olyan testamentumot akar tenni, amihez pap kell és éppen azért kell hozzá pap, hogy megtartsák, még akkor is, ha már Mátyás is elmúlt e világból.

— Mondja no, szüle, — a pap megint leül az ágy mellé.

És szüle mondja. Tisztán, értelmesen. Gyász-miséét szeretne alapítani. Minden esztendőben Szent Rozál napján. A Rókus lelke üdveért.

— Meglesz.

— De énekkel.

— Énekkel.

— De a kántor is énekeljen.

— A kántor is énekel.

Szülének nagyon alázatos lesz az arca.

Az Isten fizesse mög. Ugyan Mátyás is

majd mögfizeti. Mög aztán majd Ferenc. De az énekben legyen benne, hogy »Biács-Boszniában nyugszik hideg sirjában.«

— Kicsoda?

— Hát Rókus. Rókusom. A fiam.

Magyarázzák neki, hogy Rókusnak a hideg sirja nem Boszniában van, a bosnyák háboru régen volt, de az szülének mindegy. Ő lánykorában hallotta, mikor gyászmisét mondtak egy leányért, ő is ismerte, aztán odaveszett, gyászmisét mondatott érte az anyja, ő is ott sirt rajta. Nagyon szívszaggató volt, azóta se felejtette el. Ott énekelte a kántor, hogy »Biács-Boszniában nyugszik hideg sirjában.« Hát ezt énekeljék Rókusért is, tegyék meg az ő kedvéért.

Megigérték neki és szüle elaludt, elégedetten és boldogan az Úrban és az anyai szeretetben.

Másnap délután el is temették. Szép temetése volt, érckoporsót hozott Mátyás a városból és sokan elkisérték szülét az örök nyugalom helyére, utána megették a gyászos háznál a torturót és ittak rá egy-két pohár borocskát is, emlékeztén kegyeletesen a megholtról. Másoknak csak savanyú volt a borocska, de Mátyásnak keserű, mert könnyei peregtek a pohárba. Ugy maradt ő már most, mint a szedett szőlő, olyan se lesz ettől, aki az ágyát megvesse.

— Mink is itt vagyunk tán, édös apám, —

simogatta Etel az öreg fejét és Ferenc is oda állt mellé, hogy egy test, egy lélek lesznek ők ezután.

Ferencnek már akkor ott volt a zsebében a második levél is, a szomorú rabságból. A sár még mindig olyan nagy és a Pulcki konz úrban még mindig meg van a jó szándék öt millióért. Csakhogy most már nem Mátyásnak van címezve a levél, hanem Etelnek, mert »a szüleim hogy nem válaszolnak, tán azért mert mán mög sincsennek azuta, hiszön ez mán lakodalomnak is hosszú vóna és csókollak édös kedves feleségöm és a kis családomat is innent, ahun az madár sem jár és maradok hív hozzád, Rókus, hadifogoly.«

Ferenc az ámitónak ezt a levelét is betette a bugyellárisába a másik mellé. Gondolt rá, hogy tán mégis meg kellene mutatni Etelnek, de aztán csak letett a szándékáról. A levél révén megint szóba kerülne az igazi Rókus, a halott és Ferenc sohase szeretett Rókusról beszélni.

Az Etel örök-földjének egyik pásztájában, éppen a telek legpartosán, nagyon sovány, fehér homok volt, mindig lemaradt benne a búza. Ferenc azt gondolta, sokkal többre mennének vele, ha megfordíttatná szőlőnek. Neki is állított három napszámot, olyan suttyó legénykéket, akik nagyon győzik a munkát, ha az embőr a hátuk mögött áll. De bizony Ferenc két napig feljök se nézhetett, a moly beleesett a kukoricába, azt kellett letörni fele érésiben, csak harmadnap déltájban nézhetett utánuk a legényeknek.

Nem látta őket a parton. Felnőtt napszámot fizetett nekik, jól is kosztolta őket, csak nem léptek meg? Nem, se a markoláb el nem vitte őket, megvannak, kugliznak a hajlatban.

— Mivel lopjátok ott a napot, hé? — kiáltott rájuk Ferenc a partról. De csak úgy barátságosan, mert nem lehet panasz a suttyókra, jó darab földet megfordítottak, négy ásonyomra. De ahogy rendelve volt nekik.

— Kuglizunk, — cihegtek föl a legények.

— Csakugyan? Mert én is úgy néztem. Aztán mi a ménták azok a fehérk?

— Kutyacontok löhetnek, vagy mik.

Ferenc úgy messziről igen nagyolja a kutya-

csontokat és közelebbről látja, hogy embercsontok biz azok. Karcsonatok, lábszárcsontok, szép körbe állogatva, mint a kuglibábuk. A teke természetesen nem lehet más, mint emberkoponya. Az is, nem is egy, hanem három, nem úgy megy itt, mint szegény helyen, minden játékosnak külön kugligolyója van emberfejből.

— Hoci csak, — mondja Ferenc és a kezébe vesz egy koponyát.

Az ez, rendes halálfej, Ferenc nagy érdeklődéssel nézegeti. Jó régi lehet, ez nem olyan ijesztő, mint a friss halott feje, amilyent látott eleget a háboruban, föl hagyott lövészárkokban, utak mentén, mikor még csak félig rohadt le róluk a hus. Ilyent is látott, muzeumokban, Szibériában is, Amerikában is, de csak üveg alatt, a keziben sohse volt. Sárga, sima, van szemegödre, orra-tüskéje, álla-kapcája, csak a fogait persze már kikuglizták. Vagy nem is voltak.

— De igön, — mondiák a legények, — mindnyájában megvoltak, némelyikben olyan erősen álltak, hogy az ásóval se bírták kivenni, inkább szélesett az egész kutyafej.

— Szamár fejetök, — feddi őket Ferenc, — hát hogy volnának ezek kutyafejek? Hát nem látjátok, hogy embőri agvkoponyák?

— Hát igön, kutyafejű tatárok, — mondja tanulmányos hangon az egyik legényke, élő bizonyságául annak, hogy nem hiába találták ki a népoktatási törvényt. — Még a szilke is ott volt

a szájánál, amelyikből önni adott neki a gazdája.

És csakugyan a fordított föld rögei közül vastag piros cserépdarabokat szedeget össze, mutatja rajtak a friss törés helyét.

— Mink hágdostuk szét őket, nagyon avult edényök voltak mán.

— Hányat találtatok?

— Kutyafejüt? Öt volt, akit mögolvastunk, de löhetett több is, mert egy fejet én is haza vittem galambitatónak, az sincs beleolvasva.

Ferenc meghagyta a legényeknek, hogy ha megint embert találnak, hozzá ne nyuljanak, hagyják úgy, még neki nem szólnak.

Az nap találtak is még egyet, katona lehetett, mert bajonet is volt mellette, de azt Ferenc nem vette figyelembe, csak az ivóbögréjét, vagy mijét vette föl, be is vitte a tiszta szobába a polcra. A csontokra nézve pedig azt a parancsot adta a napszámosoknak, hogy szedjék össze, rakják rakásra azokkal együtt, amiket még ezután találnak, aztán majd közös gödröt kell nekik ásni. Különben, hiszen most már itt lesz ő, még a fordításban tart és majd ügyel a tetemekre.

A napszámosok révén hire ment a dolognak a tanyák közt és az eset határozottan ártott a Ferenc tekintélyének. Hiszen más is talál holt embereket a földjében, néha még huszárokat is találni lovastul, az nem ritkaság ezen a tájon,

különösen a partosabb helyen mindenütt recseg a csont és a cserép az eke, meg az ásó alatt. Az Isten tudja, kifélék lehettek, Messzi Gyurka azt mondja, még a guga-halál idején tették le ide őket, az ő öreganyja is köztük van, meg is ismerné, ha megmutatnák neki, mert hibás volt a szemfoga, csipkés hegyü, de azért nem volt boszorkány, — az is lehet azonban, hogy nem is keresztény népek voltak, mert olvasót még egyiknek a keziben sem találtak, de még koporsót is alig-alig. Ugyan ez már igen mindegy, nekik is, meg aki megtalálja is őket. A gyerekféle ugyan összeszedi az egyetmásukat, amit föl-hajít az eke, meg van olyan is, aki galambitatónak hazaviszi az agykoponyát, mert azt tartják, ha a galamb abbul iszik, nem mén el a háztól, de tudja az Isten, jobb a holtaktól őrizkedni, mert hátha rontást visz az ember a holmijukkal a házhoz. Jobbérzésű ember nem is bajoskodik velük, hanem közéjük vág az ásóval és halad tovább, egy azért, mert nem is ér rá, másrészt meg, mert nemcsak a holtaktól kell tartományosaknak lenni, hanem az élőktől is. Hire mén a dolognak, fülibe jut a városi uraknak. Azok közül ugyan, akinek esze van, az meg se hallgatja az ilyent. De van ugy, hogy a muzeumban is neszt fog az igazgató, akkor aztán mingyárt meg van a baj. Kijön a tetthelyre, faggatja a népeket, hogy hogy volt, mi volt, haragszik, hogy mért nem szóltak neki idejében és

minden áron meg akarja keresni a tetemekeket, amiket még szét nem vertek. A város költségén, az igaz és megigéri hitre-lélekre, hogy ami kárt tesz, azt meg is téríti. De hát csak nem csufithatja el az ember a földjét, meg nem is jó az ilyen városi emberrel közlekedni, no. Mert akiről tudja az ember, hogy mit akar, egy pohár bort, vagy egy kis jó tanyai sonkát, vagy disznót venni, vagy gépet eladni, vagy éppen csak jó napot mondani, úgy választásos időben, — hát az mind rendén van. De hogy ésszel élő ember pénzt adjon, napszámost fogadjon azért, hogy kiszedhesse a földből a rossz bögréket, azt föl nem lehet fogni, abban valami huncutságnak kell lenni, az ilyenbe nem jó belekeveredni.

Csudálkoztak is rajta nagyon, hogy Ferenc okos ember lélire ezt nem tudja s ahelyett, hogy elboronálná a dolgot, maga is neki áll a tetemekkel piszmogni s telerakja a tiszta-szobájukat az edényekkel. Mátyás mondta is neki, hogy hagyjon föl ezzel a tökéletlenséggel, baj lesz belőle, de Ferenc nem hallgatott a szép szóra, sőt elment jelentést tenni a tisztelendő urnak és el is vitt neki egy cifra edényt.

A tisztelendő úr azonban csak a vállát vonogatta. Nem hiszi, hogy régiség. Tejes köcsögnek nézné, de máza nincs, talán virágcserep lehetett, nincs semmi értéke, el kell dobni. De Ferenc látott már ilyenfélét a muzeumokban, meg ujságban is olvasta már, hogy többfelé is találtak

mostanában ilyen régiségeket, némelyik talán még a Krisztus idejéből származik.

A tisztelendő úr megveregette Ferencnek a vállát.

— Mind kitalálás az, édes barátom, abból meg egy szót se higgyen, amit ujságban olvas. Látja, én nem is veszek ujságot a kezembe, mert csak a lelkem veszteném vele.

Ferenc egy kicsit megszégyelte magát és mentegetődzött, hogy ő is csak akkor szokott ujságot olvasni, hogyha a városból valami olyan portékát hoznak, ami ujságba van takarva. Ami azonban a cifra edényt illeti, Ferenc nem hagyta magát, a legközelebbi piacos napon bevitte a városba, bement vele a muzeumba, ahol azelőtt még sohase járt és megkérdezte, hogy lehetne-e az igazgató urral beszélni, ezt, meg ezt hozta. Ahogy az edényt megmutatta, rögtön bevezették az igazgató urhoz, aki olyan vele egykorunak látszó őszes ember volt és formázta is egy kicsit Ferencet.

— Ejnye, de parasztképe van ennek az úrnak, — ez volt Ferencnek az első gondolata.

Az igazgató ur pedig azt gondolta magában:

— Ejnye, de úri képe van ennek a parasztnak, ugyan hol vette?

És mind a kettőjüknek jó szeme volt, mert az igazgató úr úgy himelt-hámolt, mint valami paraszt. Nem mondja, értékes az edény, a népvándorlás korából származik, lehet olyan ezer-öt száz esztendő, de azért nem olyan nagy rit-

kaság, meg a muzeumnak nem igen van pénze, bizony egy-két ezer koronánál nem adhat érte többet, ha eladó szándékkal hozta be. Ferenc sokkal különb úr volt, mint a cigánykodó igazgató úr, mert letette az asztalra az edényt, nem kíván ő azért egy krajcárt se, különben is van még belőle odakint vagy tiz darab.

— No maga ritka derék ember, — nyujtott kezét az igazgató ur, — azokat is ide szánta?

Nem, azokat Ferenc megtartja emlékebe. Az igazgató ur elsavanyodott és azt gondolta magában, hogy igen, ez csakugyan urrá fajzott paraszt, csak még nem egészen érti a módját, mert akkor vagy nem hozta volna be a bögrét, vagy félmilliót kért volna érte és nagyon haragudna, ha nem kapná meg. Hanem aztán földerült, mert Ferenc azt mondta, hogy ha az igazgató ur nem restelne kimenni hozzájuk, megmutatná a többi edényt is, úgy lehet, van ott még több is a földben, az igazgató ur megásathatja, ha kedve tartja.

Az igazgató úr egyszerre tele lett örömmel, mint a hólyag széllal. Körülvezette Ferencet a muzeumban, mutogatta, magyarázta neki a régi királyok idejéből való fegyvereket, a képeket, az üvegszekrényekben megbcsült régiségeket. Ferenc hallgatta illedelmesen s csak akkor szólalt meg, mikor az igazgató úr egy embernyi nagy lábcsontot mutatott neki, hogy az egy vizözönbeli állatnak a lábaszára, mammutnak hívják.

— Igön, — mosolygott Ferenc, ilyen lá-
tott már ő egészben is. Hol? A muzeumban.
Melyikben? Többen is látott, a péterváriban is,
a tobolszkiban is, de a legnagyobbat tán a pitts-
burgiban. Az igazgató úr nagyon elcsodálkozott,
hogy Ferenc az ilyesmit is megvigyázta jártában-
keltében és örült neki, hogy ilyen értelmes em-
berre talált.

— Hát a háboruban vagy mögvakul az em-
bör, vagy kinyilik a szöme, — csodálkoztatta Fe-
renc tovább is az igazgató urat.

Nagyon jó barátságban váltak el. Az igaz-
gató u. megígérte, hogy a jövő héten kimegy,
megásatja a földet, ahol Ferenc engedi. Kosztot
visz magával, de hát hálóhely akad-e ott? Ugyan
most még melegek az éjszakák, meg lesz ő a
szénában is.

— No, annál különb hálással is szolgálunk,
— készségeskedett Ferenc. — Ott az Etel ta-
nyája, az lesz a kvártély a igazgató urnak.

— Ki az az Etel?

— Az asszony, a feleségöm. Mink az új
tanyában lakunk, piros cserepes teteje van, mesz-
sziről mögüsmeri, az övé üres; almával van tele,
de azt kihordhatjuk, ha nem kedveli a szagát.

— Dehogy, Ferenc, nem tesz kárt bennem,
se én ő benne, mert az almában leginkább csak
a szagát szeretem. Pogácsaalma, vagy törökbálint?

— Nem, parmen, mög renét,

Ejha, bámult el az igazgató ur és Ferenc nagyon örült, hogy az igazgató ur elcsodálkozott.

— Hát család van-e?

— Van kettő is. Lány is, gyerekek is.

— Mekkora?

— Az egyik harmadikban van, a gyerekek, a kis lány mög most mén föl iskolába.

No ez szép. Az igazgató ur nem is gondolta volna, hogy még ilyen aprócska a család. Azt hitte, Ferencnek már menyecske lánya van s egy kicsit megröstellte magát, mikor kiderült, hogy Ferenc neki fia lehetne.

Az igazgató ur azonban nemcsak barátságból kérdezte föl Ferencnek a családi állapotát, hanem lélekvásárló szándékkal is. Elég olcsón vette a lelkeket, Matyikát egy trombitával szedte le a lábáról, de még annyira is vitte, hogy az ölébe üljön a kis vadóc és egész közeliül recsegtesse a fülébe a trombitát, Márikának pedig piros kalárist akasztott a nyakába. A harmadik lelket aztán rádásba kapta az igazgató ur. Etel mingyárt azt kérdezte tőle, jó lesz-e, ha galambot vág neki vacsorára.

— Isten őrizz, — tiltakozott az igazgató ur, nagyon sziviből. Először azért, de ezt elhallgatta tisztességtudásból, mert ő a galambot meg nem eszi, másodszor azért, mert ellátta ő magát egész hétre való kosztal, szalámival, szalonnával, meg egyéb köröm közé valóval.

— Hát mán azért csak ne vesse mög a mi

szögénységünket se, — rakott a menyecske gyümölcsöt az asztalra, míg Ferenc kiment borért, — érezze magát otthon minálunk.

Az igazgató ur azt mondta, már otthon is van, mert úgy megszerette Ferencet első látásra, mintha édes testvérje volna.

Etelnek aztán nem kellett egyéb. Hátha majd jobban megismeri az urát az igazgató ur! Nem hogy olyan, mint a falat kenyér, hanem mint a husvéti kalács. Az Isten is megverné, de verje is, aki rosszat mondana rá. Nem is illik tán, hogy asszony dicsérje az urát, de az ő ura maga a tökéletesség. A légynek se vét, mindenkihez barátságos, se rossz kedvét, se haragos szavát annak nem hallani s amit mond, az olyan mint a szentírás.

Az igazgató ur bólogatott s ráfelejtkezett a tiszta, szép asszonyra, ahogy a sublóra támaszkodva, nekipirultan dicsekedett az urával. Aztán észrevette a sublóton a két katonaképet.

— Hát ez a két derék fiatal? Tán a testvérjei?

— Dehogy, — nevette el magát Etel. — Az az első uram volt, szögény, de odaveszött a háboruba. Ez mög a mostani édös uram, csak-hogy mostan sokkal szöbb, mert embörösebb.

És megtörölte a képet a kötőjével. Nem a halottét, hanem az édes uráét, aki most az őzbecsavarodott fejével, a ráncos homlokával, a kicsit előre roskadt hátával, a fáradt mosolygá-

sával sokkal szebb, mint mikor hetyke bajusszal, hátraszegett nyakkal villogott bele a világba.

— Ó, ti asszonyok, de jó, hogy ilyen egyformák vagytok, — mosolygott magában az igazgató ur és nem lepte meg, hogy vacsorára nem galambot vágott neki Etel, hanem csirkét rántott, azt is kettőt, mert úgy tudja, hogy idekint mind tanyahasúvá válik a városi úr is.

Igaz, hogyha választani lehetne két rántott rossz közül, akkor az igazgató ur inkább a kisebbet választaná, a galambot, de a tudomány érdekében csak meg kell enni a rántott csirkét is.

— De csak nem egyedül gondolják?

— Nem, — mondja Etel, — nem egyedül. S tesz az asztalra akkora tál öntött salátát, hogy vasvillával döfködhetné, aki szereti. És minden kihül, mire a vendég nagy rimánkodással rábirja venni Ferencet és Etelt, hogy ők is üljenek az asztalhoz és segítsenek neki túlesni a nagy ijedtségen.

Az igazgató ur szétfoszlat a tányérján egy csirkeszárnyat, elrongyosít egy levél salátát, inkább a puha, barna rozskenyeret tömködi befelé és föltűnik neki, hogy a gazda hozzá se nyúl a kenyérhez, csak salátával temetgeti magába a csirkét. Meg is kérdi Ferencet:

— Hát maga nem eszik kenyeret?

Ferenc csak egy szóltan nemet int a fejével s Etel magyarázza el a dolgot:

— Tudja, igazgató ur, hogy azt a sok rissz-rossz kenyeret ötte a háboruban, de mög különösen a rabságban, attul van ez. Korpakenyeret, zabkenyeret, de tán még olyant is, amölyiköt csupa merő fagyökérből örlöttek, ugy-e, édes uram? Azóta osztán ugy mögutálta, hogy még az itthonvaló kenyeret se öszi, a magunkét. Különösen azóta a szöröncsétlön eset óta, tán hallotta is mán hirét?

Nem, az igazgató ur nem hallotta, régen volt erre járása. Ferenc legyint, hogy hagyja el Etel, nem érdekli az az igazgató urat. Etel ránéz az igazgató urra, látja, hogy meghallgatja szívesen, el is mondja, hogy esett Péterke a tóba. Az igazgató ur előtt szinte megképzik a zöld hináros kis halott a gyepen, öklöcskéjében a kenyérdarabkával.

— Most aztán azt is mögmutatom, mi lött ebbül, — mondja Etel és hívja a kanapéhoz az igazgató urat, ahol a Matyika alszik, nem kis subán, hanem puha fehér vánkoston, letakarva igazi gyerekpaplannal. És míg Ferenc kimegy egy kis borért, noha még félig van a kancsó és a vendég nem nagyon hányja a keresztet a pohár fenekére, addig Etel fölhúzza a kis gyereken az inget, szép fehér ing, ki is van stikkelve a nyaka és mutatja a kis hasát.

— Látja, itt baloldalt, ezt a jegyöt?

Igen az igazgató ur látja. Barna anyajegy, van ilyen másokon is, kin meggymag, kin szilva-

mag, ez meg olyan fodros szélű, mintha eper volna.

— Tán epret vágott hozzá az ura, mikor állapotos volt? — kérdi az igazgató ur.

— Én is ezt mondtam először az uramnak, de azt mondta, más ez, attól van, hogy mögcsudáltam a Pétörke kezében azt a kis darab kenyérkét. Nem is tudta nézni soha, mikor fürdettem Matyikát, most is azért mönt ki, hogy látni ne kölljön neki.

— Hát akkor takarjuk be hamar, — mondja az igazgató ur, aki senkinek se szeret fájdalmat szerezni.

Mire Ferenc bejön, már arról beszélnek, hogy milyen kövér a tengeri-hagyma az ablakban. Az igazgató ur azt mondja, azért nem virágzik, mert ilyen kövér, de ő is megnyugszik abban, hogy a tengerihagymát nem a virágjáért tartják, hanem azért, mert a levele nagyon jó körömméregre, még hamarabb kifakasztja, mint a nyers paradicsom. No majd ha máskor kijön, hoz fodor muskátlit, azt meg a virágjáért érdemes tartani, de meg az ilyen szép úri tanya meg is érdemli, hogy virágos legyen az ablaka. Nem régi építés, ugyan mibe kerülhetett?

Ferenc elmondja, hogy ennyi pénze van neki benne, emennyi meg Etelnek, mikor még külön ment a gazdaság. Azt meg az Isten tudná, hogy azóta mennyit öltek bele, mert a pincét is azóta csinálták, meg a tornácot is, meg hol itt, hol ott,

mindig van valami foltozni való. Nagyon bizodalmasan beszél, de úgy nézi, az igazgató úr álmos is már, átkiséri a kis-tanyába, meggyújtja neki a lámpát, odateszi az ágya fejéhez egy székre a kancsót, éljen vele, ha szereti és nyugodalmas jó éjszakát kíván.

Mátyással csak másnap történik az összeismerkedés, ásatás közben, de már ő vele nem boldogul olyan könnyen az igazgató ur. Nem mintha Mátyás vadaskodna a városi uraktól. Mióta Ferenc olyan vezér lett idekint, meg el is terjedt a paraszt becsülete, mint szalonnabőr a tűzön, azóta eleget futkároznak idekint, tiszteli, becsüli is őket, fene beléjük, de az igazgató urat gyanakodva nézi, mert nem tudja még, mi lakik benne. Azt már látja, hogy olyan kéneső-természetű lehet, szaladozik egyik gödörtől a másikhoz, mint jászok ebe a homokon, nem ül meg két óra hosszáig egy helyen, mint Mátyás, pedig neki is kevesebb lehet már hátra, mint amennyi előre ment.

Az igazgató ur lent guggol a sirban, centiméterrel méri a váznak a lábaszárát és felszól Mátyásra, hogy üljön egy kicsit odább, mert elveszi a világosságot.

Mátyás meg leszól, még pedig okosat. Hadd lássa a Ferenc barátja, hogy ő se olyan ember ám, aki kifelejtene a káposztából a szalonnát.

— Mondom én, hogy az óriások nemzetsé-
giből valók voltak ezek.

Ezt éppen Ferencnek mondja, de az ur értsen belőle. Ért is. Fölnéz a gödörből és azt mondja, mese az csak, olyan emberek voltak ezek, mint mink vagyunk.

— Már engödelmet kérök, hol van a mai világban embör, akinek akkora lábszára van?

Mátyás ezt olyan hangon mondja, amiből az ur megértheti, hogy itt olyan ember pipál, aki nem enged a negyvennyolcból. Az ur azonban gyors végét veti a vitának. Kiugrik a gödörből, a kezében a holt lábaszára, odaméri a Mátyáséhoz.

— No látja kend. Még kisebb, mint a kendé. Pedig kend se olyan hosszú, mint a báránybél.

— Nono, — mondja Mátyás egy kicsit megzavarodva. A saját szeminek mégis csak hinni kell. A napszámosok nevetnek és Mátyás mingyárt ott hagyja az egész társaságot. Századik ember se szereti azt, ha mások füle hallatára lecsökken-tik a tudományát.

Az igazgató urat hívják a másik gödörbe. Egész különös edény van a holt fejénél, azt már csak Mátyás is megnézi. Retek formájú, nagyhasú, kis szájú, alul elhegyesedik, mi lehetett ez?

— Gyerök-játék, — mondja az egyik napszámos.

— Pörsöly, — véli a másik.

Van, aki azt mondja, hogy régi fajta pálinkásbutykos, de paprikaültetőnek is lehet nézni, a

régiek tán azt is cserépből csinálták, azért nem maradt ránk belüle.

Mátyás most úgy van, mint az igazgató ur volt az előbb. Nem bírja hallgatni ezt a sok értetlenséget. Meg a lábszár-csorbát is ki akarja köszörülni. Magyaráz.

— Ez vót az ánti-világban a pipahelöttes.

— Gondolja? — kérdi az igazgató ur.

— Kéröm szépen, ide hallgasson. Akkor még dohány nem volt, de pipálni ugy-e mindég muszáj volt?

Ezt szívesen beismeri az igazgató ur is. Neki is mindig a szájában füstöl az ördög szénája.

— No lássa, már most hogy segítettek magukon az őseink? Úgy, hogy az ilyen edénybe vizet öntöttek, nádszálat töltek bele, azon bugyborékkoltak, így mulasztották az üdőt.

— Hát ez is lehetséges, — mondja az igazgató ur, — erre még nem is gondolt senki, hogy hogy pipáltak a népek akkor, mikor még se pipa, se dohány nem volt. Ezt föl is jegyzem, kiteszem az ujságba, hadd okosodjanak a tudatlanok.

És még írkal a noteszába, addig elmondja, hogy valamikor így is lehetett, az ó-testamentumban, de már mikor ezeket az ősokeket a földbe rakták, akkor másra kellett az edények. Ételt-ítalt raktak beléjük a sirba.

— A halottnak? — kérdezi Ferenc.

— Persze, hogy ne éhezzen, még a más-világra átér. Jobb emberek voltak azok, mint mink.

mert mink az előttül is sajnáljuk a kenyeret. Már nem mondom, hogy minden ember, csak a hitványa. Maga, Ferenc, tudom, az utolsó falat kenyerét is odaadná másnak, mert maga úgy se eszi meg.

Ferenc elsápadt és megtántorodott. Ha az igazgató ur meg nem fogja, belezuhan a sirba.

— No mi az, Ferenc? Megszédült? Hozzának hamar egy kis vizet! Maga meg dőljön le addig a före.

— Nem, már elmúlt, — törölgette Ferenc a homlokát. Szokott ez neki lenni. Rossz a gyomra? Tudja az Isten, mitől van, csak ennél soha nagyobb baja ne legyen.

Ferenc ezzel be is ment a tanyára, de Mátyás most már ott maradt és barátságosabban nézte az igazgató urat, aki följegyzésre érdekesítette az ítéletét. Ugy látszik, olyan ember ez, aki érti magát. Mintha csak bele látna a földbe, előre megmondja, hogy a váznak ez lesz a jobbkezinél, ez lesz a mellin, ez lesz a fara alatt. És jegyzékbe vesz mindent, a térdén ír, leül a földre, nem sajnálja a ruháját.

Mátyás elmegy a kukoricaföldre, hoz egy kéve szárát.

— Erre üljön, doktor ur.

Az igazgató ur nevet. Nem doktor ő.

— De még löhet, — mondja Mátyás és nem csúfolodásból. A városi népnek az okosát mind doktor urnak szólítják és ő, engedelmet kér, már

csak így szólítja az urat, mert sokra becsüli az eszit. Az igazgató ur vállalja a doktorságot. Honoris causa, adományozva Mátyás, mint a nemzet egyeteme által.

Mire befelé mentek a tanyára, már egészen összebarátkoztak.

— Tögye mán tisztöletit az én házamnál is.

Az igazgató ur átment a Mátyás tanyájára is. Megcsodálta a híres kutat, ugyan annak most már letelik a becsülete, mert Ferenchez jön a kutfurómester a jövő héten.

— Ez is szép tiszta tanya, — nézett körül az igazgató ur.

— Ellátja Etel mindön gondját, baját, még mögágyazni is mindön este átgyön, mióta Roza itthagzott. No, kerüljön beljebb.

Az igazgató ur köszönte szépen, de ő most már jóéjszakát kíván.

— Elálmosítja ugy-e ez az erős tanyai levegő?

Nem azért, hanem az igazgató ur siet vacsorázni, még ma sok a dolga, rendesen esténként dolgozik.

— Az ám, láttam az éjszaka is sokáig égött a lámpája. Még azt gondoltam, hogy tán fél, azért égeti.

Este kopognak az igazgató ur ajtaján. Tessék, Mátyás topog be.

— No mire végzi, doktor ur?

— Dolgozni akarok, Mátyás, — mondja az

igazgató ur. Nagy csomó árkus papir, toll, tinta előtte, meg marékka a szivar.

— No csak csinálja, — mondja Mátyás és rágyújt a szivarra, amivel az igazgató ur megemberelte. Várja türelmesen, hogy mikor dolgozik már és mit dolgozik. Mátyás tulajdonképp azért jött, mert sohse látott még urat dolgozni, különösen éjszaka és ha már itt helyiben van, gondolta, mégis csak megnézi, pénzbe úgy se kerül. De hát már a szivart is elszívta, még se fogott dologba az ur, csak irt, irt, rettentő sokat, rettentő apró betűvel és Mátyásnak kezdett világosság gyuladozni a fejében. A doktor úr valami fő-írnok-féle lehet, úgy látszik ez a becsületes mestersége. No, könnyebb mesterség lehet, mint a kapálás, ámbár azt azért ő tudná megmondani. Lám, milyen nagyot nyög, ahogy leteszi a tollat és hátra veti magát a székben.

— No bevégezte? — kérdi szívesen Mátyás.

Az igazgató ur mosolyog, de csak mint a dérvette szőlő. Nem lehet az ő munkáját soha bevégezni.

— Elolvasni is sok volna pedig, amit irt. Ugyan mit irt, ha mög nem sértöm?

— Könyvet.

— Könyvet? No Isten éltesse. Szép foglalkozás, aki tud hozzá. Aztán miféle könyvet ír a doktor ur?

Mátyás úgy veszi ki a szóból, hogy a doktor ur olvasmány-könyvet ír.

— Lőhet is azt, úgy pihent ésszel.

— Az a baj, hogy nem pihent az ész, Mátyás. Fáradt ember vagyok én már.

— No hát az nem látszik a doktor uron, mert éppen elnéztem, hogy üdejéhez képest úgy ugrál, mint a tökbe esett cinőge. Ugyan hány esztendő?

Az igazgató ur megmondja. Mátyás úgy elképed, mint ő, mikor a Ferenc életkorát megtudta. Kölcsön-kenyér visszajár.

— No nézze, — mondja ki Mátyás, — én mög azt hittem, hogy maga velem egy ivású. Ejnye, ejnye. Valami baja van, hogy így mögvénült?

— Nincs nekem semmi, nem is volt, csak ideges vagyok.

Ezen a szón nagyon kap Mátyás. Ezelőtt csak a lovak voltak idegesek, neki is volt egyszer ideges lova, néha vasvillával se lehetett megindítani, máskor meg ha egy akácfalevél esett a fejére, az ekét szétrázta, úgy megvadult. Mostanában az emberekről is sokat hallani, hogy idegesek, itt a tanyákon is. Különösen a fiatalja emberek, akik a háboruban jártak. Meg van kezük-lábuk, étkük-itkuk, semmi bajuk nem látszik, hát akkor mi az az idegesség? Valami olyan belső tökéletlenség az, úgy-e?

— Hát olyasféle, — hagyta rá az igazgató ur és megnézte az óráját. Éjfél elmúlt.

— Hogy elszaladt az idő, — csodálkozott

Mátyás, — no, máskor nem is tartom így fel a munkájában.

És beállított minden este és soha éjjél előtt el nem ment. Az igazgató ur a világi dolgokra tanította Mátyást, Mátyás a szegényemberes tudományban tökéletesítette az igazgató urat és mindketten nagyon meg voltak elégedve egymással.

Ferenc pedig annyira ment a barátságban, hogy egyszer, mikor ketten voltak a méhesben az igazgató urral és az igazgató ur elmagyarázta, hogy milyen virágokból kellene méhlegelőt vetni, hirtelen azt kérdezte:

— Igazgató úr ösmeri a törvényt, úgy-e?

— Amit muszáj, Ferenc. Amiért becsukják az embert, ha nem ismeri. Mért kérdezi?

— Csak úgy kérdözöm. Tögyük föl, hogy egy hadifoglyot holttá nyilvánítanak. A felesége férjhez mögy. A hadifogoly mögkerül. Mi lössz akkor azzal?

— Örüljön neki, hogy nemcsak a fogságtól szabadult meg, hanem az asszonytul is. De hát mért köllene ezt magának tudni, Ferenc?

Ferenc csak éppen úgy kérdezte ezt. Hallani ilyesmit mostanában eleget. Ő tőle is kérdezték a körben, de nem tudja, hát azért kérdez magánál okosabbat.

Az igazgató ur elgondolkozott. Ugy tudja, hogy ilyen esetben az első házasság az érvényes, a másodikat megsemmisítik. De aztán az asszony

elválhat az első urától és megint férjhez mehet a másodikhoz.

— Csak nincs valami baj maguknál, Ferenc?

— Isten möntsön, nagy lélekveszödelöm volna az.

— Persze, a gyerekek miatt.

— Azokat még csak szét löhet válogatni ilyen esetben, de a ház, meg a földek, mög a közös szörzemény, mög minden úgy összekeverődik, hogy nehéz ebben igazságot tönni. Én ugyan azt is hallottam, hogy ilyenkor az a győztes, akihöz az asszony húz, hogy talán így röndöli a törvény.

Az igazgató ur azt tartotta, nem jó senkit a hitiből kiverni és ráhagyta Ferencre a dolgot. Hanem azt meg nem állhatta, hogy Etelt ki ne keritse egyszer, éppen diótisztítás közben.

— Mondja már, Etel lelkem, hogy élt maga az első urával?

— Jól, — mondta Etel elcsudálkozva, — mért kérdi az igazgató ur?

— Mit szólna hozzá, ha úgy betoppanna egyszer és a jussát követelné? Melyiket választaná a kettő közül?

— Őrizzön mög minket attul a Jézus!

Etel zöldebb lett, mint az ölében a zöld dió. Soha ilyenre még csak álmában se gondolt. Ne is gondoljon, mondta az igazgató ur, hiszen ő csak tréfából kérdezte.

Nem volt valami helyes tréfa az igazgató urtól, Etel két poharat is eltört az nap s ugy el-

tette a padláskulcsot, hogy alighanem baltával kell felnyitni az ajtót. De ezt már nevetve beszélte este a vacsoránál. Ferenc meg a pincekulcsot nem találta s keresés közben leütötte a katonaképét a szublótról, széttört az üvegje.

— Nem szabad idegeskedni, emberek, — fenyegette őket az újjával az igazgató ur és elmosolyodott. Eszébe jutott a Mátyás idegesség-elmélete.

Ez már a búcsúvacsora volt. Reggel jött az autó az igazgató urért. Telerakták embercsontos zsákokkal, cserepes kosarakkal. Ferenc berakta egy katonaládába a tiszta-szoba polcán tartott edényeket is. Nem őrizget ő még se ilyen emlékeket.

Induláskor eszébe jutott Ferencnek valami. A Szpiritutó levele, amit a Mária-képpel küldött. Hátha az igazgató ur el tudná olvasni. Nem, ehhez ő se ért, hanem elviszi magával, tud ő olyant, aki lefordítja. És vagy kihozza, vagy benéznek érte, hiszen ezután is jó barátságban maradnak, csak Etel máskor azt főzze neki, amit maguknak, bablevest disznókörömmel, mert, most már megmondhatja, ő a madárhust nem szereti.

Este Mátyás, mint éjszakai tudományokhoz szokott férfiú, sokáig elbeszélgetett Ferencékkal az igazgató urról. Hogy lám, mindenkinek meg van a maga baja, az uri élet se fenéig tejföl, csak megörlődik még a könyvirnok is. Kár pedig érte, mert amugy nyomas ember. Mátyás különösen azt bámulta benne, hogy akár mekkora szél fujt, mindig úgy alkalmazta magát, hogy rá tudott gyujtani.

Ferenc alighanem úgy járt, mint a Mátyás ideges lova. Ráeshetett a lelkére valami akáclevél. Semmi névvel nevezhető baját nem érezte, még a hadiemplék-köhögést is elfelejtette már, azért mégis olyan vesznitértnek érezte magát. Szemre is látszott rajta, hogy bujkál benne valami, lesoványodott, megsárgult, ahol fekete volt, megfehéredett, ahol fehér volt, megritkult. A kedve is elkelletlenedett. Ami külső munkát végzett, türelmetlenül, mérgesen, feliből-harmadából csinálta, otthon erőt vett ugyan magán, de még szótalanabb lett, mint azelőtt, a gyerekesipogásra néha majd a bőriből kibujt s Etel rajta-rajta kapta, hogy kimeredt szemmel néz maga elé.

— Fáj valamije, édös uram?

Ferenc mosolyogva felelt, de Etel észrevette, hogy összerezcent, mint akinek máshonnan rántották haza a gondolatát.

— Nem, csak a fejem zug néha mostanában. Majd elmulik, ha akar.

— Nézzünk mög orvossal. Elmönjek vele, édös uram?

Ferenc nem ellenkezett. Nincs ugyan miért, de az Etel kedvéért megteszi. De hát melyikhez? Legjobb lenne tán ahhoz a nagy szakálluhoz, aki-

nél szülével jártak, azt már ismerik. Hát menjenek ahhoz, neki mindegy.

A nagyszakállu meghallgatta őket, aztán megkérdezte Ferencet, volt-e katona? A háboruban? Fronton, hadifogságban? Igen, Ferenc volt mindenütt.

— De a felesége nem volt vele ugy-e? — tréfázott az orvos.

— Nem, az nem volt, — nevettek mindketten.

— Persze. Mingyárt gondoltam. Éppen az a baj. Vesse le a kabátot, gyűrje föl az inge ujját.

Valami gummiszijat kötözött a karjára, bele-szurt egy spriccelő tűvel s azt mondta, hogy jöjjenek be három nap múlva megint.

Három nap múlva nagy örömmel fogadta őket:

— Barátom, maga ritka szerencsés ember. Semmi baja a vérének.

Hát persze, hogy nincs. Ezt ugyan Ferenc három nappal ezelőtt is meg tudta volna mondani a méltóságos urnak. Etel is a vállát vonogatta. Ne azt tessék megmondani, hogy mi baja nincs az uramnak, hanem azt, hogy mi van.

— Lám, hogy fölvtágták a parasztok nyelvét ebben a csizmás világban, — gondolta a méltóságos ur és rosszkedvűen mondta Ferencnek, hogy nyujtsa ki a nyelvét. Aztán kopogtatta, sóhajtott, máját nyomogatta, szivét hallgatta, úgy, mint szü-lének. Irt is neki valami kanalas orvosságot, azt,

amit szülének. Erre Mátyás jött rá odakint, hogy egészen olyan ennek a színe, szaga, mint a Rozáénak volt, kár volt megvenni, mert annak is meg van több felinél. Etel megijedt, ha szülének nem használt, Istenem, hátha Ferencnek se használ?

— Ettől ne félts engöm, fiam, — tette Ferenc az ablak közé az orvosságot. — Ha nem használ, nem is árt, még itt az ablakban lössz. Nem félök én a haláltul, legalább még a gőzmalmot föl nem építjük.

Etel azonban félt. Két liba árát tette a Szent Antal perselyibe és egy óra hosszáig imádkozott Ferencért mindahárom oltárnál. Azt is megmondta a Szűz Máriának, hogy ha Ferencnek meg kell halni, ő el nem marad tőle ásóig, kapáig, abban az órában elvágja a nyakát. Éjszakánként is sokat elgondolta ezt magában, míg nyitott szemmel hallgatta az ura horkolását, vagy nyugtalan forgolódását. Rendesen csak hajnal felé aludt el, akkor meg Ferenc ébredt föl és hallgatta a szűpercegését az ajtó szemöldök-fájában. Ő benne is így örölt a gond. Ferenc tudta, mi baja és azt is érezte, hogyha elmondhatná, mingyárt megkönnyebbedne. De hát minek zavarja meg vele ezt az ártatlan asszonyt? Az Isten tudja, hogy fogadná, tanácsot meg ugysis hiába várna tőle.

Ferencnek egyszer vergődésében eszébe jutott az igazgató ur. Ő maga se tudta, mért van olyan bizodalma benne, de nagyon rákivánt a keze szoritására. Reggel meg is mondta Etelnek, hogy

bemén hozzá. Ugyis valami gyűlés van odabent, legalább meg tudja, mire ment az igazgató ur a Szpiritutó levelével.

— De hát mán ne mőnjön üres kézzel, édős uram. Vigyőn egy kis gyümölcsöt az igazgató urnak.

— Hát eredj föl a padlásra, fiam, még befogok. De csak a szépit sződjed mán.

Etel teleszedte a kötőjét almával, meg háborukörtével. A háboru-körte nem termett annyit, mint az első két esztendőben, de ökölnyi nagyok voltak a körték, husosak, levesesek és haragospirosak, ami körtében nagy ritkaság.

Ahogy Etel törölgette őket, Matyika oda állt mellé és nézte éhesen a gyümölcsöt. Szóttlan, komoly kis öreg volt, kérni nem kért, de az anyja bele látott a nagy szemin keresztül a kis szivibe.

— Őszöl egy szép aranyalmát?

— Nem őszök, — rázta Matyika a fejét.

— Körtét önnél inkább?

— Aztat önnék.

Etel kivett egy szép piros körtét, egy kicsit ugysis ütődött volt az oldala.

— Harapj bele hamar, kicsim. Ham, ham.

Matyika még szőfogadóbb volt, mint máskor. Széttátotta a száját amennyire birta, beleharapott a körtébe és akkorát visitott, mintha darázs szállt volna a nyelvire.

— Mi lelt? — ugrott hozzá Etel. Ferenc is akkor lépett be az ajtón, lehajolt a gyerekhez, — Ki bántott, kis fiam?

— A körte, — köpte ki a gyerek a falatot és szíszogott, mint aki erős paprikát eszik. — Mögégetött.

— Eszed tokja, — nevetett Etel, — ugyan löhet, hogy valami bogár volt rajta.

Ferenc kivette a gyerek keziből a körtét és ő is beleharapott. Ki is köpte rögtön ő is.

— Kész mérög. Erős is, fojtós is, keserű is, mi érhetette ezt? Tán nem ért még be? De hát csupa lé.

Megkóstoltak hármat is, mind ehetetlen volt. Az első esztendei termés aprós volt, de sok és édes. A második már kevesebb, nagyobb, de vizizű. Ennél meg festeni nem lehetne szebbet, de vitriolt lehetne belőle főzni a kis-üstön.

— Nem hiába háboru-körte, — törölgette Ferenc a száját, — de magával is hordja a nevét. No, nem tudom, a negyedik termése milyen lössz. Hát csak az almát tödd be a kocsiba, fiam.

— Ebédrel várjam, édös uram? — kérdezte Etel, mikor Ferenc megsuhogtatta az ostort.

— Nem igön hiszöm, hogy esténél előbb kiérjek. Löhet, hogy várakoznom is köll, még beeresztenek az igazgató urhoz, mert nagyon strázsálják a pedintörök.

Nem, a pedinterben, aki János névre hallgatott és mint nem szorosan vett közigazgatási alkalmazott zsinóros atillában szolgált az emberi művelődést, nem volt semmi hiba. János is a homokon született és húzott a szive a homoki em-

berekhez, ennélfogva mindjárt megjelentette az igazgató urnak, hogy itt van az az időses paraszt, aki a nyáron azt a cifra bögrét hozta, de most nem régiséget hozott, hanem tényleges almát.

Az igazgató ur maga nyitott ajtót Ferencnek. Várta már régen a muszka levél miatt. Nincsen benne semmi különös, valami muszka hálálkodik benne, minek is hívják csak...

— Szpiritutó.

Olyasforma, igen. Szpiridinov, különben itt lesz a levél valahol a fiókban, ni, meg is van már, mégis érdemes az ilyent eltenni, a cím miatt is, hátha irni akarnak neki. Ugyan kéri is, hogy irjanak, tudassák vele, nagy-e már a Péterke, ő neki is van már egy fia, azt is Péterkének hívják, de az még kicsike.

— Hát odakint hogy vannak? — kérdezte az igazgató ur, még Ferenc belegombolta a levelet a bugyellárisba, a másik két levél mellé.

— Hát csak úgy vagyogatunk, készülünk a szüretre, — veszkődött Ferenc a bugyelárisal, aztán hirtelen zsebre tette. Meggondolta a dolgot. Nem szól ő még se, hátha el is hallgat az a szomorú rab, mit kotyogjon ő az esetről? Azért csak azt kérdezte meg az igazgató urtól, kimenne-e hozzájuk szüretre, inkább beküldené kocsival az apósát. Nem, az igazgató ur meghalni se ér rá, most is szaladni kell neki valami gyűlésre, pedig szeretett volna még elbeszélgetni Ferencsel. Ferenc megérti, hogy elég volt a vendégből, de meg neki is

csakugyan menni kell az ármentesítő gyűlésre, hanem majd disznótorra jön be az igazgató urért. Nem úgy lesz az, mondja az igazgató ur, hanem Ferenc is elvégzi a maga gyűlését, ő is, aztán van itt a vizparton egy alkalmas duttyán, ő ott ebédel, oda tartson Ferenc is, aztán majd elbarátkoznak egy kicsit.

Egyikük se gondolta, hogy késő délután veti végét a barátkozásnak. Borozgatás közben a kocsmáros is oda vágódott hozzájuk, elpanaszolta, hogy nagy bajban vannak, a fia a mult esztendőben hazaszabadult az orosz hadifogságból, megházasodott, éppen most fekszik gyerekágyat a felesége és tegnap este megérkezett a muszka menyecske, akit a fiu odakint szerzett magának. Most aztán a fene tudja, mi lesz, a két asszony, egy férj tán még nehezebb eset, mint a két férj, egy feleség, mert abba könnyebben beletörődnek az asszonyok, ugyan nekik könnyebb is.

Ferenc elakadt lélegzettel hallgatta a történetet, a bor is bátorította egy kicsit s mikor a kocsmáros másik asztalhoz ült vendéget mulattatni, megszólalt:

— Én is majd ebbe a napba vagyok, ha nem egészen is.

— Hogy-hogy? — ütődött meg az igazgató ur.

— Igy e', — szánta el magát Ferenc, elővette a két levelet és elmondta az esetet ígrül-igre az igazgató urnak.

Az igazgató ur nem csudálkozott azon, hogy

a szomorú rab nem írta meg, hogy hol raboskodik. Több ilyen levelet is látott már, amelyikből kimaradt a dátum. A szomorú rabokat senki se tanította meg levelet írni gyerekkorukban, mert a nyelvkönyvben előbbre való az alany, meg az állítmány, ami helyes is, mert hogy tudná a trágját hányni az a béres, akinek fogalma sincs a birtokos-jelzőről, vagy micsoda kenyeret dagasztana az a menyecske, aki hírét se hallotta az állítmánykiegészítő alanyesetnek? Aztán meg a háború alatt többször volt úgy, hogy a katona nem írhatta meg haza, hol eszi a császár kenyerét, mert rögtön elgörbült volna a világ tengelye, ha egy öreg paraszt megtudta volna, hogy ő tőle száz mértföldre van egy falú és azt úgy hívják, hogy Zrsztrmprszt. Némelyik lelkiismeretes katonának aztán úgy a vérbe ment ez a nagy tilalom, hogy szomorú rab korában is tartotta magát hozzá és nem azzal kezdte a hiradást, hogy »kelt levelem«, hanem azon, hogy »kivánom az Istentől«, mert a szomorú rab azt még vidám gyerek korában megtanulta otthon, hogy nem is levél, ami nem így kezdődik.

Az igazgató ur ezt mind megtudta értetni Ferencsel, de azt már maga se értette, hogy mért szomorú rab a levél írója még most is, mikor a rabságnak már régen vége van. Arra azonban rájött, hogy a Pulcki konz úr nem egyéb, mint a lengyel konzul és ezen a nyomon tán el is lehetne indulni. Igaz, hogy a postai bélyegző egé-

szen elmosódott, de azért a külügyminiszterium szerencsét próbálhat a nyomozással. Könnyebb ugyan egy gombostűt megtalálni a szénakazalban, mint egy ismeretlen helyen tartózkodó magyar elveszettet az orosz birodalomban, de azért ha kétségét ki akarja vetni Ferenc, az igazgató ur szívesen eljár a dolgában s talán nem is kerül olyan sokba.

Ferenc erre azt mondja, hogy a költség nem lenne semmit. Ha a tanya rámenne, azt se szánná, csak Rókust föl lehetne támasztani, aztán majd lenne ahogy lenne. De a holtak fel nem ébrednek és az illető levélíró csak valami ámitó lehet, aki pénzt akar Mátyásékból kicsalni.

— Lehet, lehet, — forgatta az igazgató ur eltűnődve a leveleket. De magában azt gondolta, hogy akinek csaló szándéka van, annak bizonyosan észt is adott hozzá a jó Isten s az nem felejtene el megírni, hogy hova küldjék neki a milliókat. — Hát bizonyos maga abban, Ferenc, hogy ezeket nem írhatta az Etel első ura?

— Mint az egy Istenben! — mondta Ferenc keményen és felemelte mind a két kezét. — Evvel a két kezemmel temettem el a moha alá! Hiszön elmondtam már. Ha bizonyos nem volnék benne, nem álmodnék vele annyit. Se nem képzene mög előtttem mindég, mikor kenyeret látok.

Mohón felkapta a poharat, de az igazgató ur a karjára tette a kezét.

— Megálljon csak, Ferenc, ne siessen úgy.

Majd nem ereszti be többet gyűlésre az asszony, ha borszagot érez a bajuszán estére!

Ferenc elmosolyodott. Nem a szokott csöndes mosolygással, hanem a borhintálta hangulat hirtelen felszökkenésével.

— Az soha, igazgató ur. Az Etel soha. Helyös asszony az. Talpon állva mén a mönyországba. Az úgy.

Az igazgató úr közelebb húzza a széket a Ferencéhez.

— Látja, Ferenc, azért nem kell előtte titkot tartani. Az olyan asszonynak, mint Etel, mindent meg lehet mondani. Meg is kell. Még ha embert ölt volna is, Ferenc, még azt is meggyónhatná neki. De hát magának semmi bűne sincs, bátran elébe állhat. Még jobb is, ha magától tudja meg ezt a históriát, minthogy más uton jusson a fülébe és megzavarja. Még ma este valljon ki neki őszintén mindent, legalább megnyugszanak mindketten. No, Isten tartson, Ferenc!

Szép őszi napszállat lett, mire Ferenc végig kocogott a kőuton és a lovak meglassúdva kanyarodtak le a homokra. Bikanyárlrongyok akadoztak a lovak fülére, az ostor hegyére, egy-egy pipiske bohókásan ugrált a kocsi mentén, utánozva a kerekek nyikorgását, a jegenyékről meg gondoltan, lassan, kényelmes csavarulatokban hullott le egy-egy sárga levél, mint aki tudja, hogy nem érdemes sietni, mert a föld ugyse szalad

el' alóla. A nap a jól végzett munka derűjével húzott magára egy hosszú piros felhőpaplant és Ferenc a jól végzendő munka reményében nézte vidáman a kökörösinfoltos, tücsökszós elszáradt mezőket. Igen, az lesz a legjobb, amit az igazgató ur javalt, mindent elmondani Etelnek, megnyugtatni, hogy nincs semmi baj, nem is lesz. Rókus elmúlt, mert neki az volt rendelve, a leveleket nem ő írja, nem lehet tudni, kicsoda, de mindegy is, hadd mulassa magát, még meg nem unja, nekik nem árt, minden marad úgy, ahogy volt, asszony, föld, gyerek. És ha szánt még nekik gyereket az Isten, hát csak hadd jöjjön az is, lesz mit a tejbe aprítani, akárhányan kérik az őrlöttet. Ma is megbiztatta a polgármester ur a gyűlésen, hogy ami földet fölzsabadítanak a tó vizitől, azt parcellázzák és neki okvetlen juttatnak belőle, megérdemli, mert ő volt a mozgatója az egésznek. Jó, kövér föld lesz az, csupa televény, egy darabig ugyan fölűti még magát rajta a nád, meg a sás, de azért majd megmutatja ő, micsoda búzát nevel ott.

Messziről ökörkolomp szólt, Ferenc elriadt a gondolatokból és körülnézett. Itt-ott füstkendők lebegtek a mezőkön, a kaszások sütötték a szalonnát száraz gallytűzön, Ferenc szinte érezte a szagát és megcsapkodta a lovak fölött az ostort, mert megéhezett.

A ház végiben Márka ült a padon és hangosan sillabizálta az olvasókönyvét:

— Ki is-is-ten-ben — bi-bi-zik, ne-nem —
csa-csa-csa-lat-ko-zik.

— Mit vakoskodsز mán, te kis szemők? —
szólt oda neki Ferenc. — Hát Matyika?

— Elaludt oda bent a ládán. Nem győzte
kivárni édös anyámat.

— Édös anyádat? Kivárni? Honnan?

— Bent van a tiszta-szobában. Levelet ka-
pott délután, neköm adta ide a postás asszony,
mikor kigyöttem az iskolából. Azzal bemönt a
szobába, oszt azóta nem gyött ki. Eccör mán
benyitottam rá, hogy éhös vagyok, de rám ri-
pakodott, hogy mőnjek ki, oszt többet nem mer-
tem bemőnni.

A vízbe fuló a szalmaszálhoz is kapkod. Etel a szövethetesi boltosnétől hallotta, hogy a harmadik dűlőben van egy léleklátó asszony, ezelőtt ugyan nem az volt, csak história-áruló, de aztán föl hagyott a mesterséggel és a lelkekkel szövethetett össze. Pénzt nem fogad el, csak zsirt, meg lisztet, de megéri, mert mindent megmond az égvilágon, még amit nem kérdez is tőle az ember. Sőt néha csakis olyant mond, mert ő csak azt nyilváníthatja ki, amit a lelkek megjelentek neki. Ő is, a szövethetesi boltosné, azt kérdezte tőle, hogy kiszabadult-e már az ura a purgatóriumból, mert olyan káromkodós ember volt, vagy szolgáltassa-e még érte a misét? Mert bizony annak az árát is fölemelték a papok, nem panaszból mondja, hisz nekik is élni kell szégyeneknek. De erre csak három hét múlva tud felelni a léleklátó, akkorra eloszlik előle a sötétség, most csak annyit mondott, hogy egy kis szőke ember jár utána, nagy-farsangra meg is fogja kérni. A szövethetesi boltosné ugyan nem is gondolt a férjhezmenésre, öreg ő már, azt tartotta, — azonban az Isten ezt végezte felüle, ő is belenyugszik és már meszteti is a boltot, hogy minden tisztába legyen tőve, mire megjön a kis szőke ember.

Etel nem próbált még efélét, kártyát se vettetett soha, mert nem is volt rá szüksége, most azonban, hogy Ferenc se volt otthon, ő is elment a léleklátó asszonyhoz. A léleklátó asszony behunyta a szemét és azt mondta, hogy nagy lánccsörgést hall teméntelen messzeségből, — nyilván máris a szövetkezeti boltosné káromkodós ura jelentkezett meg neki a megérdemelt tisztító-tüzből. Etel aztán beleszólt, hogy ő nem a halottakra kíváncsi, hanem a jövődőt szeretné tudni, a léleklátó asszony erre is mingyárt kész volt a válasszal, Etelt egy nagy fekete ember kerülgeti. Etel megharagudott, azt mondta, hogy az Isten nyilát kerülgesse a nagy fekete ember, neki már van hites ura és a látó asszony azt tudakolja meg a lelkektől, hogy azzal mi lesz, meggyógyul-e, vagy se. A látó asszony egy darabig nagy morgoló-dással volt, bizonyosan a lelkekkel értekezett és nem is haszn nélkül. A lelkek kinyilvánították, hogy Ferenc nemcsak hogy meggyógyul, hanem olyan nagy tisztesség éri, hogy az ujságba is kiteszik. Aztán a látó asszony meghintette Etelt szentelt vízzel és arra kérte, hogy foglalja az imádságába, ami azért volt tőle különös, mert nem Etel volt összeszövetkezve a másvilágiakkal, hanem ő.

Etelnek azonban se ez nem tűnt föl akkor, se a szentelt vízzel való meghintés, amiben a boltosné nem részesült. Etel csak azt értette ki az egészből, hogy Ferenc meggyógyul és ezért na-

gyon jókedvű volt egész addig, míg Márka a levelet át nem adta neki.

Mingyárt megismerte a boritékon a Rókus kezeirását, de azért nem lehet azt mondani, hogy elvesztette volna az eszméletét. Nem, csak más irányban szolgált az esze, mint addig. Bizonyosan ezerszer, meg ezerszer megesett az vele, hogy hangya mászott rajta végig. Kinek nem futkosott még a keze fején ijedt hangya és ki szokta megnézni a keze fején futkosó hangyát? Etel bizonyosan soha se tette még életében és most állt a szoba közepén, kezében a fölbontatlan levéllel és nézte a keze fején a hangyát. Milyen kicsike, milyen vékony, milyen vörös, milyen utálatos így közletről. Mitől ilyen vörös? Talán a hangyának is van vére? Lehet, mert feje, lába, dereka, mindegyik van neki. Talán szive is van? Egészen olyan, mint egy kis ember. Ni, hogy csavarog előre-hátra. Mit kereshet? Az utat keresi hazafelé? Apjához, anyjához, párjához, gyerekeihez? Fölemeli a fejét, körülnéz, indul a karján föl-felé, mint aki biztos nyomon van. Nekiütődik egy szörszálnak. Fölágaskodik mérgesen és átfogja az oktalan. Mintha az ember egy nyárfát akarna kicsavarni. Mi haszna lenne belőle, ha kicsavarná? A hangya megfordul és fut lefelé a keze fejére, milyen sebesen tud szaladni ez a kis állat! Az öklén megáll, forog jobbra-balra, merre van tovább a helyes ut, végre a gyűrűs ujját választja, leveti magát róla a levélre és kaparja, a fejével

furja a papirost, mintha bele akarna bujni, mi lehet benne?

Etel hirtelen fölszakítja a boritékot a végén, nem veszi észre, hogy a levélből is lehasadt egy pántlikányi, csak olvassa, olvassa, elejétől végig, meg újra kezdi, ötször, tizszer, huszszor, még az ablakra rábarnul az alkonyat, akkor közelebb lép vele a világosságához, mindig közelebb, míg végre neki koccan a feje az üvegnek, de ha a fejét elütnék, akkor se tud a levélből semmit. Etel csak annyit tud, hogy Rókus nem halt meg és hogy ő nem adja Ferencet. Nem adja, nem adja. Nem. Magának az Uristennek se adja!

A kislány benyit az ajtón. Etel haragosan kitiltja. Az ő lánya! A halotté, aki vissza akar jönni. Hát jöjjön, vigye a lányát, a házát, a földjét, az egész világot, csak őt ne bántsa, csak őt ne szakítsa el Ferencről. Az édes urától, az élőttől, az igazítól, akit az Isten neki teremtet és ő megtalálta, kikereste magának, akinek a kezét az övéhez stólával kötötte a pap, akinek ő gyereket szült.

Igaz, igaz, a Rókus kezéhez előbb kötötte, Rókusnak előbb szült gyereket, de mi köze ő neki már ahhoz? Neki meghalt Rókus, özvegyen hagyta, írása van róla, de jó, hogy ez eszébe jutott! Jaj, csak jönné már az édes ura, hogy elővehetné, hogy rátehetné a levélre, hogy eltakarhatná vele. Nem kellesz, nem látlak, nem vagy! Jaj, csak el ne hányódott volna az az írás. De

nem, nem kerülhetett senki kezébe, a katonaládájában tartja az ő édes ura. De meg nini, hiszen nem azon fordul ez meg, hogy megvan-e az irás, vagy nincs. Etel már el is mosolyodik. Hiszen van elég, aki tanusítja, hogy itt eleget tettek a törvénynek. Maga az apósa is megmondhatja, Rókusnak a saját apja. No annak majd meg lesz az öröme szegénynek. Etel nem bánja, örüljenek egymásnak, apja, meg a fia. Amugy ő is örül, miért ne, ha Rókus beéri az apjával, meg lehetnek egymással békeességben, Rókus meg is házasodhat, adjon az Isten neki szerencsét. De hátha Rókus erőszakoskodik? Mert nagy természetű, hirtelen mérgű. Ó, azért nem félti ő az ő édes urát. Azt szeretné ő látni, hogy azt bántsa valaki! Száz lelke legyen annak, azon is mind keresztül tipor. Emberen, Istenen, törvényen, mindenén. De nem is lehet az. Se az Isten nem lehet olyan rossz, se a törvény olyan kutya, hogy amit ők rendeltek, helybenhagytak, összeadtak, azt most elhagyhassák. És ha megtennék? Ha azt mondanák: eredj haza, te asszony, ott a helyed az első uradnál, az ő igazsága az erősebb, mert az a régibb, a másodikat csak álmodtad, most már azt is el kell felejtened, volt-e valaha? Ó, Etel azzal is számot vet! Akkor az utolsó éjszaka megigazítaná mégegyszer az ő édes, élő, igazi ura fejealját, aztán akármit csinálnak a tóval az indzsellérek, annyi viz mindég marad benne, ami neki elég lesz. Nem, arra nem gondol, hogy

kettőjüknek. Nem lenne elég mély pokol a számára, ha ő az ő édes ura életét is elkivánná. Nem, senki ártatlan emberét, de a magáéval azt tesz, amit akar, elmegy előre, a Szűz Mária bizonyosan közbejár érte és onnan fölülről vigyázhat az édes urára, még a fiukat fölneveli, akkor pedig ott várja a menyország kapujában, ott is az ő igazi édes urát.

A', zörög a kocsi, az ő kocsijuk, itthon az ő édes ura. Lámpát akar gyujtani, nyúl az asztalra, persze, persze, hiszen ez a tiszta-szoba, a lámpa bent van a lakószobában. Hamar, hamar, hadd várja világosság, átszalad a konyhán, viszi a levelet, dobja a sublóra, fölgyujtja a lámpát, benyitja Ferenc az ajtót.

— Dicsértessék!

— Mindörökkön, édös uram!

A Ferenc hangja riadt, az Etelé nyugodt.

— Levelet kaptál?

— Azt. Mögvan Rókus.

— Dehogy van mög. Valami ámitó az.

— Nem, valóságosan Rókus. Ehol a levél e'.

— Ne is mutasd, fiam, akár én mondjam, úgy ösmeröm mán. Ez már a harmadik. Énná-lam is van kettő, akit ő irt.

Etelnek elhalkul a szava.

— Rókus?

— Dehogy Rókus. Az ámitó. Nézd e—.

Ferenc előadja a leveleket, Etel rájuk néz.

— Az ez. Rókus. Ösmeröm a kezeírását.

Ferenc leveti magát, nagyot reccsen alatta a kanapé.

— Hiszöd te, hogy a halott föltámad? — kérdezi rekedten.

Etel ránéz az édes urára. Milyen sápadt! Vagy ez a rossz petróleum lámpa teszi?

Följebb csavarja a lámpát és rátérdelve a székre, bekönyököl az asztalra mindakét könyökével. Így jobban látja az édes urát.

— Isten tudja. Ha nem halt mög.

Ferenc végigtörli a homlokát a keze fejével. Lejebb csavarja a lámpát. Bántja a szemét.

— Ide hallgass, fiam. Az igazgató urnak már elmondtam. Azt mondja, jobb lössz, ha neköd is elmondom. Nem töttem én olyant, hogy el ne mondhatnám.

Etelnek széthasad a szája. Szerne fénnnyel önti el az édes urát. A Ferenc beszéde egy kicsit vontatottan indul, de aztán simán patazkik.

— A Murman-partrul mikor mögszöktünk. Tudod. Öten. Osztán mikor már csak ketten maradtunk. Bent az erdőkben. Olyan sűrűségök, hogy néhol nappal se láttunk, csak tapogatództunk. Osztán csönd, olyan, hogy alig mertünk mozdulni, féltünk a magunk szavától. Hogy olyan csönd is lehet a világon, azt csak az tudja, aki mögpróbálta. Az éccaka mög azért rossz, mert mindönféle hangokat hallani a sötétben. Az embör azt hitte volna, hogy a rossz lelkök kísérik, pedig csak a hóbagoly csapott le a mókusra,

az nyivákolt. Aztán mög zizörgésüket haltottunk, de nem a fákrul, hanem az égrül. Mintha diót ráztak volna sok-sok zsákba, oszt arra piros, mög zöld, mög kék tüzek az égön, olyanok, mint a szálfák, de úgy lobogtak, mint a pántlikák. Úgy kivilágosodott az éccaka néha egy óra hosszára is, hogy mög lőhetött látni a nagy fehér baglyot, amint tépi a mókust és csöpög belőle a vér.

Ferenc nagy lélekzetet vett, Etel megszólalt:

— Evvel szokott hát maga álmodni, édös uram. Miért nem lőhetött ezt mögmondani énneköm?

— Nem, nem ez volt, — rázta Ferenc a fejét. — Jól szolgált az az égi világosság minekünk, mikor már mögszoktuk. A bagoly mögvakult tőle, osztán ha hóval möghajigáltuk, el ejtötte a mókust. Mögosztotunk rajta Rókussal. Ő szerette, mert csak úgy csöpögött a húsbul az olaj a fenyőmakktul, amivel a mókus él. De én csak eccör-kéccör öttem belüle, mert nem birta a gyomrom. Nagyon legyöngültem, nem volt jártányi erőm, Rókus erősebb volt, föl-fölvött, hol az ölében vitt, hol a hátán.

— Szögény édös uram, — Etel a Ferenc kezére tette a kezét, de talán soha életében nem gondolt olyan simogató szívvvel a halott urára, mint most.

— Találtunk egy tanyát, favágó parasztok laktak benne, azok barátságosak voltak hozzánk. Ad-

tak, amijük volt, teát, savanyu káposztát, füstölt medvehúst. Mög azt az őrlt fagyökérrel kevert zabkenyeret, azt elmondtam már én.

— El, édös uram, el, — szólt közbe Etel, mert Ferenc zihálni kezdett. — Tán adhatnám is mán a vacsorát, ne gyötörje mán magát ilyen éhösen.

— Mingyárt vége lössz mán. Ide hallgass, Etel. A favágóknál jól összeszödtem magamat, de itt mög Rókus esött le a lábáról. A forró hideg rázta, félrebeszél. A favágók vörös katonákkal találkoztak, minköt kerestek. Elutasították őket, de azt mondták, nem tudják, nem gyönnek-e vissza, jó volna, ha odább mönnénk, nehogy őket is bajba keverjük. Neköm nem nagy kedvem volt hozzá, bánom is én, fogjanak mög, de Rókus azt mondta, gyerünk, mert ő mög akarja látni a kis családját. Igön, így mondta. Hát gyerünk, neköm mindegy, hol mulunk ki a világból, mert neköm mán akkor régön möghozták a Piros cselekededötjének a hirit. A favágók adtak egy rossz tarisznyát, abba beletöttek két kenyeret, hogy az ölég négy napra, akkorra falut érünk, ha egyenesen mögyünk mindég napkeletnek. Ott oszt mán nem érhet baj bennünket, mert az mán a fehérék birodalma. A tarisznyát én vittem, mert Rókus magával töhetötlén volt. Azért csak lassan birtunk haladni, a négy napbul mán hat lött, de az erdő csak nem akart kivilágosodni. A kenyérrel mög csak az ammönre jutottunk, akár-

hogy porcióztam. A mögváltó Jézusra mondom, hogy mindég Rókusnak törtem a nagyobbbat, mert most ő volt a legyöngültebb. Az utolsó nap mögmán csak neki morzsáztam belüle, kéccör is, mert láttam, hogy nagyon oda van, én nem öttem, csak vadbogyókat rágtam. Ahogy este mögvackolunk a hullott levélben, azt mondja Rókus, adjak neki kenyeret, mert ő meghal éhön. Mondom neki, hogy én is majd mögveszök, mert én mindég csaltam magamat, ma mög egész nap nem öttem, hát ő is lögyön türelömmel már holnapig, hátha akkor végít szakajtja az Isten a vadonnak. Azt mondja erre, ő holnapig möghal. Mutatom neki a kenyeret, nem igön nagyobb, mint egy zsömle, mondjad, mire mégy vele, ha odaadom? Ha holnap se érzük a falut, fölfordulunk mindaketten. De erősködött, hogy csak adjam oda, ő mán ugy se éri mög a holnapot, legalább még eccör hagy lakjon jól. De, mondom, hát akkor én velem mi lössz? Ha mán eddig elvergődtem, én se akarok mögdögleni. Erre osztán... a többit tudod mán. Elcsöndösödött. Möghalt. Röggelre. Ez volt. Ezt töttem.

Etel maga se vette észre, mikor elhúzta a kezét az uráéról. De ott maradt bekönyökölve az asztalra. Csak akkor magasodott föl, mikor az utolsó szónál lehorgadt a Ferenc feje.

— Ezt tötte? Maga? Maga tötte? — kérdezte csendesesen.

— Én, — emelte föl Ferenc a fejét. Az

arca most már nem volt sápadt. A hangja is megnyugodott. Ugy lett, ahogy az igazgató ur mondta. Megkönnyebbedett a lelke.

Etel összecsapta a kezét:

— Te!

Sírás volt? Sikoltás volt? Eliszonyodás? Gyűlölet? Fájdalom? Szeretet? Ferenc ezt sose tudta megmondani.

Etel életében először és utóljára tegezte az urát és kifutott a szobából.

Ferenc vállat vont, egy darabig bámult a lámpába, aztán indult ő is kifelé, fáradt, zsibbadt térddel. A lába alatt megzördült a földre hullott levél. Fölvette, átfutotta, csak abban különbözött a többitől, hogy a szomorú rab most már tizenöt milliót kért és azzal fenyegette meg szeretett kedves feleségét, hogy ha hazajön, összetöri a csontját, amiért nem váltja ki abból a pokolból, amiről ő nem írhat többet. Különben marad hiv hozzá, Rókus.

Ferenc elmosolyodott és kiment a tornácra.

— Etel! — kiáltott bele az éjszakába.

Hogy senki se felelt, találomra megnyomta a tiszta-szoba kilincsét. Az ajtó zárva volt. Zörgetett, nem szólt senki. Az ablakra került, a kelő hold éppen oda szolgált, be lehetett látni. Etel ott fehérlett az asztalon, két előre vetett karjára borulva. Ferenc egy darabig verte az ablakot, fiamozta, hívta Etelt, aztán bement a lakó-

szobába és elbontotta az ágyat. Le is feküdt, s csak akkor jutott eszébe Márika.

Biz azt szegényt megverte a harmat, ahogy elnyomta a buzgóság a padon.

— Mit csinálsz itt, kis lányom?

— Kiben Isten bizik... — motyogott a gyerekek, aztán rádőlt a Ferenc karjára.

— Csupa apja, — nézte Ferenc, ahogy letette az ágyra és rásimogatta a takarót.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Erősen télbe fordult az idő, Luca-napja körül járt, mikor Ferenc megint látogatást tett az az igazgató urnál. De alighanem éppen Luca-napkor volt, mert a boszorkányok szele fújt, amelyik a havat hordja, ha talál; mikor meg nem talál, akkor megbontja a tetőt, szétforgatja a kazlat és elviszi a homokbuckát csőszházastul. Messzi Gyurka ért olyan Luca-szelet negyven esztendővel ezelőtt, hogy fölkapta a dombját csőszgunyhóstól, de a csősz is benne volt a gunyhóban és egy órahosszáig körben forgatta, aztán úgy meglódult vele, hogy nem tette volna le Polyákországig, de a csősz hirtelen elmondta az őrangyalok imádságát, erre aztán megfordult a szél és visszatette a dombot a helyire. Nem is történt egyéb baj, csak a zöttyenéstől megrepedt a gunyhó fala, azóta is úgy van, megnézheti akárki.

Lehet, hogy nem egészen így volt. Nem a szél, mert attól minden kitelik, de Mátyásnak úgy rémlik, hogy negyven esztendeje éppen Luca-napján vitték el a zsandárok Gyurkát lókötésért, akkor még volt mit kötni.

Hanem az bizonyos, hogy a Luca-nap nem utazásra való idő. Jött volna is Ferenc előbb,

de először a borokat kellett eladni, az őszt is elvetni, mert elég engedelmes volt az idő, takarni, nádat vágni, hiszen tudja az igazgató ur, hogy van az a gazdaembernél.

— Hát egy kis Lucapogácsa van-e a tarisnyában? — tréfálkozott az igazgató ur.

— Volna, ha volna, aki süttött volna, — mondta Ferenc kedvetlenül és az igazgató urnak csak most tűnt fel, hogy Ferenc nemcsak rossz bőrben van, hanem el is kócosodott.

— Mi történt maguknál, Ferenc?

— Az történt, hogy az Etel mögzavarodott. Vagy az Isten tudja, mi érte.

El is mondta Ferenc, hogy ezt mért teszi hozzá, még pedig hosszan. Nem panaszkodásképpen, hanem az igazság kedvéért, úgy, ahogy volt. Az igazgató ur mondja meg, hogy hibás-e ő valamilyen?

Attul kezdve, hogy Etel magára csukta a tiszta-szoba ajtaját, egy szó nem sok, de annyi ki nem jött a száján. Másnap reggel, mire Ferenc fölpackolódott, akkorra már Etel söprötte a konyhát, de nem mondott se adjon Istent, se fogadj Istent. Ferenc azt kérdezte tőle, hogy hova tették a rossz csizmáját, nem találja a kamrában az ajtó mögött, pedig menni kellene trágyát hányni, mert a béresek nem érnek rá, hordókat mosnak, — akár a falnak beszélt volna, Etel csak söprött tovább. Odalépett hozzá, hogy lán haragszik, át is akarta fogni a derekát, de

Etel úgy nézett rá, hogy ő azt se el nem felejtí, se meg nem próbálja többet. Egy darabig ugyan próbálgatta még, de aztán Etel már nem nézett rá sehogyse, úgy tett, mintha ő a világon se volna. Ugyan nemcsak ővele, hanem a gyerekekkel is. Öltöztette, fésűlte őket, de csak mutogatott, a fejével integetett nekik, szólni azokhoz se szólt. A ház körül is szótlanul tett-vett, végzett minden dolgot, ebédet, vacsorát ellátott, de ő maga nem evett semmit, hálni a tisztaszobában hál azóta, mindig magára zárja az ajtót, ugyan nappal is zárva tartja, oda azóta senki be nem tette a lábát. Csak ha az ablakon beleskelődnek, akkor látják, hogy órákig el'érdel a Fekete Mária előtt.

Ferenc azért egy-két nap nem gondolt semmi rosszat, azt hitte, majd elmúlik, ha kivívódja magát és belegyőződik, hogy nem Rókus irkálja a leveleket. Mátyás volt az, aki először gyanut fogott. Azt is lefoglalta akkor a föld, föl se tűnt neki, hogy Etel nem jár át, de az első vasárnap aztán ő ment át megnézni őket. Etelt a fejésnél találta, neki se fogadta a köszönését, se a kérdéseire nem felelt, úgy, hogy aztán Mátyás Ferencet vette elő. Ferenc csak annyit mondott neki, hogy úgy van már ez egy darab idő óta, ő se tudja, miért, talán valami asszonyi baj végett, — nem akarta az öreg embert is megzavarni.

— Olyan ez az asszony, mintha ütődött

volna, — mondta akkor Mátyás és azóta is azt tartja, hogy meg van zavarodva.

Ferenc maga nem tudja, hogy mit gondoljon. Van úgy néha, hogy zavarodottnak látszik az asszony. Egyszer szétvagdosta ollóval a legszebb kék selyem-szoknyáját olyan kéttenyérenyi darabokra s azokat öltögette, varrogatta, napokig. El sem lehetett gondolni, mit akar velük. Csak az ablakon keresztül látták aztán meg egyszer, hogy a Fekete Máriára varrt belőlük kis szoknyákat, rá is huzta őket a képre, meg palástot is tett rá, úgy, hogy csak a koronás feje látszik a Boldogságos Szűznek. Máskor meg azt csinálta, hogy mikor fésülte a Matyikát, a két térde közé fogva, ahogy szokta, egyszer csak elkezdte torkolászni. Egyedül volt vele a szobában, Ferenc csak a gyerek sikoltozására futott be, de mire beért, akkorára Etel már beszaladt a tiszta szobába és egész nap lehetett hallani a zokogását. De csak akkor egyszer, többet soha, se azelőtt, se azóta, se a gyereket nem bántotta többet. Amúgy meg mindent tud, mi hol van, még a disznóölésben is részt vett, maga töltötte a hurkát s úgy eligazgatta szó nélkül a béresnét, hogy az csuda. Ezen a nagy csöndességen kívül nem is mondaná arra senki, hogy háborodott, de azért mégis csak nagy istenverése ez.

— Mögvert minköt az Isten, mög a botot is rajtunk felejtette, — konyitotta le Ferenc a fejét.

— Nem kell kétségbe esni, Ferenc, majd csak megtér, — mondta az igazgató ur és eltűnődve, szívatlan szívta a lelógó szivarját. Az igazgató ur ismerte az Etelek fajtáját, tudott még kis gyerekkorából egy Etelről, akinek nagy bánata volt egyszer valaki miatt, akit szeretett. Ő se mondta senkinek, szó nélkül végezte a dolgait hetekig, söpörte a szobát, mosta a kis ruhákat, sütötte a kenyeret, fésülte a gyerekeket, csak egyszer nem a konyhán rakta meg a déli tüzet a vasláb alatt, hanem bent a szobában, a tulipános láda tetején. Szépen széttördöste a száraz venyigét, kupacba rakta, meg is gyújtotta, pedig a kis fiú is ott ült a láda tetején és nem is kapott észbe, csak akkor, mikor már nemcsak a láda teteje égett, hanem a kis fiu ingecskéje is. Az igazgató ur még most is őrizgeti ezt a rossz ládát, itt a muzeumban, tetején az égés nagy fekete foltjával, aminek a tüzét egy bekötött fejű, szóvalan és szomorú Etel rakta valamikor. Ezt az Etelt Annusnak hívták és az édesanyja volt az igazgató urnak.

Az igazgató ur ezt el is mondta Ferencnek vigasztalásul. Az asszonyok így vannak teremtvé, hirtelen a lelkükbe hull valami, fölkavarja, forgóldik, sodródik benne, de kiforrja azt magából az asszonyi lélek, csak nem kell bántani, taszigálni. Etel is majd megtér, csak nem szabad vele ellenkezni.

— Hiszön csak azt tudnám, hogy mi hullott

neki a lelkebe, — nézett maga elé Ferenc. — Ugyan tudom is, hogy az zavarta mög, az az akasztó-fára való, aki az első urának adja ki magát. Még a kezeirására is azt mondta, hogy ráismer, hiába mondtam el neki a dolgot úgy, ahogy volt.

Az igazgató ur azt kérdi Ferencről, nem gondolja-e, hogy *azt* vette ugy a szívére Etel? Nem azt, hogy Rókus él, hanem hogy Rókus *úgy* halt meg? Nem ilyen nyersen kérdezi, mert azt hiszi, hogy belelát Ferenc lelkébe, csak tapogatva, kerülgetve, példálgozva. De Ferenc így is elérte a kérdést, mert szürke lesz az arca, mint a háborus katonaposztó.

— Maga is azt gondolja? mert én is gondoltam már erre, de kivettem a fejemből. Nem is lehet az. Őneki, Etelnek mi köze volna ahhoz? A mi dolgunk az csak, az enyim, mög a Rókusé, mög a jó Istené. Vagy maga is azt tartja, hogy én gyilkos vagyok?

Jó, hogy az igazgató ur szobájában nincs tükör, mert ha Ferenc most meglátná magát benne, elijedne magától. Az igazgató ur szeliden a térdére teszi a kezét.

— Micsoda gyerekbeszédék ezek, Ferenc? Rókus meghalt, mert beteg volt. A fogságban is meghalhatott volna, a harctéren is meghalhatott volna, úgy, mint a többi. Hogy felelhetne maga ő érte? Feleljen az, aki elparancsolta a gyereke bölcsője mellül. Maga csak magáért felel, azt tette, amit más is tett volna. Kinek használt volna

vele, ha maga is éhen vesz egy haldokló kedveért, aki tán már ésen se volt, mikor az utolsó falatért regnált magán? Nyugodjon meg Ferenc, maga mindig tisztán állhat az Uristen elé.

Ferenc csuklásforma lélegzetet vett. Az Isten nevében senki ember nem beszélhet, az igazgató ur se. Amit most mondott neki, azzal ő már sokat próbálta elbékíteni magát. Nem lehet, mindig kiújúl a lelken a harapás. Ha az Isten el akarta volna venni Rókust, akkor mért oltalmazta volna a szibériai vadonig? Könnyű annak beszélni, aki azt nem látta, nem hallotta, amit ő, azon az éjszakán, a nagy fák alatt. Arra a dió-zörgésre ébredt föl a feje fölött, a nagy piros, meg zöld tüzek zizeregtek az égen, mint a rakéták, minden szál bajuszát meg lehetett volna olvasni Rókusnak, a tátott szája felett, mintha még akkor is kérte volna a kenyeret... Mért képzik ez meg annyit ő előtte, ha ő nem bűnös? Ő látta ezrivel a halott katonákat a letaposott mezőkön, a föltúrt réteken, egymás hegyin-hátán a lövészárkokban, kinek az agyveleje kiloccsanva a szét-tört koponyából, kinek a bele kiomolva, maga is szúrt agyon a bajonettel embereket, mert jó katoná volt, — mért nem álmodik ezekkel egyszer se? Mért csak mindig az jelenik meg álmában, a rab-cimbora, az erdők bujdosója, amint kitéátott szájával kéri az utolsó falatot? Mért jut ez neki eszébe mindig, ha kenyeret lát, mért nem tudja ő nézni az ártatlan kis fia testén az anya-

jegyet, amely mindenkinek eperszem, csak neki kenyérfalat? És Péterke, az ő kisfia kezében az utolsó falattal, amit a Rókus kis lányától vett el erőszakkal? Hát nem különös az, hogy az ő ártatlan fiának ezért kellett elpusztulni? Hiszen hordó ráeshetett volna, kaszába szaladhatott volna, ló agyonrughatta volna, az mind lehetett volna véletlen, de így, a kenyér miatt, a Rókus véreinek a kenyere miatt, hát ha ez nem az Isten büntetése, akkor micsoda?

Pattogott a szava, mint az ostor, aztán magába halt.

— Nem mindég van ez így. Tudja csak néha úgy föltámad, mint a hideglelés, végig fut a gerincönmön, mögmarkolja a szivemőt, akárhogy erőlködök, nem bírok belüle kiszabadulni.

Ráütött a mellére.

— Mikor így rámgjön, hiába mondom, hogy nem igaz, nem igaz, nem viszöl a kárhozatba, itt belül mindig azt mondja valami, hogy gyilkos, gyilkos! Pedig nem vagyok az, az Istennek se vállalom!

Fölszegte a fejét dacosan, de a szeme sarkával ijedt gyerek módjára várta a bátoritást.

— Nem hát, Ferenc, — rázta meg a vállát az igazgató ur. — Még akkor se maga volna a gyilkos, ha maga miatt halt volna meg Rókus. De mégis csak azt mondom én, Ferenc, hátha meg se halt? Honnan tudja azt maga olyan biztosan?

— Meg is volt mán dermedve, mikor kel-
tőgettem.

— Az a hidegtől is lehetett, maga meg az
ijedtségtől is láthatott rosszul.

— Eltartott egy óra hosszáig is, még ösz-
szekapartam neki szömfödélnek, koporsónak a fa-
levelet, mög a mohát. A kezit összetöttem a mejjin,
olyan hideg volt az, mint a jég, az nem írhatta
ezt a levelet.

Odadobta az asztalra azt a levelet, amit Etel
kapott kézhez.

— Én mégis csak megpróbálom, — nézegette
az igazgató ur a borítékot. — Nini, ezen tisztán
ki lehet venni a két utolsó betűt... *sk*. Pinszk?
Omszk? Tomszk? Tobolszk? Nem, az hosszú
volna. Kurszk? Twerszk? Adja ezt ide én ne-
kem, Ferenc.

— Annyira mőnünk ezzel, mint döglött lo-
von a patkóval, kéröm, — mondta Ferenc,
elögombolva a másik két levelet is. Hideg volt
a keze, ahogy elköszönt az igazgató urtól. Ugy
lehet, hosszú időre, mert bajos a mostani hely-
zetben egész napra otthagyni a tanyát, hacsak az
Uristen valami változást nem ad, de azt se tudja
az ember, merjen-e változásért imádkozni, vagy se.

Az igazgató úr pedig bejárta a levéllel Tol-
nát, Baranyát, küldték Ponciustól Pilátushoz, hol
kinevették, hol kinézték, ki azt mondta neki, de
ráér, ki azt kérdezte, hogy mit fizetnek ezért
neki, de aki jóakarattal volt, az is csak a vállát

rángatta. Nincs orosz képvisletünk, a lengyel konzulátus közvetítése nehézkes, fogoly honfitársaink közt sok az együgyű, mint ez a szomorú rab is, bizony van olyan szegény menyecske, aki az egész vagyonkáját rákölti már, még se bírja visszakapni az urát, holott semmi törvényes akadályja nincs a visszatérésnek, de hát mit tehetünk róla? Az ember nem oktan vadmadár, hogy szabadon röpküljön, ahová a szive húzza, hanem közigazgatott lény, akinek minden szuszogására szabály van.

Igen, az igazgató ur tudta, hogy olyan munka ez, mint kanállal hörpölgetni a tengert és lúdra vesztegetni a szénát. De azért nem nyugodott addig, míg nem talált egy jótét-lelket, aki nem bízta ugyan reménnyel, de az ő kedvéért csakugyan kinyújtotta messze érő kezét a szomorú rab élve, vagy halva való megkerítésére.

Mátyás kaprot vetett. Nem éppen nehéz foglalkozás, olyan ember is végezheti, akinek csak a fele van meg, deréktől fölfelé és még annak is hiányozhat a mellső része, csak a háta legyen meg. Nagy befektetés se kell hozzá, csak egy marék homok. A kaporvetés úgy történik, hogy mikor az ember az első mennydörgést hallja az esztendőben, akkor lehajol, tele veszi a markát homokkal és a vállán keresztül jóerősen elhajtja a háta mögé. Mindegy, akárhogy eszközli ezt a gazdasági műveletet, az elvetett földből mindenütt kikel a kapor. Ugyan annyiban nem mindegy, hogy a szobában hiába hajigálódzna az ember, ámbár ott is akad homok, még az ágy tetején is, különösen az özvegy emberén, aki maga söpröget. De hát abban az időben már, mikor az első mennydörgés figyelmezteti rá a népeket, hogy odafönt is laknak, akkortájt már rendes ember nem tartózkodik a szobában.

Mivel pedig Mátyásnál rendesebb embert még a prédikációban sem hallani, Mátyás éppen a szemétdomb mellett halad a szőlő felé, szájában a pipával, vállán a nyitó-kapával, mikor éppen az évben először megharsan az ég. Ennélfogva Mátyás mint tapasztalt szakember lehajol és a háta mögé vet

egy marék homokot. És merne fogadni akárkivel, hogy abbul kapor lesz, de ha az nem lenne, az nem egyébért lenne, minthogy a homok nem a földre hullott, hanem valakinek a szemibe. De az is az ő baja, nem a Mátyásé, mert mit lábatlankodik ott, ahol kaprot vetnek?

Jelenleg éppen az igazgató ur az, akinek a szemibe Mátyás a kaprot veti, amin kettőjük közül Mátyás ijed meg jobban.

— Mán mögengedjön, doktor ur, — nyújtja a kezét, — de igazán nem akartam.

— Nem tesz semmit, Mátyás, — törölközik ki az igazgató ur, — csak az a kár, hogy a pénzt nem lehet így vetni.

— Ebbe mögint magának van igaza, — mondja Mátyás és újra bizonyítja, hogy nem akarta az igazgató ur szemét kivenni, az övét igazán nem, noha nem mondja, van olyan ember is, akit nem ártana, ha megvakitana az Isten.

Az igazgató ur már ismeri Mátyás világnézetét, csak azt nem tudja, hogy az államhatalom melyik képviselőjével van most hadiállapotban, a finánccal-e, vagy a csendőrrel?

— Az állatorvossal, doktor ur, — magyarázza elkeseredetten Mátyás, — mert gondolja föl, mit tanált ki mögént az állam a tanyaiak sarcolására! Állatorvost szervezött a tanyára! Hát mért nem szervezi aztat a városba, minek, kinek az ide? Mögdöglik a disznó őnélküle is, mög a tehén se hivalja őtet, mikor föl akar fújódni!

Csak az állategészségügyi politika tárgyilagossá kritikája után kérdezi meg Mátyás az igazgató urat, hogy mi járásban van most idekint.

— Kijöttem megnézni a Máriát, — mondja az igazgató ur, — olvastam az ujságba, hogy a maga menyének meg szokott jelenni a Boldogságos Szűz.

Igen, már a zsidóné is mondta Mátyásnak, hogy a multkorában ki volt téve az Etel tán még a pesti ujságokban is.

— Hát aztán hogy van, mikor kezdődött ez a história? — kérdi az igazgató ur. Mátyás azt feleli, hogy azt majd Ferenc tudja jobban megmondani, ugyan az se igen szeret beszélni felüle még neki se, de az igazgató urat tán majd fölvilágosítja.

— Ölég baj ez neköm, — tolja Mátyás hátra a sapkát, — mert azóta bizony nincs ugy gondom viselve, mint ezelőtt. A télen azért csak át-átjött az Etel, szólni ugyan egy szót se szólt, mögsüketült-e, mögnémult-e, mög nem foghattam, mert hatot is kérdözhettem tőle, egyre se felelt, de mindönt rőndbe takarított, még ki is mosott rám. Hanem amióta a Mária először mögjelönt neki, azóta sömmi gondja sömmire, csak a Máriával társalkodik.

Az igazgató ur azt kérdezi Mátyástól, hogy hát ő látta-e már a Máriát?

Mátyás csodálkozik, hogy az igazgató ur okos ember létire ilyent kérdez. Hát hogy láthatta volna

ő? Asszonyok dolga ez, nem az embereké, ugyan mondták, hogy emberek is vannak már, akikkel megláttatta az Etel, de azok bizonyosan szent emberek, arra méltók, Mátyás pedig csak aféle gyarló földi halandó, nem érdemes ő arra, hogy jelenése legyen.

Az igazgató ur nem tud eligazodni rajta, hogy mennyi a Mátyás beszédjében a jámborság, mennyi a csufolódás. Megkérdi kereken:

— Hisz kend ebben a jelenésben, Mátyás?

— Hát nézze, mért mondja az embör, hogy hisz, mikor nem hisz, vagy mér mondja, hogy nem hisz, mikor hisz? Tudja, én hiszek a jó Istenben, mög a szentökben is, akit ösmerök, mög imádkozok is este, röggel, de mánhogy a föl-támadás milyen lössz, mög, hogy fér el az a teméntelen sok nép a Józsephát völgyében, aztat nem tudom. Hanem az mögént bizonyos, hogy a mi Etelünket sose értem hazugságon, pedig hát mink neveltük, oszt amire ő azt mondja, hogy látja, azt látja is az, hallja. Aztán én nem voltam fölfuvalkodott embör soha, tudja, de mégis csak nagy tisztösség az, hogy éppen a mi Etelünket választotta ki a Mária.

Mátyás eddig a nyitókapát a földön tartotta, nyelére támaszkodva, most fölveti a vállára, amiből az igazgató ur megérti, hogy itt más dolguk is van az embereknek, mint eszmecekerét folytatni az ismeretlenről és a lelki problémákról.

— Hát Ferencet merre találom, Mátyás?

— Alighanem lent lössz a telek lábában. Hordatja a téglát a malomhoz.

— Hát lesz malom mégis?

— Ugy mondja Ferenc, csak nehéz kamatos pénzt kapni a mai világban.

Ferenc csakugyan téglát hordat, de ott hagyja a munkát, ahogy az igazgató urat meglátja s jön elébe szíves köszöntéssel.

— Tudja már, ugy-e? — kérdi kézszorítás közben.

— Tudom, — mondja az igazgató ur, — már amit az ujságokban olvastam. Éppen ő miatta jöttem ki. Szeretnék neki mondani valamit.

— Etelnek? — legyint Ferenc, fanyar nevetéssel. — Nem állna az szóba azzal se talán, aki a Jézus Krisztustól hozna neki pöcsétös irást.

— Hátha én azt hozok? Szeretném megpróbálni, Ferenc.

— Hogy hogy azt hoz? — fürkészi a fáradt, tétova nézésű szem az igazgató urat.

— No csak úgy mondom, hátha én velem szóba állna. Merre van most?

— Lent van a csordakútnál, most abban látja a Máriát. Gondolom, most is sok nép van körülötte, möglátja messziről, csak ezen a barázdán mönjön egyenösen.

— Nem kísérne el, Ferenc?

Ferenc huzódozik, nem szeret ő odamenni, messziről nézte egyszer-kétszer, de mindig elfacsarodott a szíve. Az igazgató úr azonban úgy tud

erőszakoskodni szép szóval, hogy aztán Ferenc is csak megindul és útközben az igazgató úr kifaggatja belőle, hogy került összeköttetésbe Etel a Máriával.

Biztosat nem tudnak ők se. A télen egyszer, már ugy a vége felé, hóolvadásos, napos napon, Márka bontogatja este az ágyat az apjának, — mert Etel akkoriban már semmivel se törődött, minden a kis lány nyakába szakadt, emiatt ki is kellett fogni az iskolából, — hát azt mondja Márka az apjának ujságképpen:

— Jaj, de szép éneköt mondott édös anyám ma délután a szobájában.

— Éneköt?

— De még milyent. Nem tudom, kitől tanulhatta, de én még olyat sose hallottam.

— Miről szólt?

— A Boldogságosról, hogy hogy legelteti az angyalbárányokat a rétön, mög, hogy hogy főzi az édös urának a vacsorát.

— Nem jól hallottad te azt, gyereköm.

— De jól hallottam én, még azt is, hogy nevetgérözött édös anyám, de csak olyan halkosan, mint a gerlice.

Igen, most már bizonyosan tudja Ferenc, hogy ez Zsuzsánna-napján volt, mert arra gondolt akkor, hogy ni, Etel is Zsuzsánnakor szólalt meg, mint a pacsirta.

Egy pár nap mulva ő is hallotta az éneket, de az már másik ének volt, a mennyei szent

városról szólt, ahol elefántcsont-trónuson ül a Szűz Mária, a kötőjéből eteti a lélekcsirkéket, egy fehérret, meg egy feketét, a fekete mindig elkapkodja a morzsát a fehér elül és akkor a Mária azt mondja neki, hogy »hess, hess!« A dallamát már nem tudja Ferenc, mert ő nem éneklős ember, de olyan bőjtiének kótája volt, majd mint a *Keresztények sirjatok*-nak. De nem egészen olyan, még annál is szomorubb, Ferencnek ki is esett a szemiből a könny és két sor meg is maradt az emlékezetében, mert ezt sokszor mondta, minden szakasz után:

Mária mondja: hess-hess-hess.

Csirke mondja: ne kergess!

Nevetgélés akkor nem volt, hanem beszélgetést hallott Ferenc, két asszony hangot, az Etelét, meg egy vastagabb hangot, de azt nem bírta kivenni, mit beszélnek. Ebben az volt a csudálatos, hogy csak Etel volt a szobában, mert se bemenni, se kijönni senkit se láttak, pedig egész lefekvésig vigyázták az ajtót, — Ferenc azt hiszi, csak magában beszélgethetett.

Egyszer aztán, egy hét múlva azt kérdezték Ferencről az asszonyok a templom előtt, hogy lesz-e ezen a délután — keddi nap volt — Mária-jelenés? Ferenc nagyon elcsudálkozott a kérdésen, nem tudott a dologról semmit és idegenektől kellett neki megtudni, hogy az ő feleségének értekezletei vannak a Máriával. Van itt a környéken

valami léleklátó jövőmondó asszony, annak a kútjában jelent meg Etelnek először a Szent Szűz és ez az asszony hordta szét a hirt mindenfelé. Azelőtt sose hallották, hogy Etel érintkezésben lett volna vele, nem volt őneki eféle bűbájosokkal, meg csalókkal soha dolga, most azonban már úgy a zsoldjába hajtotta Etelt, hogy többet van nála, mint otthon, ott is hálál és azzal tán még beszél is. Legalább a léleklátó asszony azt mondja, hogy Etel közvetíti ővele a Mária szavait és rendeléseit, hogy ő mondja tovább a népeknek, Etel őrajta kívül nem beszél senkivel, csak énekel. Így adta elő az asszony a kapitányságon, amikor a csendőrök bevitték a tisztelendő ur följelentésére. Mert a tisztelendő ur ahogy hirt vette a dolognak, megjelent a tetthelyen, a kútnál, volt ott vagy tíz öreg asszony, azokat lehordta, hogy mit hallgatnak egy égetnivaló csalónak a szavára, már mint a látóasszonyéra, meg egy szegény elme-háborodottéra, már mint az Etelére. De bizony fel kellett fogni a tisztelendő urnak a reverendát, mert különben agyonverték volna az asszonyok, oly dühösen mentek neki. Etel nem, mert ő se látott, se hallott semmit, csak dudolászgatott le a kútba akkor is. De hiába való volt a pap jelentése, a kapitányságon nem tudtak semmit se venni az asszonyon, nem tanuskodott ellene senki, egyebet nem tehettek a csendőrök se, csak betemették a kútat lóganéjjal. A kút reggelre kitisztult, a Mária még kélszerte fényesebben látszott benne,

mint ezelőtt. Most már azok is látták, akik addig nem tudták kivenni, a hatóság fegyveres strázsát állított a kút mellé és az, úgy mondják, bele is lőtt nyegleségből. Azóta a csordakútban jelenik meg a Mária, még pedig úgy, hogy mutatja a vérző szívét, amit átlőtt a csendörgolyó. Ebből nagy ribillió lett, a nép felzudult s a vérontás csak azért maradt el, mert a csendörök tán parancsolatot kaptak a városi felsőségüktől, hogy ne tilalmazzák a népet, hadd töltse kedvét, még meg nem unja, ha a dologidő beáll, majd elmulik a csoda magától.

— De hát nem tudom én, elmulik-e, — állt meg Ferenc, ahogy a búzaföldek szélén végét érték a barázdának, — nézze, mőnnyien vannak még most is, pedig már oszladoznak. A templomban nincsenek ennyien nagymiséen.

Nagykendős, görnyedt öreg asszonyok ötéves-hatával egy falkában széledeztek szét a pümpimpárés legelőn. A csordakút körül még mindig térdelt vagy ötven ember. Kócos fehér fürtöket, kék vászonkötőket, nyütt tarka szoknyákat lebegtetett a játékos tavaszi szél, feketére égett lábszárakra, tarló szurkálta kemény talpakra tűzött a nap és ráncos, poros, izzadságtól fényes arcok meredtek egy tömzsi asszonyalakra, aki mind a két kezével hadonászva, mezítláb izgett-mozgott a kút száján keresztül fektetett kerítéssaroglyán.

— Őscik nézhettek így a sámánra a turáni homokpuszták kútfoinél, — gondolta az igazgató

ur és füléhez tölcsezezett tenyérrel el-elkapott egy-egy foszlányt az igéből.

— Jaj néktök, gonosz sáfárok és bélebüzhödött kufárok... Kapkodjátok mint ebek a korpát... Szűz anyánk Mária mögtaposta mán a röttenötes kigyó fejét... mert itt a vizözöm... a siomhögyi vár gyöngykapujában... ott állnak... istenfélő izrámöliták... az ő haragjától röszkessönek még az arkangyalok is...

A saroglya szélén, háttal a tömegnek fehér ruhás, fekete fejkendős asszony ült, lehajtott fejjel, az igazgató ur a válltartásról Etelt gyanította benne, bár nagyon megkeskenyedve; előtte egy hosszú meredt nőszemély, a vállán sárga berliner kendő, lebontott fekete hajába bele-bele kapott a szél, a kezében házi készítésű búcsús lobogó, kék abroszra rágombostüzött Máriaszive-kép mutatta, hogy ő is valami vezérféle itt.

— Hát ez? — kérdezte az igazgató ur.

— Boca Modol nevezetű, olyan betyárlányféle, ahogy mifelénk mondják. Szögény Etel ez előtt le se köpte volna, most ő a lobogóhordozója.

A pörgettyűző látó-asszony észrevette, hogy úrféle közeledik, talán a rettenetes kigyó követe s jobbnak látta abba hagyni az arkangyalok reszkettetését. Kihirdette, hogy mához egy hétre, gyümölcsoltó-napján nagy szózatja lesz a Szűz-anya Máriának, délután három órára ide tartsanak min-

den jámborok, azzal leugrott a saroglyáról és intett a lobogóherdozónak:

— Kezddetöd.

Modol összébb szorította a derekán a sárga kendőt, magasra emelte az abrosz-lobogót és rákezdte biztos, erős, a háboru elvadult hadiasszony-éjszakáin megcdzett hangon:

A mőnnyci szent városnak

Győngykapúi mind mőgnyilnak...

A tömeg megindult utána, a pimpó alig nyílt sárga csillagai széthullottak a nehéz talpak alatt, a széltől kifujt szájak éneke nem harsogott, vonatva feküdt szét a pázsit fölött, de bizonyosan így is megtalálta az útját ahhoz, aki nem tesz különbséget a földi férgek vonaglásában és feljajdulásában.

Egy-két asszony hátra maradt, megkerülte a kutat, megcsókolta a mozdulatlanul ülő fehér asszony szoknyája szélét, mert megszokták a templomban megcsókolni az oltárterítő csipkáját s Isten bűnül ne vegye nekik, azt hitték, csók nélkül ez a szép ájtatoskodás se válik lelkek üdvére. Mikor ezek is eltögyögtek, a látóasszony odaserdült a kútvályúnál álldogáló két férfihez.

— Maguk mög a szent asszonnyal akarnak beszélni.

Ezt nem kérdezte, hanem állította a tiszta feketébe öltözött, szurós szemű idős asszony, mint ahogy a látóasszonynak illik is mindenki szándé-

kát tudni. Nyujtottan beszélt, de keményeket kop-pant a szó vége, mint patkós csizma a templom-padlón.

— Azzal, — lépett előre az igazgató ur. — Ez az ember az ura a szent asszonynak.

— Tudom, — nézett az arcába Ferencnek a látóasszony. — Mögképzött mán ez neköm akkor, mikor az őszön mögszentöltem a feleségít. Azt is mögmondtam neki, hogy möggyógyul az ura és nagy tisztösség éri. De még akkor ő azt nem értette.

Az igazgató ur megfogta a karját a látó-asszonynak, akinek kaszakések villogtak meg a szemében. De az igazgató urat nem lehetett szem-mel megverni. Neki is összenőtt szemöldöke volt.

— Maga most eltisztul innen, nénikém. Beszélni valónk van a szent asszonnyal.

— Annak beszélhetnek! — tüzesedett ki a gúny a látó szemeiben. — Az csak az én szavam-nak engödelmes.

— Egy, kettő. Értette?

Jó hajításnyira a kúthoz kutyatejek bokro-sodtak, oda kuporodott a látó-asszony és onnan vizslogoitt, hogy mi lesz most.

— Etel! — szólt az igazgató ur.

Nemcsak a hangjával, a karjával is megsimo-gatta az Etel elkeskenyedett vállát hátulról. A fe-hér asszony nem fordult meg.

Az igazgató ur oda állt elébe és ahogy az arcába nézett, egy pillanatra nem tudott megszó-

lalni a meglepetéstől. Elvékonyodott arc, fehér, mint a mosott gyapju, keskeny sima homlok, szomorú vonalú kis száj, tojásdadra finomodott áll és valami kimondhatatlan édességű bánat a szeliden tekintő kék szemekben. Ó, ha ez az arc viz fölé hajlik, abban csakugyan meg kell látni a Máriát!

— Etel fiam! Ismer-e még?

A kék szemek szeliden néznek, de nagyon távolra s a zárt száj fájdalmas mosolyát nem zavarja meg az ajkak szétnyílása.

— Ne bántsa, igazgató ur, nem jó ezt nézni se, — fordítja el Ferenc a fejét.

De az igazgató ur nem ezért jött. Egyik kezével fölemeli az Etel állát, másikkal megfogja a kezét.

— Etel! Jó hirt hoztam. Rókus él. Ferenc nem gyilkos.

A szent asszony néz maga elé nyugodtan. Talán a mennyei szent városba, ahol a Boldogságos legelteti az angyalbárányokat. Az igazgató ur szomoruan hátralép. A könnyű fehér kéz és a finom áll lehanyatlik.

— Mehetünk, Ferenc, — mondja az igazgató ur.

Ferenc is meg fogja az Etel kezét. Azóta az éjszaka óta nem ért hozzá. Engedi, nem ellenkezik. Nem tud róla.

A látóasszony oda settyen. Megáll három lé-

pésre. A két férfit mintha ott se tudná. Felcsattan a hangja.

— Etell

Azzal megindul a lobogósok után, akik már a legelő szélére értek. Hátra se néz. Tudja, hogy a szent asszony engedelmesen jön utána. Csak mikor az az oldalához ér, akkor vicesan hátra.

— Hát nem mögmondtam? Mit értenek maguk ő hozzá? Mit tudnak maguk? Embörlétükre. Férfilétükre.

És a látó-asszony megfogja a szent asszony kezét és viszi, mint karvaly a fiát. Minek viszi? Hova viszi? Honnan van a tudománya? Ki tette urává a beteg léleknek?

A két ember néz utánuk, még el nem vesznek a fák mögött. Aztán az igazgató ur belesz néz a kútba. Olyan, mint a többi csordakút. Nem nagyon mély, zavaros, homoktól sárga vize van. A nedves téglái közül, a kőmoha hajacskaiból egy varasbéka karbunkulus-szeme csillog ki.

— Jó viz, — mondja Ferenc, — béka van benne. De Mária nincsen.

Aztán megindulnak hazafelé a földek közt. A vetés még kicsike, alig bujt ki, de már mindenfelé eltakarja a barna rögeket a zöld bársonypokróc.

— Hát igen, — szólal meg az igazgató ur, — ez nem sikerült. Most már csak maga örülhet neki. Ugyan nem tudom, hogy örülni való-e?

— Micsoda? — kérdezi Ferenc meghajítva görönggyel egy vetéstépő varjufalkát.

— Hogy Rókus él.

— Hát... hát nemcsak neki mondta? — kérdezi Ferenc a torkába szökkent szívvvel.

— Dehogy, — nyúl a zsebébe az igazgató úr, — itt az irás. Minszkben él, béres valami majorban.

Az igazgató ur sokféle formáját látta már a váratlan örömnnek, de olyant még nem, mint a Ferencé. Elszaladt mellőle, előre, vagy tiz lépésre, ott végig vágta magát a vetésben és elkezdte szaggatni mindakét kezével a búzát.

Mire az igazgató ur odaért, akkorra már állt, csendesen hullottak a könnyei.

— Nézze, igazgató ur... — az igazgató ur még soha se hallotta ilyen őszbecsavarodott embernek ilyen könnyekben tisztára fürdött gyerekhangját.

— Most ne nézzünk semmit, Ferenc fiam, mert mingyárt itt a *vizözöm*, jól látta a látó-asszony ezt is.

Ferenc megtorpant.

— Nézze csak, a látó-asszony ezt is mögmondta, hogy meggyógyulok.

— De ha ez az idő útólér bennünket, én megbetegszem.

Fehértaraju, zöldgálic-szinü felhők hömpölyögtek a város felől. Egyik néma villám a másikat

érte, állandó lobogásban volt az ég. Mire az ereszt alá beértek, patlogott a jég.

— Ejnye, pedig szólni köllött volna édös apámanak, — tekintgetett Ferenc a Mátyás tanyája felé.

— Már hogy a Rókus édes apjának, — rántotta vissza szavával az igazgató ur. — Mert ha megvan a fiú, akkor magának most már furcsa hivatala van ám itt, Ferenc. Akkor maga csak a Mátyás fia feleségének az ura.

— Nem bánok én mán sössmit, hagy örüljön édös apám is a fiának.

Az igazgató ur mégis megértette vele, hogy sohse volt jó az a nagy sietség. Rókust ki kell váltani a szomorú rabságból. Sok pénzen.

— Szörzök pénzt, ha a fejem alul adom is el a vánkost.

— Nono. Csakhogy előbb számvetést kell csinálni, hogy a magáé-e az a vánkös, vagy az Etelé? Aztán kié lesz most már ez a szegény asszony? Kell-e az első urának? Hazajön-e, ha megtudja, mire ér haza? Azt is jó volna tudni, miben áll az a szomorú rabság? Addig, míg biztosat nem tudunk, nem kell szólni semmit Mátyásnak. Most már én mondom, hogy nem szabad megzavarni az öreget.

Abban egyeztek meg, hogy az igazgató ur tudatja a szomorú foglyot az itthon való világról és megkérdezi tőle, mert nem írja meg világosan, mért oly szomorú és nem adná-e olcsóbban a megvidámulást. Aztán az igazgató ur felül a ko-

csijára és Ferencnek akkor jut eszébe, hogy még nem is sziveskedett semmivel. Egy kosár almát tegyen az ülés alá, vagy egy zacskó diót? A felkötött szőlő is nagyon szépen kitelelt, jó padlás ez nagyon, tepedt, édes mint a méz, nem a padlás, hanem a szőlő, a mázsola nem fogható hozzá. Nem, az igazgató ur nem fogad el semmit, az őszi alma is rárothadt. Hát inkább egy füstölt sonkát? Vagy legalább egy hordócska bort fölguritana a pincéből.

— Ne menjen olyan messze, Ferenc, — mosolyog az igazgató ur. — Nézze, látom, nyílik már az ősibarak, vágjon le nekem egy virágos gallyacskát, itt a bicska is, éles, most köszörülte a János, vigyázzon, meg ne vágja magát.

— Nagyon szívesen, — ragyog az arca Ferencnek, külön mosolyog minden izma, szalad a kis rózsaszín fához, bizony megcsapkodta szegénykét a jég. Hajtogatja, forgatja, hasonlítgatja az ágakat, óvatosan, hogy le ne üssön egy virágcsillagot, le ne törjön egy csillagbimbót, aztán ráfogja a bicskát egy gallyacskára, — hopp, ezt rongálta meg legjobban a jég, alig maradt rajta egy-két virág, hát evvel tiszteli meg az igazgató urat.

Az igazgató ur megköszöni szépen és tán soha se szorította még meg a kezét olyan melegen, mint ezért a szemenszedett hitvány, cudar-fösvényül vágott kis gallyért, amelyik elhervad, mire a homokok közül kiérnek. Ott el is dobja a

kis halottat az igazgató ur, megállítja a kocsit és leszáll gólyahir-virágot szedni a semlyékbe, pedig bizonyosan tudja, hogy átvizededik a cipője és estére már fáj a torka. De hát, hogy is mondja Mátyás? — Akinek esze nincs, annak a kovács se csinál.

És míg szedi a csokorba valót az igazgató ur, addig örül a szive annak, amit most tanult. Ehol ez a Ferenc, a legnagyobb emberi háború sokat próbált, sokat kóstolt, sokat tanult, nyiladozó szemű parasztja, akinek az esze élesedett, az értelme szélesedett, a művelődéshez való ösztöne felébredt, a szive emberibb lett és az ideg-élete megkezdődött, talán meg is romlott. Ez a fiatal paraszt, aki a háború előtt a dugott bálban, vagy kocsmái verekedésben nem is haragból, csak virtusból, gondolkodás nélkül szíven szúrt volna egy másik parasztot és soha nem érzett volna érte több lelkifurdalást, mint egy csó lopott kukoricáért: ez beleőszült és majd beleőrült abba a gondolatba, hogy ő gyilkos, mert a maga élete megmentésére éhen halatta egy embertársát. Ennek az embernek ma olyan öröme van, amilyen izüt talán ezer év óta senki se érzett a fajtájában és ha a félkezét, a lovát, a cserepes tanyáját kérte volna tőle az, akinek ő hite szerint köszöni ezt az örömet, odaadta volna neki és nem bánta volna meg, legalább az átírásig. De a gyümölcsfavirágból sajnálta azt, amiből még termés lehet, ha fagy le nem csipi, aszály le nem égeti, szél

le nem veri, kukac le nem sárgítja. Kikereste a leghitványabbat, amivel legföljebb négy szem barack mehet veszendőbe, de ha talált volna olyant, amelyiken csak két egészséges virág van, azt vágta volna le cifraságnak. Az a fajta ez, amelyik ezer éven át mindig volt s az igazgató ur nagyon örül annak a gondolatnak, hogy Ferenc azóta talán vissza próbálgatja a földbe azokat a búzaszálakat, amiket örömében kiszaggatott.

OSZK

Gyümölcsoltó hajnalán a szent asszony a Boldogasszonnyal álmodik. Ugyan nem is álmodik, hanem arra ébred fel, hogy a Boldogasszony ott áll az ágyánál és rázza a vállát.

— Etel lányom! Hallod? Etel lányom, nem tudod, mi nap van ma?

Etel lesüti a szemét, szégyenli magát, mert bizony nem tudja. Összeteszi a kezét és térden állva kéri a Boldogasszonyt, hogy bocsásson meg neki, de elfelejtette. Ő nem tudja, mi van ővele mostanában, de ő mindent elfelejt és azt se tudja, hogy ő kicsoda és hol van most.

— Etel vagy, fiam és itt vagy a tisztaszobában. Látod, itt az ágyacskád, mög a sublótod, mög a tükröd, mög a mennyasszonycsokrod is ott van alatta fátyolba takarva. Emlékszől-e már?

— Emlékszöm, — mondja Etel, — csak azt nem tudom most, hogy ki volt a vőlegényöm.

— Arra már neköd ne lögyön gondod, lányom. A földi vőlegény mulandó, mint a ne-felejcs-virág, hanem most már jól nézz meg engöm, hogy mögtudjad, mi nap van ma.

Etelnek most már egészen kiment a szeméből az álom. Tudta, hogy még nem mult el az éj-

szaka, de azért lámpagyújtás nélkül is mindent látott. Hét ezüstcsillagból való koszoru világított a Boldogasszony fején, meg a hajnalszin piros ruhája is világított. Nagy lebegő palást volt ez a hajnalszinpiros ruha, de egész kereken betakarta a Boldogasszonyt, csak a jobb kezefeje volt ki alula. Abban meg nem egyéb volt, mint az oltóviaszkos kis bogrács. Erről tudta meg Etel, hogy ez a Boldogasszony a Gyümölcsoltó Boldogasszony és hogy az ő napja van ma. Erre aztán jobban fölbátorodott, hogy már nem olyan tudatlan. Nyujtotta is a kezét az oltóviaszkos kis bográcsért.

— Add ide anyám, majd én viszöm, mind elkeni ez a csunya kormos bogrács ezt a szép hajnalruhádat.

A Boldogságos azonban megpirongatja:

— Ejnye, ejnye, lányom, hát hogy gondolod azt, hogy egy ingbe én velem jöhetsz és még a bográcsot is hozni akarod? Akkor öltözzél föl szépen, hogy az én szolgálólányom lőhess.

Etel nagy örömben van, nyitogatja a fiókokat, egyikből a másik után szórja ki a földre a sok szebbnél-szebb ruhát, atlasz-szoknyákat, selyemkötőket, de nem ez az, amit keres, ez se az, ez se az.

— Mit turkálsz, fiam? — kérdi a Boldogasszony.

— Van neköm, anyám, egy gyönyörű égszin ruhám, azt nem tudom, hova lőtt.

— Ó, lányom, hiszön azt nekem adtad, most is az van rajtam a palástom alatt, azt már ne keresd. Hanem vedd föl ezt a rubintköves szoknyádat, mög ezt a violával versengő selyömkendőt kösd a válladra.

Etel nézelődik, keresgél a szemivel, nem tudja ő, hogy neki rubinköves szoknyája volna, Akkor mutatja neki a Boldoságos Szűz a piros babos kis fehér szoknyáját, hogy ez az ni. Végig simogatja a kezivel, hát csakugyan amit ő piros babnak tartott eddig, az csupa rubintkő, olyan, amilyen a Boldogságos koronájában van. No, ezt tudom, majd nem hajtja ezután lébe, biz ő eddig a gypszélre is leült benne, csak arra nem emlékszik, hogy kivel.

A violával versengő selyemkendőt is a vállára veti, át is veszi a két végét a derekán, csomóba akarja kötni hátul, de fölszisszen, belenyilalt a fája a kisujjába. Egyszer belevágott ő abba a bal-tával, de már nem emlékszik rá, mikor. Maga a Boldogasszony áll oda a háta mögé, ő köti csomóra a kendőt a szent kezivel. Etel föléri ésszel, hogy ez nagy tisztesség, kezet is akar csókolni, de mire megfordul, már a palást alatt a keze a Boldogasszonynak csak a kis bogrács van ki belüle.

— Papucsot is húzz, lányom, mert a követúton mögyünk köröszkül, nagyon szúrós csilagkaviccsal van möghordva.

Etel fölrántja a piros bőrpapucsát, a Bol-

dogasszony odaadja neki a kis oltó-bográcsot és azt kérdezi:

— Tudod-e, hova mögyünk most, lányom?

— Nem tudom, anyám.

— Az Isten kertjibe, lányom. Tudod-e, mit csinálunk ott?

— Nem tudom, anyám.

— Fákat oltunk, lányom. Tudod-e, micsoda fákat?

— Nem tudom, anyám.

— Fejfákat, lányom. Tudod-e, ki vár ott tégöd a fehér liliom-kazalnál?

— Nem tudom, anyám.

— A menntei vőlegényöd, lányom.

Etel elpirul örömeben és meg nem állhatja, hogy bele ne pillantson a kerek tükörbe. Jaj, most veszi észre, hogy még meg se fészlködött, olyan a haja, mint egy arany szénaboglya. Kihúzza a fiókot, tapogatja benne a fésüt, a Boldogasszony rászól:

— Mit keresöl lányom?

Etel megszégyenli magát és azt feleli:

— Az olvasómat, anyám.

— Ó, lányom, nem kell oda olvasó, ahová mi mögyünk. Inkább a mennyasszonyi csokrodot tgyük föl.

És ő maga tömködi koszoruba az arany-szénát, beletüzi a fehér csinált-virágot, egy pillanatra látszik a világító, fehér, vékony két keze.

— No, most már olyan a fejed, mint a

Máriás-lányoké. Menjünk, még a kísértők föl nem ébrednek.

Indul a Boldogasszony, röpköd a hajnalszín köpönyege, utána az ő szolgálólánya a piros papucsban, az ajtó magától kinyílik, zár nem zördül, sarok nem csikordul, csak a piros papucsok csattognak.

A Boldogasszony hátrafordul:

— Mondom, fölébreszted a kísértőket, pedig akkor nem eresztenek be a gyöngykapun a menyeyei szent városba.

Etel megijed, lehúzza, egymásba dugja és hóna alá teszi a papucsokat. Keresztül suhognak a konyhán, nem is suhognak, csak átlebegnek, mint árnyék a vizen, nincs az a kísértő, aki ezt megneszelhesse. Kiérnek az ereszet alá, a tornácra, Etel körülnéz és megütközik rajta, hogy milyen rendetlenség van itt, szétszórt szalmatörek, elhullajtott kukoricaszemek, csizmával behurcolt sárdarabok, itt nyilván nem szoktak söprögetni. Pedig ott a nagy nyirfasöprű is, meg a kis círokseprű is a sarokba támasztva, amott meg a nyeles véka. Etel végigsimitja a homlokát, nem érti, mért olyan ismerős itt neki minden. Ott a csurgásban meg ott kell lenni a félfenekü hordónak, amiben a kapitányvizet kell tartani, tüzesetére, lám, ott is van. Etel egészen bizonyos benne, hogy ő már járt itt, csak nem emlékszik, mikor.

Szeretné megkérdezni a Boldogasszonyt, de

az már jól elhaladt, ott megy a fák közt, úgy világít a hajnalszín palástja, hogy árnyékot is vet tőle minden, a fák, a bokrok, a karók, Etel maga is, csak a Boldogasszonynak nincs árnyéka. A világosság egyre nagyobb lesz, már látni, hogy az őszibarack megkötött, de két kis ága törötten, elszáradtan lóg le, jégeső érhetne, mert a levelei is rongyosak, ez meg a véralmafa ni, hogy tele van bimbóval! Milyen ismerős minden! Az a szép erős fa meg, azokkal az ég felé nyúló karokkal, ahol most libeg a Boldogasszony, az meg, hogy is hívják csak, az meg a háborukörtefa!

Etel nagyon örül neki, hogy eszébe jutott a fának a neve és hirtelen a homlokára csap. Ott felejtett valamit a házban, de mit, mit, mit? Mintha látná is maga előtt, kinyújtja a kezét, akár körültapogassa a kerületét, csak a nevét nem tudja kimondani. De megtalálja bizonyosan, indul visszafelé, már a konyhán van, nem lát, mert ide nem világít a hajnalszín palást, de azért tudja, hogy erre kell menni, jobb kéz felé. Bebotorkál a szobába, itt szuszognak, alszanak, a térde nekiütődik valaminek, ez a láda. Tapogat a kezével, ez vánkos, ez fej, kis fej, puhafogásu haja van, mint a selyemrojt, Matyika, Matyika, simogatja. Akkor itt a kanapén, fejjel idefordulva, igen, ez Márka, milyen nagy haja van már, de hogy össze van csomósodva, meg kellene fésülni. Hol is csak a fésű? Pedig ő hajította

el valahová tegnap. Ej, de sötét van itt! Odatapog az ablakhoz, megemeli a takarókendő csücskét, ezt azért akasztotta a firhang fölé az este, hogy a szemébe ne süssön a nap reggel, — kinek is? Matyikának? Nem, — jaj, ott a hajnalszin palást, várja a Boldogasszony, miért is jött ő vissza?

A küszöbön megáll, gondolkodik, csak már nem tudja min, szalad kifelé, az ajtót is nyitva hagyja, jaj, hova lett a Boldogasszony? A háborukörtefánál megáll, itt látta utoljára, körülnéz, merre mehetett? Csapkod eszelősen a két karjával, néz a ház felé is s ijedt szemével nem veszi észre, hogy már nincs függöny az ablakon, áll ott valaki, fehérfejű ember és dörgöli a szemét, ahogy az álmából följedt szokta.

Aztán a fehérfejű ember visszafekszik az ágyba s már horkol is, mire Etel megtalálja az utat. Igen, ott a Boldogasszony, nagyon elhaladt, már elhagyta a szilvafákat is s kezd nap-szinüvé aranyosodni a hajnalszin palástja. Ez meszsiről is még jobban világít, Etel tisztán látja a lába alatt a szőlőtőkék kis fodor leveleit, a hajladozó buzaszálacskákat, a pénzecske-virágokat, amik futtában a bokájához verődnek, száraz nád-kotu szurja meg a talpát, — kint van a tóparton.

A nap kisüt, Etel elsirja magát, hova lett, hova lett, hova lett a Boldogasszony, hol találja meg az ő szolgálóleánya?

A nádból felröppen egy vakvarju, elkiáltja magát: »látlak!« Etel odanéz, jaj Istenem, ott a Boldogasszony, levetette a palástját, az ő égszínkék selyemruhájában van, látta, látta, ott, ahol szétnyílt a nád! Belép a vízbe, először csak bokáig ér, jó, hogy ilyen hűvös, kimelegedett a szaladásban; most már térdig ér, fölemeli a rubinköves szoknyát, a papucsok kiesnek a hóna alól, nem veszi észre, csak megy az égszínkék ruha után, mindig beljebb kéklik, már elhagyja a nádakát, bent jár a kákában, a hónaljáig ér a víz, éles sások leszedik róla a violával versengő selyemkendőt, jaj Istenem, most jut eszébe, hogy miért ment ő vissza, az oltó-bográcsot felejtette otthon, mit szól most a Boldogasszony?

De a Boldogasszony nem szól semmit, csak mosolyog onnan a sik vízből: »gyere, lányom, gyere«, szétteríti az égszínű ruháját és beletakarja az ő szolgálóleányát.

A csordakútnál pedig várják a szent asszonyt a hívők egész estig, akkor a lélek-látó, meg a lobogós Modol elvezeti Ferenchez a reszketős fejű öregeket, az ünneplő réklis asszonyokat, adja elő nekik Etelt, mert nála nélkül nem jelenik meg a Mária a kútban. Ferenc nem tud semmit, ő azt hitte, álmot látott az éjjel, mikor arra ébredt föl, mintha nyitva volna az ajtó és valaki kiment volna rajta. Ő oda is állt az ablakhoz, kinézett rajta, már piroslott a hajnal és Etelt ott látta a körtefánál piros babos szoknyában. Vissz-

is feküdt és reggel azt hitte, hogy csak álmodta az egészet, bár az szöget ütött a fejébe, hogy a tiszta-szoba ajtaja is nyitva volt és a földön ott feküdtek szanaszét az Etel sublótbeli ruhái.

Egy-két napig várták vissza Etelt, aztán kereszték, a csendőrök is, hogy tán eltévelygett valamerre. A hét végén meg is találták a piros papucst is, később a violaszin selyemkendőjét is, de ő maga nem került meg soha, a tó tud titkot tartani.

Ferenc, meg más hitetlenek azt mondták, hogy beleveszett a mély vízbe, voltak olyanok is, akik a papra gyanakodtak, hogy az tetette el láb alól az urakkal egyetértésben, azért is hagyták olyan könnyen a dolgot, hogy senkit se fogtak be miatta. De az igazság mégis csak az, hogy a Szűz Anya vitte magával a szent asszonyt, mikor elköltözött a csordakútból. A látó-asszonynak így adták ezt értésére a lelkek és nem telik bele egy esztendő, hogy tanu is lesz rá. Messzi Gyurka hittel bizonyítja, hogy úgy látta, mint most látja, mikor a szent asszony elevenen ment az égbe, két kerubim emelte szárnyánál fogva, az is vakuljon meg, aki nem hiszi.

Nem, azt nem lehetne mondani, hogy Ferenc ne sajnálta volna Etelt. Sajnálta, még élt és siratta, mikor meghalt, ha nem úgy is, mint ahogy Etel sajnálta és siratta volna Ferencet. Ha Ferencet érte volna az a baj, ami Etelt, akkor Etel nem törődött volna se Istennel, se emberrel, se földdel, se gyerekekkel, hanem egész nap ott ült volna az ő édes ura lábánál, fogta volna a kezét, sirt, énekelt, imádkozott volna vele, kísérté volna tüskön-bokron át szenteket látni, vagy ördögöt imádni, éjszaka odafeküdt volna az ágya elé, takarta volna, legyezte volna, lett volna lába kapcája, doromboló macskája, koloncos kutyája, etette volna husával, itatta volna vérivel. És ha Ferenc halt volna meg úgy, mint Etel, akkor Etel otthagyt volna mindent, ment volna utána sárba-vizbe, kereste volna éjjel-nappal, kimerigette volna a markával a tavat, a tiz körmével turta volna föl az iszapot, fölgyujtotta volna a tanyát, hogy jobban lásson és ha megtalálta volna ő édes urát hinár közé keveredve, hinárnál zöldebbre rothadva, viziférgektől elborítva, akkor addig ölelte, csókolta volna, míg vagy föléled és rámosolyodik, vagy halottul viszi magával a mennyek országába, vagy a pokol tornácába.

De hát Etel szerette Ferencet, úgy, ahogy az asszonyok szeretnek, ha szeretnek valakit. Ferenc, — Ferenc meg úgy szívelte Etelt, mint ahogy az emberek szívelik az olyan jóraivaló, mindenféleképp helyes, tökéletes asszonyt, mint Etel volt, Isten nyugtassa szegényt. Az ilyen asszony megérdemli, hogy életében megbecsülje, holtában megsirassa az ember. Ferenc meg is siratta Etelt, ha nem ugyis, mintha rendesen történt volna a halála, koporsóban, pappal a temetése. Mert mégis csak másképp sir az ember, mikor fekete gyászpántlika van a kalapján, a koporsó ott várja az indulást a Szent Mihály lován és körül a népek lesik, hogy hogy sir az ember, mikor a pap azzal szaggatja a szívét, hogy »dolores inferni.« Ferenc nem ád ugyan ilyenekre semmit, volt ő ezer e y-nehány nagyon szomorú temetésen, ahol se pap se koporsó nem volt, mégis minden porcika rezzketett az emberben. De azért mégis szerette volna a végtisztességet úgy megadni a feleségének, ahogy megillette volna s ahhoz hozzátartozott volna az is, hogy ő el-eleredő könnyel, lehajtott fejjel, ünneplő fekete ruhában haladjon a koporsó után, két kezén vezetve a két hötyögő gyereket. De ha az Isten nem így rendelte, abba is bele kell nyugodni. Ferenc gyászmisét rendelt, elvégezte a szegények etetését is, meghatalmazta a tisztelendő urat, hogy csináltassa meg a templom előtt a bánatos Mária-szobornak a fejét, akit a németek deütöttek, vagy ha talál valami alkalmasat a kő-

faragónál, vegyen ujat helyette, az Etel emlékezetére ő fizeti ki az árát és ezzel eleget tett a kötelességének. A gyerekek se nagyon emlegetik az anyjukat, mert amióta a baj érte, ugysis elszoktak tőle és ahogy Mátyás mondja, pedig ő igazán vére gyanánt szerette Etelt, a megesett dolognak legjobb orvossága az elfelejtés. Meg aztán holtnak holt a barátja, elevennek élő és mikor eljön az ideje, senki se veheti érte ítéletbe Ferencet, ha asszonyt vesz a házhoz, ugyan korától még lánynak a fejét is bekötheti.

Ezt azonban csak Mátyás gondolja, ahogy kacssozza a szőlőt az Etel földjén, míg Matyika kíséreteti, mint a barázda billegető, rágván a savanyu szőlőrekenyét, aminek sokkal jobb ize van, mint a sósának, gyöngesavanyu bor-ize, ha eszük volna a városi népeknek, inkább ezért adnák a pénzt, mint a sóskaért. Ferencnek még most eszéágában sincs ilyen hívságos dolgokra gondolni. Ferenc furatja a kutat, rakatja a malom falát, már egy mester be is pörölte, a másikat meg ő; új földeket árendál, kereskedik búzával, kukoricával, borral, mint a zsidó, de azért a zsidók is szeretik, akiknek tovább adja, amit vesz, meg azok is, akiktől vásárol, mert senkit meg nem csal és mindenkihez emberséges. A városba is sokat jár, vezeti a küldöttségeket a polgármester urhoz, a követhoz, hol a rokkantakat, hol a hadisegélyes asszonyokat, a jószágértő gazdák nevében az iránt nyújtja panaszát, hogy nincs hol legeltetni,

szaporítani kellene a közlegelőt, a földtelen zsel-lérek nevében azt kéri, hogy osszák föl a köz-legelőt és most azon fundálódik, hogy a bucká-kat be kellene erdősíteni.

Mátyás el is csudálkozik rajta, hogy Ferenc ennyifelé forgatja magát, meg is mondja neki.

— Azt már hallottam, tudod, hogy némelyik embőr egy szájból fúj hidegöt, melegöt, de úgy nézöm, te még ezökön is tul töszöl az ügyes-ködésben, mert te még langyosat is fujsz.

Ferenc nevet, nem ugy, mint ezelőtt, a szája sarkával, hanem tele szájjal, egészszégesen.

— Sok ám a fújni való, édös apám, osztán ha magunk nem fujjuk, akkor csak a szél fuj-dogálja a szögény embört, mint eddig.

— Nagyon sokba kapsz te, Ferenc, majd végit se éröd.

— Majd végit éri Matyika, mire őbelüle is Mátyás lössz. Ugy löhet, ő már gépkocsival szalad ott, ahol az apja fakó-szekérön akadozik.

Mátyás nem is mondja, amit öt-hat esztendő-vel ezelőtt mondott volna, hogy nem éri ő azt hajasan, kopaszon, is bajosan. Azt nem tudja, hogy jó vége lesz-e ennek, de az bizonyos, olyan változások vannak, hogy szólni se tud hozzájuk az ember. Szántógép, vetőgép, cséplőgép, autó, repülőgép, ezelőtt negyven év alatt nem látott a tanyai ember annyi gépet, mint most egy hét alatt s ehol ez a kis makulumák gyerek, ez a Matyika, már ez is azt eszeli ki, hogy ellopja

az öregapja papucsát, kilyukkasztja a budlival, pulykatollat tesz a két oldalába, fölhajítja és tapsikol neki:

— Röpülőgép! Röpülőgép!

Ahol repülő van, ott persze röpülőkatasztrófa is lehet. A papucs, amelyet Mátyás a lábán szokott viselni, mikor ráér urizálni, most gépnek érezvén magát, a fejére esik öregapónak. De azért Mátyás nem haragszik, hanem mosolygásra harapja a bajuszát. Fene teremti, ez a papucs valamikor csizmafej volt és bizonyosan nem gondolt arra, hogy utóljára madár legyen belüle. De hát Mátyás gondolt volna-e arra, hogy ővele is ilyen nagyot forduljon a világ? Bizony most már hétköznapi is tájékepipát szopogat és mióta Ferencre való nézvést megkapta a kis-üstöt, azóta a fináncokkal is ki van engesztelődve. Mert lehet azokkal beszélni, a csendőrök nélkül meg nem lehetne óvakodni a sok tolvajtul, mert az a sok nincstelen szegény úgy lop, mint a szarka. Utóvégre a végrehajtó se tehet róla, hogy van, ő is Isten teremtese, fene a dolgába és csak azt sarcolja, aki nem fizeti be a porcióját, pedig az államnak is csak élni kell valamiből. Igen, Mátyásnak sokat módosult az államelmélete és szociológiai felfogása, mióta a városi urak kiszoktak a homokra és követtől, főispántól, kanonoktól, prókátoroktól, vándor-méhész tanítóktól, mindenkitől azt hallja, hogy ő, Mátyás, a nemzetföntartó elem. Mikor először hallotta, föl-boszankodott, mert azt hitte, hogy valami csúf-

ságot mondanak neki. De aztán belegyőződött abba, hogy ez nagy tisztesség és azóta Mátyás majdnem úgy néz a városi urakra, mint magaformájú emberekre és elidőzget velük a körben, vagy a kapitányságon, ha muszáj. És amikor a miniszter azt kérdezte tőle a báró ur, hogy ha elhozná ide a minisztert, oda állna-e eléje, mint tekintélyes kispap, Mátyás egy csöppet se habozott a válasszal.

— Miért ne állnék? A macska is szőmibe mer nézni a királynak is.

Ugy volt megbeszélve, hogy a körben Ferenc fogadja a minisztert, aztán elvezetik az iskolához, ott pedig Mátyás kéri meg alázatosan, hogy vegye állami kezelésbe az iskolát. Ezen nagyon kapott is Mátyás, mert ha világnézete egyben-másban megváltozott is, azt még most se tartotta helyesnek, hogy a tanító vegye igénybe a gyerekeket, mégis neki fizessenek a szülők.

— Igen ám, — mondta a báró, — de a megszólítással baj lesz.

— Micsoda baj?

— Az, hogy a miniszter ur nem tekintetes ur ám.

— Hát az baj, de csak az ő baja, — sajnálkozott Mátyás a miniszter uron, aki olyan sokra vitte, még se lett belőle tekintetes ur.

— Se nem nagyságos, mint a polgármester ur, se nem méltóságos, mint én vagyok.

— Hát akkor mi a ménkü löhet, kéröm szépen?

— A miniszter ur kegyelmes ur. Ke-gyel-mes. Nem felejtí el kend?

— Már hogy felejteném, kéröm szépen. Egy szóval mint az Uristen.

— Hogy hogy mint az Uristen?

— Azt szoktam én emlőgetni, mikor mög-mérgesítenek. A kögyelmes Istenit neki, — így mond-ják ezt.

— No akkor erről megjegyzi kend.

Meg is jegyezte. Mikor megérkezett a miniszter a sok városi urral és Mátyást odataszigálták eléje, egy kicsit megzavarodott attól, hogy mindenki ránéz, de azért csak elmondta, amit vállalt.

— Adjon Isten, miniszter ur, álmosítani köllene mán az iskolát, a kögyelmes Istenit neki, mert eztet kívánják a nemzetföltartó elemők, mind az egész.

Ugy megéljenezték erre Mátyást, mintha ő volna a követ. Volt ott egy félnyaku ujságírnok, az fel is köszöntötte Mátyást este a körben, mint a magyar szellem reprezentánsát s mint a keresztény eszmének homokon sarjadt turáni bajnokát. Amugy nagyon rendes fiatalember volt a félnyaku, védelte a bort, mint a gödény, de azért a szavalatját egy kicsit a begyibe vette Mátyás és nem is nyugodott addig, míg meg nem mondta neki a magáét. Ez már éjfél felé volt, helyibe

ment az ujságírnok és hozzá kocintotta a noharát az övéhez.

— Szervusz, bátyám!

— Az ur is kegyelmes ur? — kérdezte Mátyás.

— Nem, én testvér vagyok, bátyám.

— No testvér, kéröm szépen, — mondta Mátyás erélyesen, de nehogy a testvér olybá vegye, mintha ő haragudna, ő is félregörbítette a nyakát, — akkor ne mondjon olyanokat, testvér.

— Milyeneket, bátyám?

— Mán egyrészben elfelejtöttem a szavalamat, akivől engem mögtisztolni bátorkodott. Nem mondom, amit értöttem belüle, szép is volt, de azért nem egyesülhetők bele mindönbe. Mert homok, az van itten, mög sarjú is, körörsztény is vagyok, azok vagyunk itt mindnyájan, no a zsidóné nem, mert ő más hitet öröklött, de nagyon rendös asszony amúgy, hanem túrni nem szoktunk, testvér, túr ám magának az ánya térdel!

Ebből aztán nagy nevetség lett. Az ujságírnok ugyan nem tette ki az ujságlapba, de az urak elvitték a hírét a városba, hogy milyen eredeti ember az öreg Mátyás és így hallhatta meg az igazgató ur is. Mert mikor nyár vége felé rányitott Ferenc egy kosár korai piros szagos szőlővel, azzal fogadta:

— Hát ha maguk nem túrnak is odakint, túróval élnek az bizonyos. Nagyon meglátszik magán, Ferenc.

Csakugyan Ferenc nagyon megtelt tavasz óta, az arca kisimult, megpirosodott, nevetett róla a testi, lelki egészség.

— Tud-e már aludni, Ferencem?

— Mint a jóllakott hörcsög.

— Hát a kenyértől fél-e még? — mosolyodott el az igazgató ur.

Ferenc kihuzott a tarisznyájából egy fényespiros kalács-cipót.

— Viszöm a gyerököknek, én már elmárgattam egyet paprikás-lében a duttyánban.

— Hála Istennek, hát csak mártogassa bátran a fehér cipót piros lébe, a szomorú rabtól nem szegényedik bele.

— Küldte Rókus a választ? — ragyogott a szemebogara Ferencnek.

— Küldte — kereste elő az igazgató ur a fiókjából a legfrissebb jeruzsálemi levelet, — de ettől nem leszünk okosabbak. Azért is nem mentem ki vele, mert egyelőre semmit se tehetünk ezzel a tökéletlennel.

A szomorú rab azt írta, hogy kívánja az Istentől, ezen pár sor írása találja friss jó egészségben a zigazgató urat, mint levélíró, továbbá az Etelt, mint kedves feleségét és a kis családját. Továbbá megértette, hogy a szegény Etel megbolondult és tisztelteti Ferencet, hogy küldjön negyven milliót a Pulcki konz urnak, hogy váltsa mán ki ebből a szomorú rabságbul, de hogy az milyen, azt ő meg nem írhatja, hanem majd

csak otthon mondja el, ha az Isten hazasegíti. Továbbá tudatja a zigazgató urat, hogy itten nagyon melegek járnak és nagyon jó földek vannak, csak hogy a búza nagyon drága, a tisztának köble ötvenezer rubli, de ez most már nem járó pénz, hanem úgy mondják, hogy cservonyec, de aztat nem tudja, hogy hány rubli és továbbá ezennel marad stb.

— Erre nem lehet negyven milliót odahajítani, — tette le az igazgató ur a levelet, — okosabb választ meg ettől a tökkoloptól sohse fogunk kapni. Nincs magának ismerőse Oroszországban, odagyökeresedett hadifogolytársa, vagy valakije?

— Most nem vélekszök senkire, — gondolkozott el Ferenc.

— Akkor még egyet próbálunk, én iratok a minszki lengyel konzulnak, hátha megszállja a jóság és felel rá.

— No az jó lesz, — vélte Ferenc is és fölémelt az asztalról egy patinás bronzkardot. — Hát ez honnan származik? Ejnye, de csak szép, akár a lilomlevél.

Ferenc a legteljesebben kigyógyult a lelki nyavalyájából, gondolta az igazgató ur. Hála Istennek, vétek is lett volna, ha ilyen pompás ember a háboru után pusztul bele a háboruba.

Aztán még elbeszélgettek egy kicsit, kint való dolgokról, Etelt nem emlegették, az igazgató ur nem akarta vele szomorítani Ferencet, Ferencnek

meg nem jutott eszébe s különben is sietett, mert valami rendezni valója volt a bankkal.

— Ha hirt kapok Ferenc, akkor hirt adok, — szólt utána az igazgató ur. — Ha pedig magának eszibe jutna valami oroszországi ismerőse, mert mégis az volna a legbiztosabb, akkor maga nézzen be hozzám.

— Okvetetlen, — igengetett vissza Ferenc az ajtóból.

Csakhogy Ferenczel nagy változás történt, mire megint rányitott az igazgató urra.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ferenczel nagyon emberi dolog történt. Szerelmes lett. Csakhogy az volt a különös, hogy Ferenc, aki szívelte az élő Etelt, a halott Etelbe lett szerelmes.

Az Isten tudja, hogy kezdődött, mikor kezdődött. Az ilyesmit az se veszi észre magamagán, akinek az a mestersége, hogy a lelkeket babrálja. Ferenc pedig, bár ármentesítő társulatot kolompolt össze, ártézi kutat furatott, malmot építtetett és bankba szaladgált, mégis csak homoki ember volt és egy hajszála se hullott el lélektani megfigyelésekben.

A hajszál igen, mintha azzal indult volna a dolog, de az is lehet, hogy már meg volt a dolog, csak a hajszálra várt, hogy elindítsa.

A hajszál hosszú, kemény, fekete hajszál volt, a Márikáé és egy friss kenyérben találtatódott, amelyet Márika sütött az új búzából. Életében az első kenyeret. A Márikák életében ez kimondhatatlanul többet jelent, mint az első csók a Marikében, a Märykében és a Marionokéban. Majdnem annyit jelent, mint az első báli dekoltázs. Ez az első vizsga az asszonyiságból.

Este volt, vacsoránál ültek az ereszet alatt, de még nem kellett gyertyát gyújtani és Ferenc jól látta az izgalom kipirosodását a gyerek arcán.

— Első sütésöm, édös apám. Nem segített a bérösné.

— Mögnézzük, fiam, — simogatta meg Ferenc a kislány haját, aztán keresztet vetett a kenyér fenekére és megszegte a nagy késsel.

— Jó szagja van, — nézte éhes szemmel Matyika.

— Ugy-e? — mondta Ferenc, — mög sok szöme. Jól mögkelt, ügyes kéz dagasztotta. Hát ez?

Kihuzta a kenyérből a hosszú, kemény fekete hajszálat és napáldozatnak tartotta, a világosság felé.

— Az én hajam, — jelentkezett Márika. Nem szégyelte, lehet ilyent találni kalácscipóban is, ha nem ilyen hosszút is, és nem ez most a fontos, hanem, hogy milyen izű a kenyér.

Ferenc azonban csak tartotta és nézte a hajszálat.

— Anyádnak is hosszú haja volt, csak szöke. Búzaszin. Mög puha.

Aztán eleresztette a hajszálat, elkapta a szél és megkezdték a vacsorát. A kenyeret jóízűnek találta, azt mondta Márikának, hogy most már csak meg kell tanulni kemencét tapasztani, mert az is nehéz tudomány ám, s ha már azt is tudja, egyszerre eladó lány lesz belőle és elmehet a bálba.

Mikor bevégezték a vacsorát és Márika összedte a csentrest, Ferenc gyerek módjára csak úgy az ujjával csipett még egyet a kenyérből.

— Látod-e, hogy öteti magát? — intett oda

a bőréből majd kibujó Márikának, de most hirtelen az a gondolata támadt, hogy Etel jobban megadta volna a savát a kenyérnek.

Aztán elfelejtette a dolgot, de pár nap múlva megint eszibe jutott Etel. A város vasutat építtetett a tanyák közt, a körben meghányták-vetették a dolgot, jó volna, ha nekik is fűtülne a vasút, nagyon fölvinné a földek értékét, — ebben az ügyben vezette Ferenc a deputációt a városi urakhoz. Fölkészült rendesen, városba-menősen, nyakravalót is kötött, úgy mint máskor, tükörbül. Csak máskor nem gondolt arra, amire most. Hogy mikor Etel volt, akkor nem kellett tükör, mégis sokkal rendesebben volt kötve a nyakravaló. Etel mindig jobbrul balra kötötte, így? Nem, emezt a végét hagyta hosszabbra. Akárhogy próbálta nem sikerült s mivel úgy találta, hogy nagyon maskarán esik, ahogy ő köti, inkább nyakravalótlan ment ezután a városi urak elé.

Szüretkor valami idegen asszony keveredett a szedők közé, Mátyás fogadta valahol a kereszt-dülőben. Csöndes, szótlán menyecske volt, nem nyihározott a többi asszonynéppel, ugyan nem is nagyon sikoltoztatták a puttonyos legények, mert olyan se-szinű arca volt, már amennyi látszott belőle, csak nagyon a szemébe huzta a kendőjét. De Ferencnek úgy tetszett, mintha a tartásában volna valami az Eteléből, olyan kényes mellesbegyes és a lábafeje úgy bokából mozog, mint az övé mozgott. Ferenc bizonyosra vette, hogy

ennek a menyecskének olyan fehér lehet a lába, mint az Etelé volt. Egész délelőtt ott kóválygott valami szösszel körülötte, hogy hátha fölhúzódik a szoknyája, amint ott a tőkék közt turkál. Lehet, hogy a menyecskének nem sok biztatás kellett volna és szívesen nekigyürekszik, de Ferenc sokkal szégyenlősebb természetű volt, minthogy valami huncutkodással bele kötött volna és így hiába lopta a napot egész délig a leskelődéssel. Délután meg a másik szőlőbe kellett neki átmenni a sutuláshoz, de ott is mindig incselkedett vele a kuporgó asszony képe és alkonyat felé, mikor tudta, hogy a szedőasszonyok hazafelé szedelődzenek már, megint közéjük toppant. Jókor érkezett, az asszonyok nagy viháncolással locsolták egymásra a vizet a pászta végén, a diófák alatt s az Etel-forma menyecske is ott mosogatta a lábát az úton egy dézsában, lehetett látni térdig. De Ferenc rögtön elkapta róla a szemét. Nem mintha a menyecskének csúnyább lába lett volna, mint más homoktaposó asszonyláb, nem volt se formásabb, se formátlanabb, — amennyi ki van a szoknyából, az feketére sült, eres, tarló szurkálta, azonfölül olyan rizskásafehér, amilyennek az Isten közönségesen teremtetten az asszonylábát. De az Etelé olyan testszin-fehér volt, más asszonynak csak akkor lenne olyan a lába, ha rózsaszín tintokot tenne rá. Ezt az egyet bizonyosan tudta Ferenc, mert már az Etel életében is föltűnt neki néha, ahogy a teknő mellett fölakaszzkodott, vagy jött le a padlásról

a létrán. Most is, ahogy ment hazafelé kedvetlenül a szőlők letaposott hátján és le-lecsipett a megszedett tőkékről egy-egy ott felejtett apró fűrtöt, úgy látta maga előtt Etelt, amint ül a küszöbön szétvetett lábbal és törli a mákot a nagy famozsárban. De csak a gömbölyű fehér lábát látta rózsállani, a többi alakja nem rémlett neki, mert azt nem nagyon nézegette ő sose. Ugyan a lábát se nézegette a végről, hogy milyen, de azt mégis leghamarább észreveszi az ember, azért is, mert lehajtott fejjel szokott nézelődni.

Pár hét múlva azonban azon kapja magát rajta Ferenc, hogy piacon, templomban, dülőúton, városi uccákon el-elakad a szeme az asszonyokon, de csak az Etel-vágásuakon és így tanulta ki a többi asszonyokon, hogy milyen *nem* volt Etel. Mert biztos, hogy se szeme, se orra, se nyaka, se szája nem olyan volt, mint ezé, vagy azé az asszonyé, aki valamiképpen emlékeztetett rá. De hogy milyen volt hát, azt nem tudta volna megmondani Ferenc, ugyan kezdetben nem is törte rajta a fejét. Nem szántszándékkal játszogatózott ő ezzel, mint ahogy a gyerek csutkábul, cirokszár-ból, mákfejből, tőkvirágból, meg kukoricabajusból babát csinál magának. Sose gondolt akarattal a halott asszonyra, mint ahogy azelőtt a halott katonára se gondolt. Csakhogy Rókust kezdettől fogva úgy látta maga előtt, ahogy a mohát rákaparta, egészben, megdermedten, tátott szájjal, Etelt sose nézte ő meg ennyire és ezért Etel nem

is kísértette úgy. Néha két hétig se jutott eszébe, de aztán volt olyan nap, mikor reggeltől estig nem tudta kiverni a fejéből. Nem gondolt semmi különöset se olyankor, csak mintha valaki mondta volna neki, hogy Etel, Etel és ez hol az istállóban történt meg, almozás közben, hol az ágy szélén, vetkőzés közben, vagy mikor a gyerekek imádkoztak, vagy mikor Mátyással az üst mellett fokozták a pálinkát. Volt úgy is, hogy meg-meg villant előtte az asszonynak valami porcikája, a foga mintha megcsillant volna a nevető szájában, a lefelé néző galamb egy pillanatra azt juttatta eszébe, hogy Etelnek az álla alatt verődött egy kis toka, mikor jó erőben volt s legutóbb is, a bankban, mikor váltót irt alá, mintha egy kis kerek szeplőt látott volna a papiroson az Etel orra-tövében. De ez mind el is mult, mintahogy jött és semmi különösebb gondot nem okozott Ferencnek.

Csak akkor vette észre magát, mikor egyszer, már jól bent az adventben, meglátta Márikát a tisztaszobában a sublótban kutakodni.

— Hát te mit motozol?

— Az édös anyám nagykendőjít nézném, édös apám, templomba akarnánk mőnni, oszt az enyimet a Matyika nyakába kötöttem.

Ferenc maga is segített a nagykendőt keresni. Lent volt a ruhák alatt, jól összeturkáltak mindent, de Ferenc azt mondta a kis lánynak, hogy csak menjenek, ne fázolódjon a fütetlen szobában,

majd ő helyre rakja a holmikat. Helyre is rakta s ahogy egymásra simogatta az asszony-ingeket, szoknyákat, blúzokat, akkor támadt először az a gondolata, milyen különös az, hogy ő nem tudja Etelt maga elé képzelni eleventen, egészben, úgy ahogy volt és körülötte sürgölődött. Három esztendővel ezelőtt volt egy borjúja, nem magyar-fajta, tarka borju, nagyon kezes, szelid jószág, annak még ma is emlékszik minden foltjára, látja, ahogy hozzá dörgölődzik a nyakával, érzi a tenyerében a nedves boci-orrát, az Etel halálának még esztendeje sincs s már csak elmosódva látja maga előtt. Más is úgy van ezzel? Mért olyan különös az emberi természet?

Ettől a gondolattól aztán nem tudott szabadulni többet. Megint étvágytalan lett, lefogyott, elhallgatagodott. Mátyásnak föl is tűnt, szóvá is tette a dolgot.

— Valami bajod van neköd, te Ferenc? Ugy lesóványodtál, mint a macska, mikor lóbogarat öszik.

Ferenc azt felelte, álmatlankodik mostanában és ez igaz is volt. A hosszú téli éjszakákon néha alig aludt egy-két órát, csak forgolódott az ágyban, néha mintha parázsra feküdne, lerugdalta magáról a takarót, máskor hidegellette a dunnát, a subába gubódzott bele, a szeme majd leragadt az álmoságtól, de elaludni nem birt.

Mátyás mint gyakorlati ember, ennek is tudta az orvosságát.

— Így van az rőndjén a te korodban, hogy ne tudjon egyedül aludni az embőr. Látod, én már nagyon tisztölöm a hét aluvó szenteket és nem bánnám, ha azt hoznák törvénybe, hogy estétől reggelig aludni köll, reggeltől estélig mög nem szabad ébren lőnni.

— Hát szeretnék cserét tőnni édös apámmal, — mondta Ferenc, éppen csakhogy mondjon valamit.

— Nem ugy van az, hé, tudom én a te bajod, más annak az orvossága. Az a te bajod, hogy magad vetőd az ágyadat, osztán nagyon szélsőre vetőd egymagadnak. Asszony után köll nézni, Ferenc.

— Hát csak nézzön, édös apám, — hagyta rá Ferenc.

Mátyás nézett is. Hiszen házasította már egyszer Ferencet, ismeri a gusztusát. Kikeresett egy köpcös, pogácsa-alma képű, búzászsák-derekú özvegyasszonyt, aki már három embert elszaggatott. Ilyen kell Ferencnek, mert ezt már ő szaggathatja el, aztán az benne a jó, hogy az asszony magtalan is és tizzsákos földet lehet tőle jussolni. Igaz, hogy az asszony egy kicsit öregellette Ferencet, mivel ő tiz esztendővel előzte korban és azért inkább ment volna valami katonasorban levő szolgálégyhez. Eggyel már el is kendőzte magát félig-meddig, ugyan nem kendővel, mert az már tulajagos parasztos, hanem karikagyűrűvel. De Mátyás fölokositotta, hogy Ferenc mégis csak jobban illik

hozzá, mert az most az eleje a gazdáknak és követ is lehet még belőle, bár Mátyás erről egyelőre nem mondhat többet.

Ugy beszélte meg Mátyás az asszonnyal, hogy disznóvétel ürügye alatt kalauzolja el Ferenchez s így is állítottak be hozzá karácsony után, éppen a két ünnep közt. De természetesen mielőtt a disznó került volna a tárgyalás homlokterébe, először a világi dolgokról beszélgettek. Mátyás volt a szóvivő, ő adott fel olyan kérdéseket a széltiben-hosszában egy gömbölyűségű özvegynek, amikből Ferenc nemcsak azt tudhatta meg, hogy az özvegy készen vette a bundáját a városi német szücsnél, Kohnnak hívják, ott van az üzlete a búzapiac sarkán, nagyon finom üzlet, ott nincs alku, — hanem azt is, hogy nemcsak a bunda perzsa, hanem a szoknya is az, de az már nem készen vett, hanem csináltatott, mert ilyent nem lehet készen kapni, a csináltatáshoz meg nem mindenkinek van tehetsége. Továbbá arról is értesülni kellett Ferencnek, hogy az özvegy járt a látó-asszonynál, három pulykáért megmutatta neki a három ura lelkét, ugyan ő nem látta őket, mert be volt sötétítve a szoba, de a látó-asszony beszélt velük és ki tudta tőlük, hogy azt szeretnék, ha közös özvegyük még ezen a farsangon férjhez menne, mert nekik addig nem lesz nyugtuk a sir homályában.

Mátyás itt igen ugráltatta az ollót rég nem látott szemöldökeit Ferenc felé, hogy szóljon már ő is és Ferenc szólt is. Engedelmet kért az öz-

vegytől, hogy magára hagyják, de neki egy kis beszélni valója van Mátyással.

A beszéd ez volt a konyhán a két ember közt.

— Édös apám, mi szándékkal hozta ide ezt a tergyedt kemöncét?

— Hát hogy ezt vödd el, Ferenc.

— Vögye el az Isten.

— Nem olyan utolsó szömély ám ez Ferenc. Ölég jó karban van, különösen ha a kabátját letöszí, én már láttam ugyanis.

— Nincs az Istennek az a némböre...

— Uccu bocskor, ne tüsszögj. Tíz zsákos földje van ennek, úgy tudd mög.

— Ha édös apám rögtön el nem takarítja innen, debiz Uristen mingyárt megkéröm a kezit édös apám számára. Énnéköm csak Etel volt asszonyom ezön a világon, a többi mind csak csávás dézsza.

— Ne bolond, ne, — hőkölt meg Mátyás s úgy megijedt a Ferenc ábrázatától, hogy föl hagyott minden tovább való kísérlettel. Okos ember nem veszteget szót a másakra akkor, mikor látván látja, hogy bujdosóban az esze, ha nem tudja is, mitül.

Olyan képpel állt az özvegy elé, mint mikor a pálinkafőzőben el kell utasítani valamelyik sógort, mert igénybe van véve az üst.

— Hát akkor el is möhetünk, sógorasz-

szony, mert azt mondja ez a Ferenc, nem eladó még a disznó, érni köll neki.

Az özvegy nem nagyon szomorodott el a kósárra. Nagyon lecsökkentette a szemében Ferencet az, hogy olyan sárga, meg kevés beszédű és van az úgy a világi életben, hogy többet ér egy fekete malac, mint egy fehér disznó. Nem is nagyon hallgatott oda, mikor Mátyás mentegetődzött az úton, hogy azért nagyon prima ember Ferenc, csak most rajta van a bóna.

Ferencre pedig csak most jött rá a bóna igazán. Addig hánytavetette magában a dolgot, még rászánta magát arra, hogy ő is elmegy a léleklátóhoz. Nem mintha hinne neki, dehogy, Ferenc sohase adott hitelt semmiféle babonának, kanászkorában nem látott se kísérteteket, se tüzes embereket, a háboruban se talizmánt nem hordott a nyakában, se porrá tört gyikfejet a bakancsában s az Etel Mária-látását is annak vette, ami volt, egy szegény lélek megzavarodásának, amilyen mindenkit elérhet, mert szabad velünk az Isten. Ferenc csak próbát akart tenni a léleklátóval. Ha olyan nagy egyetértésben van a lelkekkel, hát jelentesse meg neki Etelt. Azt még könnyebben előhivhatja, mint mást, mert mind a ketten a Mária zsoldjában állottak. Egész bizonyos, hogy nem lesz belőle semmi, az Isten nem adott ilyen hatalmat földi halandóknak. Csudák csak a bibliában voltak, meg igen, hát a szentek életében is voltak, legalább úgy van írva,

hogy azok is megjelentek a haláluk után. Ki tudja? hiszen ami azt illeti, Etelt is szent asszonyoknak hívták, hívják is némelyek még ma is, amint hogy csakugyan az is volt, ezt Ferenc mindenkinél jobban tudja, olyan nincs több, meg nem is lesz a világon. És ha a léleklátó meg tudná neki mutatni, csak egyszer is, úgy, hogy ő azt mondhatná rá, hogy ez az no, ez tökéletesen Etel, — akkor kérhetne tőle, amit akar, nincs olyan, amit ő sajnálna tőle.

Ezeket így elgondolta Ferenc, míg nyoma-kodott előre az éles szélben, a havas dülőkön, kétközben önmagával, hitetlenül és mégis kapkodva egy-egy talánhoz, amely ilyen esetben ki-zöldelik az emberi lélek hófuvásaiból, mint a cit-rusbokor. És ezekbe a gondolatokba úgy bele-zavarodott, hogy mikor a jól benyomozott, le-taposott havon betalált a látó-asszony gunyhójába, aki se kutyát nem tartott, se ajtót nem zárt, mert nagy biztonságban tudja magát a szerafimok és kerubimok oltalma alatt, — akkor Ferenc iga-zán nem úgy viselte magát, ahogy köri elnök-höz és urakhoz szokott deputáció-vezetőhöz illik. Nem peckeskedett, hanem összekushadt, mint olaja végére ért lámpabél lángja és ahelyett, hogy szigorú szóval megfélemlítette volna a szellemidé-zőt, vagy megnyerte volna magának szopós-malac ígéretével, csak azt kérdezte tőle, gyáva, kére-gető alázatossággal, hogy meg tudná-e ő neki mu-tatni a feleségét.

A késpenge szemü asszony se szóval, se mozdulattal nem mutatta, ismeri-e Ferencet, vagy nem. Lehet, hogy ráismert, de az is lehet, hogy nem ismert rá és nem sokat nézett ki a kifordított subás, görnyedt emberből, mert ahogy szemügyre vette és maga elé nézett egy kicsinyég, csak annyit mondott:

— Kend nagy vétkes embör az Uristen előtt.

Ferenc olyasmit motyogott, hogy az Uristen előtt mind vétkesek vagyunk, de a léleklátó ügyet se vetett rá, ha értette, ha nem és így folytatta:

— Nem tött öleget a mögholt feleséginek azért, amiket ellene vétött. Addig itt nincs is sömmi keresnivalója, mönjön innen Isten hirivel.

Ferenc ugy sompolygott ki az ajtón, mint a tetten ért kutya, ha kiszidják a házból és azt se tudta, hogy ért haza. Micsoda vétke van öneki az Uristen előtt, amiben nem tett ő eleget Etelnek? Ha tudná, a lelkeüdvösségét odaadná érte.

Még azon az éjszakán megtudta. Megjelent neki álmában Etel, ugy szaladt be az ajtón, meztláb, egy szál szoknyában, ingvállban, mint azon az éjszakán, mikor a kommunista katonák elől futott a Ferenc tanyájára. Ferenc ugy akart kiugrani az ágyból, mint akkor, csak nem olyan ijedt meglepetéssel, hanem eget érő örömkurjantással, de Etel megfenyegette az ujjával és mondott egy szót. De vagy magában mondta, vagy Ferenc megsüketült, mert hangot nem hallott s

csak harmadszor tudta kivenni az Etel szája mozgásából, hogy mit mond. Azt mondta:

— Szpiritutó.

Erre aztán Ferenc föl is ébredt és alig várta a hajnalt. Ahogy egy kicsit elverődött a sötétség, mingyárt fogott és ment az igazgató urhoz:

— Van-e már valami hírünk, igazgató ur?

— Van Ferenc, éppen karácsonyra jött, tessék, föl lehet tenni a kéménybe füstre. A Pulcki konz úr megszidta a svéd konzult, az meg a német konzult, német konzul a magyar királyi külügyminisztert, külügyminiszter az én hosszú kezű barátomat, az meg meghuzta az én fülemet, hogy a nemzetközi jog minéműségének hogyanja és mikéntje nem engedi az idegen állampolgárok legszentebb magánügyeibe való indokolatlan beavatkozás lehetőségének föltételezését, a ragya verje el útról-útra, áganként és kacsonként a nemzetközi jogot, még jobban, mint ahogy már el van verve. De azért én nem adom ám magának tovább a haragot, Ferenc.

— Ne is, mert én jó hírt hoztam. Van én neköm egy barátom, Oroszországban honos muszka embör, az én tanyámon is volt hadifogoly. Ugy hívják, hogy Szpiritutó. Ugyan csak édesapám nevezte el annak, de itt a levele, amiben a Fekete Máriát küldte, ebbe benne van a röndös neve is, mög az atrecca is.

— Az ám, csakugyan, a Szpiritutó. Még ma írok neki, tudassa velem a Rókus címét is, járjon

utána a tökéletlennek és írja meg magyarán, amit tud róla. Majd én le is fordítottam a levelet, amit irok, oroszra, úgy küldjük el neki. Ejnye, de csak jó, hogy eszibe jutott. De ugy-e ez nem is magának, hanem Mátyásnak jutott eszébe?

— Nem, hiszön ő nem tud sömmirül, — juttatta eszébe Ferenc az igazgató urnak a saját tanácsát, aztán elmondta, hogy mit álmodott ő az éjszaka Etellel.

— Nono, ember! — incselkedett az igazgató ur, — vigyázzon, mert még maga is meglátja a Máriát!

Persze az igazgató ur ezt csak tréfából mondta és Ferenc is mosolyogva mondta rá, hogy de már azt mégse hinné.

Nem is a Máriát látta meg még akkor Ferenc, hanem Etelt. Még azon az éjszakán, egészen a maga valóságában. Ott ült az ágya szélén, mosolygott rá és Ferenc most sokkal jobban megnézte, mint életében bármikor. Észrevette, hogy elül két rizkásafoga egy kicsit egymásnak van hajolva hegygel és hogy a jobb füle cimpáját egy csöppel magasabban furta ki a bába, mint a másikat. Ő csak nézte, nézte Etelt, mintha valamennyire irtózott volna is tőle és meg akarta tőle kérdezni, hogy úgy-e meg van halva, de Etel mintha tudta volna, hogy ő mit akar kérdezni, megszólalt:

— Én vagyok, édes uram.

Ferenc kiugrott az ágyból, — persze hogy álom

volt, de nagyon szép álom és Ferencnek már régen volt olyan jó napja, mint akkor. De azért alig várta, hogy este legyen és mikor lefeküdt, alig tudott elaludni az izgalomtól, hogy lesz-e megint olyan szép álma. Ezen az éjszakán még szépült is az álom, mert Etel nemcsak odaült az ágy szélére, hanem az egyik karját a vánkos alá tette, a másik kezével meg törölgette az ő édes ura homlokát és megigérte neki, hogy ezután eljön hozzá minden éjszaka. Ferenc aztán ébren is komolyan vette ezt az ígéretet és mikor Etel csakugyan eljött a harmadik éjszaka is, Ferenc belegyőződött abba, hogy ez ezután mindig így lesz, nappal özvegy ember lesz, teszi-veszi a dolgait, mint eddig, éjszaka pedig feleséges ember lesz, ha nappal tudja is, hogy az éjszakai felesége csak álom.

Egy darabig csak ment is a dolog és a nappal nem keveredett össze az éjszakával, ámbár hiszen néha a nappal még bolondabb álmot hoz, mint az éjszaka. Például mikor Ferencet fölkereste öt fiatal gazda, magakoru háboru-szenvedett emberek és megkérdezték tőle, hogy elvállalná-e a követséget, Ferenc először azt hitte, hogy ez is csak álom, ha nem olyan szép is, mint az a másik. De hogy tovább is szorongatták az emberek és Mátyás is odavetődött — egészen véletlenül, miután előbb két hétig rázta a kolompot, hol a szövetkezeti boltban, hol a zsidónénál — be kellett látni, hogy ez nem álom, ezek itten való-

ságos emberek, még pedig egy kicsit pálinkaszagúak, mivel mielőtt idejöttek volna, Mátyásnál voltak, véletlenül. Megmondta a véleményét kereken, úgy, ahogy igazán gondolta. Ő itt a homokon megállja a helyét, de az ország dolgában hat ökör, oda tanult emberek kellene és ő neki a mostani követ, a báró, aki komája is, olyan embere, hogy igazán különbnek tartja magánál.

— Mán pedig hat ökör mindég több, mint egy ökör, — mondta Mátyás és ezt nagyon helybenhagyta a küldöttség is, de Ferenc megvetette a lábát és nem engedett.

Azonban Mátyás se az az ember volt, aki a szájából hurkatöltőt csináljon és amire ő rátörte a kórét, azt végre is hajtotta. A pálinkafőzőben egyre sűrűbb lett a pipafüst és egyre hangosabb a diéta. Különösen mikor Messzi Gyurka, mint kém, meghozta a jelentést, hogy az öregebb nagyzadák ugyan vedelik ám a báró borát az ispán kályhája mellett. Azt ugyan nem mondta el, hogy ott is fölvette a kémdíjat és nem kötött görcsöt a torkán, mikor a kancsót a kezibe adták, de azt a gorombaságot a saját fülével hallotta, amit az itt jelenlévő tisztas társaságról mondtak, nem is jó arról beszélni.

— Ki vele! — biztatta Mátyás a kémet a legfinomabb seprű-pálinkával. Nem volt abban egy harmada se »rézeleje«, ahogy a pálinka rézcsapizű első csorgását nevezik, ami szemorvosságnak is nagyon jó.

— Hát azt mondták, hogy mit akarnak ezek a sühederők, már mint a jelenlevő tisztölt fiatal nemzedék, azzal a szögény háztúl gyütt máléval, már mint a Ferenczel.

A fiatal nemzedék erre azt mondta, hogy szaváról ismerni meg a vén szamarat és a csőzsietett a jelentéssel az idősebb nemzedékhez és mire kitavaszkodott, akkorára a hazafias lelkesedés nem ismert mértéket. A lelkesedés nem, de a főintézők igen, az ispán urnak nyolc hektó bora fogyott el, tiszta színbor és Mátyásnak két akó pálinkája, egyharmada rézeleje. Valószínűleg ezért volt erősebb a két akó a nyolc hektónál, amit abból lehetett látni, hogy a báró ur szükségesnek látta meglátogatni Matyikát, mint még soha nem látott keresztfiát és hozott neki egy posztómajmot, amit Mátyás másnap megvett kis druszájától egy cinegefogó tökért és kiakasztotta az üstházban, mint a báró ur képmását. Továbbá Ferenczel, mint komájával megitta a báró ur a brudert és megkérdezte tőle, mit szólna egy kis gazdasági tanácsosi ranghoz?

— Tudja Isten, — mosolygott Ferenc, — minek az már énnéköm?

De nem a komájára mosolygott, mikor ezt mondta, hanem elfordított fejjel a háta mögé, holott nem állott ott senki. Ebből a báró ur azt látta, hogy inyére van a dolog az ő kedves komájának, csak nem akarta mutatni, mert huncut a paraszt, ha már egy araszt.

Persze a báró ur nem tudhatta, hogy Etel áll ott az ő édes ura mögött és az ő édes ura csak azt mondja, amit tőle tanult az éjszaka.

Mert az éjszakai látogatások még mindig tartottak és Ferenc az egész házasságuk alatt nem beszélgetett annyit Etellel, mint e hetek mélyálmu éjszakáin. Elmondta neki minden dolgát, a Márka ügyességét, hogy már a fánkot is megsüti, a Matyika okosságát, hogy már le tudja hajtani a lovakat a tóra, sőt a Mátyás nagyramenő szándékát is és erre mondta Etel, hogy minek az már az ő édes urának, mikor a Mária sokkal nagyobb hivatalt szánt neki.

— Neköm? — csudálkozott el Ferenc.

— Bizony, majd mögsugom, — körülnézett Etel, hogy meg ne hallja valaki, — te lönnél a madárijesztő a mönnyei buzamezőkön.

Ezen mosolyodott el Ferenc, mikor a báróval beszélgetett, hogy milyen tarkákat elálmodik az ember és azért fordult hátra, mert úgy érezte, mintha Etel ott állna a háta mögött, olyan titkolódzó arccal, mint ahogy az éjszaka látta, de persze nem állt ott senki, mert nappal volt. Azaz, hogy nem egészen így volt a dolog. Etel ezen az éjszakán duzzogva bujt az ura mellére.

— Kinevetött máma engöm az én édös uram.

— Hogy tudod te azt? — csodálkozott el Ferenc.

— Hiszön ott álltam az én édös uram háta mögött.

— Éreztem is én olyanformát, hátra is fordultam, de nem láttalak.

— Nem is löhet addég, még a Szűz Mária engedelmet nem ad rá, mert én az ő cselédje vagyok.

Ettől fogva Ferenc akármerre járt, egyre a háta mögé tekintgetett, de sohase látott senkit. Gondolkozóba is esett, mert az álom csak álom ugyan, de mért hall ő ébren is suhogást a háta mögött és mért érez liliomvirág-szagot?

Egyszer azt mondja neki Etel:

— Mindönről számot ad neköm az én édös uram, csak egyrül nem.

— Ez igaz, — vallotta be Ferenc. — Irattam én Rókusnak.

— Tudom én azt.

— Csak azért nem szóltam róla, mert rossz énnéköm őróla beszélni.

— Azt is tudom, miért.

— Ha tudod, mondd mög hát. Kinek az igazi felesége vagy te már most kettőnk közül?

— Aki előbb mögkéri a kezemet a Szűz Máriától, azé löszök örökkön örökké.

Ferenc elkomorodott.

— Hol találhatom én mög a Szűz Máriát? Elköltözött az már ebbül a tartományból.

Etel mind a két karjával szivére szorította a fejét.

— Keresse, édös uram, keresse. Amikor őtet mögtalálja, akkor mögtalál engöm is, amikor en-

göm mögtalál, akkor mögtalálja ötet is, mert mink egyek vagyunk, édös uram.

Ezt se akkor nem értette Ferenc, álmában, se másnap, ébren, pedig kétfelől is hallotta a suhogást maga körül és kétszerte erősebben érezte a liliomszagot. Alig várta az estét. De hiába várta. Mingyárt elaludt, de ezen az éjszakán nem jelent meg neki álmában Etel.

Másnap már gyötrődve aludt el, álmában valahol messze járt, nagy-nagy zöld gyepen, nem lehetett a végét látni, fehér vásznak száradtak a napon, akkorák, mint egy sátorlap, de hófehérek, aztán mikor közelebb ért, akkor látta, hogy aszszonyingek. Egy kopasz öreg ember is ült ott, barátruha volt rajta és furulyázott. Megkérdezte tőle, hogy mit csinál.

— Nem látod? Bárányokat legeltetek.

Már akkor az ingek csupa fehér bárányok voltak.

— Akkor én jó helyen járok, — fordult Ferenc a kopasz baráthoz. — Ugy-e ezek a Szűz Mária angyalbárányai!

— Nem, ezek a Szűz Mária búzamezői, — mondta a barát.

Ferenc körülnéz, hát nincs ott se bárány, se barát, se gyepe, hanem akkora búzamező, mint az ég, az aranykalászosok mind érettek, már lehetne őket aratni, Ferenc végig huzza rajtok a kezét, hát a kalászosoknak nem toklászuk van, hanem hajjuk. Etel-hajjuk. Erről jut eszébe Ferencnek, hogy

mit keres ő itt s elkezd kiabálni torka szakadtából.

— Etel! Etel! Gyere már öltözni, templomba megyünk, elfelejtettöd, hogy gyümölcsoltó van?

Fölébredt a saját hangjára és idegenül nézett körül a sötétben. Hol van ő? Honnan jön ez a hideg? Nyitva van az ajtó, most szaladt ki a macska, hallotta, mikor surrant, úgy látszik, Matyika nem jól rántotta meg a kilincset az este.

Fölkel, beteszi az ajtót, odaáll ásitva az ablakhoz. Már dereng, a szeme beleszokik a félhomályba, látja fehérteni a virágos háboru-körtefát, — ki taposkál ott alatta? Szoknya libben rajta, — Márka nem lehet, itt piheg a kanapén. Megszédül, a fejét odanyomja a jó hűvös ablaküvegre, a szoknya megint libben, látni rajta a piros babokat, szent Isten, Etel, Etel!

A jelenés nem tűnt el, amikor kiszaladt. Közelre várta, akkor kezdett emelkedni, mintha valami húzná fölfelé, be, a fehér virágos ágak közé, mindig följebb, mindig följebb, már fönt van a fa hegyiben, a feje kilátszik a fehér csillagok közül, neki ezüst csillagokból van a koszorúja, a Szűz Anya ez, nem, még se, Etel ez, olyan Máriaréccal, mint ahogy útóljára látta a csorda-kútnál, csak hogy most nem mered a semmibe, mosolyogva int le Ferencnek:

— Én édös uram...

Ferencre most nagyon boldog hetek következtek. Soha ilyen tavaszt ő még nem ért. Egyetlen

fa el nem rugta a virágját, a vetést mintha tolták volna kifelé a földből, a palánták versengtek egymással a növésben, a szőlő gyönyörűen fakadt, — az egyik ember jobban kérkedett, mint a másik. A tisztelendő ur gyönyörű könyörgést mondott búzaszentelőkor s éppen a Ferenc földjén áldotta meg a vetéseket, hálából a bánatos Mária-szoborért. Mátyás ebből is politikai tőkét kovácsolt s azzal buzdította a népeket, hogy akit az Isten is kegybe vett, azt az embereknek se szabad elhagyni, — a báró földjén sokkal lemaradtabb a búza, mint a Ferencén, pedig annak püspök a barátja.

— Drusza, követőt csinálók pünkösdre édesapádbul, — veregette a kis fiú nyakát, — oszt akkor külön önteti neköd az üveglikkert a gyárban, de csak ha mögtanulod jó hangosan kiabálni, hogy abcug a némöt, éljön a negyvennyolc.

Ferenc, aki alig járt mostanában az emberek közé, s ha el nem kerülhette őket, hallgatott, mint tyúk a gyomban, csöndesen mosolygott:

— Az Isten tudja, mi lössz még pünkösdig.

Csakugyan nem is tudta, hogy hogy rendelkezik vele a jelenés, akiben most már hinni kellett, mert élő két szemével látta. Igaz, hogy csak akkor egyszer, gyümölcsoltó reggelén, aztán többet álmában sem mutatkozott meg Etel. De azért Ferenc nem szomorodott el, várt türelemmel, mert tudta, hogy még nem lehet vége mindennek és nem is úgy intett neki, mintha örökös búcsút akarna venni tőle. Minden hajnalban kinézett a

körtefára, sőt husvéthétfő délutánján kerítést is csinált neki lécből, hogy jószág ne szabaduljon oda, ahol Etel járt.

— Hát ez? — nézett nagyot Mátyás. — Tán kalickába akarod éretni ezt a fene körtét?

— Ráértőmben csináltam, — mondta kurtán Ferenc.

Mátyás azt vélte, jobb lenne, ha arra érne rá Ferenc, hogy egy kicsit kelletné magát a népeknek. Ámbár ha akarja, ha nem, úgyis csak megválasztják, még tán jobban, mintha esenkedne nekik. Május derekán lesz a jelölés a körben. Itt ugyan úgy mondják, hogy ősgyűlés; nem lehet tudni, miért. Az ügyvéd ur szoktatta rá a népeket, mikor még ő uralkodott ebben a tartományban.

Az Uristennel nem lehet, de nem is való pörbe szállni, amiatt meg különösen nem, hogy mért teremttette a fagyos szenteket. Hiszen, ha nem lett volna Szervác, Pongrác, meg Bonifác, akkor kiről nevezték volna el a nagy jeles pápákat, meg egyéb világhatalmasait? Nem a jó Istenben van a hiba, őbenne amúgy sincs, hanem a kalendáriumcsinálókban, azokban meg amúgy is mindég van. Mert ha már lenni kell fagyos szenteknek, tették volna őket a kalendáriumcsinálók vagy decemberre, amikor nem volna nekik miben kárt tenni, vagy kánikulába, amikor ha hatalmaskodnának is, annyiban még kellemesek is lennének, hogy se az ember nem izzadna úgy, se a tej nem menne olyan hamar össze. De a szél fúvogassa meg a cserfán azokat a makkon hizott kalendáriumcsinálókat, május közepire teszik ezeket a három érdemes szenteket és akkor még ők haragszanak, hogy nem veszik a népek a kalendáriumot.

Mátyás oktatja így a zsidónét a most érvényben lévő kalendárium tökéletlenségeiről, ugyan az övé se tökéletesebb, pedig azt még szegény Roza szerezte a háború alatt, — de nem azért, mintha valami nagyon figurás kedve volna, hanem mert

ráér a nagy szalonnaaggatástúl. Ő is, meg a zsidóné is. Egyet várnak mindaketten, az ősgyűlést, noha más-más szempontból, de az ősgyűlés nem akar jelentkezni, egyik szempontból se. Mátyás, noha szűkebbkörű értekezleteken, az üst mellett, mindeddig csak rögtönzött beszédekert tartott, most bevallja a zsidónénak, hogy előre elgondolt egy szép beszédet a nemzetföltartó elem föltüzelésére, — mivel Mátyás nem tudja, hogy az igazi szónokok ezt sohse vallják be. A zsidóné abból a szempontból várja az ősgyűlést, hogy friss csapolással szolgálhassa a haza érdekét. Ezt Mátyás se ellenzi, mert a ser általában hideg lé ugyan, de csak akkor, ha önérdekből issza az ember, már aki szereti, — azonban egy valódi ősgyűlésen, azt lehet mondani, a ser valóságosan olaj a tűzre.

Egyelőre azonban a tűzek csak odakint égnek, a földeken, lassu tűzek, giz-gazból, nedves szalmatőrekből, nyers hulladékból rakva s a virágzó vetések, a kilevelesedett szőlők, a gyümölcs-kisdedeiket ringató fák közt mindenféle kibomlik és elterül a nehéz szagu füstök szürke zászlója ő felsége, a májusi fagy fogadására. Igaz, hogy vasárnap van és a parancsolat azt mondja, hogy meg kell szentelni a vasárnapot, de ígével csak úgy élhet az ember, ha a kenyérből is karajolhat. Most pedig a kenyérért kell reszketni, nemcsak a szántóvető, hanem a szövetkezeti boltosné, a zsidóné, a csendőr, a kapitány ur, a polgármester ur, de tán még a kegyelmes miniszter ur kenye-

reért is, mert akár milyen kérges a paraszt tenyere, mégis csak abban van mindenki kenyere. Hiszen imádság ez a reszketés is, amely jósol a naplementiből, kifülel a komor éjszakába, hogy megindul-e, vagy eláll-e a szél és imádság még akkor is, ha káromkodásra torzítja a hajnali dér. A jó Isten tudja ezt és ha a jó Isten nem veszi rossz néven, hogy üresen marad ez napon a háza, akkor legyen belátás Mátyásban is és ne rántogassa elő minden öt percben az ezüst-órát. Mert ez nem is illik az olyan megállapodott emberhez, mint Mátyás és az óra különben is megállt már egy hónapja, mikor Mátyás egy üstházi értekezlet után neki tántorodott a falnak és azóta meg nem lehet indítani se ludtollal, se bicskahegygel.

De abban megint Mátyásnak van igazá, mikor egy órai toporgás után azt mondja a zsidónénak, hogy a további várakozást most már rábizza a hólyagos himlőre, amire a zsidóné azt feleli, hogy az is a legokosabb, mert úgyis hiába várna a szomszéd, ő csak annyit mondhat.

— Hogy-hogy? — ütközik meg Mátyás.

A zsidóné a válla közé húzza a fekete féketős fejét, úgy tesz a két karjával, mint a röpködést tanuló verébfiók. Nem akar bajba keveredni, tudja a szomszéd, hogy ő már próbálta ezt, jobb ha nem szól semmit.

— Neköm szólhat, — biztatja Mátyás, — tudja, hogy én máskor is fölkaroltam. Mög ha Ferenc követ lössz, — pedig azért az lössz, én

mondom magának, — az majd pártját fogja, hát csak beszéljön bátran, szomszédasszony.

A szomszédasszony aztán beszél, ha nem nagyon bátran is. Éppen attól fél, hogy Ferenc nem lesz követ, de még a körelnökségből is leteszik. Legalább tegnapelőtt azt végezték el itt az ő helyiségében, mindent hallott, ahogy hordta nekik az italt, mert ő üzletasszony, neki mindenkit ki kell szolgálni. Füle hallatára mondták, hogy le kell már törni a szarvát annak a koszos parasztnak, engedelmet kér, de úgy mondja, ahogy hallotta. Ejnye, a hét szentségit, aztán kik mondták azt? Hát a parasztok mondták, a körí tagok, az errevaló gazdák. Nem, nemcsak a nagy gazdák mondták, hanem a szegényebbje nép is, ugyan fizetni amazok fizették azt is, amit emezek megettek. Voltak néhányan a Ferenc pártján is, meg is mondták, hogy kikiáltják máma, de azoknak a szemükbe nevettek, hogy azt próbálják csak meg, mingyár beviszik őket a csendörök, az ispán ur már megavizálta nekik, hogy itt tiltott gyűlés lesz, nincs rá írásuk. Ezért gondolja a zsidóné, hogy hiába várakozik a szomszéd, nem lesz itt máma friss csapolás és nem gyülekeznek össze az ősök, mert szó, ami szó, de nem jó csendörkézre kerülni. Ő ugyan nem ős, csak egy szegény izraelitánő, de azért ezt az egyet ő is tanusíthatja.

Mátyás fujt, mint a padláson kölykezett macska. Majd megmutatja ő ennek a sok zsebráknak, hány a nyolc, a szél hordja el a hajukat.

Most már majd talpra állítja Ferencet is és megtanítják rá ezeket a csiri-biri, ökrön dederunt, számaron tulerunt népeket, — ezt a szép mondást Messzi Gyurkától tanulta Mátyás, azt meg katona korában tanította meg rá a regement-páter — hogy mi az a nemzetföltartó elem.

Elkezelt a szomszédasszonytól, megköszönte neki a barátságot és indult Ferencet talpra állítani, mikor Matyika kivörösödve begurult az ajtón.

— Öregapám, Mári küldött, hogy öregapám gyűjjön el hozzánk, mert édös apám fölmönt a körte-fára.

— Majd legyün, ha fölmönt, — fogta meg Mátyás a gyerek hideg kezit, — mért vagy azért úgy megijedve?

Matyika lelkendezve védte a maga igazát.

— Nem gyün az le, mert oda is kötötte magát zsineggel. Mári hiába rángatta a lábát, oszt most ott ri a fa alatt.

— Jézus-Mária! — csapta össze a kezét a zsidóné és rögtön átszaladt a szövetkezeti boltba, úgy, hogy mire Mátyás hazaérkezett a kis gyerekkel — igaz, hogy hosszú volt az ut a meg-megrogyanó térdü öreg lábaknak — akkorra már egész falka asszony tátozott a körtefa alatt.

— Akár a madárijesztő váz, — mondta az egyik.

— Nem a', — mondta a másik, — hallja-e, én láttam a multi esztendőkben, mikor egy sánta komenista katonát fölhuztak nálunk az epörfára,

az úgy elfeketődött, mint a küldött ördög, szinte rossz volt ránézni. De erre azt lehet mondani, hogy valóságosan kiszépült.

— De még olyan is, mintha nevetne, így oldalt nézzék csak, — fedezte fel egy öregasszony.

— Amugy is mindig olyan mosolygós volt az istenterömtötte, — magyarázta a másik, — ugyan mért tőhette?

Ennél a kérdésnél mindenki Márikára nézett, de Mária csak az orrát törölgette és alig lehetett belőle kifaggatni a szót. Ő nem tud semmit, nem panaszkodott az apja semmiről, az este olyan volt, mint máskor, olyan szomorús, de azért nem haragudott sose. Csak az éjszaka kétszer is fölébredt rá, hogy beszél álmában, ugyan azt máskor is szokta, de most nevetett is. Azt is tudta, mikor hajnalfelé kiment a szobából, de ő aztán elaludt, reggel meg nem is kereste, fölvetette az ágyat, kitakarított, megrakta a tüzet és csak azután vette észre, hogy valami emberforma lóg a fán. Az is csak arról tűnt föl neki, hogy borzasztó varju-károgás volt a többi fákon.

Az egyik asszony azt mondta, hogy tán az Isten elvette az eszét szegény Ferencnek, a másik azt gondolta, hogy talán részeg volt, de azért a legtöbben a vastag özvegynek adtak igazat, aki az ifju szolgalegényt szaggatta negyedik férjének és a mostani rossz erkölcsöket okozta mindenért. Etel nem jutott eszébe senkinek.

De különben nem soká tartott a találgatás,

az idő fölverődött egy kicsit, a nap kisütött és most látszott meg a lecsüggedt leveleken, hogy a körte-fa tisztára lefagyott az éjszaka, meg a többi fákat is mintha leforrázták volna. Mindenki szaladt haza, a maga földjén körülnézni. Szerencsére a fagy pásztásan járt, ennek a földjét elkerülte, amazét csuffá tette, az egyik helyen a barack lett az ördögé, a másikon a gyümölcsöt nem bántotta, hanem a rozsot csipte meg, erről sokkal több beszéd esett, mint a Ferenc haláláról. Ő már bevégezte, a lelke üdvösségeért kiki maga felel, mit lehet erről többet beszélni?

Ugyan lehetni lehet, mert lám, a báró is mennyit papolt a Ferenc temetésén, de hát ez neki tanult mestersége, mert ő követ és az is lesz megint, ha egyébert nem, már ezért a bucsuztatóért megérdemelné. Ilyent még nem is érték meg a népek soha, hogy egy közönséges paraszti halottnak a koporsójához odaálljon egy valószínű nagy ur és onnan tanítsa a népeket. Nem lehetett ugyan mindent megérteni, amit mondott, mert deákul is beszélt, meg selypes is egy kicsit, kár az ilyen nagy emberért, de ahogy mutogatott a kezivel, meg amit ki lehetett venni a beszédjéből, az nagyon szép volt.

Mély részvéttel áll meg, azt mondja, az ő igen tisztelt barátja koporsójánál, akiben ő egyszerű ember létére is a magyar nemzet gyökerét siratja. Olyan gyökér volt ez, akiben kivirágoztak a magyar génius atomjai. Olyan gyökér

volt ez, akinek húrjait példaképül lehet állítani korunk erkölcstelen demokráciája elé, amely csak a maga önös érdekeit szolgálja. Ő volt a legragyogóbb dokumentuma annak a ténykörülménynek, amelyet bizonyos oldalról szeretnek kétségbe vonni, hogy a magyar földműves társadalom igenis el tud vonatkozni a köznapi érdekektől és fel tud emelkedni arra az ideális piedesztálra, amelyre az van felírva lángbetűkkel: a haza minden előtt.

Az utolsó sorban kis mozgolódás támadt. A szőrmók ember érkezett meg, a túskebajuszú, aki nek a hajlatban van a földje, azt kérdezték föl, akik mellett megállott.

— Hát kendtöknél?

— Csak a babot cickézte mög.

— A krumplinak ott nem ártott?

— Nem, az minálunk nem fagyott el.

— Akkor kend szöröncsés embör. A babot újra löhet ültetni.

A báró ur mint szemfüles ember, kivette a szájuk mozgásából, hogy ő róla beszélnek, nagy hatást gyakorolt rájuk. Ujabb lendülettel folytatta, álló egy órahosszáig s azzal fejezte be, hogy mint mindig, ezentul is szolgálatára áll tisztelt polgártársainak, forduljanak hozzá bizalommal, elköltözött kedves barátjának pedig igéri, még pedig fölemelt hangon, hogy a véréből való vért, a jövő reményét, az ő szeretett keresztfiát soha el nem hagyja, de sőt gondja lesz rá, hogy ked-

ves hazánknak olyan oszlopa váljon belőle, amilyen oszlop drága barátunk is volt, még élete fonalát ketté nem metszette az isteni gondviselés párka-ollója.

Ez volt a legszívhez szólóbb beszédrész és sajnálhatják, hogy nem hallották azok, akik nem vártak addig, hanem már előbb föltették a kalapot és elsomfordáltak, de még a szomszédjuknak is meglökték a könyökét:

— Szép ez, de ezért nem adnak sömmit se, mönjünk dolgunkra. Vagy kend még marad?

De azért elég sokan kikisérték Ferencet a temetőbe, különösen akik ugysis arra laktak. A báró úr oda már nem ment ki, ő eleget tett már a kötelességének és nagyon megrázta a kezét Mátyásnak, hogy ha a hagyaték körül valami ügyes-bajos dologban szüksége merülne fel a közbenjárásnak, árvaszék, vagy akárhol, hát csak neki szóljanak.

Bizony szólni is kellett. Jöttek a leltárosok, a bankok, a sok mindenféle mesterek, ez ennyit kért, amaz emennyit követelt, még a zsidónénak is eszibe jutott, hogy ő se az ásóját nem kapta vissza, amit Ferenc a vizkor elvitt tőle a gátat átvágni, se az árát. Mátyás bizony nem tudott eligazodni a sok sarcoló közt, a báró urtól kért gyámolitást, aki aztán az ispánnal vetette kézbe a dolgot. El kellett adni a Ferenc földjeit, a jószágait, az artézi kutas tanyára, meg az épülő malomra rátette a kezét a bank, de annyi haszon

mégis lett a báró közbenjárásából, hogy egy-két millió maradt a közgyámnál az árvák javára.

Igy aztán nem csoda, hogy a Ferenc sirjának a gondozása egészen a jó Istenre bízódott, mert a magára maradt Mátyás nem igen ért rá borostyánnal befuttatni. De meg nyilván egyre is mén az, hogy ki mivel takarózik a sirjában. Azt már hallottuk, hogy volt olyan halott, aki vissza járt panaszt tenni, hogy addig nem tud nyugodni, még siratják, mert a könnyek eláztatják a szemfedőjét, — de olyan halott még nem volt, aki azért emelte volna panaszát, mert az ő sirján nincsen borostyán.

Föl kerék, le kerék, — mondogatta ezt Mátyás eleget, mikor a nemzetföntartó elem divatba jött, de azért azt még se gondolta, hogy a parasztot ilyen hamar leszállítják a lóról. Mert most már vége. Nincs már uri barátság, nem kell az ecetes, nyúlós bor, az üstöt is elvették, — no a porciót, azt nem vették el, inkább hozzá is tettek, az Isten könnyebbitse ágyuk szalmáját, akik ebben mesterek voltak. Mért volt egy darabig amúgy, mért van most megint emígy? Mért volt egy-két esztendeig a vad muhar is tiszta búza s mért arat most muhart az is, aki búzát vetett? Mért söprött ezelőtt az ember bankót még a ló után is s mért kell most lovat, tehenet eladni, hogy az ember az adóját meg tudja fizetni? Holott az ember most is csak az az ember, aki eddig volt, csak éppen, hogy még jobban túrja a földet az orrával, mint ezelőtt. Hát akkor mért lett most abból »hallja kend«, aki ezelőtt »kedves barátom« volt, meg »édes bátyám uram?« Nem lehet erre felelni, s Mátyás, ha megcsikordul is néha a maradék foga a kérdésen, nem is sokat rágódik rajta. Nem is ér rá, mert elég a muszáj-teher is a magános öreg vállon, meg csendes ember is lett Mátyásból, mióta egyedül maradt Márikával, meg a kis druszával. A drusza

nem tesz még emberszámot, a lány ugyan megnőtt, mint a fölmagzott kigyóhagyma, fehércselédnek nagyon helyes teremtés is, de a társadalmi kérdésekhez neki még se lehet fogalma, mint aféle kontyos felekezetűnek, ennélfogva Mátyás senkivel se közli, hogy az államjogi elméletek terén helyre állította a státuskvót. Megint csak azt tartja, hogy kár volt az Istennek államot teremteni, ha ugyan ő teremtette, de a bibliában az nincs benne, mert ott csak az van, hogy az Isten embert teremtett, abbul lett aztán a szántó-vető, meg a juhász, de miből lett a finánc, meg a csendőr, meg a végrehajtó? Sőt most még tovább ment az állam kárhóztatásában Mátyás, mint azelőtt, mert azelőtt csak azt tudta róla, hogy emberhússal él, de most rájött, hogy az állam kutyahúst is eszik.

Erre ugy jött rá Mátyás, hogy a harmadik dülőben talált egy kis fekete kölyök-kutyát. Lehet, hogy a kutya nem is volt elveszve, csak kiállt egy kicsit nézelődni a tanya elé, azt Mátyás nem kereste, csak nekiörült, fölnyalábolta és hazavitte. Mióta a Bojszi elmúlt, azóta Mátyás nem talált méltó utódjára. Ki lusta volt, ki elcsavargós, ki az ételben válogatós, ki pákosztos, mert a kutyában tán még kevesebb a tökéletes, mint az emberben. De ebből kinézte Mátyás, hogy ez meg fog felelni, ha megemberkedik és csakugyan nagyon alkalmas ebállat lett belőle, ha olyan nem is, mint a Bojszi volt, de hát a kutya soha

nem is lehet olyan tökéletes, mint a puli. De azért ez is megfogta a nyulat, amit jól is tett, csak azt tette rosszul, hogy olyankor fogott nyulat, mikor csendőr járt arra. A csendőr megfogta a kutyát, aki nyulat fogott, mert nyulat csak a báró kutyájának szabad fogni és bevitte nyulastúl a kapitányságra. Onnan jött ki a parancs Mátyásnak, hogy jelenjen meg a kapitány ur előtt és fizesse le a birságot, mivel a fekete kutya mezőrendőri kihágást követett el.

Mátyás szerint ugyan az volna az igazság, hogy az fizessen, aki kihág, de hát nem érdekes ezekkel az értetlen emberekkel osztózni, a kutyát meg nagyon szereti, hát inkább csak kifizeti a birságot a kapitányságon. Azaz, hogy csak fizetné, de a kapitány ur azt mondja neki, hogy várjon öreg, előbb föl kell venni a jegyzőkönyvet, addig üljön le oda a lócára.

Mátyás tehát leül a lócára, int barátságosan a fogságot szenvedett fekete kutyának, aki a nadrágjához feni a fejét, mert ő másképp nem tudja kimutatni, mennyire örül a viszontlátásnak. És míg Mátyás arra gondol, milyen jó, hogy az Uristen a világ teremtéséről nem vett föl jegyzőkönyvet, mert akkor tán még most se volna készen, a kapitány ur lediktálja az ugynevezett tényálladékokat az irnokának. De nagyon folyvást mondja ám, látszik, hogy sok a törvényt nem tudó kutya ebben a tartományban, hanem azért egyszer ő is csak megakad.

— Hogy hívják a kutyáját, öreg? — fordul Mátyáshoz.

— Én csak úgy hívom, hogy »nel«, de nézze, szörnyen ért rá. Csiba te, mind leszödöd mán örömdben ezt a rossz nadrágot.

— De neve nincsen a kutyájának? Bodri, Tisza, vagy ilyesféle?

— Nem, az nincsen, — mondja Mátyás és kezd reménykedni, hogy ha nincs neve a kutyának, talán nem is tudnak kit megbüntetni.

— No hát legyen Sátán, úgyis fekete kutya, — fordul a kapitány ur az irnokához és folytatja a diktálást, — Sátán nevű kutyája megkötve nem lévén, nyulfogáson éretett és így a vonatkozó törvény megsértése megállapítva lett...

Miután a jegyzőkönyv megírva lett és a birság is a bugyellárisból az asztalra helyezve lett, Mátyás fölállt, megköszönte a szivességet, kezet fogott a kapitány urral is, meg az irnok urral is és indulást parancsolt a fekete kutyának. De mivel most már volt neki neve, azon szólitotta:

— No, gyerünk Sátán, ördög bujjon a keresztapádba.

Szerencsére a hivatalos eljárás már be volt fejezve és a hivatalos eljáráson kívül a kapitány ur, ugyan a mostani divat szerint, főfelügyelő ur, áldott jó ember, még a zsidónak is kitér. Nem birságolta meg Mátyást újra a hivatali tekintély megrongálása miatt, hanem elnevette magát és a homlokára ütött.

— Hopp, egy levele is van itt kendnek.

— Enneköm? — csudálkozott el Mátyás. — Nem szoktam én levelet kapni.

— Hiszön nem is kend kapta a levelet, — kutakodott a kapitány ur a polcon, — hanem a Ferenc kapta volna, de annak már nem tudta kézbesíteni a posta, aztán ide adta be, hogy ő nem felel érte, mit csinálni meg nem tud vele. Itt van, ni.

Ezzel a kapitány ur kiment, Mátyás pedig szemügyre vette a levelet, de bizony az idegen helyen még úgy se fogott a szeme pápaszem nélkül, mint otthon.

— Nézze mán no, — kérte meg az irnok urat, — maga tán ennek is emböre.

Az irnok ur fölbontotta a boritékot, kivette belőle a levelet, de szét se teritette, csak ránézett, már vissza is dugta a kopertába.

— Ehhez én nem értek. Vagy zsidóul van, vagy angolul.

Mátyás vállat vont és zsebre tette a levelet. Ami az irnok uron is kifog, hogy vergődhetne ő azzal? Pénz bizonyosan nincsen benne, inkább az lehet, hogy Ferencen pénzt követelnek benne, akkor meg legjobb volna, ha elveszne a levél.

De hát nem veszett el, ott hányódott két hétig az ablakban, akkor meggondolta Mátyás a dolgot. Ugyis sora van a városban, beviszi ő ezt a levelet az igazgató urhoz, az bizonyosan tud

zsidóul is, nézzen bele, nehogy valami adósság miatt még a tanyát is ellicitálják a fejük fölül.

Annyiban szerencséje volt Mátyásnak, hogy a duttyánban, ahol kifogott, elmagyarázták neki, hol van a muzeum, de annyiban már nem volt szerencséje, hogy az igazgató urat nem találta ott. Egy másik urféle állta utját, zsinóros ruhában, ez is nagyon finom ember volt.

— Hej, — azt mondja, — mikor az igazgató urat utóljára láttuk, még akkor a farkas is a földön járt!

— Ejnye, ejnye, — sajnálkozott Mátyás, — az idejítől pedig még élhetett volna.

Mátyás persze nem tudta, hogy János is homoki ember, ennél fogva ő is szereti a képesbeszédet, csak hogy ő más homokról való és ott másféle tréfák járják. Kiderült, hogy mikor a farkas a földön járt, az csak annyit jelent, hogy régen-most a talpán jár a farkas — és hogy az igazgató ur nem Földvárra ment el deszkát árulni, csak külföldre ment egy kicsit kiköhögni magát.

— No, oda nem möhetők utána, — szomrodott el Mátyás, de mikor elmondta, mi járatan van és megmutatta Jánosnak a levelet, János ráismert, hogy az orosz írás és hogy akkor a kutya se sánta. Ebben, meg ebben az uccában van egy ügyvéd ur, jó barátja az igazgató urnak, tud oroszul, az majd elolvassa a levelet, ő mindjárt telefonál neki,

— Mögtöszí az a mi kedvünkért ezt a barátságot magának.

Az ügyvéd úr visszatelefonált, azt, amit János előre megmondott, megteszi a kedvünkért, csak siessen az az öreg magyar, mert neki tárgyalásra kell menni.

Az öreg magyar siet, kettőt is lép egy nyomba, nem csosszan, hanem koppan a csizmája a városi kövön és maga se tudja miért, föltámad valami különös érzés a lelkiben, mint ahogy a vacsoravesztő pille hirtelen kivágódik a sarokból és zúg, zúg ész nélkül az ereszet alatt a gyertyaláng körül.

De azért erőt vesz magán az öreg magyar és miután megmondja az ügyvédnek, hogy ő az a bizonyos, a szokott tréfával adja át neki a kék kopertás levelet: *Széchenyi Könyvtár*

— Nézze no, mond-e esőt?

Az ügyvéd nem veszi észre, hogy a kék koperta már egyszer föl van bontva, fölvágja ő is, a másik végiről, ollóval. Ahogy kihúzza és szétteríti az asztalra a levelet, kiesik belőle egy kis fénykép, arra rá se néz, csak félretolja, Mátyás se nagy figyelembe veszi, látja, hogy valami alakok vannak rajta, de inkább a levélbe merülő ügyvéd urat nézi és bár szaladozik valami nyugtalanság az ádámcsutkájában, arra gondol, hogy milyen szép, kövér ember ez az ügyvéd, ki lehetne belőle hasítani három sovány végrehajtót, ámbár üdvösségesebb volna három végrehajtóból

varrni egy ügyvédet, különösen olyan barátságosat, mint ez.

— Hát öregem, — mondja az ügyvéd, ahogy a végére ér a levélnek, — ismer-e maga az oroszországi Kazán városban egy Pável Antonovics nevű embert?

Mátyás megmondja nyíltan, hogy nem ismeri az illetőt és ami kazánt ismer, az nem város, volt neki is, még el nem vették tőle a pálinkafőzést.

— Ez a Pável Antonovics azt írja, hogy nagyon sokat gondol a szomszéd bácsira, Roza nénire, Etelre, meg valami Piotrkára...

— Pétörkére! — kap észbe Mátyás, — hiszen akkor ez a Szpiritutó, csak ugylátszik mögváltoztatta a nevét, mögmagyarosította, már az ő törvényük szörint.

— Ki az a Szpiritutó?

— Muszka hadifogoly volt nálunk, ugyan nem is nálunk, hanem a Ferenc tanyáján, ő volt a muszkája a Pirosnak.

— Akkor helyen vagyunk, — mondja az ügyvéd és fölveszi a képet, mutatja Mátyásnak. — Hát ezt ismeri-e kend?

A képen egy ember van, meg egy asszony, fogják egymás kezét. Az ember egy nagyszakállu muszka, de haja nem igen van, az is lehet, hogy lenyirták, csizma van a lábán, meg pötyögős nadrág, rábuggyan a csizma szárára, lajbi nincsen rajta, csak ing, de nagyon lomposan, az alja ki

van a derékszijj alul. Az asszony hasonlít a perzsa-szoknyás özvegyre, ezen is van mit fogni, de még se lehet az, mert az nem jár ilyen táritoppos féketőbe.

— Nem vélők rájuk, kifélék, — teszi le Mátyás a képet.

Az ügyvéd biztatja:

— Nézze meg csak jobban, a férfit. Ismeri azt maga...

— A Szpiritutó volna? — kétségeskedik Mátyás. — Így megembörösödött volna azóta? Nem, kérem szépen, ez az se löhet.

— Nem hát. Kár, hogy a felesége itt nincs kendnek, az bizonyosan ráismerne.

Mátyás sebesen pislog. Tartja a képet hol közelebbre, hol távolabbra.

— Kérem... kérem szépen...

Hol a képet nézi, hol az ügyvédet. Az ügyvéd mosolyog és biccent:

— Az az, - mondja ki bátran.

Mátyás régen kiáltott akkorát, mint most.

— Rókus! A Rókusom! Hiszön látni a homlokán a helyit, ahol gyerekkorában mögrugta a ló. Öszöm a lelkit, az ez. Ej, hogy szegény Roza ezt mög nem láthatta! Hát ez a mönyecske? Ugy nézöm, ezt mög az orrán rugta mög a ló. Csak nem volt tán Rókusnak muszka felesége, kérem szépen?

— Mi az, hogy volt? — nevet az ügyvéd. Hiszen megvan az asszony is, meg Rókus is.

Mátyás megtámaszkodik az asztal szélébe. Nyitja, csukja a száját, de csak makog, mikor meg tud is szólalni:

— Mi? Hogy? Mög... Ró... Rókus? Mögvan? Életben? Szentségös Isten!

Az ügyvéd ur leülteti Mátyást és azt mondja neki, hogy gyujtson rá. A cigarettát is eléteszi. Ettől Mátyás magához tér egy kicsit. Köszöni szépen, ezzel nem igen él. Majd pipára inkább. Elő is veszi, rá is gyujt háromszor is, de a pipa nem szól. Nem veszi észre, hogy mind a háromszor mellé tartotta a gyufát, nem rá. Az ügyvéd ur észreveszi, a negyedik szál gyufát ő gyujtja meg, a pipából kipöffen a füst, Mátyás kezdi szilárdnak érezni maga alatt a földet.

— Hát él a fiam? Mög van irva? Ebben? — veszi fel a levelet.

— Igen, ebben, — mondja az ügyvéd és kezdi olvasni a levelet. A levél nagyon hosszú. Mátyás nagyon hallgatja és mikor az ügyvéd a végére ér és megkérdezi, megértette-e, Mátyás azt feleli:

— Igónis. Mögértöttem, hogy mög van a Rókus. Visszaadta az Uristen.

Az ügyvéd megvakarja a fületövét és megnézi a zsebóráját.

— És a pénz?

Persze, hogyne, Mátyás nem is kívánta ingyen ezt a nagy örömet, előveszi a buzgyellárist:

— Mit kóstál a fáradsága, kéröm szépen?
Az ügyvéd boszusan nevet.

— Nem erről van szó, öregem. Tegye csak el azt a bugyellárist, majd jobban ki kell azt gombolni. Az ötven millióval mi lesz?

Mátyás előrehajol:

— Micsoda ötven millióval?

— Hát ide hallgasson, elmondom, mi van a levélben, jól értse meg, — s az ügyvéd ur kezd le s fel járkálni a szobában, még beszél.

— Ferenc, úgy látszik, megkérte Szpiritutót, hogy nyomozzon utánna Rókusnak. A muszka meg is tette, meg is találta Minszk városban, ebben meg ebben az uccában, meg van a cim a levélben. Rókust favágók találták meg az erdőben, a falevelek alatt, magához térítették, de egyedül nem merte folytatni az utat, visszafordult Oroszországba. Ott volt neki valami tatár kocsmárosnéja, azt kereste föl s éltek együtt békességben egész addig, még Rókus meg nem unta az aszszonyt s engedelmet nem kért tőle, hogy ő most már elmehessen haza a családjához. A tatár aszszony azt mondta neki, hogy elmehet, de előbb fizesse meg neki a kvártélyt, meg a kosztot, amivel eddig ellátta, mert addig ő tőle nem kap egy krajcár úti költséget se, gyalog meg Rókus nem akar elindulni, mert hosszalja az utat. A váltságdíj, az asszony számítása szerint, idáig ötven millió magyar koronát tesz, de ebbe már bele van számítva az a négy hónap is, még onnan

a levél ideér, meg innen a pénz odatalál. Tovább azonban egy percet se vár az asszony, hanem haza Tatárországba s ha pénzt nem kap, viszi magával Rókust is, akár urának, akár bérésinek, az már Rókuson áll, — de az bizonyos, hogy onnan aztán többet el nem eresztí. Mivel azonban Rókusnak se a tevépásztorság nem kell, se az asszonyt nem kívánja se teste se lelke, azt üzeni haza, hogy okvetlenül váltsák ki a szomorú rabságból, még ha a tanyát el kell is adni, hiszen azt ugyanis ő jussolná majd. De ha Istent ismernek, ekkorára, meg akkorára ott legyen a pénz, erre, meg erre a címre s mihelyst ott lesz, mingyárt megszerzi neki az útlevelet a lengyel konzul. Ha pedig a pénz ott nem lesz, akkor őt többet ebben az életben nem látják.

— Hát így áll a bál, öregem, — ütött Mátyás vállára az ügyvéd ur. — Megértette most már?

— Mög, — mondta csöndesen Mátyás.

— Nézze, alá is huzom piros tintával a címet, így ni, ahová a pénzt küldeni kell, ezt majd elintézi kendnek akármelyik bank, vagy a posta is. Csak a levelet jól eltegye, mert ha ez elvesz, nem látja kend többet a fiát. Megálljon még, nézzük csak, hogy is állunk az idővel. Négy hét, nyolc hét, kilenc hét, négy hete van még a pénz elküldésére, fölirom ezt is ide a levél sarkába. De mondom, vigyázzon rá, mint a két szemire!

Ó, Mátyás vigyázott, a levelet betette a bugyellárisba, a bugyellárist a belső zsebbe, a szive fölé, arra rászoritotta a kezét. El se vette onnan addig, míg a duttyánba nem ért, ott is csak addig, míg az ostort kivette az ülésből. Megpattogtatta, úgy a hegyit, aztán megindult, befogni a kocsisaroglyához kötött egy lovat. Az ostor pattant egy mérgeset, meg egy csöndeset és Mátyás ment, ment, addig ment, míg egyszer csak rákiáltott valami asszonyhang:

— Bácsika, elvesztette kend az ostorát!

Mátyás körül nézett. Egy butyros menyecske kiáltott rá, az Isten áldja meg az emberségeért, kint az országúton, a megkoppasztott eperfák alatt. Az ám, az ostor csakugyan kicsuszott a hóna alól, ahol van ni, a kociúton a porban, — de hát a koci is elveszett, meg a ló is, fene teremti! Ott maradtak a duttyán udvarán és azóta bizonyosan nagyon kívánnak már összeszövetkezni egymással, ő meg mint a bolond, neki-lódult a világnak gyalog és majd felit megtette az útnak, anélkül, hogy észrevette volna.

Igen, mint a bolond, — ezt úgy érzi Mátyás, ezért leül egy kicsit az árokpartra, a hűvösbe és előkeresi a vágott dohányt. Nem azt, amit annak szokás mondani, hanem a zsidónéféle zacskóban tartózkodót, a madárlátottat és finánc nem látottat. Ettől aztán előjön az a másik vágott dohány is, amit az Uristen az ember kobakjába helyezett, már abba, a kiébe. Hogy ötven

millióért adják ki Rókust? Hát aztán hol vegye ő azt az ötven milliót? Hogy is csak, mennyi pénz az? Régi pénzben nézzük csak. Mennyi is a mostani korona a régihez képest? A Ferenc földjét negyvenkét millióba vette át a bank. Igaz, hogy azóta lement a földek ára, de az megint fölvitte, hogy a vasút most már nekik is fűtül. Ötven millió, ötven millió... Hát hogyha tanyástul eladná a földet... No persze, csakhogy ő nem olyan ember ám, aki a meszet igya meg tej fejében! Mátyás megpattogatja az ostort, megcsapkodja vele az akácfa poros ágait és indul vissza a városba, hogy a duttyán udvarán várakozó lovacskaát a kocsi farától a kocsirudhoz kalauzolja, ámbár hiszen tudja az az utat magától is, mert nem olyan erkölcsös állat, mint a párja volt, amit el kellett adni.

És aztán ahogy kocog kifelé a lovacska és zörgeti végig a kövesuton a kocsit, a megtágult vasakkal, Mátyás addig eresztgeti a füstöt és addig pislog bele a porba, míg az öreg szemek mindenfelé szép képeket látnak maguk előtt. Hát mégis csak jó az Isten, lám megőrizte az ő egyetlen fiát és addig tartotta titokban, még Roza is elment, Etel is elment, Ferenc is elment és most adja vissza neki, hogy ne legyen olyan magában a napszállatban és legyen, aki az ő keziből átveszi a kapát, kaszát. No, viszi a nagy örömet a gyerekeknek is, lesz már megint édesapátok, idehallgassatok! Ugyan csak Márikának vér szerint

való édesapja, de azért nem kisebbitheti le a gyereket se, hiszen azt is csak az ő felesége szülte, ha nem ő tőle is, mert ő nem volt itthon. Ferenc is csak úgy volt, de tán még igyebben, azért mégis vállalta Márikát, hát Rókus is vállalja Matyikát és lesz most már mindahármuknak gyámolítója... Hopp, a kocsi zökken egyet a kátyuban és Mátyás nyekken egyet a kocsiban és azt kívánja a kórságtól, hogy essen bele, de nem határozza meg közelebbről, mibe. A lóba semmi esetre se, a kátyuba inkább, de leginkább a mérnökbe, akinek hatalma alá a kátyuk tartoznak, a legszivesebben pedig azt venné Mátyás, hogy a kórság az egész világba beleesne, ha már eddig bele nem esett volna. Hát, hogy lehetne őnekik Rókus gyámolítójuk, ha el kell adni a földet, hogy hazajöhessen gyámolítójuknak? Mit gyámolithatna egy koldus három kolduson?

— Gyű! Gyű! cserzették volna ki a bőrit annak a gebe anyádnak, mielőtt tégöd csikódozott! — rántja meg Mátyás kemény kézzel a gyeplőt és vágja az ostorral a lovacska hasát és hasadtra veri a nyelet a farán. A lovacska fölkapja a kócos fejét és veszetül nekiiramodik, alighanem azzal a dühös elhatározással, hogy szét fogja csörömpöltetni az egész kocsit, azzal a vérszomjas öreg hóhérral együtt, aki neki gondviselésül rendeltetett.

Mert a lovacska oktalan állat és nem érheti föl ésszel, mi az, mikor egy öreg nyak két kasza

között érzi magát. Ezt csak az a nagyon jó Isten tudhatja, aki fölládozta egyszülött fiát a világ megváltására. Holott, Isten bocsássa bűnünket, ha jól felgondoljuk, nagyobb dolgok is vannak a világon, mint a világ megváltása.

— Gyi te, — mondja az öreg hóhér, de már korántsem olyan vérszomjasan, hanem úgy, mint ahogy rendes lóval szokott beszélni a rendes ember. A lovacska megérti, hogy a feszültség megszűnt, de meg érezhető is, mert a gyeplő meglazult. A lovacska ezen való örömének halk nyerítéssel ad kifejezést és egyszerre meglassudik, úgy mén, mint aki epret szed, bár ő inkább csak a dülőút két oldalán mereszkedő lósóskák kövér leveleihez kapkod. Bent járnak már a homokokon, itt már nincs értelme a sietségnek, ugyan annak máskor sincs, — ide látszik már a tanya a dombon, a kútgémmel, amelyik olyan kútba kukucskál bele, hogy annak a vizéhez az ártézi nem is fogható, ezt igazán el lehet hinni a lovacskának, mert ő ebben szakértő.

Mátyás is látja a kútja gémét és hogy még többet lásson, egy kicsit megemeli magát az ülésen. Így végig lát a kék-permetes szőlőpásztákon, a megtámogatott águ almafákon, a gyöngye szélben szőke hullámokat vető rozsokon, az egész földön, ami kenyeret termett az apjának, az öregapjának, a szépapjának, az ősapjának, aminek nincs egy porcikája, hogy arra az ő verejtéke ne hullott volna; amin nincs egy vakondturásnyi folt, hogy

ő annak a szinit, szagát, fogását ne ismerné. Elég baj, hogy csak ennyi maradt abbul, ami régen volt, — hát ő most ezt elprédálja, kiváltsa rajta a fiát és vele együtt beálljon öreg napjaira béresnek, napszámosnak, zsellérnek, más keze-lábának? Hogy őtet ne ebből az öreg tanyából temessék? Amelyikbül az apját, anyját, feleségét kikísérte a pap? Nem, ezt az Isten se kívánhatja tőle.

— Hó, hóha tel! — Mátyás megállítja a lovacsát a tóparton és kiszáll a kocsiból. Amit elvégzett magában, legjobb azt mingyárt végrehajtani. Előhúzza a bugyellárist, kiveszi belőle a kék levelet és belehajítja a vízbe, olyan messze, amennyire öreg karjától telik s vissza se fordul utána, még föl nem vackolódik a kocsira. Akkorára azonban a kék levél már kint van a parton, fölakadva a füre, ahogy a hullám kiverte.

— Az ám, a képet mög benne felejtöttem, — jut eszébe Mátyásnak.

Megint leszáll, kihuzza a vizes boritékból a levelet, beleteszi a képet a bugyellárisba s megint visszadobja a levelet, de most már megvárja, még elmerül. A levél ing-leng a magaverte sárga gyűrű közepén, aztán szép csöndesen úszik kifelé. A tó, amely megölte Péterkét és elnyelte Etelt, megelégette az áldozatszedést és nem akarja elvenni az öreg embertől a fiát.

Az öreg ember kihorgássza az ostornyéllel a levelet, körülnéz, egy őskori kőbalta fekszik a csizmája orránál, tizezer éves hagyatéka az egykori

Mátyásoknak, azt beledugja a levélbe, összecsavarja két végén a kék borítékot, meglóbálja a karját; a víz nagyot csobban, a tó egy titokkal többet őrizhet, mint eddig. A szomorú rab elmegy Ferganába tevét fejni, Mátyás pedig elkanyarodik a harangláb felé, mert eszébe jutott, hogy részes után kell nézni, a jövő héten lehet vágni a rozsot.

Egy hónap mulva aztán, betakarítás után, mikor már pénzel is Mátyás egy kicsit az új búzából, elmegy a tisztelendő urhoz és megkérdezi tőle, hogy élőért lehet-e gyászmisét mondatni.

— Nem, azt nem lehet, — mondja a tisztelendő ur, aki megint nyájasan elbeszélget a népekkel, mióta látja, hogy jóba foglalták magukat és új sipokat is csináltattak az orgonára, — hanem lehet szent misét mondatni és följajnltatni az élőnek valamely, Istennek tetsző kívánságára.

— Igön, hiszön én is úgy gondoltam, — mondja Mátyás és megkönnyebbült szívvél olvassa le a taksát. A tisztelendő ur nem kérdezősködik a kívánságról, elég azt csak általánosságban előjegyezni a mise-naptárba és örülni kell neki, hogy ilyen istenes szándéka van ennek a nyakas vén embernek.

A nyakas vén ember visszafordul az ajtóból.

— Ejnye, tisztelendő ur, mög tudná-e neköm mutatni a makfán azt a Tatárországot?

Hogyne, nagyon szívesen, de ezt már mégis csak megkérdezi, hogy jutott eszébe Mátyásnak.

— Hát csak forgattam az eszömet az éccaka, oszt erre is sor került.

Kiderül aztán, hogy Tatárországot nem is olyan könnyű megtalálni a lexikon-könyvben, de már nem akar az ember szégyenben maradni és addig kereskedik, míg rámutat egy térképre, hogy ez az ni.

— Hát nem éppen nagy darab föld, — veszi szemre Mátyás, — de ugy nézöm, itt-ott szép zöld fü teremhet benne, ahogy ki van rajzolva. Hát az a tartománya mölyik... mögálljon csak... Terka... vagy Tarka... vagy minek hívják.

Ennyire a tisztelendő ur sem járatos Tatárországban, különösen ha a nevét se tudja biztosan Mátyás az illető tartománynak. Hanem arra a kérdésre már megfelel, hogy aztán csakugyan kutyafejűek-e azok a tatárok?

— Dehogy, — nevet a tisztelendő ur, — majd olyan emberek azok, mint mink vagyunk.

És addig kutakszik a lexikon-könyvben, míg talál benne egy képet, amelyiknek alatta is van, hogy ez tatár nőt ábrázol, meg látja is Mátyás, hogy ez valóságosan az, mert éppen olyan lórugta orra van, mint annak a menyecskének, akinek a kezét fogja Rókus a szive fölött, a bugyellárisban. És ennek nagyon örül Mátyás, mert ebből látja, hogy a tisztelendő ur nyomon beszél.

És aztán ősszel, szüret után, mikor egész éjszaka hallgatja Mátyás a mustok bugyborékolását, noha van már egy kis karcos is, eszébe jut Messzi

Gyurka, aki el-elhajítja ugyan a sulykot, de azért mégis csak sokat próbált és világban járatos ember. Másnap behívja, amikor arra van a kerülője és megkérdezi tőle, igaz-e, hogy nazarénus lett?

— Igaznak igaz, — mondja Gyurka egy kicsit mélásan. — Előbb-utóbb a lelke üdvösségiről is gondoskodni köll az embörnek.

— Nono, — aggóskodik Mátyás, — de azért még se egészen csősznek való hitvallás az.

— Éppen az benne a szép, hogy olyan szigoruan tilalmazza a hazudást, mög a tolvajságot.

— Hát az italt? A boritalt?

A csősz megvallja, hogy e tekintetben megreformálta a nazarénus hitet. A bort megissza, de koccintani nem koccint.

Ilyenformán elvi akadály nem lévén, megjelenik a kancsó a karcossal, meghányják-vetik a világ folyását és Mátyás megkérdezi Gyurkát, hogy mit tud ő Tatárországról?

Hát egyebet nem igen, mint hogy az már nagyon magasan van és ott nem szeretne csősz lenni. Hogy mért? Azért, mert ott létrával kell járni a csősznek, másképpen nem látszana ki a búzábul.

— Olyan jó földek vannak ott?

— Ott olyanok, de ennél ögyebet aztán nem is hallottam róla.

Mátyásnak ez is elég. Ahol jó a föld, ott nem kell féltetni az emberi nemzetet.

Itthon, az én hazámban, az arany szemű homokon, ahol a végét dúdoltam el ennek az éneknek, amely nem lehet másforma, mint az énekese, fürj röptű és vadgalamb-melódiájú, — mi van itt az én hazámban, amiről érdemes éneket mondani?

Az arany szemű homok, amely majd a nyáron beleömlieszti aranyát a búzaszembe, az őszön a szőlőszembe? De az énekesnek már most is megtermi a búzavirágot, a pipitért, a pipacsot, a szarkalábat, amik első pajtásai voltak tipegő gyerekkorában és amikről ma is azt hiszi, amit akkor gondolt: hogy ezekkel a Ferencek és Etelek szive küld föl üzeneteket a föld alól.

A jegenyeszegte határ, amelyről éjszaka még a régi pásztortüzek hunyorognak föl az örök csillogokra, de amely fölött nappal már gépmadarak surrog: dala köszönti az új vasutat, az új malmot, az új kutat, a sokasodó cseréptetőket és a hajladozó kaszásokat? Akik már nem teszik le a kaszát és az acatoló lányok virágarca se mered a magasba, hogy eltűnjön rajta, micsoda ez. Megszokták, mindennap látják és tudják, hogy sokkal biztosabbra lehet hozzáigazítani az órát, mint a vasúthoz.

Vagy a háború-körtefa, ott az előtt a szép piros palatetejű tanya előtt, ahol a Mária-látó-asszony, meg az asszony-látó férfi lakott valamikor s amelyet a hatókrű gazda vett meg a fiának a banktól? A háború-fa, amely először édes, aztán fanyar, aztán keserű körtét termett és végül halott embert, ma pirosabb körtéket hoz, mint valaha, csakhogy az ízük olyan, mint a hamu. De azért a gazda nem vágja ki a fát, azt mondja, a csemegekereskedők nagy árt adnak a gyümölcséért, mert a kirakatban nagyon mutatós.

Vagy a tanya a dombon, amely kívül-belül ma is a régi jegyiben van még? Az eresz alatt nevelik a fiaikat a fecskék, a sövény tövében heverész a Sátán és teljesíti kötelességét, megvakantja a rendes embert, megmorogja a koldust, megugatja az államot és éjszakai álmában néha szűköl, lehet, hogy lelkek szálldosnak a ház körül. A sublóton ott van két katonának a képe, a nap már kiszitta őket egy kicsit, a legyek is szeretettek rajtuk sütkérezni, de így is meglátszik rajtuk, hogy olyan életre-termett fiatalok voltak ezek, akiknek volt miért olyan hetykén villogni bele a világba.

Vagy az a két sarjadék-ember, akit érdekes megnézni, amint hajladoznak a hereföldön? Lányka kaszálja a lucernát, időre még gyenge, de amúgy nagy, erős, bírós, fekete hajú, Márinak hívják s már összenevetgél a hatókrű szomszéd siheder fiával. A fiucska, aki szétvillázza a leka-

szált szénát, Matyi nevezetű, fehérképű, szőke hajú, szőke szemű, rendkívül komoly kis ember, aki ezen a hüvös napon is beleverejtékezik a munkába. Feltűnően okos, értelmes képe van, de azért lehet még belőle követ is, különösen ha megtanulja, hogy okos ember nem dolgozza magát agyon.

De azért nekem mégis ebben az öreg emberben telik legtöbb kedvem, aki itt áll velem szemben, a zsilippel, csatornával megszelidített tó partján, nekivetve hátát az öreg árva-tölgynek, aki vele egy földből kinőtt testvérje neki, girbe-gurba, csomós, megszaggatott, alul szárazágú, de azért minden sebét beforrott, erős, kemény és zöld koronájú. Ő a pipát tömögeti, én meg kötözgetem össze hánccsal azt a sásliliomot, amit a nád közt szedtem a Ferenc sirjára.

— Sok rosszat tett a háború, Mátyás, — mondom neki.

— Hát sokat, — bólint rá s rágyújt az összetett tenyere enyhiben.

Nézünk magunk elé szótlanul, aztán megvonja a vállát.

— Ez is elmúlt. Az eke mindönt lefordít.

— Az le, — bólintok rá. — Csakhogy azért a fiatalokért mégis kár volt. Még élhettek volna. Arra teremttette őket az Isten.

Az öreg ember fölrug a bocskora orrával a homokból egy őskori csigolyát. A reves csont szétporlik a szélben.

— Nézze, maga beszélte a följobbvalc ész-

tendőkben, hogy ez tán királ volt valaha. Mi lőtt belőle? Mögötte a föld, mert az a leghatalmasabb. Az apámat is mögötte, mög annak az apját is. Engöm is nemsoká mögösz. A föld mindönkit mögöszik, még tán magát is. De új állja helyünköt és a föld nekik marad.

Igen, a föld, bölcsője és koporsója Ferencnek és Etelnek, Rozának és Mátyásnak, Bojszinak és igazgató úrnak, — a föld megmarad és ő róla dúdoltam én ezt az éneket.

Sziromszék, Cs. Mátyás tanyája.

1927. május 19.

26

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÓRA
FERENC

FORRÓ
KÖNYV
TÁR
BUDAPEST

G

